

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

**DONALD TRUMP DÖNEMİ İSRAİL POLİTİKASINDA HRİSTİYAN
SİYONİSTLERİN ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasin MANDACI

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

**DONALD TRUMP DÖNEMİ İSRAİL POLİTİKASINDA HRİSTİYAN
SİYONİSTLERİN ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasin MANDACI

Danışman: Doç. Dr. Selin Muzaffer BÖLME

İstanbul, 2023

ÖZET

DONALD TRUMP DÖNEMİ İSRAİL POLİTİKASINDA HRİSTİYAN SİYONİSTLERİN ETKİSİ

ABD-İsrail ilişkileri söz konusu olduğunda sıklıkla Evanjelist inancın ve grupların bu ilişkilerdeki etkisi dile getirilmekte ve ABD'nin İsrail'e olan güçlü desteğinin arkasında Evanjelizm olduğu vurgulanmaktadır. Cumhuriyetçi Parti içerisinde önemli bir blok olarak nitelendirilen bu grupların Donald Trump döneminde ise güçlerinin zirveye ulaştığı ve dış politika yapım sürecinde var oldukları iddia edilmiştir. Ancak bu çalışma Evanjelist grupların çok geniş olduğu tespitini yaparak alt bir grup olan Hristiyan Siyonistlerin bir baskı grubu olarak nitelendirilebileceğinden hareketle bu grubun etkisini kendisine konu edinmiştir. Çalışmanın temel iddiası Donald Trump dönemi İsrail politikasında, bu grupla yönetim arasında güçlü bir etkileşim olmasına rağmen bu grubun İsrail siyasetini yönlendirme gücünden bahsetmenin mümkün olmadığıdır. Hristiyan Siyonistlerin iç politika da bile etkinlikleri yok denecek kadar azdır. Hristiyan Siyonistlerin İsrail konusunda kendileri dışında alınan her kararı, kendilerinin baskısı sonucu alındığını iddia etmeleri ve bu açıdan gerçekleştirilen her eylemi de dini açıdan meşrulaştırma becerileri İsrail siyasetinde etkileri varmış gibi bir algı yaratmaktadır. ABD yönetimleri ile İsrail'e destek konusunda hem fikir olmaları da bu algıyı güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Donald Trump, Evanjelizm Hristiyan Siyonizm, İsrail, Cumhuriyetçi Parti

Yasin MANDACI

İstanbul, 2023

ABSTRACT

THE INFLUENCE OF CHRISTIAN SIONISTS ON ISRAELI POLICY IN THE DONALD TRUMP ERA

When it comes to the US-Israel relations, the influence of evangelical beliefs and groups in these relations is often mentioned and it is emphasized that evangelicalism is behind the strong US support for Israel. It has been claimed that these groups, which are characterized as an important bloc within the Republican Party, have reached the peak of their power under Donald Trump and that they are present in the foreign policy-making process. However, this study, by determining that evangelical groups are very large, has taken the influence of this group as its subject matter, based on the fact that Christian Zionists, a sub-group, can be characterized as a pressure group. The main claim of the study is that although there is a strong interaction between this group and the administration in the Donald Trump era, it is not possible to talk about the power of this group to direct Israeli politics. Even in domestic politics, Christian Zionists have almost no influence. The fact that Christian Zionists claim that every decision taken outside of them regarding Israel was taken as a result of their pressure and their ability to legitimize every action taken in this respect from a religious perspective creates the perception that they have influence in Israeli politics. The fact that they agree with the US administrations on their support for Israel strengthens this perception.

Keywords: Donald Trump, Christian Zionism, Evangelism, Israel, Republican Party

Yasin MANDACI

Istanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. ABD’NİN İSRAİL’E DESTEĞİNİN KÖKENLERİ VE HRİSTİYAN SİYONİZM	3
1.1 İsrail’e Kimliksel Destek: Protestanlık ve Amerikan Sivil Dini	3
1.2 Hristiyan Siyonizm	12
1.2.1 Hristiyan Siyonizm’in Beslendiği Kaynaklar	13
1.2.1.1 Tarihsel Temeller: Evanjelizm’den Hristiyan Siyonizm’e	13
1.2.1.2 Kaçınılmaz Kader ve Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm	18
1.2.2. Hristiyan Siyonizm’in İnanç ve Değer Sistemi	21
1.2.2.1 İsrail ve Yahudiler Hakkındaki Görüşleri: Filosemitizm ve Antisemitizm	24
1.2.2.2 İslamofobi	29
2. KİMLİĞİN SİYASALLAŞMASI: HRİSTİYAN SİYONİSTLERİN BASKI GRUBU HALİNE GELMESİ	32
2.1 Beyaz Muhafazakâr Evanjelist Kimliğin Siyasallaşması	32
2.2 Hristiyan Sağın Oluşması ve Cumhuriyetçi Parti ile Özdeşleşme	39
2.2.1 Ronald Reagan Dönemi: Hristiyan Sağında Yeni Muhafazakârlar – Hristiyan Siyonistler Ayrımı	44
2.2.2 George W. Bush Dönemi: İnançlı Bir Evanjelistin Cehenneme Yolculuğu	52
3. TRUMP DÖNEMİ İSRAİL POLİTİKASINDA HRİSTİYAN SİYONİSTLERİN ETKİSİ	65

3.1. Trump ve Evanjelist düşünce	65
3.2. Seçim sürecinde Evanjelistlerin Etkisi	68
3.3. Trump Dönemi Politikaları ve Evanjelizm	78
3.3.1. Trump'ın Kabinesi: Aile Şirketi ve Kabine A.Ş.....	78
3.3.2 Trump'ın Dış Politika Anlayışı- Diplomasinin Reddi	82
3.3.2.1 İsrail ve Ortadoğu Siyasetinde Gerçek Güç: Kushner Grubu	85
3.3.2.2 Trump'ın Ortadoğu Politikası: İran Tehdidi ve Körfezle İşbirliği	90
3.4. Trump'ın İsrail Politikasında Hristiyan Siyonistlerin Etkisi.....	94
3.4.1. Kudüs Kararı ve Hristiyan Siyonist Lobi.....	94
3.4.2 İran Nükleer Anlaşması'nda Çekilme.....	103
3.4.3 Yüzyılın Anlaşması.....	106
3.4.4. İbrahim Anlaşmaları	113
SONUÇ: ETKİSİZLİK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	116
KAYNAKÇA.....	119

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz	: Bakınız
CUFI	: Christians United for Israel (İsrail için Hristiyan Birliği)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

ABD ve İsrail arasındaki ilişki her zaman “özel bir ilişki” olarak nitelendirilmektedir. Bu ilişkiler söz konusu olduğunda sıklıkla Evanjelist inancın ve grupların etkisi dile getirilmekte ve ABD’nin İsrail’e olan güçlü desteğinin arkasında Evanjelizm olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle Donald Trump döneminde, ABD’nin İsrail’in başkenti olarak Kudüs’ü tanınması ve büyükelçiliğini buraya taşıması kararı ve Evanjelistlerin Trump’ı bu konuda destekleyici açıklamaları, bu grubun Trump dönemi İsrail siyasetini yönlendirdiğine dair bir algıya neden olmuştur. Bu açıdan karşımıza iki temel kritik soru çıkmaktadır. Bunlardan ilki “Evanjelistler bir baskı grubu olarak tanımlanabilir mi ve eğer tanımlanabilirse böyle bir etkiden söz edilebilir mi?”, diğeri ise “ABD Başkanların dini söylemlerinin kaynağı nedir?” sorularıdır. Burada belirtilmesi gereken ilk nokta Evanjelizm yapı olarak homojen bir inanç değil, parçalı inanç biçimleri arasındaki ortak özelliklere atıf yapmak için kullanılan şemsiye bir kavram olduğudur. Dolayısıyla Evanjelistler bir baskı grubu olarak tanımlanabilecek nitelikte de değildirler ancak Evanjelist çatı altında yer alan ve İsrail siyasetini yönlendirme konusunda bir baskı grubu olarak tanımlanabilecek olanlar Hristiyan Siyonistlerdir. Bu nedenle bu çalışma, Hristiyan Siyonistlerin Donald Trump döneminde İsrail siyasetine olan etkisi nedir? sorusundan yola çıkmıştır.

Çalışmanın amacı Donald Trump dönemi İsrail politikasını, Hristiyan Siyonistlerin etkisi ve rolü açısından inceleyip, Hristiyan Siyonistlerin İsrail konusunda karar alma mekanizmalarına baskısını ve bu dini düşüncenin ABD-İsrail ilişkilerindeki etkisini irdelemektir. Bu açıdan Hristiyan Siyonistlerin bir baskı grubu haline gelmesi süreci analiz edilerek, hem Hristiyan Siyonizm’in Amerikan Hristiyanlığında hem de bu ilişkilerde nerede konumlandığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca çalışma İsrail ve ABD ilişkilerinin Hristiyan Siyonizm perspektifinden incelenmesiyle, hem genel açıdan Amerikan dış politikasında hem de özel olarak ABD’nin İsrail politikasında dinin bulanık rolünü berraklaştırmayı da hedeflemektedir.

Tezin temel iddiası, ABD iç siyasetinde dahi etkisi çok kısıtlı olan Hristiyan Siyonistlerin ABD-İsrail ilişkilerini yönlendirmede etkilerinin yok denecek kadar az olduğudur. ABD Başkanlarının siyasi söylemlerindeki dini referansların nedeni ve İsrail’e desteğin kökeninin Evanjelist inanç olduğu algısına sebep olan ise siyaset ve din arasındaki ilişkiyi

bulanıklaştıran ABD siyasal sisteminde seküler-sivil din anlayışının içselleştirilmesidir. Bu açıdan Evanjelizm inancının ne olduğu, kimleri kapsadığı ve sınırlarının ne olduğunu vurgulamak önemliyken aynı şekilde ABD Başkanlarının dini söylemlerinin ve İsrail'e desteğin kimliksel kökenini de açıklamak önemlidir. Tezin kimlik siyaseti açısından olaylara yaklaşmasından dolayı öncelikle Amerikan kimliğini yapılandıran unsurları, İsrail açısından hem dinsel hem siyasi açıdan irdemesi, ABD siyasetinde İsrail'e desteğin kökenini vurgulaması açısından önem taşımakta ve odak noktasını oraya çekmektedir. ABD'nin bu kimliği yapılandıran unsurlar vasıtasıyla uluslararası siyasete dair farklı perspektiflerini de vurgulayacak çalışma, İsrail'e destekte kimliksel gerilimlerin ve karşıtlıkların da altını çizecektir.

Bu amaçla çalışma üç ana bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde çalışmaya temel oluşturan iki temel kavram üzerinde durulacaktır. Birincisi Amerikan siyasetinde İsrail'e desteğin kimliksel altyapısı çerçevesinde Protestanlık ve Amerikan Sivil Dini'ne yer verilecek ve ABD Başkanlarının söylemlerinde dini referansların temeli açıklanacaktır. İkinci kısım da ise Hristiyan Siyonizm'in tarihsel temelleri, inanç ve değer sistemleri açıklanarak İsrail'e desteğinin temelleri açıklanacaktır. İkinci Bölümde Hristiyan Siyonist düşüncenin kimlik temelinde örgütlenme ve baskı grubu haline gelme süreci analiz edilerek, Trump öncesi dönemlerde Cumhuriyetçi Parti iktidarlarına karşı İsrail konusunda yaptıkları baskılar ve sonuçları ortaya konacaktır. Son bölümde ise Trump dönemi inceleme konusudur. Bu dönemi doğru şekilde analiz edebilmek adına Trump'ın dış politikasını belirleyen faktörlere ve kendisinin Evanjelist fikirlere ve gruplara yakınlığına yer verilecektir. Daha sonra İsrail'e ilişkin ABD yönetiminin attığı temel politik adımlar ve aldığı kararlar çerçevesinde Hristiyan Siyonistlerin Trump yönetimi ile etkileşimi ele alınacaktır. Hristiyan Siyonistlerin İsrail konusundaki çabaları, yönetim içerisindeki önemleri ve yönetim içerisindeki iç iktidar mücadelesinde ne kadar başarılı oldukları incelenecektir.

1.ABD’NİN İSRAİL’E DESTEĞİNİN KÖKENLERİ VE HRİSTİYAN SİYONİZM

ABD-İsrail ilişkileri söz konusu olduğunda sıklıkla dinin ve özellikle Evanjelist inancın ve grupların bu ilişkilerdeki etkisi dile getirilmektedir. Bununla birlikte bu etki, çoğu zaman ABD’de din ve siyaset ilişkilerinin kendine has yapısı nedeniyle de doğru şekilde okunamamakta ve ABD’nin güçlü desteğinin gerekçesi dini söylemlere indirgenmektedir. Bunda Protestanlık, Amerikan Sivil Dini ve Hristiyan Siyonizm arasındaki bulanık sınırların etkisi olduğu kadar dinin Amerikan ulusal kimliğinin oluşmasındaki rolü de etkilidir. Bu nedenle Hristiyan Siyonist etkinin sınırlarını anlamak için kurucu bir soru olarak, öncelikle ABD’nin İsrail’e olan desteğinin hangi düşüncelerden kaynaklandığını sormak ve keşfetmek gereklidir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle bu sorunun cevabı aranacak daha sonra Hristiyan Siyonizm’inin inanç ve değer sistemi içinde İsrail’e verilen desteğin kökenlerine inilecektir.

1.1 İsrail’e Kimliksel Destek: Protestanlık ve Amerikan Sivil Dini

Kimliğin temelinde özdeşleşme yer alır, özdeşleşme sonucu oluşan sosyal aidiyet, insanları güvenli hissettirir ve benliğin yaratılmasında önemlidir. Karşılıklı özdeşleşmede, bireyler tabi ki farklı kimlik ve çıkarlara da sahiptir. Tek bir kimlik, grubun tüm üyelerinin özelliklerini yansıtamaz. Zaten kolektif kimlik, bireylerin kişisel kimliklerinin ve çıkarlarının toplamı değil genel çıkarları ve iradeleridir. Kolektif kimlik, benzerlik üzerine inşa edilir. Bu açıdan Sosyolog Anthony Smith, ulusal kimliğin, ulusun ayırt edici unsurları olan değerler, semboller, anılar, tarihsel tecrübeler, mitler ve gelenek kalıplarının sürdürülmesi, bunların sürekli yeniden yorumlanması ve bireylerin bununla özdeşleşmesi olduğunu ifade eder. Bu durum, siyasi çıkarları hem içte hem dışta artık kolektif kimliklerden bağımsız olmayan bir hale getirir.¹ Uluslararası sisteme geldiğimizde ise Wendt’te özdeşleşme, ortak düşünceler haline bürünür. Bu insan topluluğuna ait yapılarda merkezi güçtür. Aktörlerin kimlik ve çıkarlarını bu ortak düşünceler inşa eder. Bu inşanın büyük kısmı iç yani ulusal düzlemde gerçekleşse de bu kimlikler ancak sistemik bir bağlamda yer alır ve anlam ifade eder.² Dolayısıyla devlet davranışları ve kimlikleri uluslararası sistemden de etkilenir ve inşa edilir. Ona göre,

¹ Gutmann, “Introduction. The Good, the Bad, and the Ugly of Identity Politics”, 1-7; Polletta ve Jasper, “Collective Identity and Social Movements”, 298; Wilsey, ““Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity””, 15.

² Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 15 ve 38-42.

düşüncelerin kurucu etkisi ile oluşan sosyal yapı, aktörler arasında normlar, kurallar, çıkarlar, yapılar, tehditler yaratabilir, aktörlerin sorunlarına ortak çözüm getirebilir ve davranışlarla ilgili karşılıklı beklenti yaratabilir. Özellikle karşılıklı beklentiler, bireyler arasında olduğu gibi, aktörler arasında da eylemler ile oluşturulur ve bu durum beklentileri sürekli yeniden üretir. Wendt'in ifadesiyle bu etkileşim şöyledir: *“Uluslararası siyasetin günlük işleyişi, devletlerin ötekilerle ilişkilerine bağlı olarak, sürekli çeşitli kimlikler edinme, bu kimliklere uygun karşı kimlikler oluşturma ve işi sonuna kadar götürme sürecidir. Bu süreci yönetmek dış politikanın esas pratik sorunudur ve ahlaki boyutu da bizim ötekine nasıl davranmamız gerektiği sorusudur.”*³ Dolayısıyla etkileşimin ve eylemlerin niteliğinin, süreç içerisinde sürekli benlik ve öteki kavramlarını üretmesi, bu üretilen kimliğin değişen oranlarda belirli bir meselede desteği hem sağlamlaştırma hem de tersine kırılğanlaştırma ihtimalini taşımaktadır.

Bu açıdan Amerikan değerlerinin, aşağıda vurgulanacağı üzere farklılığı gibi, İsrail değerlerinin farklılığı da bu ilişkiyi belirler. Bu bir nevi kombinasyondur. ABD ve İsrail'de farklı yapıların değerlerinin ve o değerleri savunan kişilerin eşleşmesinin uyumu ve uyumsuzluğudur. Bu kombinasyonu, İsrail'in karşısında yer alanların, Amerikan kimliğinin üretimine sağladığı katkı da belirler. İsrail'in karşısında yer alanların, İsrail tarafından güdülen siyasete karşı giriştikleri eylemler ya da eylemsizlikler, onların ne tür bir ideoloji benimsediği, ABD'ye dair algıları ve Amerikan değerleri ile uyumlulukları da bu açıdan önemlidir.

İsrail'de Vaat Edilmiş Topraklar temelinde Büyük İsrail'i savunan, yayılmacı ve Filistinlileri umursamayan bir politika, İsrail'i demokratik ve insani değerlerden uzaklaştırırken, ABD tarafında nispeten sempatiyi ve desteği azaltabilir. Özellikle 1970'lerin sonunda sertlik yanlısı Likud iktidarının başlangıcı itibarıyla, ABD'de İsrail'in ahlaki çekiciliğini kaybedeceği tartışmaları bu anlamda önemlidir. Hatta Dünya Siyonist Örgütü'nün eski Başkanı Nahum Goldmann, 1979'da İsrail'in ahlaki niteliğini kaybettiğini, sadece küçük ve saldırgan bir devlet haline geldiğini dahi söylemiştir.⁴ Ancak Trump döneminde görüleceği gibi bunun tersi de olabilir. İsrail'in mevcut sınırlar içerisinde demokrasiyi ve güvenliğini önceleyen şekilde, Yahudi kimliğini korumayı amaçladığı görüşü en azından Amerikan değerleri ile daha uyumludur. Geniş kesimlerce ortak zemin bulmak daha kolaydır.⁵ Kısacası destek, Amerikan siyasetinde ön plana çıkarılan değerlerin değişimine bağlı olduğu kadar, İsrail

³ Wendt, 15 ve 38-42.

⁴ Çoban, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, 2033; Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 14.

⁵ Çoban, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, 2033; Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 14.

siyasetinde bu değerlerin ne zaman galip geldiğine, farklı değerleri savunan yapıların (Demokrat-Cumhuriyetçi-Likud-İşçi Partisi kombinasyonları) nasıl eşleştiğine ve İsrail'in karşısında yer alanların belirlediği siyasete göre değişebilmektedir.⁶

Dolayısıyla Lobi anlatısı önemli olmasına karşın kimliksel altyapı üzerine inşa edilmemiş bir anlatı, yarım kalmakta ve desteğin kökenini sadece lobiye indirgemektedir. Oysa lobi anlatısı öncelikle somut faydası az olan İsrail'e bağlılığı, onun özel statüsünü ve kriz zamanlarında neden tek güvenilir aktör olduğunu, milyarlarca dolar karşılıksız yardımı ve diplomatik desteği, faydanın ötesini aşan Amerikan çıkarlarına zarar veren eylemlerine zaman zaman göz yumulmasını, ABD'nin, Müslüman ülkelerdeki itibarını ve çıkarlarını tehlikeye atmasına rağmen, İsrail'i savunmasını açıklamada yetersiz görünmektedir.⁷ İkincisi lobi parçalıdır ve homojen bir yapı değildir. İsrail lobisi⁸, muhafazakâr ve liberal olarak kabaca ayrılmaktadır ve bu gruplar birbirinden çok farklı İsrail imajına sahiptir. Yine lobi içinde Yahudiler ve Hristiyan Siyonistler birbirlerine temkinli yaklaşmaktadır. Petrol ve silah lobisi gibi lobilerin de yukarıdaki lobilerle karşı karşıya kalma ihtimali ve bir güç mücadelesine girme durumu ihmal edilmemelidir. İlişkiye 'saf çıkar ve güç' bağlamında maddi bakış⁹ ise, fayda-maliyet açısından ABD'nin milyarlarca dolar yardımı karşılığında ne kazandığını, ABD-İsrail arasındaki eşitsiz ilişkiye rağmen, ABD'nin İsrail'i neden eşit olarak gördüğünü ve hiçbir müttefikin İsrail kadar neden özel olmadığını açıklamada yetersiz görünmektedir.¹⁰

ABD'nin İsrail'e desteğinin, İsrail lobisinin baskısıyla gerçekleştiği ya da saf maddi olduğu algısı, Amerikan zihin dünyasını yapılandıran unsurları, Wendt'in tabiriyle "ortak düşünceleri" görmezden gelme tehlikesini içermektedir.¹¹ Lakin İsrail lehine temel bir destek yapısı, Amerikalıların zihninde zaten mevcuttur. Lobi ancak bu ortak düşüncelere ya da daha doğrusu 'ortaklık kurduran düşüncelerin' sağladığı temel üzerine oluşan siyasi bir harekettir ve

⁶ Çoban, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", 2033; Cobban, "The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era", 14.

⁷ Stephens, "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", 8-18; Cobanoglu, "Din Unsurunun Dış Politika Etkileri", 96-97; Waxman, "Beyond Realpolitik", 98-99.

⁸ PRRI 2020 Araştırmasına göre Yahudi Amerikalılar, 2020 ABD nüfusunun %1'ini oluşturmaktadır. % 22'si Cumhuriyetçi %44'ü Demokrat %31'de bağımsızdır. Daha geniş bilgi için bkz. "The American Religious Landscape in 2020" PRRI (July 8, 2021). <https://www.prrri.org/research/2020-census-of-american-religion/>

⁹ Ortadoğu'da amaç enerji merkezleri ve yolları üzerinde hegemonya ve yine istihbarat gibi farklı amaçlar ise bunu ABD'nin bölgede nispeten kabul edilebilir, diğer ülkelerle arasını bozmayacak bir devletle yapması daha mantıklı görünmektedir. Nitekim bunu yapacak devlet yoktur. Ancak ABD bunun aksine neredeyse bölgede dostu olmayan bir devletle bunu sürdürmeye özen göstermesi, işin maddi boyutunun ötesini işaret etmektedir.

¹⁰ Stephens, "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", 8-18; Cobanoglu, "Din Unsurunun Dış Politika Etkileri", 96-97; Waxman, "Beyond Realpolitik", 98-99.

¹¹ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 15.

bu açıdan dikkat çekicidir.¹² Kısacası ilişkiyi benzersiz kılan lobi ve maddi olması değil, ortaklık kurduran düşüncelerin parçalarıdır. Desteğin tipi, Amerikalıların dini ve siyasi kimliklerinin, yaratmış olduğu siyasi kültür ve çıkarlar, siyasi ve ahlaki inançların bir karışımına dayanmaktadır. Nitekim Sosyolog Jeff Spinner'ın dediği gibi, *"Amerika'da Protestan olan ile liberal olanı ayırmak zordur."*¹³ İsrail ile karşılıklı özdeşleşme yaratan kavramlar Protestanlık ve sivil dindir. Amerika'nın Protestanların gözünde Yeni İsrail olması ve Protestanların bugünkü modern İsrail devletinin, Eski İsrail'in mirasçısı olduğunu düşünmeleri dinsel temelde bir özdeşleşme yaratırken, aşağıda daha iyi açıklanacak olan demokrasiyi merkeze alan sivil din¹⁴ ve onun muhafazakâr yorumu Kaçınılmaz Kader inancı, İsrail'in demokrasi olması ve "düşmanlarının" demokrasi olmaması nedeniyle, "demokratik İsrail" söylemi ile siyasi bir özdeşleşme yaratmaktadır. Böylece dinsel ve siyasi özdeşleşme, İsrail desteğini Amerikan siyasetinin merkezine koyarak, Cumhuriyetçi ve Demokrat ayrımını aşmaktadır.¹⁵

İlişkilerin kimlik ve değer temelli yapısı iki ülke arasındaki ilişkileri hiç olmadığı kadar yakın ve özel kılmaktadır. İsrail ve ABD Hükümetleri arasında karar alma süreçleri çok şeffaftır. Birbirleriyle istişare ve anlaşma olmaksızın, uluslararası eylemlerde bulunma ihtimalleri düşüktür. Bu, iki devletin temsilcileri arasındaki yoğun kişisel etkileşimle de göz önündedir. Pek çok ABD Başkanı ile İsrail Başbakanı arasında yakın kişisel ilişkiler vardır. Aşırı yakınlık ülkelerin resmi temsilcilerinin, bürokratik süreci atlayarak birbirlerinin en yüksek kademelerine benzersiz erişimini¹⁶ sağlamaktadır. Yine İsrail her alanda özel muamele görmektedir. Devlet olarak meşrulaştırılmasında ABD'nin rolü çok önemlidir.¹⁷ Kısacası karşılıklı beklenti ve etkileşim süreci sonucu, taraflar ilişkiyi daha da geliştirmek adına, kendi çıkarlarını mümkün olduğunca eşit tutmaya çalışmaktadırlar. Özellikle bu kriz zamanlarında çok belirgindir ki tarafların hayati çıkarları söz konusu olduğunda taraflar birbirini zorlamamaktadır.¹⁸

¹² Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, 15.

¹³ Huntington, *Biz Kimiz?*, 69.

¹⁴ İsrail'in var olma hakkı ve diğer uluslar gibi eşit olduğunu vurgulamada ve onu meşrulaştırmada da önemlidir

¹⁵ Bellah, "Civil Religion in America", 40-55.

¹⁶ Nixon döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger ve dönemin Washington Büyükelçisi Rabin arasında dışişlerini devre dışı bırakan, Körfez Savaşı sırasında Bush ile Şamir arasında bürokrasiyi devre dışı bırakan özel iletişim kanalı kurulması, Trump döneminde dışişlerini devre dışı bırakan Netanyahu ve Kushner arasındaki çok yakın ilişki, bunlara örnek olabilir.

¹⁷ Stephens, "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", 4-17.

¹⁸ Stephens, 4-17. Mesela 11 Eylül saldırısı sonrası ABD baskısıyla İsrail, Filistin ile ateşkes yapmayı kabul etti. Şaron, ihtiyaç ve tehlike anında ABD'nin dediklerini yaptı.

Ancak ilişkileri yakınlaştıran değer paylaşımı, ilişkiyi aynı ölçüde güçlü kılmamaktadır. Bu değerlerin yarattığı destek tipleri yine aynı nedenlerden başka bir ifade ile aynı değerlerin karışımından ötürü kırılmalıdır. İsrail tarafından güdülen siyaset ya da İsrail'in karşısında yer alanların güttüğü siyasetin durumu, aynı düşüncülerin yaratmış olduğu insani ve ahlaki değerler, çıkarlar ve her şeyden önemli gözüken, kimliği yok etme tehlikesi olan ulusal güvenlik tehditlerinin¹⁹ rolü bu destek ve sempatiyi azaltabilmektedir. Sonuçta ABD'nin kuruluşunda ve kendisini oluşturmada seçilmişliğin vücut bulduğu İsrail düşüncesi²⁰ önemli olsa da kimliğin bileşenleri içinde bunun ötesindeki değerler de bulunmaktadır. Bu siyasi ve ahlaki değerler, Amerikalı olmanın bir nevi gereklilikleridir.

Özdeşleşmenin ilk kaynağı olarak Protestanlık sayesinde, Amerikalılar kendilerini seçilmiş bir halk, ABD'yi ise Yeni İsrail olarak algılamışlardır. Bu durum tarih boyunca Amerikalıların hayatını derinden etkilemiştir. Püritenlerin kutsal metinlerinin ve entelektüel dillerinin İbranice olması, Avrupa'dan göçlerini ve dini özgürleşmelerini, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışıyla özdeşleştirmelerine neden olmuştur. Eski İsrail'in mirasçıları olarak yerleşimlerine, İbranice ve Kutsal Kitaptan isimler vermişlerdir. Püritenler, İsrail konusunda ulusal siyasetin temelini de oluşturmuşlardır. Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması arzusunu, yerleşimleriyle beraber dile getirerek ulusun derinlerine bu fikri yerleştirmişlerdir. Din adamları vaazlarında Eski İsrail ve ABD'nin aynı olduğunu vurgulamışlardır. Ortak amaçlara, diğer uluslardan farklı olarak Tanrı tarafından kutsanmış uluslar olduklarına ve ilahi düşmanları olduğuna dikkat çekmişlerdir. Eski Dünyanın seçilmiş halkı ile Yeni Dünyanın seçilmiş halkı arasında bağın kurulması, Yahudi-Hristiyan tarihi ve teolojisi ile ABD'yi özdeşleştirmiştir.²¹ Kilise ayinleri ve Kutsal Kitap ayetleri vasıtasıyla İsrailoğulları'nın ve kendilerinin dinleri için yaşadıkları tecrübeleri küçüklükten itibaren bilen ve zihinlerine kazıyan Protestanlar, Yahudilere ve kuruluşuyla birlikte İsrail'e sempati duymaya başlamışlardır.²²

Ancak seçilmiş halk olma miti bu yakınlığı sağlarken Protestan değerlere bağlılık İsrail'e karşı eleştirel ve uzaklaştırıcı faktör de olmuştur. Özellikle 10 Emir bağlamında

¹⁹ İsrail'in sert eylemlerinin, radikal İslami teröre neden olduğu algısı ve bunun ABD'ye tehdit olması durumunda "biz" kimliği aşınabilirken, Hamas, Hizbullah gibi güçlerle ya da İran'la mücadele aynı kimliği güçlendirebilir.

²⁰ Seçilmişliğin temel aracı olan İsrail düşüncesini hem Protestanlık hem de Amerikan Sivil Dini ve onun muhafazakâr yorumu Kaçınılmaz Kader kullansa da seçilmişlik anlayışları ve onu kavramsallaştırmaları birbirinden farklıdır. Bu sadece bir araçtır, amaçlar bunun çok ötesine uzanmaktadır.

²¹ Steven Fink, "Fear Under Construction", 29; Stephens, "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", 19-21.

²² Steven Fink, "Fear Under Construction", 29; Stephens, "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", 19-21.

öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, komşunun malına göz dikmeyeceksin gibi ilkeler ve İsa'nın İncil'de vurguladığı, Tanrı sevgisiyle neredeyse eş değer konumda olan, “*komşunu kendin gibi seveceksin*” ilkeleri, İsrail'in Filistinlilere karşı yaklaşımını, Protestanların vicdani açıdan kabul etmemelerine yol açmıştır.²³ Nitekim İsrail'in kurulması, Protestan çevrelerde çok olumlu karşılanmasına rağmen 1967 Haziran Savaşı ile ve özellikle sonrasındaki yasadışı yerleşim faaliyetleri sürecinde bu durum belirginleşmiştir.²⁴ Bu eleştirilere karşın bugün Filistinlilere kıyasla İsrail'e sempati oranı Protestanlar arasında yüksektir²⁵ ve bu durum Protestanların Ortadoğu'ya karşı dinsel kimlikleriyle düşünme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Nitekim 2018 ve 2021 Gallup verileri, Amerikalıların %60'ının İsrail'e %22'sinin de Filistin'e sempati duyduğunu gösterirken, Protestanların %69'unun İsrail'e, %16'sının ise Filistin'e sempati duyduğunu göstermektedir. Aynı araştırmalar haftalık ayinlere katılan Protestanların ise %73'ünün Filistin'e kıyasla, İsrail'e sempati duyduğunu, ayinlere nadiren ve hiç katılmayan Protestanların, İsrail'e sempati oranının ise %62 ile 65 arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Siyasi kimlik açısından da Cumhuriyetçi Protestanlar İsrail'e, Demokrat Protestanlara kıyasla daha fazla sempati duymaktadır. Kendisini Cumhuriyetçi olarak tanımlayan Protestanların yaklaşık %83'ü 2008-2021 verileri ortalamasına göre, Filistin'e kıyasla İsrail'e sempati duyarken, Demokrat eğilimli Protestanlarda bu oran %49'dur. Protestan olmayan Cumhuriyetçilerde bu oran %75 iken, Protestan olmayan Demokratlarda bu oran %40 dır. Kısacası bu destek tipi, aşağıda daha iyi açıklanacağı üzere dinsel kimliğin olduğu kadar siyasi kimliğin birleşiminin ve belirsiz ilişkilerinin karışık bir sonucudur.²⁶

Başlangıçta Evanjelist çevrelerde de koşulsuz İsrail desteği çok kuvvetliydi. Ancak bu gitgide kırılanlaşmış ve Hristiyan Siyonistlerin katı destek tipinden farklılaşmıştır. Özellikle Neo-Evanjelistler ve Evanjelizmin amiral gemisi olarak nitelendirilen *Christian Today* gibi dergiler ve oluşumlar başlangıçtaki dispensasyonalist-Hristiyan Siyonist düşüncelerden²⁷ uzaklaşmıştır. *Christian Today*, İsrail'in güvenli sınırlar içinde yaşamasını savunmakla birlikte İsrail'in kehaneti temsil ettiği inancının, Ortadoğu'yu eleştirel ve ahlaki açıdan anlamayı

²³ *İncil*, Matta 22:34-40; Çoban, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, 2030-32.

²⁴ *İncil*, Matta 22:34-40; Çoban, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, 2030-32.

²⁵ Sadece bu çevrede değil, ABD'deki her kesim arasında medyanın İsrail konusundaki rolü de çok büyüktür. Özellikle Arap ülkelerinin İsrail'i yok etmek istediği gerçeği ya da algısı İsrail'e sempatiyi yükseltmektedir.

²⁶ Newport, “Americans' Religion and Their Sympathies in the Middle East”.

²⁷ Bakınız bu metin içinde s, 14-15.

imkânsız hale getirdiği fikrini dile getirmiştir.²⁸ En büyük Evanjelist yardım kuruluşu olan *World Vision*, Filistinlilere karşı sempati duymaya başlayarak Batı Şeria ve Gazze'deki büyük projeleri desteklemiştir. *Sojourners* gibi Sol Evanjelizm'in bayraktarlığını yapan dergiler ise İsrail yerleşimlerine karşı çıkmış ve yerleşimlerin Tanrının menfaatine olduğu iddiasını reddetmiştir.²⁹

İsrail'e desteğin Protestanlıktan çok daha baskın ve önemli olan diğer bir kaynağı, siyasi kimliğe vurgu yapan Sivil Dinden kaynaklı değerlerdir. Sivil Dini Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde, devletin bütünlüğü, kamusal yararlılık ve sağlıklı bir toplum oluşturmak adına, her yurttaşa ödevlerini sevdirecek bir din olarak tanımlar. Ona göre bu dinde iyi, güçlü, bağışlayan bir Tanrı, gelecek yaşam, erdemin ödüllendirilmesi ve ahlaksızlığın cezalandırılması, yasalara itaat ve toplum sözleşmesi temel ilkelere. Sivil Din de bu ilkeler dışında, herkes farklı kişisel dini görüşlere sahip olabilir. Önemli olan, o kişisel dini görüşün, yurttaşın ödevlerine ters düşmemesi ve başkalarına hoşgörü göstermesidir. Bu anlamda Rousseau "*Kilisenin dışında asla selamet yoktur*" diyenlerin devletten derhal dışlanması gerektiğini, aksi takdirde kilisenin devletleşeceğini ve din adamının da hükümdar olacağını vurgular.³⁰

Amerikan kurucu babalarının düşüncesinde din, özellikle de Tanrı fikri çok önemlidir. Ancak Amerikan Sivil Dininin Tanrısı, Protestanlığın olduğu kadar hatta ondan fazla Aydınlanmanın ürünü olduğu için, tek bir dini referans almayan, üniter bir Tanrıdır. Ancak Deizmin Tanrısı da değildir. Hristiyanlığın kurtuluş ve sevgi fikrinden ziyade Aydınlanmanın hukuk ve hakları ile ilgilenir. Teolojik ve manevi olmaktan ziyade eylemci, sosyal ve ahlakçıdır. Fransız Sivil Dini gibi kendisini militan laikliğe adamayan tersine Hristiyanlığa karşıt olmayan ve ondan birçok kavram ödünç alan bu Sivil Din, Amerikalıların Hristiyanlık ile karşıtlık yaratmadan ahlaki bir birliktelik³¹ oluşturabilmelerini sağlamıştır.³² Yine de Amerikan Sivil Dinini yaratanlar, kilisenin sahip olduğu gücün devletin üzerinde baskı yaratacağını ve Sivil

²⁸ Wagner, "Reagan And Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian 'Right'", 49; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 153.

²⁹ Wagner, "Reagan And Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian 'Right'", 49; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 153.

³⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 144-46.

³¹ Tocqueville "*demokratik ve cumhuriyetçi bir dinden daha iyi tanımlayamayacağım bir Hristiyanlık biçimi*" diye tanımlamaktadır ancak kavramın Hristiyan kökleri olmasına rağmen Hristiyanlıkla artık alakası yoktur.

³² Bellah, "Civil Religion in America", 42-50; Gutmann, "Introduction. The Good, the Bad, and the Ugly of Identity Politics", 33-34.

Dini boğabileceğini düşünmüşlerdir.³³ Bu nedenle Hristiyanlığın gücünü kırmak için kiliseyi, devletten ayırma ihtiyacı duymuşlardır. Böylece kilise ile devleti birbirinden korumak için “iki yönlü koruma” (*two-way protection*)³⁴ denilen yol benimsenmiş ve demokratik devleti, kilisenin gücünden korumak karşılığında bireylerin din özgürlüğünün korunmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla yapay, tahayyül edilen ve yaratılan Amerikan Sivil Dini sistemi, Batı dini ve felsefi geleneğini, Amerikalıların ortak inançlarıyla kaynaştırmıştır.³⁵ Bu bir kurumsallaşmış inançlar, semboller ve ritüeller bütünüdür. Sosyolog Robert N. Bellah bunu din olarak tanımlasa da “*basitçe de din değildir*” diyerek kendine özgü yapısını vurgulamaktadır.³⁶ Sosyolog Rhys H. Williams ise Protestanlığın özellikle Püriten dinin hegemonyanın biçimleri ya da kalıntıları olduğunu belirtmiştir.³⁷

Amerikalılar kimliklerini, Yeni İsrail söylemi üzerinden yarattıkları için, Sivil Din Amerikan-İsrail teması bağlamında, Amerikan toplumunu merkeze alarak onun tarihsel serüveni ile ilgilenmiştir. Bu açıdan Kutsal Kitaptaki Çıkış, Seçilmiş Ulus, Vaat Edilmiş Topraklar, Yeni Kudüs, Yeniden Doğu kavramları farklı bir anlam kazanmıştır. Amerikalılar İngilizlere karşı mücadelede, kendilerini yeniden inşa etmek için bu kavramlara başvurmuşlar ve onları özelleştirmişlerdir. Mücadeleyi, Eski Mısır’daki Musa’nın Firavuna karşı mücadelesi ya da Kurucu babalardan Thomas Jefferson, Benjamin Franklin, John Adams’ın yaptığı gibi Kızıldeniz’i geçmek olarak tanımlamışlardır. Amerikan Sivil Dini kendi peygamberlerini, şehitlerini, kutsal olaylarını, ritüellerini ve sembollerini de oluşturmuştur.³⁸ George Washington, halkını tiranlıktan özgürlüğe kavuşturan Musa Peygamberle özdeşleştirilirken, köleliği kaldıran Abraham Lincoln³⁹ kiliseye katılmadığı halde ya da Bağımsızlık

³³ Bellah, “Civil Religion in America”, 42-50; Gutmann, “Introduction. The Good, the Bad, and the Ugly of Identity Politics”, 33-34.

³⁴ 1787 tarihli Amerikan Anayasasında 1791’da yapılan ve İlk Değişiklik olarak da adlandırılan bir dizi değişiklik ile Kongre’nin herhangi bir dini desteklemeye ve kısıtlamaya yol açacak yasa yapması yasaklanmış ve ABD’nin bir din devletine dönüşmesi engellenmiştir.

³⁵ Bellah, “Civil Religion in America”, 42-50; Gutmann, “Introduction. The Good, the Bad, and the Ugly of Identity Politics”, 33-34.

³⁶ Bellah, “Civil Religion in America”, 46.

³⁷ Roof, “American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush”, 297.

³⁸ Bellah, “Civil Religion in America”, 47-48 ve 54; Will, “Religion and the American Republic”; Stephens, “United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment”, 20.

³⁹ Lincoln’ün hukuk ortağı William Herndon, Tanrının Lincoln’ü yıllarca sınıdığını ve onu saflaştırdığını belirtirken, İsa’dan beri en asil karakter ve Tanrının seçtiği kişi olarak nitelendirdi. Bkz. Bellah, “Civil Religion in America”, 47

Bildirgesi'nin yazarlarından Jefferson⁴⁰, din özgürlüğünü savunmasına ve geleneksel Hristiyan öğretileri reddetmesine rağmen⁴¹ adeta İsa ile özdeşleşmiştir.⁴²

Amerikan Sivil Dini, ABD'yi merkeze alsa da onu evrensel insani değerlerin üzerine çıkartacak kadar kutsallaştırmaz. Burada önemli olan mücadele amacıdır. Lincoln'ın “87 yıl önce atalarımız bu kıtada, özgürlük içinde bütün insanların eşit yaratıldıkları ilkesine inanarak yeni bir ulus yarattılar” sözleri bu anlamda özgürlük ve eşitlik mücadelesini kutsallaştırmıştır. Amerikan Sivil Dinin de ABD'nin Tanrı'nın iradesi ile insanların mükemmel bir uyumu içinde, özgür ve eşit bir toplum olarak diğer uluslara örnek olması amaçlanmıştır.⁴³ Bugün Amerikan liberalleri de ABD'yi sıradan bir ülke ve diğer demokrasilerle bütüncül ve uyumlu şekilde düşündükleri için, dış politikada kendisini lider olarak görmeyen, sorunları uluslararası toplumla çözmeye çalışan bir ABD'ye atıfta bulunurlar. Bu durum, İsrail'e desteği Amerikalıların kimliklerini oluşturmaya⁴⁴ yardımcı olduğu ve daha da önemlisi aynı siyasi, insani ve ahlaki değerleri paylaştığını düşündükleri için meşrulaştırır.⁴⁵ Ayrıca kendisini demokrasi ve özgürlük misyoneri olarak gören Amerikalıların, bu değerlerin tehdit altında olduğunda yardım etmelerinin gerekli olduğunu düşünmeleri, Filistin'e kıyasla “Demokratik İsrail” ile özdeşleşmeyi sağlamaktadır.⁴⁶

Bütün bu desteğe rağmen Sivil Dinin yarattığı Aydınlanma kökenli eşitlik, özgürlük, adalet gibi değerlerden ötürü, İsrail'in Filistin'e karşı politikaları ve tek taraflı eylemleri, yasadışı yerleşimleri, uluslararası hukuka aykırı hareket etmesi, anlaşmaları ihlal etmesi zaman zaman eleştiri konusu olmuştur ki bu durum ileriki bölümlerde daha net görülecektir.

⁴⁰ 1800'de muhalifleri tarafından kafir olarak suçlanan Jefferson, bu saldırıları din adamlarının elinden zulüm gören İsa'nın çarmıha gerilmesi ile karşılaştırdı ve özdeşleştirdi. İkinci göreve başlama töreninde ise Avrupa'yı Mısır Amerika'yı ise eski İsrail örneği üzerinde Vaat Edilen Topraklar olarak tanımladı ve uluslara yön gösterecek yeni bir toplumsal düzen için seçilmiş olduklarını vurguladı. Bkz. “God in the White House”.

⁴¹ Jefferson'a göre İsa'nın mesajı havariler ve Protestan reformcular tarafından bozulmuştu. Başkanlığı sırasında Kutsal Kitabın mucizeler içeren kısımlarını çıkarıp ahlaki kısmını koruyan Jefferson Kutsal Kitabı adlı bir kitap yarattı. Ona göre İsa ilahi değildi, Hristiyanlığın merkezinde doğumu, ölümü, dirilişi değil onun ahlaki mesajı yatmaktaydı. Bkz. “God in the White House”.

⁴² Bellah, “Civil Religion in America”, 47-48 ve 54; Will, “Religion and the American Republic”; Stephens, “United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment”, 20.

⁴³ Bellah, “Civil Religion in America”, 49 ve 54-55; Will, “Religion and the American Republic”; Lincoln, “The Gettysburg Address”.

⁴⁴ Clinton 1999 Kosova Hava Harekâtı ve Fıfış Bayramı sırasında, Tanrı'nın Yahudileri özgürleştirmesinden, Mısır'dan Çıkıştan ve kendi Vaat Edilmiş Topraklarını inşa etmesinden bahsederken tüm Amerikalıların Fıfış hikayesinden ilham alabileceğini belirtmiştir. Ona göre bu tecrübe tüm insanların vicdanlarına göre özgürce ibadet edebildikleri, hoşgörüsüzlük ve baskıdan kurtuldukları kendi Vaat Edilmiş Topraklarını inşa etme yolculuğunu hatırlatmaktaydı. Bkz. Coles, “Manifest Destiny Adapted for 1990s' War Discourse”, 413-14.

⁴⁵ Bellah, “Civil Religion in America”, 49 ve 54-55; Will, “Religion and the American Republic”; Lincoln, “The Gettysburg Address”.

⁴⁶ Stephens, “United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment”, 4-5.

1.2 Hristiyan Siyonizm

ABD'nin İsrail'e olan desteğinin hangi düşüncelerden kaynaklandığını sorduktan ve keşfettikten sonra Hristiyan Siyonizm'in ne olduğunu ve nerede konumlandığını anlamak için ilk olarak Evanjelist inancı bilmemiz gerekmektedir. Ancak ona geçmeden önce, Evanjelizm'in sınırlarını çizmek gereklidir. Evanjelizm, aslen Protestanlığın muhafazakâr ya da köktendinci kolunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Evanjelizm tanımının ve kapsamının kişilerce farklı anlaşılması, araştırmalardaki ve anketlerdeki soruların daha çok kişinin kendini nasıl tanımladığı üzerinden olması, bugün ABD'de bir Katolik'in ya da anaakım Protestan'ın Evanjelist grup içinde sayılmasına neden olabilmektedir. Bunun nedeni aşağıda daha iyi açıklandığı üzere Evanjelizm'in bu insanlar için Hristiyanlığın genelini ifade eder biçimde kullanılmasıdır. Bu durum Evanjelizm'in çok geniş bir nüfusu kapsadığı ve bu kalabalık kitlenin Amerikan dış politikasını, İsrail lehine yönlendirdiği algısına yol açmaktadır. Ancak Evanjelistlerin bu kadar büyük bir nüfusa sahip olmaması bir yana doğru şekilde Protestanlığın muhafazakâr kolu olarak tanımlandığında dahi Evanjelizm İsrail konusunda farklı düşüncelere sahip fraksiyonları içinde barındırmaktadır. Bu grubun tek bir blok gibi algılanması, teolojiler ve yorumlar arasındaki farklılıkların görmezden gelinmesi, İsrail'e verilen desteğin tüm Evanjelistlere mal edilmesine yol açmaktadır. Bu algı yanlıştır. Evanjelizm içinde, İsrail yanlısı olmayan, İsrail ile çok ilgilenmeyen hatta İsrail'i sert şekilde eleştiren gruplar da vardır. Buna karşın Evanjelistler içerisinde koşulsuz İsrail yanlısı olan ve İsrail'i desteklemeyi, Tanrısal bir emir ve kurtuluş aracı olarak gören ve bu amaçla lobicilik yapanlar da bulunmaktadır. Burada karşımıza Hristiyan Siyonizm kavramı çıkmaktadır. Hristiyan Siyonizm en basit tabiri ile Beyaz Muhafazakâr⁴⁷ Evanjelistlerin dış politikasına yön veren ideoloji olarak tanımlanabilir. Bu ideolojiyi tanımlamak ve değer ve inanç sisteminden bahsedilmek için öncelikle Evanjelizm'e ve tarihsel kökenlerine bakmak gerekmektedir.

⁴⁷ Kavramı yaratıp üzerine teoloji kuran, bu teolojide entelektüel ilerlemeyi sağlayan ve onu kontrol eden ve yönlendiren Beyazlardır. Aralarında nispeten az olsa da Hispanik ve Siyahlar da yer almaktadır. Ancak Hristiyan Siyonizm'i sadece bir dini görüş olarak düşünmemek gerekir. Kavram Beyazların sosyal koşullarının, tarihsel tecrübelerinin ve hayal dünyalarının sosyal ve siyasi bir ürünüdür. Dolayısıyla tarihsel açıdan aynı koşullardan geçmemiş, az sayıdaki Hispanik ve Siyahların, teolojileri ve kavramsallaştırmaları da nitekim farklılaşmakta ve bu aynı hareket içinde çok büyük tutarsızlıklar meydana getirebilmektedir. İkincisi Beyaz grubun siyasi duruşu ve ırkçılığı ve siyaseten her konuda merkezin sağında yer alması, ortak zemin bulmayı zorlaştırmaktadır. Beyazların mesajını kabul etmek, diğer grupların, onlara biçilen sınırlar dahilinde yaşamasını ve inanmasını gerektirmektedir. Yale Üniversitesinden Roger Baumann'ın "*Political Engagement Meets the Prosperity Gospel: African American Christian Zionism and Black Church Politics*" adlı makalesinde görüldüğü gibi bu tarz grupları, Beyaz bir yapı olan CUFI finanse etmekte ve desteklemektedir. Ancak CUFI'nin İsrail yanlısı mesajı dahi, teolojisi İsrail'e yakın olan Siyahlar arasında dahi, grubun Beyaz ve Cumhuriyetçi olmasından kaynaklı benimsenmekte zorluk çekmektedir. Beyazların dışındaki grupların İsrail'den çok daha büyük eşitlik ve özgürlük temelinde dile getirilen problemleri de vardır. Dolayısıyla öncelik İsrail değildir.

1.2.1 Hristiyan Siyonizm'in Beslendiği Kaynaklar

1.2.1.1 Tarihsel Temeller: Evanjelizm'den Hristiyan Siyonizm'e

Evanjelizm kelimesi kökünü Yunanca 'Evangelion' kelimesinden almaktadır. Arapça'ya İncil olarak geçen kelime, İsa'yı merkeze koyan 'müjdeli haber' anlamına gelmektedir.⁴⁸ Bu açıdan İncil'in vaaz edilip duyurulması anlamına gelirken, dört İncil'e de işaret etmektedir. Dolayısıyla dört İncil'in yazarı olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna ilk Evanjelistlerdi.⁴⁹ Yüzyıllarca genel Hristiyanlığı ifade eden, kucaklayan bir kavram olan Evanjelizm,⁵⁰ Reformasyon süreci ile Protestanlığı ifade eder hale gelmiştir. 16. yy.'da Papa'nın ruhani liderliği düşüncesine karşı çıkan, Martin Luther⁵¹ ve John Calvin⁵² gibi reformcular, Hristiyanlığın aslına dönmesi kapsamında, kilise otoritesi yerine, Kutsal Kitabın üstünlüğünü, kilise ve ruhban sınıfının insan ile Tanrı arasında aracı olmadığını savundular. İlk kilisenin inanç geleneğindeki, "sadece Tanrı merhameti", "sadece iman", "sadece Kutsal Kitap ilkelerini" vurguladılar.⁵³

Evanjelizm, 17.yy. başlarında ise, Protestanlığın içinde özel bir hareket olan Püriten göçüyle, İngiltere'den ABD'ye yayılarak, süreç içerisinde Anglo-Amerikan bir gerçeklik haline gelmeye başladı. Püritenler, Kutsal Kitap emirlerine dayanan bir sistem inşa etmek istediler. Onlara göre devlet, insanlar aracılığı ile Tanrı tarafından yönetilmekteydi. Kurtuluş, sadece iman ve inayet ile Mesih'i kabul edip günahlarına tövbe etmekle gerçekleşebilirdi. Seçilmişlik yani kurtuluş, bu ilkeleri kabul ettikten sonra yaşamlarında dindar hayat tarzı ve disiplinli, ahlaki yaşam olarak tezahür edecekti.⁵⁴ Ancak Protestanlıkta çalışmanın kurtuluşa etkisinin olmayışı insanları pasivize etmekteydi. Püritenler, Protestanlıkta hâkim olan bu Kalvinci katı

⁴⁸ Gündüz, "Evanjelizm: Hristiyan Fanatizmi".

⁴⁹ Güngör, *Evanjellikler*. 12-14.

⁵⁰ Kavramın dünyada genelliği devam etmektedir. Mezhep kavgaları ve sonraki süreçte ABD'de kavramın bazı gruplarca tekelleştirilmesi, meseleyi ABD özelinde kavramak için bizi böyle bir tanımlamaya zorlamaktadır.

⁵¹ Luther 31 Ekim 1517'de Wittenberg Kilisesine 95 maddelik tezini asmış, kilisenin sahte kurtuluş vaadinde bulunduğunu, sadece Kutsal Kitabın Hristiyanların hayatı üzerinde temel olduğunu, kurtuluşun amellere ve kiliseye değil sadece Tanrı'ya ve Mesih'e olan imana bağlı olduğunu iddia etmiş ve din ile siyaset arasında kesin ayırım yapmıştır. Bkz. Waardenburg, "Reform".

⁵² Fransızca konuşan ülkelerde en meşhur reformist, Erasmus ve Luther'den etkilenen John Calvin'dir, görüşlerini yaymak için Cenevre'de 1541'de kilise kurmuş, din adamları ve sivillerden oluşan sistemi ile toplumu reforme etmeyi amaçlayarak, sosyal hayatı doğrudan kontrol altına alarak tutucu bir rejim yaratmıştır. Ona göre kurtuluş sadece Tanrının lütfu ile olmaktadır. Bu Kalvinist kaderin özüydü. Bkz. Waardenburg, "Reform".

⁵³ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjellik Hristiyanlık", 80-81.

⁵⁴ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjellik Hristiyanlık", 80-81; Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", 14-21.

ve karamsar kader anlayışını gidermeye çalıştılar. Onlara göre çalışmak ve başarılı olmak⁵⁵ Tanrı tarafından seçilmişliğin işaretiydi. Ancak bu bir kırılma yarattı.⁵⁶

1730 ve 1740'larda Amerika'da yaşanan dindarlık hareketi 'Büyük Uyanış' ile, Amerikan Evanjelizmi oluşarak Püritenlik ile Evanjelizm yavaş yavaş ayrılmaya başladılar.⁵⁷ Evanjelistler, Püriten görüşlerin toplumu güç ve zenginliğin cazibesinden koruyamadığı inancıyla, insanları gerçek dindarlığa davet ediyordu.⁵⁸ Böylece Amerika'nın gerçek Hristiyan kimliğine kavuşmasını ve ulusal çapta Hristiyanların "özüne dönmesini" amaçladılar.⁵⁹ Bu öze vurgu, "seçilmişlik" fikrini yeniden kuvvetlendirdi. Katı Kalvinist teolog Jonathan Edwards (1703-1758) Tanrı Krallığını Amerika'nın başlatacağını vurgulayarak, "Tanrının Amerika'yı özel olarak seçtiği" anlayışını yeniden canlandırdı.⁶⁰ Aynı tarihlerde İngiltere'de John Wesley (1703-1791) Metodizm⁶¹'i kurdu. Onun takipçilerinden George Whitefield (1714-1770) gibi gezgin vaizler, 1739'da İngiltere'den gelip, kolonilerde fikirlerini yayarak, Amerika'daki en önemli iki Protestan mezhep Baptistler⁶² ve Metodistler'in yükselişinde etkili oldu.⁶³

18. yy. sonları ile 19.yy. başlarında dönemin din karşıtı ve seküler atmosferine karşı girilen 'İkinci Büyük Uyanış' hareketi ise Timoty Dwight, James McGready ve Charles G. Finney önderliğinde başladı.⁶⁴ Finney, Wesley'in iman ve inayetle kurtuluşa, "bireysel mükemmellik" doktrini ekleyerek karamsar Kalvinist kaderden koptu. Kurtuluş öfke dolu bir Tanrının isteğinin sonucu iken, Finney ile bu yükümlülük merhametli ve sevgi dolu bir Tanrının inayetine ulaşma sorumluluğunu kabul etmesi gereken bireye geçti. Ona göre Evanjelist birey bu seçimle yüzleşmek için elinden geleni yapmalıydı. Diriliş algısı değişmekteydi, Tanrının dirilişi göndermesi yerine, toplumun dirilişi yaratması gerekiyordu.⁶⁵ Bu hareketin amacı, İngiliz teolog Daniel Whitby'nin (1638 -1726) ortaya attığı, dünyanın Hristiyan kanunlarına yönetildiği, herkesin Hristiyan olduğu, savaşız bin yıllık bir huzur dönemi olan *Milenyum*⁶⁶

⁵⁵ Bu sosyolog Max Weber'e göre kapitalizmin gelişiminde önemliydi.

⁵⁶ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 80-81; Güngör, "Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri", 14-21.

⁵⁷ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 81-82.

⁵⁸ Çoban, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", 2023.

⁵⁹ Özkan, "Amerikan Fundamentalizminin Dünü Bugünü", 41.

⁶⁰ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 81-82; Scott, "The Religious Origins of Manifest Destiny".

⁶¹ Misyonerlik ve hayır işleri ile toplumu dönüştürmeye odaklanan Protestan mezhebi.

⁶² Vaftiz ve cemaate çok önem veren grup, sadece yetişkin inananları vaftiz etmektedir.

⁶³ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 81-82.

⁶⁴ Bedir, 81-82.

⁶⁵ Hadden, "Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right", 10.

⁶⁶ Kavram Whitby'den çok önce Aziz Augustinus'a kadar uzanmaktaydı. Whitby, postmilenyal düşüncüyü sistemleştiren kişiydi.

denilen aşamaya ulaşmak, nihayetinde ise *Post-milenyalizm*’e geçmekti. Finney’in daha da sistemleştireceği Post-milenyalist görüşe göre, Hristiyanlar kendi erdemleriyle Tanrı Krallığını kurduktan sonra İsa’nın dönüşü gerçekleşecekti. Bu görüş, çok geçmeden ana akım Protestanların görüşü haline geldi.⁶⁷

Finney gibi düşününlerin karşısında ise teolog John Nelson Darby ve görüşlerini paylaşımlar vardı. Darby, kutsal metinleri apokaliptik tarzda yorumlayarak yeni bakış açıları getirdi. Fikirlerini yaymak için Amerika’ya 1862-1877 arasında en az 5 kez misyonerlik faaliyetinde bulunmak için seyahat etti. Amacı Kutsal Kitabı olduğu kadar tarihi de anlamlandırmaktı. Darby, Tanrının ilahi planına göre ilerleyen bir tarih anlayışı oluşturarak, tarihi 7 döneme böldü.⁶⁸ Yaratışla başlayan, Milenyum ile biten tarihin her dönemi sonunda Tanrı, insanları kendilerini kurtarması için sınamaktaydı. Bu kutsal tarih anaakım Protestanların aksine, Evanjelistler⁶⁹ arasındaki bölünmelere kadar bundan sonra tarihin akış şekliydi.⁷⁰ Bu kutsal tarihe *Dispensasyonalizm* denildi.⁷¹ Dispensasyonalizmin temel tezi, Pavlus İncili I.Selanikliler 4:16-17’de bahsedilen “gerçek kilise”nin yukarı çekilip alınacağını (Rapture⁷²-Göksel Yükseliş) ifade eden ayete dayanmaktaydı. Karamsar görüşlere sahip Darby, bu ayeti yaşadığı döneme uyarlayarak modern dünyayı, ahlaksızlık ve kötülüğün hüküm sürdüğü bir yer olarak tasvir etmekteydi. Bu yüzden de Tanrı yakın zamanda bu duruma müdahale edecek ve insanlığı sefaletle sürükleyecekti. Ona göre Türbülasyon dönemi⁷³ olarak adlandırılan yedi yıl sürecek olan felaketler döneminden önce yalnızca inançlı Hristiyanlar, bu dünyadan aniden çekip çıkartılarak sefaletten kurtulacak, görkemli krallığa kavuşarak, yeni İsrail halkını oluşturacaklardı. Dünyada kalanlar yani “geride bırakılanlar” ise lanetlenecek ve Deccal’in yönetimindeki yedi yıllık korku döneminde, inananlara yaptıkları alay ve zulümden dolayı acı çekeceklerdi.⁷⁴

⁶⁷ Özkan, “Amerikan Fundamentalizminin Düny Bugünü”, 36.

⁶⁸ Wagner, “Reagan and Begin, Bibi And Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with the American Christian ‘Right’”, 37; Aldrovandi “Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism”, 116.

⁶⁹ Kavram burada yavaş yavaş Köktendinci Protestanlar’ı ifade etmeye başlasa da süreç içerisinde tamamen anaakım Protestanlardan kopacaklardı.

⁷⁰ İleriki süreçte Neo-Evanjelistler ve Sol Evanjelistler bu tarihsel anlayıştan uzaklaşacaktı. Köktendinci görüş yani incelediğimiz inanç açısından hala geçerlidir. Anaakım Protestanlarda ise böyle bir yaklaşım zaten yoktur.

⁷¹ Wagner, “Reagan and Begin, Bibi And Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with the American Christian ‘Right’”, 37; Aldrovandi “Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism”, 116.

⁷² İsa’nın dönüşünden önce inançlı Hristiyanların dünyadan aniden çekip çıkarılması inancı.

⁷³ Matta 24’e göre bu yıllarda sahte Mesihler ve peygamberler ortaya çıkacak, savaşlar, kıtlık ve bulaşıcı hastalıklar yaşanacak, Yahudilere karşı nefret artacak, günahlar artacaktır. Armageddon Savaşı sonucunda Deccal yenilgiye uğratılıp, İsa Mesih’in ikinci kez gelişi ile bu yıllar sona erecektir.

⁷⁴ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 37; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 219-21.

Darby, Pre-milenyalist Dispensasyonalist idi. Pre-milenyumculuk, Post-milenyalizmin aksine İsa'nın Tanrı Krallığını kurmak üzere geri geleceğine inanmaktaydı. İsa döndükten sonra Kudüs merkezli bir Tanrı Krallığı kurulacaktı. Yani Hristiyanların çabalamasına gerek yoktu, son zaten yakındı.⁷⁵ Ancak son Tanrısal müdahale için bir şart vardı. Burada Darby'e göre, Yahudiler devreye girmektedir. Tanrı ile insanlar arasındaki ahidin sonucunda, başlangıçta kurtarıcı sürecin "seçilmişleri" Yahudilerdi. Ancak İsrail'in Tanrı ile olan sözleşmesine itaatsizliği sonucu, Tanrı İsrailoğulları'na esaret ve sürgün cezası verdi. Tanrı bir kez daha İsrail'i baskılardan kurtarmak ve sonsuz krallığı kurmak adına "oğlunu" göndermesine rağmen, Yahudiler Mesih'i reddetmiş ve çarmıha gerilmesine neden olmuşlardı. Böylece, Tanrının İsrail merkezli "kozmik kurtuluş planı" yok olunca, Tanrı Yahudileri Kudüs Tapınağı'nın yıkılması ve sürgünle cezalandırdı ve dikkatini ise Hristiyan kilisesine çevirdi.⁷⁶ Kurtuluş şansı, kiliseye ve Mesih'i kurtarıcısı olarak kabul edenlere geçmesine rağmen bu değişiklik, Tanrı'nın İbrahim'e Yaratılış 15:17⁷⁷ 'deki vaadini geçersiz kılmadı.⁷⁸ Bu nedenle Darby'e göre, sürgünlerin sona erip Yahudilerin vatanlarına dönmesi ve Yahudi anavatanının yaratılması, İsa'nın dönüşüne ve Tanrı Krallığına yol açacaktı. Yahudi halkı artık İsa'nın dönüşü için Tanrı ile olan antlaşmasını yerine getirmek zorundaydı.⁷⁹ Hristiyanların kurtuluşunu, tamamen Yahudi halkının kutsal topraklara dönmesine ve orada yaşamalarına bağlayan Darby, böylece Hristiyan Siyonizm'inin temelini attı.⁸⁰

Darby kendinden sonra ise, Dwight L. Moody, Billy Sunday, William E. Blackstone ve Cyrus Ingerson Scofield gibi isimleri etkiledi. William E. Blackstone, 1891 yılında J.P. Morgan, John D. Rockefeller, Charles B. Scribner gibi önemli zenginleri ve ABD Başkan'ı Benjamin Harrison'ı Filistin'de bir Yahudi devletini desteklemeleri yönünde ikna etmek amacıyla hazırladığı gazete kampanyasıyla ilk Hristiyan Siyonist lobcilik çalışmasını organize eden isimdi.⁸¹ Cyrus I. Scofield ise Hristiyan Siyonist görüşü, 1909'da Oxford Üniversitesi'nden çıkan *Referans Kutsal Kitap* adlı eseriyle daha da ileri taşıdı. Kitap, Tanrının dünyevi olarak sadece Yahudiler, semavi olarak da sadece Hristiyanlarla ilgilendiği teması

⁷⁵ Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 6.

⁷⁶ Aldrovandi, "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 116-17.

⁷⁷ "O gün RAB Avram'la antlaşma yaparak ona şöyle dedi: "Mısır Irmağı'ndan büyük Fırat Irmağı'na kadar uzanan bu toprakları senin soyuna vereceğim." Tevrat

⁷⁸ Aldrovandi, "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 116-17.

⁷⁹ Aldrovandi, 116-17.

⁸⁰ Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi", 158-61.

⁸¹ Wagner, "Reagan And Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of the Likud Party with the American Christian 'Right'", 38.

üzerine kuruluydu.⁸² Kutsal Kitabın Yahudi merkezli açıklaması olan bu kitap, milyonlarca sattı ve Hristiyan Siyonistler açısından Kutsal Kitap hermönetiğinde⁸³ nihai otorite haline geldi. Bu kitap Darby'nin eskatolojik yorumlarına dayanan bir kitap olmaktan çıkarak adeta Kutsal Kitabın kendisi haline geldi.⁸⁴ Evanjelist Sol⁸⁵,un en önemli isimlerinden Tony Campolo'ya göre bile son derece siyasi olan bu kitap, Kutsal Kitabın yayınlanmış en popüler çalışmasıydı.⁸⁶

19.yy. sonlarından itibaren Evanjelist mezhepler arasında gerilim yüksekti. Bir taraftan Darwinizm, Marksizm, Alman İleri Eleştirisi, Freudçu Psikoloji gibi akımlar inançlarını tehdit etmekte, diğer taraftan Katoliklerin çoğalması, bu gruplarda ahlaki ve toplumsal konularda endişeleri arttırmaktaydı. 20. yy'da liberal düşünceye sahip Finney gibi Evanjelistler ile daha muhafazakâr Evanjelistler arasında var olan çekişme bu açıdan zirveye ulaştı. Bu çatışma modernizmle uyum sağlayarak bilimsel bilgiyi kabul eden Liberal Evanjelistleri, Muhafazakâr Evanjelistler'den ayırdı. İlk grup artık ana akım Protestan'dı. Böylece Evanjelizm'in anlamı bir kez daha daraldı ve muhafazakâr veya köktendinci grupları ifade eder hale geldi. Bu gruplar modernistlere karşı harekete geçerek örgütlenmelerini başlattılar.⁸⁷ Scofield, Dwight, L. Moody ile 1910-1915 yılları arasında 12 bölümlük *The Fundamentals*'i yayınladı. Burada, literal yorumu savunarak, Kutsal Kitap'ın insanlar tarafından kaleme alınsa da Tanrı kaynaklı olduğunu ve bu nedenle de aktarma yanlışları içermeyeceğini savundular.⁸⁸ Liberal Evanjelistlerden kurtulmuş bu dar haliyle Evanjelizm ile Hristiyan Siyonist görüşün inanç esasları kesişmekteydi. Ancak sonraki süreçte, bu dar haliyle de Evanjelizm, içerisinden modernizmle ve seküler kültürle barışan ve Dispensasyonalist teolojiiyi terk eden Neo-Evanjelistlerin çıkması ve onun içinden Sol Evanjelistlerin ortaya çıkması ile bir kere daha parçalanacak, siyahlara ve diğer gruplara karşı ırkçı fikirleri, köktendinci görüşleri ve Hristiyan Siyonist ideolojisi ile Muhafazakâr Evanjelistler ise, diğer gruplardan ayrılarak daha dar bir grup haline gelirken yavaş yavaş marjinalleşecekti.

⁸² Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi", 158-61; Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 69; Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 116.

⁸³ Yorumbilimi

⁸⁴ Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi", 158-61; Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 69; Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 116.

⁸⁵ İleride Evanjelist hareketin parçalanması ile ortaya çıkan grup insan hakları, ırksal eşitlik, savaş karşıtlığı gibi meselelerde etkin olacaktır. Grup Hristiyan Siyonizm'i reddetmektedir.

⁸⁶ Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 81.

⁸⁷ Yılmaz, "Amerikan Siyasi Hayatında Evanjelik Sol", 26; Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 85-86.

⁸⁸ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 39.

1.2.1.2 Kaçınılmaz Kader ve Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm

Hristiyan Siyonistler Evanjelizm'den başka Sivil Dinin muhafazakâr yorumu olan Kaçınılmaz Kader düşüncesinden de beslenmişlerdir. İsrail'e destekte kilit bir konumda olan Kaçınılmaz Kader, Tanrı, ülke, bayrak gibi sembolleri temel alan, Bellah'ın ifadesi ile ‘‘Amerikan lejyonu tipi ideoloji’’- ve sosyolog Anthony Smith'in tanımladığı milliyetçilik biçimleri arasında, geleneksel dinlere karşıt ancak yine de onun birçok özelliğini miras alan, seküler bir siyasi din tanımına uygun düşmektedir.⁸⁹ Kavramı ilk olarak kendisini edebi bir milliyetçi olarak tanımlayan, John L. O'Sullivan, 1845'te Jacksonci⁹⁰ bir yayın olan *The United States Magazine and Democratic Review*'in Temmuz-Ağustos sayısında, Teksas'ı ilhak etmek ve Amerika'nın genişlemesi gerektiği üzerine yazılan *Annexation* adlı makalede dile getirmiştir.⁹¹ Kavramı Kongrede ilk dile getiren isim ise 3 Ocak 1846'da Oregon'un işgalini savunan Massachusetts Temsilcisi Robert C. Winthrop'tu.⁹²⁹³

Kaçınılmaz Kadere göre, Tanrı işlerini yürütmek adına ABD'yi seçtiği için, ABD'nin genişlemesi, diğer toplumları kontrol altına alması ve yönetmesi, ilahi ve kaçınılmaz bir görevdir. Kavram aslında tüm Amerikan mitlerinin bir birleşimidir.⁹⁴ Kutsal Kitap'a dayanan Seçilmiş Ulus Miti, ABD'nin Tanrı ile bir antlaşma yaptığını ve Amerika'nın bu antlaşma sonucu Yeni İsrail olduğunu ifade etmektedir. Buradaki seçilmişlik, Protestanlığın ve Sivil Dinin aksine ırksal bir üstünlük anlamı taşımaktadır. Doğanın Ulusu Miti, Aydınlanma ve Deizmden doğarken, ABD'nin doğal düzenden doğduğunu ve ülkenin başlangıçtan itibaren olması gereken ilerleme yönünü yansıttığını ifade etmektedir. Milenyum Ulusu Miti, Amerika'nın Tanrı tarafından lider rolünde, tüm ulusları altın çağa götürmek adına kutsandığını vurgulamaktadır.⁹⁵ Hristiyan terminolojisinden sürekli yararlanan O'Sullivan, Protestan temaları olan, ilahi kader, masumiyet, misyon, milenyumculuk kavramlarını ve Hristiyanlıktaki İsa figürünü alarak kullanmasına rağmen, bu kavramları yeniden oluşturarak ve

⁸⁹ Bellah, ‘‘Civil Religion in America’’, 51; Wilsey, ‘‘Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity’’, 5-6.

⁹⁰ Andrew Jackson dönemini (1829-1837) ifade eden tanım, dönemin radikal demokrasi anlayışını ifade etmektedir.

⁹¹ S. Heidler ve T. Heidler, ‘‘Manifest Destiny’’.

⁹² 1630'da Arbella gemisi ile Amerika'ya yolculuk eden Püritenlerin başında bulunan, kuracakları Püriten yerleşimini İncil'e atıfla bulunarak ‘‘tepedeki şehir’’ olarak tanımlayan John Winthrop'un soyundan geliyordu. Kavram, Amerikan siyasetinde daha sonra Reagan ile hayat bulacaktı.

⁹³ Pratt, ‘‘The Origin of ‘Manifest Destiny’’’, 795.

⁹⁴ S. Heidler ve T. Heidler, ‘‘Manifest Destiny’’; Roof, ‘‘American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush’’, 287-88.

⁹⁵ S. Heidler ve T. Heidler, ‘‘Manifest Destiny’’; Roof, ‘‘American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush’’, 287-88.

kavramsallaştırarak, merkezinde Amerikan ulusunun olduğu siyasi bir dine dönüştürmüştür.⁹⁶ Artık amaç, Protestanlığı yaymak ve savunmaktan ziyade Amerikan ulusunun çıkarlarını savunmak haline gelmiştir.⁹⁷

Kaçınılmaz Kader'in merkezi demokrasidir, bu bir demokrasi dinidir. Nitekim O'Sullivan için, demokrasi bir siyasi kavramdan öte bir dini inançtı. Hristiyanlığın özü olan, İsa'nın insanlığın kurtarıcısı olduğu müjdesini, Amerikan idealleri ve çıkarları açısından yeniden kavramsallaştıran O'Sullivan için müjde artık demokrasi, kurtarıcı yani Mesih ise dünyada Tanrı krallığını getirecek ABD idi. Yine de O'Sullivan'daki demokrasi inancına, İsa'yı kabul etmekle erişilen Hristiyan inancının aksine herkes erişememekte⁹⁸ bazıları da Anglosaksonların liderliğinde gerçekleştirebilmekteydi.⁹⁹ İlk grup açısından O'Sullivan'a göre özgürlük, eşitlikten önce gelmekteydi. Onun eşitlik anlayışı, kendi kendini yönetmekti ancak bazı gruplar bu yeteneğe ve inanca sahip değildi. Ona göre demokrasi inancını paylaşmayanlar, Amerikalılarla eşit değildi ve bu açıdan zorla yönetilebilirlerdi. Anglosaksonların liderliğinde ise, diğer toplumların bu siyasi inancı kavrayabilmesi için ABD tarafından dönüştürülmesi gerekti. Burada yine Protestan bir tema olarak Tanrı Krallığı rolünde, ABD'nin Mesih rolüne büründüğü demokratik milenyumcu bir anlayış vardı. O, Tanrının Amerikan tarihine müdahale edip, Amerikan halkını dünyayı kurtarmaya hazırladığını ve tarihsel sürecin tüm dünyada hüküm sürecek bir demokratik kıyametle sona ereceğini ileri sürmüş, ondan sonra barış ve özgürlüğün hüküm sürdüğü bir binyıl dönemini vurgulamıştır.¹⁰⁰

O'Sullivan uluslararası siyaseti düalist bir tavırla demokratik iyilik ve despotik kötülük arasındaki mutlak bir çatışma olarak görürken, demokratik iyiliği ABD ile özdeşleştirmiştir. Ona göre insanlığın nedeni demokrasi yani ABD idi. Onun çıkarları doğal olarak da evrensel insan çıkarını temsil etmekteydi. O, buna karşı çıkmanın ahlaksızlık, akılsızlık, cehalet ve Tanrıya sırt çevirmek olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹ Dolayısıyla ABD'nin yanında yer alanlar özgür ve iyi dünyanın, karşısında yer alanlar ise zorba ve kötü dünyanın temsilcisi haline gelmiştir. Protestanlıktaki masumiyet ve yeniden doğuş kavramlarını da kullanan O'Sullivan'ın günah

⁹⁶ Wilsey, "Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity", 5-8.

⁹⁷ Wilsey, 5-8.

⁹⁸ İleride Hristiyan Siyonistlerin Filistinlilerin demokratikleştirilemeyeceğini bunun aksine Irak'ın demokratikleştirilebileceği fikrini savunurken Kaçınılmaz Kader'i nasıl kavramsallaştırdıkları önem kazanacaktır.

⁹⁹ Gomez, "Deus Vult", 240-49; Wilsey, "Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity", 6-9.

¹⁰⁰ Gomez, "Deus Vult", 240-49; Wilsey, "Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity", 6-9.

¹⁰¹ Gomez, "Deus Vult", 236-53; Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' ya da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı'", 412-13; Bellah, "Civil Religion in America", 51-53.

tanımı ise Hristiyan bir tanım değil, demokrasiyi ihlal etmekten ibaretti.¹⁰² ABD Tanrı tarafından seçildiği ve yeni kurulan bir devlet olarak, önceki devletlerin ve toplumların işlediği günahları işlemediği ve Tanrının iradesini yani demokrasiyi yerine getirdiği için saf ve günahsızdı. Bu özellikler ABD'yi uluslararası üst bir konuma yerleştirip, diğer ulusların işlerine müdahale etme hakkı verirken, diğer toplumları bağlayan yasal ve ahlaki normlardan da uzak tutmaktaydı. Amerikalıların, İsraililerin ve Mesih'in birleşimi bir halk olarak, tüm dünya haklarını vahşilikten ve zulümden kurtarma inancı nedeniyle genişleme siyasetini bırakmak, Tanrıya ihanet etmek ve Amerikan olmayı bırakmak demektir. Böylece özgürlük, demokrasi, adalet gibi kutsal Amerikan değerlerini yaymak üzerinde hiç kimse kısıtlamada bulunamazdı. Hiyerarşi yaratan bu düşüncede ABD Tanrı'ya itaat ederken, diğer devletler de onun temsilcisi ABD'ye itaat etmek zorundaydı.¹⁰³

Hristiyan Siyonistler bu değerler dışında yukarıdaki değerlerle de ilişkisi olan, WASP kültüründen de beslenmiştir. Kendilerini dinsel olarak Protestan ve ırksal olarak Beyaz Anglosakson olarak tanımlayan bu grup, Amerikan siyasi ve dini değerlerini kutsallaştırmaktadır. Beyaz olan ve Beyaz bir Amerika görmek isteyen grup, Anglo-Protestan kültürü, Amerikan kimliğinin merkezine koymaktadır. Amerika'nın tarihsel gelişme sürecinde, kurumlarını ve kimliğini yaratanın, Hristiyanlık ve Anglo-Protestan kültür olduğunu ifade etmektedirler. Bu açıdan Huntington'ın "*Protestan değerler Amerikan ruhunun en önemli kaynağıdır.*" sözü dikkate değerdir.¹⁰⁴ WASP'ın görüşüne göre ırk kültürün kaynağıdır. Ancak ABD'de ırklar arası dengelerin değişmesi olasılığı, ABD'yi büyük yapan WASP kültürü yerine, "entelektüel ve ahlaki açıdan düşük kültürlerin" onun yerini alması ve Amerikan değerlerinin yozlaşması anlamına gelmektedir. Bu yüzden ulusal kültür ve kimlikte saflığı hedeflemektedirler.¹⁰⁵

Ancak Hristiyan Siyonistler hem Kaçınılmaz Kader hem de WASP kültüründen beslenseler de bu değerlerle modern manada çok da ilgili değildirler ve kavramları kendileri açısından yorumlamaktadırlar. Kaçınılmaz Kader'deki demokrasi fikri, onlar için sadece kendi düşüncelerinin yayılması için gereklidir. Zaten söylem bazında beslendikleri demokratik değerlere, öz itibarıyla karşıdırlar. Lakin amaçları Kutsal Kitap temelinde, Tanrısal bir krallık

¹⁰² Gomez, "Deus Vult", 236-53; Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' ya da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı'", 412-13; Bellah, "Civil Religion in America", 51-53.

¹⁰³ Gomez, "Deus Vult", 236-53; Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' ya da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı'", 412-13; Bellah, "Civil Religion in America", 51-53.

¹⁰⁴ Huntington, *Biz Kimiz?*, 17-20, 47-48, 61-62.

¹⁰⁵ Huntington, 311-12.

kurmadır. İkincisi WASP kültürü, yüksek eğitim düzeyine sahip siyasette, kültürde ve ekonomide etkili olan, kapalı bir sosyal grubu vurgulayan Beyaz Amerikalıları ifade etmektedir. ABD’deki Hristiyan kültürünü şekillendiren bu grup anaakım Protestan’dır ve üst sınıfa mensup insanlardır. Hristiyan Siyonistlerin liderleri ise, hem Protestanlığın marjinal bir kolu olmasına hem de düşük kültür ve eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen bu kimliği sahiplenmektedirler. Amerikalı din tarihçisi Scot Mcknight, bu gruplara “*WASP özentileri*” diyerek onların üst sınıf olmayan, Beyaz Amerikalı Cumhuriyetçi Popülistler olduklarını ifade etmektedir.¹⁰⁶

Sonuç olarak din kimliği, kimlik de dini yaratır sözü söylenebilir. Bu ikisi arasında sürekli yıkıcı ve yeniden yaratıcı bir savaş vardır. Burada Püriten-Evanjelist kaynaklı dinsel görüş ile O’Sullivan’ın Kaçınılmaz Kader ve oradan WASP kültürüne uzanan dayalı görüşü arasında da böyle bir ilişki mevcuttur. Püritenlerin yaratmış olduğu dinsel semboller ve fikirleri, O’Sullivan ve onun gibi düşünenler, kavramları sekülerleştirip politize edip, ırksal bir anlam vererek, Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm’e ve Hristiyan Siyonizme hediye etmiştir. Aslında burada Püriten fikirler ham madde, O’Sullivan ve Kaçınılmaz Kader bu hammaddeyi işleyen üretici, Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm-Hristiyan Siyonizm bu yeni oluşan ve aslından artık çok farklı olan ürün, Beyaz Amerikalılar da potansiyel tüketici haline gelmiştir. Böylece Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin, hem dinsel anlamda hem ırksal anlamda üstün olduğu ve Tanrı tarafından seçilmiş olduklarını düşünmelerine neden olan bir düşünce meydana ortaya çıkmıştır. Kısacası Sivil Din, genel bir Amerikan kimliği yaratmak isterken, Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm-Kaçınılmaz Kader birlikteliği özellikle göçmen karşıtı, Beyazlara dayanan bir ırksal-dinsel temelli bir kimlik¹⁰⁷ yaratmıştır. Hristiyan Siyonizm’in beslendiği kaynakları keşfettikten sonra kendine özgü olan inanç ve değer sistemlerine bakmak meseleyi daha da derinleştirmek için önemlidir.

1.2.2. Hristiyan Siyonizm’in İnanç ve Değer Sistemi

Hristiyan Siyonizm’in Evanjelizm’le¹⁰⁸ ortak noktaları olmakla birlikte kendine özgü inanç esasları vardır. Ortak noktaları İngiliz tarihçi David Bebbington’ın Evanjelizm’i tanımlamak için kullandığı dört temel özelliktir. Bunlar Değişim (*Conversionism*), Evanjelizm

¹⁰⁶ Mcknight, “Is WARP the New WASP?”

¹⁰⁷ Yine de Beyaz Muhafazakâr Evanjelist kimlik ileride yeniden bir parçalanmaya maruz kalacak ve görüş biraz daha marjinalleşecektir.

¹⁰⁸ Burada kavram anaakım olmayan Protestanları vurgulamaktadır.

(Activizm), Kutsal Kitapçılık (Biblicism) ve Mesih-Kefaret (Crucicentrism) ilkeleridir.¹⁰⁹ Evanjelizm’de kişisel değişimin gerekli olduğuna inanılmaktadır. Evanjelistler, İncil’in Yuhanna 3:3 ayetindeki “İsa ona şu karşılığı verdi: Sana doğrusunu söyleyeyim, bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrı’nın Egemenliğini göremez” sözlerini merkez alarak, kendilerini yeniden doğmuş Hristiyanlar (Born-Again Christians) olarak görmektedirler.¹¹⁰ Tanrı Krallığı için gerekli olan kişisel değişim, yeniden doğuş, Mesih’e iman edildiği anda gerçekleşmektedir. Evanjelistler, vaftizin bir kişinin yeniden doğmasına neden olduğuna inanmamaktadırlar. Aktivizm konusunda ise Evanjelistler Matta 28:19’daki “Bu nedenle gidin bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin...” ayetinden yola çıkarak Hristiyanlığı yaymanın, yani misyonerlik faaliyetlerinin kutsal bir görev olduğuna inanmaktadırlar. İsa’yı, onun mesajını ve onun havarilerini merkeze koyarak bir rol model gösterme çabası içinde olan Evanjelizm’de İncil’e, faaliyetle iman edilmesi gerekmektedir.¹¹¹ Onlar için eylemsiz iman ölüdür. Bu faaliyet hem Hristiyanları İncil’le buluşturup tanıştırmayı hem de diğer dinlere mensup olanları Hristiyanlaştırmayı amaçlamaktadır.¹¹² Evanjelistler, Kutsal Kitap’a atfettikleri özel önem ile anaakım Protestanlardan ayrılmaktadır. Bu önem, Luther ve Calvin tarafından teyit edilen “Sadece Kutsal Kitap” ilkesine dayanmaktadır. Onlar Kutsal Kitaba, açıklanmaya gerek olmayan, anlaşılır Tanrı sözleri olarak bakmakta, yanılmaz görmek ve otorite kabul etmektedirler.¹¹³ Son ilke ise kefarettir. Evanjelistler, İsa’nın tüm insanoğlunun günahlarına kefaret olarak öldüğüne ve bunun da insanlığın Tanrı ile uzlaşması olduğuna inanmaktadırlar. “İsa’nın kanına inanmak”¹¹⁴, kurtuluş inancının merkezindedir.¹¹⁵

Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm’i ya da diğer adıyla Hristiyan Siyonizm’i, Evanjelizm’in yukarıda açıklanan genel ve ortak inançlarından ayıran, kıyamet teolojisi, bununla bağlantılı İsrail ve İslam hakkındaki düşünceleri ve aileye yaklaşımıdır. Aile konusunda kürtaç, eşcinsel evlilik, feminizm gibi konuların aileyi, ailedeki erkek egemenliğini ve kadının geleneksel rolünü bozduğunu iddia ettikleri için bu konulara karşı mücadele etmektedirler. Bununla birlikte Kıyamet teolojisi yani Mesih¹¹⁶’in ikinci kez gelişine dair

¹⁰⁹ Yılmaz, “Evanjelik Hareket ve Radyo Televizyon Yayıncılığı”, 318.

¹¹⁰ Bedir, “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”, 76.

¹¹¹ Güngör, *Evanjellikler*, 16-19 ve 121-29.

¹¹² Güngör, 16-19 ve 121-29.

¹¹³ Güngör, 129-31.

¹¹⁴ İsa’nın tüm insanlığın kurtuluşu adına çarmıha gerilip kanının dökülmesine inanmak, kurtuluşu garanti etmektedir. Ayrıca diğer Hristiyanlardan farklı olarak İsa’nın çarmıhta acı çektiğine inanmaktadırlar.

¹¹⁵ Güngör, *Evanjellikler*, 139-44.

¹¹⁶ Kutsal anlamına gelen Mesih kelimesi, Yahudileri bulundukları kötü durumdan kurtaracak olan, Kral Davud soyundan gelen ve onun tahtına oturacak kişiyi ifade eder. Mesih düşüncesinin oluşma aşamasına baktığımızda

beklentiler üzerine oluşturulmuş ideolojik düşünce Hristiyan Siyonistlerin en karakteristik özelliğidir.¹¹⁷ Hristiyan Siyonistler, İncil'in son bölümü olan Vahiy bölümünde bahsedilen olayların birebir gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Olayların gerçekleşeceği zamanı iki ana döneme ayıran Hristiyan Siyonistler, öncelikle Mesih'in yeryüzüne gelmesine uygun ortamı hazırlamalılar. Bundan sonra, ikinci süreçte Mesih gökyüzünden inecektir. İlk sürecin aşamaları, Ortadoğu merkezli büyük bir kaos, Türbülasyon dönemi, Kudüs'e mabedin üçüncü kez inşası, kükürt ve ateş yağmuru, kanların oluk oluk akması ve Armageddon olarak sayılırken, ikinci sürecin aşamaları İsa'nın gökten inerek olaylara müdahalesi, insanları yargılaması ve bin yıllık huzuru ifade eden Tanrı Krallığı dönemidir.¹¹⁸

Armageddon¹¹⁹ bu aşamalar içinde kritik noktadadır.¹²⁰ Vahiy bölümünde geçen ifade, son kıyamet savaşını ifade etmektedir. İsa ile Deccal'in ordularının, yani iyilik ile kötülüğün bu karşılaşmasında, İsa galip gelecek ve 1000 yıllık Tanrı Krallığı başlayacaktır. Hristiyan Siyonist teolojiye göre, Yahudiler'den sadece 144.000 kişi Hristiyanlığa geçerek kurtulacak, gerisi ise katledilecektir. Bunlar 12 Yahudi kavmi, Yahuda, Naftali, İssakar, Ruben, Manaşşe, Zevulun, Gad, Şimon, Aşer, Levi, Yusuf ve Benyamin'den seçilecektir. Böylece Yeni *Yeruşalim* (Kudüs) kurulacaktır.¹²¹

Dünyanın durmadan kötüye gittiğine inanan bu insanlar, Tanrı'yı bir savaş Tanrısı, öfke ve kin Tanrısı olarak tasvir etmektedir. Bu nedenle, Tanrı'nın dünyanın sonunu getirmek için insanlardan bunu istediği inancı, Hristiyan Siyonizm'de temel bir konumdur. Hristiyan Siyonist bir aktivist olan Jerry Falwell'e göre, Armageddon çatışmasından sonra Tanrı evreni yok edecektir. Yine Hristiyan Siyonist Jack Van Impe ise bir nükleer soykırım olacağından bahsetmektedir.¹²² Kendi yaşamları sırasında olmasını arzulasalar da Hristiyan Siyonistler, seçilmiş oldukları için bu savaşta yer almayacaklarına, kendilerinin savaştan önce bir "göksel yükseliş" ile dünyadan alıncaklarına ve bu savaşı göklerden izleyeceklerine

Davud'dan sonraki çöküş ve diaspora dönemi karşımıza çıkmaktadır. O dönemlerde dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudiler umutsuzluk içinde dinlerine yönelmekte ve yaratıcılarından bir umut beklemekteydiler. Bu düşünce Hristiyanlığa da nüfuz etmiştir. Bkz. Yılmaz, "Mesih İnancı ve Armageddon Savaşı". 90

¹¹⁷ Gündüz, "Evanjelizm: Hristiyan Fanatizmi".

¹¹⁸ Gündüz.

¹¹⁹ İbranice dağ anlamına gelen *har* kelimesi ile *megiddo* kelimelerinin birleşiminden meydana gelen *Harmegiddo* yani Megiddo Dağı kelimesinden türemiştir. Bugün Kudüs'ün kuzeyinde Nasıra'nın batısında yer almakta olan bir tepeliktir.

¹²⁰ Yılmaz, "Mesih İnancı ve Armageddon Savaşı". 93

¹²¹ İncil, Vahiy 7:5-8.

¹²² Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 18 ve 37-42.

inanmaktadırlar.¹²³ Hristiyan Siyonistlerin kıyamet teolojisi ile bağlantılı, İsrail ve İslam hakkındaki görüşleri de bu açıdan kendilerine özgüdür.

1.2.2.1 İsrail ve Yahudiler Hakkındaki Görüşleri: Filosemitizm ve Antisemitizm

Scofield Referans Kutsal Kitabı'nda Tanrı'nın dünyevi olarak Yahudilerle muhatap olduğunun belirtilmesi ve tarihin Kutsal Kitap temelinde yorumlanması, Hristiyan Siyonistlerin, İsrail'i koşulsuz desteklemelerinin ana nedenidir.¹²⁴ Onlar açısından, 1948'de İsrail devletinin kurulması, İsa'nın göğe yükselmesinden sonraki en önemli tarihi olaydır. Nitekim Hristiyan Siyonistler, bu durumu kutsal tarihe göre, Mesih'in dönüş belirtisi olarak yorumlamaktadırlar.¹²⁵ Bu nedenle Mesih'in dönüşünü hızlandırmak için, Yahudilerin Vaat Edilmiş Topraklara dönmelerine ve genişleme siyasetine özel önem vermektedirler.¹²⁶ Kutsal Kitapta, Vaat Edilmiş Topraklar hakkındaki (Yaratılış 15:18 ve 12:3¹²⁷) vaat ve emirlerin bugünkü İsrail için de geçerli olduğuna inanan Hristiyan Siyonistler, İsrail devletinin sınırlarını *Eretz Yisrael* olarak belirtilen bölgeye genişletmesinin, Yahudilerin Tanrısal hakkı olduğunu belirtmektedirler. Buna göre, Tanrının istediği ve İsa'nın gelişi için gerekli olan bu hakimiyette, İsrail'in sınırları bugünkü Gazze, Batı Şeria, Golan Tepeleri, Lübnan, Ürdün ve Mısır'ın bir bölümünü içine almaktadır.¹²⁸

Hristiyan Siyonist medya patronu ve tele-vaiz Pat Robertson 2004 tarihli "*Evanjelist Hristiyanlar Neden İsrail'i Destekliyor?*" adlı konuşmasında, İsrail'in kurulmasının Tanrı'nın bir emri olduğunu belirtmekte ve Yahudilerin tarih boyunca hayatta kalmasının, Vaat Edilmiş Topraklara dönmelerinin, 1948, 1967 ve 1973'teki zaferlerinin, düşmanlarla çevrili olmasına rağmen ayakta kalmasının, Tanrı'nın bir mucizesi olduğunu söylemiştir. Kudüs'ü manevi başkentleri olarak nitelerken kutsal topraklarda, Yahudi egemenliğinin devamını da İncil'in doğrulanması olarak görmüştür.¹²⁹ Filistinlilerin hiçbir toprak hakkı olmadığını belirten Hristiyan Siyonist lider John Hagee, toprak verilmesi halinde Tanrının iradesine karşı çıkılmış

¹²³ Gündüz, "Evanjelizm: Hristiyan Fanatizmi".

¹²⁴ Gündüz, *Evanjellikler*. 30

¹²⁵ Armstrong, *Tanrı adına savaş*. 342

¹²⁶ Gündüz, *Evanjellikler*. 194

¹²⁷ "Seni kutsayanları kutsayacak, Seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar Senin aracılığınla kutsanacak"

¹²⁸ Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi".

163

¹²⁹ Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel".

olacağını belirtip İsrail yönetimini uyarırken, ABD’nin de buna katkısı olması durumunda kendisini korkunç sonuçların beklediğini vurgulamıştır.¹³⁰

Yaratılış 12:3 temelinde, ABD’nin kutsanması için İsrail’i koruması gerektiğine inanan grup, bir korku psikolojisi yaratarak bu desteğin gerçekleşmediği takdirde, Amerika’nın başına felaketler geleceği düşüncesindedir. Hristiyan Siyonist lider Jerry Falwell Hristiyanlara, İsrail’i desteklemedikleri ve korumadıkları takdirde, Tanrının gözündeki itibarlarını kaybedeceklerini söylerken, uluslararası topluma da İsrail liderlerinin uluslararası hukuka uymak zorunda olmadığını vurgulamıştır. Kitapları milyonlarca satan Hristiyan Siyonist yazar Hal Lindsey ise “*Şayet Amerika İsrail’e olan desteğini çekerse biz bir millet olarak varlığımızı sürdüremeyiz*” demiştir. Vaat Edilmiş Topraklar hakkındaki (Yaratılış 15:18 ve 12:3) iki ayet İsrail’e destekte önemli olsa da çok daha önemlisi ebedi kurtuluş ve Tanrısal Krallığa ulaşma fikridir.¹³¹ Dolayısıyla İncil’in Vahiy bölümü Hristiyan Siyonistler açısından desteğin merkezindedir. Yukarıdaki iki ayet desteği dinin daha genel ilkelerine dayandırarak, Vahiy bölümündeki olaylar nedeniyle Yahudilerle olan ilişkiyi yumuşatma çabasıdır. Çünkü en nihayetinde İsrail devletinin kurulması bir amaç değil araçtır ve sonunda Yahudiler de yok olacak kitlenin içindedir.¹³²

Sonuç olarak Hristiyan Siyonistler bu temelden hareketle, iki devletli çözüme ve barışa karşı çıkmakta, İsrail’e askeri çatışmalar sırasında maddi yardım sağlamaktadırlar. Filistinlilere şiddetin meşru olduğu inancındadırlar. Filistinlilerin bu topraklarda yaşama ve mülkiyet hakkını ve devlet talebini toptan reddettikleri için İsrail’in hiçbir topraktan çekilmemesi için baskı yapmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak yerleşimci hareketlere maddi yardım sağlamaktadırlar. Amaçlarına ulaşmak için lobicilik faaliyeti de yürüten grup, İsrail devletine siyasi ve mali destek sağlama konusunda Yahudi lobilerinden daha fazla gayret içindedir. Bu anlamda Hristiyan Siyonistler içinde *İsrail için Birleşmiş Hristiyanlar (Christians United for Israel – CUFI)* örgütü bugün başı çekmekte ve İsrail lobisi içinde önemli yer teşkil etmektedir.¹³³ CUFI her yıl Washington’da düzenlenen ‘Hac Geceleri’ vasıtasıyla İsrail yanlısı militanlar yetiştirmek amacıyla Muhafazakâr Evanjelist kesim üzerinde propaganda faaliyetleri

¹³⁰ Fink, “Fear Under Construction”. 36-37

¹³¹ Albayrak, “ABD’de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi”, 163; Steven Fink, “Fear Under Construction”, 27-28 ve 35-37; Buhari, “(Dost) Düşmanlar”, 1320; Halsell, *Tanrıyı Kiyamete Zorlamak*, 123-28; “Factsheet: Christian Zionism”.

¹³² Albayrak, “ABD’de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi”, 163; Steven Fink, “Fear Under Construction”, 27-28 ve 35-37; Buhari, “(Dost) Düşmanlar”, 1320; Halsell, *Tanrıyı Kiyamete Zorlamak*, 123-28; “Factsheet: Christian Zionism”.

¹³³ Albayrak, “ABD’de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi”, 163; Steven Fink, “Fear Under Construction”, 27-28 ve 35-37; Buhari, “(Dost) Düşmanlar”, 1320; Halsell, *Tanrıyı Kiyamete Zorlamak*, 123-28; “Factsheet: Christian Zionism”.

yürütmektedir. Her ne kadar Muhafazakâr Evanjelistlerden taraftar toplama potansiyeline sahip olsalar da ırkçılıkları ve liderlerin siyasi çıkarları bu potansiyeli azaltmaktadır.¹³⁴

Hristiyan Siyonistler, seküler kesimden gelebilecek tepkileri hem yumuşatmak hem de onların da desteğini elde edebilmek adına İsrail'e desteği, Amerikan değerleri üzerinden meşrulaştırma gayreti içindedirler. İnandıkları kehanet teolojisini gizlemek adına, dinin daha genel ilkelerine başvurdıkları gibi İsrail'e verdikleri desteği seküler terimlerle de ifade etmektedirler. Buna göre ABD ve İsrail demokrasidir ve Filistinliler, İsrail halkına terör uygulamaktadır. İsrail'in siyaset açısından desteklenmesi gerektiğini savunan Hristiyan Siyonist tele-vaiz Pat Robertson, İsrail'i demokrasinin, özgürlüklerin ve hukukun, Ortadoğu'daki diktatörlükler arasındaki son adası olduğunu ve fanatik gerici bir din ile çevrilmesine rağmen başarıyla direndiğini ve ayakta kaldığını belirtmektedir.¹³⁵ BM'nin 'Barış İçin Toprak'¹³⁶ prensibini de barış getirmemekle eleştiren Robertson, bağımsız bir Filistin devletinin İsrail'in kalbinde kurulması halinde İsrail'in kendisini savunma yeteneğinin ölümcül şekilde tehlikeye gireceğinden bahsetmektedir.¹³⁷

Terör bağlamında da 11 Eylül sonrası ABD'de İsrail sempatisinin artması, bu grubun bu tarz söylemlerden faydalanmasını sağlamıştır. Bu açıdan Ralph Reed gibi bazı Cumhuriyetçi Hristiyan Siyonist liderler, İsrail'i kehanet¹³⁸ inancından dolayı desteklediklerini reddetmişlerdir. Özellikle *Stand for Israel* bünyesinde kendi yürüttükleri bir anketi, bunun kanıtı olarak sunmuşlardır. Ankete göre, Evanjelistlerin %35'i İsrail'i desteklemelerinin nedeni olarak kıyameti, %56'sı ise siyasi nedenleri işaret etmiştir. Ancak siyasi nedenler yani demokrasi vurgusu sadece bir paravandır. Lakin Hristiyan Siyonistler, diğer demokratik devletleri önemsememektedir ve kendilerinin de ne kadar demokrasiyi özümsemiştiği şüphelidir.¹³⁹

Zaten Yahudilere çok önem verilse de ve kıyamet senaryolarında onlar başrole koyulsa da Yahudilerin Deccal tarafından yönetileceğine ve sonunda bir kısmı hariç öleceğine

¹³⁴ Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi", 163; Steven Fink, "Fear Under Construction", 27-28 ve 35-37; Buhari, "(Dost) Düşmanlar", 1320; Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 123-28; "Factsheet: Christian Zionism".

¹³⁵ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 153-54; Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel".

¹³⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı kararına ilişkin İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi ve ateşkes karşılığında Arap-İsrail Barış'ının sağlanması gerektiğini ifade eden ilkedir.

¹³⁷ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 153-54; Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel".

¹³⁸ Vahiy bölümünden kaynaklı destek.

¹³⁹ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 153-54; Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel".

inandıkları için Hristiyan Siyonistler antisemittir.¹⁴⁰ Bu bağlamda Romalılar 9:27'deki ayet düşüncelerini özetlemektedir: "... İsrailoğulları'nın sayısı denizin kumu kadar çok olsa da ancak pek azı kurtulacak."¹⁴¹ Bu açıdan John Hagee gibi Hristiyan Siyonist liderler, Holokost'u da, Yahudilerin İsa'nın gelişi ile yaşayacakları olayların bir provası olarak yorumlamakta, Tanrı'nın Yahudileri son bir dönüştürme çabası içine girerek onları ıslah etmeye çalıştığını iddia etmektedir.¹⁴² Hal Lindsey ise İsa'yı kabul etmeyip dinlerinden dönmeyen Yahudilerin ölümünün Holokost'u geride bırakacağını söylemektedir.¹⁴³ Tele-vaiz James Robison ise "*Bir antisemit Yahudilere karşı duyması gerektiğinden daha fazla nefret duyan kimsedir*" diyerek ölçülü nefreti savunmaktadır.¹⁴⁴ Jerry Falwell ise 1999'daki dini liderler konferansında Deccal'in yaşayan Yahudi bir erkek olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵ Kısacası Hristiyan Siyonistler devlet söz konusu olduğunda İsrail sempatzanı olmalarına rağmen, paradoksal biçimde antisemittir. İsraili-Amerikan akademisyen Gershom Gorenberg'e göre, bu grupların Yahudileri sevmedikleri bir gerçektir ve kendi kıyamet teolojilerinde Yahudilere sadece bir figüran olarak bakmaktadırlar. Bu durumu Gorenberg, "*Beş sahnelik bu oyunda dördüncü sahnede Yahudiler yok oluyor*" sözleri ile özetlemektedir.¹⁴⁶

Hristiyan Siyonistleri köktenci Hristiyan inançlarına ve Yahudileri Hristiyan yapma amaçlarına rağmen bu ittifakın pragmatik bir ittifak olduğunun bilincinde olan Yahudiler, bu teo-politik ittifakı amaca giden yolda sadece bir araç olarak görmekte ve buna göre siyaset üretmektedirler. Bu bağlamda Amerika'daki sağ görüşlü İsrail lobileri ile Hristiyan Siyonistler arasında sıcak ilişkiler kurulmaktadır. İsrail lobisinin merkez organizasyonu olan *Amerikan İsrail Halkla İlişkileri Komitesi (American Israel Public Affairs Committee, AIPAC)* ile Hristiyan Siyonistler'in ortak çalışma için büro kurmuş olması buna örnektir. İsraili siyasetçiler de bu avantajın farkına vararak, Hristiyan Siyonistler üzerine politikalar geliştirmektedirler.¹⁴⁷ 1996'da İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, *İsrail Hristiyan Destek Konseyi'ni (Israel Christian Advocacy Council)* toplantıya çağırmıştır. Aralarında *Ulusal Evanjelist Birliği (National Association of Evangelical - NAE)* Başkanı Don Argue, *Ulusal Dini Yayıncılar Başkanı (National Religious Broadcasters-NRB)* Brandt Gustavson *Amerikan Aile Birliği (American Family Association- AFA)* Başkanı Donald Wildman'ın bulunduğu dini

¹⁴⁰ Buhari, "(Dost) Düşmanlar", 1325-26.

¹⁴¹ *İncil*, Romalılar 9:27.

¹⁴² Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 342

¹⁴³ Buhari, "(Dost) Düşmanlar". 1325-1326

¹⁴⁴ Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 107.

¹⁴⁵ Halsell, 43.

¹⁴⁶ Mearsheimer ve Walt, *İsrail Lobisi*, 182.

¹⁴⁷ Mearsheimer ve Walt, 180-82.

liderleri İsrail'e davet etmiş ve onlardan ABD'nin asla İsrail'i yalnız bırakmayacağına dair söz almıştır. Nisan 1998'de Netanyahu İsrail İçin Birleşik Cephe Konferansı'nda yaptığı konuşmada Hristiyan Siyonistleri işaret ederek “*Burada onlardan daha büyük müttefik ve dost yoktur*” demiş ve onlara destek sözü vermiştir.¹⁴⁸ Netanyahu'nun eski iletişim direktörü Micheal Freund'un yorumu da bu yakınlığı özetlemektedir: “*Hristiyan Siyonistler için Tanrı'ya şükran borçluyuz.*”¹⁴⁹

İsrail hem turizm açısından hem de gelen insanların siyasi desteğini kazanmak için de Amerikalı Hristiyanların ilgisini önemsemekte ve İsrail'i ziyaretlerini teşvik etmektedir. İsrail her yıl bu gezilerden 1 milyar dolar civarı kazanç elde etmektedir.¹⁵⁰ Yine İsrail'de İngilizce çıkan Jerusalem Post da 2006'nın başlarından başlayarak 2018'in başlarına kadar sürecek olan, sadece Hristiyan Siyonistlere yönelik *The Jerusalem Post Christian Edition* adı altında bir gazete yayınlamıştır.¹⁵¹

Yine de Hristiyan Siyonistler ile girilen bu ilişkiden her Yahudi de memnun değildir. Daha ılımlı İsrailliler ve ABD'deki liberal Yahudiler bu grupları kalıcı bir barış antlaşmasının imzalanmasında ve iki devletli çözümün başarılmasında bir engel olarak görmektedirler. Ayrıca bu grupların amacının Yahudileri Hristiyanlaştırmak olduğunun bilinmesi ve kıyamet teolojisinde Yahudilere “ya öl ya Hristiyan ol” seçeneğini bırakmaları endişe ile karşılanmaktadır. Örneğin, *Amerikan Yahudi Komitesi*¹⁵² (*American Jewish Committee, AJC*)'nin İsrail direktörlüğünü yapmış, İsrailli yazar Yossi Alpher yerleşimcilere desteklerinden dolayı bu insanların İsrail'i felakete sürüklediğine inanarak, CBS News'e “*Tanrı bu insanlardan bizi korusun*” demecini vermiştir.¹⁵³

Sonuç olarak Yaratılış 12:3 temelinde hareket ederek iyi ve kötü arasındaki mücadele bağlamında dünyayı okuyan bu düalist görüş, her ne kadar antisemit olsa da kendi nihai kurtuluşu için Yahudileri elzem görmektedir. İsa'nın çoğunluğu Yahudi olan Kudüs'e döneceğine olan inanç, bugün varlıklarıyla bu nüfusu tehdit eden ve apokaliptik kehanetlerin

¹⁴⁸ Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*. 127-129

¹⁴⁹ Mearsheimer ve Walt, *İsrail Lobisi*. 177-180

¹⁵⁰ Mearsheimer ve Walt. 180

¹⁵¹ Achcar ve Chomsky, *Tehlikeli Güç - ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, 112.

¹⁵² Kendisini Yahudilerin ve İsrail'in güvenliğini sağlamaya ve güçlendirilmesine adanmış 1906'da kurulmuş bir dernek olarak kendisini bu amaç doğrultusunda küresel bir merkez olarak konumlandırmaktadır.

¹⁵³ Mearsheimer ve Walt, *İsrail Lobisi*. 180-182

gerçekleşmesine engel olan, bölgedeki şiddete meyilli olarak nitelendirdikleri Filistinlilerin ve Müslümanların düşman olarak kabul görmesinde etkili olmaktadır.¹⁵⁴

1.2.2.2 İslamofobi

Amerika’da İslamofobi’nin kurumsallaşması 19. yy.’a kadar geri gitmektedir. Amerikan İslamofobi’sinde İslam, cehalet, şiddet, vahşilik ve ahlaksızlığın kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenlerle İslam’a ve onun kutsal topraklardaki temsilcisi Filistinlilere bakış açısı olumsuzdur.¹⁵⁵ Başından beri Hristiyan Siyonistlerde de düşman algısı zaman zaman değişse de ana düşman İslam’dır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile ABD’nin yeni bir düşmana ve ötekiye ihtiyaç duyduğu sıralarda, yükselen radikal İslam tehdidi, ABD’nin emperyal teolojik felsefesini oluşturmak isteyen Hristiyan Siyonistler’in, İslam’ı bir şiddet ve terör dini ve ABD’nin en büyük düşmanı olarak sunabilmelerini sağlamıştır.¹⁵⁶ Özellikle 11 Eylül sonrası süreçte Hristiyan Siyonist Robertson, Lindsey ve Falwell, ABD’deki Anti-İslamist hareketlerin örgütleyicileri olarak sahneye çıkmış, Müslümanlar’ı “Gog ve Magog”¹⁵⁷ olarak nitelendirip şeytanın müttefikleri ilan etmişlerdir.¹⁵⁸

ABD’ de İslamofobi’nin vurgulanmasında, İslam kaynaklı olarak sunulan terörle savaş gibi ABD’yi meşgul eden bir olgunun etkisi olmuştur. Bu olgu temelinde, İsraili politikacıların kendilerini, Batı değerleri adına terörle savaşın ön cephesinde konumlandığını iddia etmesi ve bu iki durumun birbirini desteklemesi ise “medeniyetler çatışması” algısının gerçekliğini arttırmıştır. Böylece ABD’de bazı kesimler, İsrail yönetimi ve Hristiyan Siyonistler bu durumu bir medeniyetler çatışması olarak yorumlayarak, Yahudi-Hristiyan mirasının karşısına, tehdit olarak İslam’ı koymuşlardır.¹⁵⁹

Hristiyan Siyonistler, özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte popülerleşen “medeniyetler çatışması” kavramından yararlanmaya çalışmaktadır. İslam’ın Hristiyanlığın egemenliğini tehdit eden tek dinsel gelenek olması, onlar arasında şeytani bir imparatorluk olarak görülmesine neden olmaktadır.¹⁶⁰ Onlar açısından Hristiyanlık kutsalı, iyiliği, saflığı sembolize

¹⁵⁴ Steven Fink, “Fear Under Construction”, 32-34 ve 38-39; Firinci, “The Expansion of Post-Secular Influence by Christian Denominations such as Christian Zionists”, 34.

¹⁵⁵ Steven Fink, “Fear Under Construction”, 31-32.

¹⁵⁶ Nimer, “İslamofobi ve Amerikan Karşıtlığı Önlemler, Dinamikler ve Sonuçlar”. 124 ve Buhari, “(Dost) Düşmanlar”. 1319

¹⁵⁷ İslamiyetteki Yecüc ve Mecüc- Kıyametin kopmasına yakın ortaya çıkarak kötülükte bulunacak topluluk.

¹⁵⁸ Nimer, “İslamofobi ve Amerikan Karşıtlığı Önlemler, Dinamikler ve Sonuçlar”. 124 ve Buhari, “(Dost) Düşmanlar”. 1319

¹⁵⁹ Aked, “The Undeniable Overlap: Right-Wing Zionism and Islamophobia”. 5

¹⁶⁰ Ataöv, *Amerika’da Hristiyan Köktendinciliği*, 89-93; Spector, *Evangelicals and Israel*, 76.

etmekteyken İslam şeytani kötülüğü, ahlaki çürümüşlüğü ve şiddeti ifade etmektedir.¹⁶¹ Böylece İslam kaybetmeye mahkûm olarak modern uygarlığın karşısındadır. Kendileri de ruhsal kurtuluş için İslam ile savaşması gereken medeniyetin savunucularıdır. Ancak yine de medeniyetler çatışması daha seküler bir ifadedir ve onlar açısından gerçek mücadeleyi yansıtmamakta ve gizlemektedir. Asıl mücadele Yahudi-Hristiyan Tanrısı ile Müslümanların Tanrısı arasındaki mücadeledir ve ilahi bir çatışmadır.¹⁶²

İslam'ın dünya hakimiyetini amaçladığı ve öncelikli hedefinin İsrail'i yok etmek olduğunu belirten Hristiyan Siyonistler, bunun her Müslümanın kalbinde yattığını söylerken, özellikle Hagee, İsrail'in yok edilmesi gerektiğine, Kuran'ın doğrulanması inancının neden olduğunu savunmaktadır. Bunun gerçekleşmemesi durumunda ise İslami teolojinin çökeceğini, Kutsal Kitabın Tanrısının, Allah'a galip geleceğini belirtmektedir. Cumhuriyetçi siyasetçilerle kişisel bağları olan tele-vaiz Rod Parsley de 11 Eylül'e bir medeniyetler çatışmasının başlangıcı olarak bakmakta ve ABD'nin Ortadoğu'da yürüttüğü savaşların İslam ve Hristiyanlık arasında olduğunu iddia etmektedir.¹⁶³ Bu yüzden, bu insanlar şeytani bir Muhammed tasviri yaratmakta, içine şeytan girdiğinden bahsetmektedirler. Eski bir Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üyesi olduğunu ve İslamiyet'ten Hristiyanlığına geçmiş olduğunu iddia eden Filistin Kökenli Hristiyan Siyonist Walid Shoebat ise Müslümanların Muhammed ve halefleri gibi şiddet yanlısı olduklarını, ılımlı Müslümanların İslam'ın bu vahşi ve şeytani özünü değiştirmeye ve örtmeye çalıştıklarını iddia etmektedir.¹⁶⁴

Tele-vaiz Pat Robertson, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra yaptığı “*Terörizmin Kökenleri ve Zafer için bir Strateji*” adlı konuşmasında İslam'ın bir barış dini değil, teslimiyet dini olduğunu vurgulamış ve ona karşı Hristiyanların her zaman savaşmak zorunda kaldığını belirtmiştir ve İsrail'in bu toplumlarda gayr-ı meşru olarak görüldüğünü, barışın bir yanılsama olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁵ Aynı tarihlerdeki farklı bir konuşmasında ise ABD'nin de *dar'ül-harb*¹⁶⁶ içine girdiğini vurgulayarak İslam karşıtlığını ilahi çatışma ile özdeşleştirmiş, mücadelenin Müslümanların Tanrısı Allah ile Yahudi-Hristiyan Tanrısı Yehova arasında olduğunu, eğer kutsal yerlerin denetimi Müslümanların eline geçerse bunun Allah'ın

¹⁶¹ Ataöv, *Amerika'da Hristiyan Köktendinciliği*, 89-93; Spector, *Evangelicals and Israel*, 76.

¹⁶² Ataöv, *Amerika'da Hristiyan Köktendinciliği*, 89-93; Spector, *Evangelicals and Israel*, 76.

¹⁶³ Steven Fink, “Fear Under Construction”. 32-34 ve Nimer, “İslamofobi ve Amerikan Karşıtlığı Önlemler, Dinamikler ve Sonuçlar”. 129

¹⁶⁴ Steven Fink, “Fear Under Construction”. 32-34 ve Nimer, “İslamofobi ve Amerikan Karşıtlığı Önlemler, Dinamikler ve Sonuçlar”. 129

¹⁶⁵ Robertson, “The Roots of Terrorism and a Strategy for Victory”; Robertson, “Why Evangelical Christians Support Israel”

¹⁶⁶ Müslüman devletlerin kontrolünde olmayan topraklar için kullanılan fıkıh terimi

Yehova'ya karşı üstünlüğü olacağını iddia etmiştir. İsrail ve Yehova'nın galibiyeti için yemin eden Robertson, bu ilahi mücadelede takipçilerini Tanrı'nın saflarına davet etmiştir.¹⁶⁷

İlahi çatışma adına Hristiyan Siyonistler ayrıca eylemi de teşvik etmektedir. İslam'ın Kudüs'teki kutsal mabedi olan Mescid-i Aksa ve onun kalbi olan Kubbet'üs Sahra'yı yıkıp, yerine 3. Süleyman Mabedinin yapılması için radikal Yahudileri bu yapıyı yıkmak için cesaretlendirmektedirler. Amaç, Yahudiler ile Müslümanları karşı karşıya getirip ilahi bir savaş çıkmasını sağlayarak Mesih'in yeryüzüne inmesidir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Robertson, "The Roots of Terrorism and a Strategy for Victory"; Robertson, "Why Evangelical Christians Support Israel".

¹⁶⁸ Buhari, "(Dost) Düşmanlar". 1326

2. KİMLİĞİN SİYASALLAŞMASI: HRİSTİYAN SİYONİSTLERİN BASKI GRUBU HALİNE GELMESİ

2.1 Beyaz Muhafazakâr Evanjelist Kimliğin Siyasallaşması

Beyaz Muhafazakâr Evanjelist kimliğin siyasallaşmasında çeşitli olayların ve olguların hem kısa vadeli hem de uzun vadeli rolleri oldu. Bunları hem Amerikan iç siyasetinin kendine özgü koşulları hem de dış siyaseti açısından İsrail bağlamında ele almak mümkündür. Bu açıdan ilk olarak 1920'lerin köktendincilerine bakmak gereklidir. Bu yıllarda Beyaz Evanjelistler¹⁶⁹, Hristiyan yaşamın zorlaştığını ve Amerika'nın özünden uzaklaştığını düşünmeye başlayarak seküler düşüncelerle mücadelenin gerekli olduğunu anladılar. Dünyevi işlerden uzak duran yaklaşımlarını bir kenara bırakarak aktif siyasete giriştiler.¹⁷⁰ Bu açıdan William Jennings Bryan (1860-1925) liderliğinde henüz deneyimsiz ve iyi örgütlenmemiş haldeyken, ilk hedefleri evrim teorisi oldu.¹⁷¹ Beyaz Evanjelistler devlet okullarında, evrim teorisinin yasaklanıp, onun yerine yaratılış teorisinin yerini alması için Bryan önderliğinde propagandalar düzenlediler ve 1925'te biyoloji dersinde evrimi anlatan John Scopes'un yargılanmasına neden oldular. Scopes bu davada önce suçlu bulunduysa da karar daha sonra bozuldu. Medya bu olay üzerine grubu sert bir şekilde eleştirerek onları eğitimsiz köylüler olarak nitelendirdi.¹⁷²¹⁷³

Bu tepkilere karşı içe kapanan Beyaz Evanjelistler, 1925 itibariyle Kutsal Kitabın yanılmazlığını savunan ve kurumsallaşarak, siyasallaşmalarını ileride kolaylaştıran örgütlenmeler olan *Youth for Christ*, *Bible Institute*, *Moody Bible Institute*, *American Council of Christian Churches*, *National Association Evangelicals*, *Fuller Theological Seminary*, *Evangelical Theological Society* gibi ilahiyat enstitüleri, üniversiteler, kamplar ve misyoner yaynevleri kurdular.¹⁷⁴ Ancak bir sosyal ve siyasal hareket yaratmada en önemli araçları medyaydı. Evanjelistler, Markos 16.15 "İsa onlara şöyle buyurdu: "Dünyanın her yanına

¹⁶⁹ Zaman içinde Beyaz Evanjelizm içinde hem modernizm hem İsrail konusundaki fikir ayrılıkları nedeniyle önce Neo-Evanjelistler ve içerisinden çıkan Sol Evanjelistler büyük bir kopuşa neden olacak ve Beyaz Evanjelizm kavramı parçalanacaktır. Ayrılmayanlar bu ilkeleri bugün savunmaya devam eden Beyaz Muhafazakârlar, bizim Hristiyan Siyonist diyebileceğimiz kişilerdir. Ancak başlangıç itibariyle, Beyaz Evanjelizm'i şimdilik tamamen köktendinci olarak kabul etmek gereklidir. 1947'de ilk kopuş yaşanacak ancak bu kopuş köktendinci kanatın hem kurumsallaşmasını hem de siyasileşmesini daha da hızlandıracaktır. Yine de İsrail ile alakalı kopuşlar ya da algı değişiklikleri Hristiyan Sağın kurumsallaşması süreci ile yakın zamanlarda gerçekleşecektir.

¹⁷⁰ Hadden, "Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right", 12-18.

¹⁷¹ Albayrak, "Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi", 127.

¹⁷² Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 87.

¹⁷³ Bryan Maymun Davası'ndan 5 gün sonra ölünce hareket adeta çöktü, köktenci görüş büyük darbe aldı.

¹⁷⁴ Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 87-89.

gidin, *Müjde'yi bütün yaratılışa duyurun*'' ayetine dayanarak kitle iletişim araçlarının, Tanrı tarafından kendilerine bu amaçla gönderilen yenilikler olarak görüyorlardı. Medyada başlangıçta hem yayıncılar hem de ana akım Protestanlar tarafından dışlanmaya çalışılsalar da zamanla kendilerine yer edinmeyi başardılar.¹⁷⁵ Bunu sağlayan, 1947'de köktendinci hareket içinden çıkan ama onun sınırlarını aşacak ve köktendincilere de örgütlenme ve kurumsallaşmada yol gösterecek Neo-Evanjelist hareketti.¹⁷⁶

20. yüzyılın başlarında Amerikan Hristiyanlığı içinde modernistler ve köktendinciler olarak anılacak iki grup arasında bir tartışma patlak göstermişti. Modernistler daha çok komşunu sev gibi ahlaki ilkelere önem veren, temel öğretileri farklı yorumlayan, bilimsel bilgiyi kabul eden ve diğer inançlara ılımlı yaklaşan ana-akım Protestanlardı. Köktendinciler ise Kutsal Yazıların aktarma yanlışı içermediği, bakireden doğum, Mesih'in Tanrısallığı, Mesih'in ikinci gelişi gibi Hristiyan inançlarına sıkı sıkıya bağlı ve bilimsel bilgiyi reddeden kişilerdi. İki grup arasındaki uçurum büyürken dünyaya sırt çeviren köktendinci gruplar, modern bilimi ve dünyevi yaşamı reddederek İsa gelene kadar bir kapanmaya girişmişlerdi. Ancak bu izolasyon durumu ve modernistlerle arada oluşan uçurum, içeriden bir grup insanı zamanla rahatsız etmeye başladı. Neo-Evanjelistler olarak anılacak bu grup katı ahlaki ve kültürel normları bir kenara bıraktı ve bilimsel bilgiye açık hale geldi. Amerikan kültürü ile doğrudan ilişkiyi savundular hatta onu meşrulaştırdılar.¹⁷⁷

1947'de Teolog Carl Henry kendilerini köktendincilerin keskin ve ayrılıkçı görüşlerinden ayırmak için *Modern Fundamentalizmin Huzursuz Vicdanı (The Uneasy Conscience of Modern Fundamentalism)* başlıklı kitabı yayınlarak kopuşu görünür kıldı. Bununla birlikte hareketin en tanınan yüzü Billy Graham, hareketin sesi ise Christiyen Today¹⁷⁸ olacaktı.¹⁷⁹ Dini inancın her türlü mevcut siyasi ve sosyal probleme çözüm sağladığını vurgulayan Güneyli Graham, 1947'de Amerika'da 'Haçlı Seferleri' dediği dinsel canlanma toplantılarına başladı.¹⁸⁰ Dini inancın sadece özel alana ait olmadığını, kamusal alana da ait

¹⁷⁵ Hadden, "Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right", 5; Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 114.

¹⁷⁶ Koehler, "A Look at the Positive Side of Neo-Evangelicalism", 81; Gotquestions.org, "What Is Neo-Evangelicalism? What Is a Neo-Evangelical?", t.y.

¹⁷⁷ Koehler, "A Look at the Positive Side of Neo-Evangelicalism", 81-85; Gotquestions.org, "What Is Neo-Evangelicalism? What Is a Neo-Evangelical?", t.y.

¹⁷⁸ 1956'da Graham tarafından kurulan Christian Today özellikle İngilizce konuşan ülkelerde etki yaratmaya çalışıldı.

¹⁷⁹ Koehler, "A Look at the Positive Side of Neo-Evangelicalism", 81-85; Gotquestions.org, "What Is Neo-Evangelicalism? What Is a Neo-Evangelical?", t.y.

¹⁸⁰ Balbier, "Billy Graham's Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism", 71-80.

olması gerektiğini vurguladı. 1950’lerde yükselen tüketim kültürü ve toplumu ile Evanjelizm’i birbirine, medya vasıtasıyla entegre etmeye çalıştı ve modernizmi kucakladı. Kapitalizmi temel alan, beyaz orta sınıf bir dindarlık yaratmaya çalışırken dini ticari metaya dönüştürdü. Tüketicilerin gündelik ihtiyaçları, hayalleri ve yaşam tarzları ile dini harmanladı ve meşrulaştırdı. Cehennem ve lanet üzerine kurulmuş olan köktendinci söylemi yumuşatarak, umut ve kurtuluş üzerine kurdu. Evanjelist kimliğin kavramlarını siyasileştirdi. Ancak cinsellik ve alkol üzerine odaklanırken 50’lerin sosyal adaletsizliklerine meydan okumadı, zaten hedefi Beyaz orta sınıflardı.¹⁸¹ 1952’de Washington’a haçlı seferini taşıyarak siyasetin kalbine girdi. 1949-1954 arasında 12 milyon kişiye vaaz verdi. 1957 yazında New York’ta 16 hafta süren toplantılarda yaklaşık 2 milyon kişiyi çekti. Bu toplantılar aynı zamanda Başkan Yardımcısı Nixon gibi politikacıların da katıldığı, Amerikan bayraklarının sallandığı ulusal bayram gibiydi. Nitekim vaazları ile vatanseverlik ve Evanjelizm’i harmanladı. 1957’de New York haçlı seferlerini, televizyonlar yayınlarak Graham’ı ilk tele-vaiz haline getirdiler.¹⁸² Medyanın gücü, Graham’ın önceki dini uyanış hareketleri liderlerinden daha fazla dini topluluklara ulaşmasını ve onları dönüştürmesini sağladı.¹⁸³ Bu güç onun, zengin ve güçlü kişilerle, özellikle Başkanlarla bağ kurmasını ve onların vaizi haline gelmesini mümkün kıldı. Bu durum siyasete de dini bir meşruiyet alanı sundu.¹⁸⁴

Soğuk Savaşın Sovyetler Birliği gibi ateist bir devlet ile yürütülmesi, Amerikalı siyasetçiler için dini kimliğin vurgulanmasını önemli bir avantaj haline dönüştürmüştü. Başkan Dwight Eisenhower, dini inancın Amerikan özgürlüğü ile Komünist baskı arasındaki en önemli ayrım olduğuna inanmaktaydı. Manevi danışman olarak Graham’ı Beyaz Saray’a davet etti, konuşmalarına uygun dini temalar yerleştirmesi için ondan tavsiye istedi. Evanjelist Ulusal Dua Kahvaltısı bu yıllarda başladı.¹⁸⁵ Yine de Eisenhower’ın ve daha sonraları Nixon’un konuşmalarında din değiştirme ya da Kutsal Kitap otoritesi gibi temalar yoktu, onlar daha çok Yahudi-Hristiyan geleneği ve Amerikan Sivil Dinini vurguladılar.¹⁸⁶ Graham’ın siyasi alana girmesi ise hem onun mesajının dini yönünü hem de politikacılar hakkındaki görüşleri

¹⁸¹ Balbier, 71-80.

¹⁸² ABC cumartesi akşamları haçlı seferlerini bir saat boyunca yayınladı ve reytingler o kadar yüksek çıktı ki kanal 17 akşam daha onun bölümlerini yayınlayacaktı.

¹⁸³ Balbier, “Billy Graham’s Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism”, 71-77; Hadden, “The Rise and Fall of American Televangelism”, 119-29.

¹⁸⁴ Hadden, “Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right”, 14.

¹⁸⁵ Balbier, “Billy Graham’s Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism”, 71-80; Hitchcock, “How Dwight Eisenhower Found God in the White House”; Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals’?”

¹⁸⁶ Balbier, “Billy Graham’s Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism”, 71-80; Hitchcock, “How Dwight Eisenhower Found God in the White House”; Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals’?”

bulanıklaştırdı. Komünizme karşı muhalefetindeki söylemlerinde Hristiyan ulus kimliğini vurguladığı için dini, ulusal, siyasi kimlikler arasındaki sınırlar kayboluyordu. Kutsal Kitap'tan alıntıları güncel gelişmelerle birleştiriyordu. Ona göre Mesih'i kurtarıcı olarak kabul etmek, özgür dünya idealini Komünizme karşı tercih etmektir. Dini dönüşüm ile Anti-Komünizmi eşitleyerek bu tecrübeyi siyasi hale getirdi. Komünizmi Tanrısız bir din, şeytanın dini olarak nitelendirerek biz ve öteki yaratmada başarılı oldu.¹⁸⁷

Graham kendisinden sonraki, Beyaz Muhafazakâr Evanjelist liderlerin siyasete dahil olmasının yolunu da açtı. Graham'ın televizyon tecrübesi Oral Roberts, Rex Humbard gibi dini liderlerin televizyonun gücünü fark etmelerine yol açtı ve böylelikle teleevanjelizmin gelişiminde çok önemli roller oynadı. Bu sayede Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler büyük yayın imparatorlukları kurdular ve bunu sosyal bir harekete kanallara kanalize etmeyi başardılar.¹⁸⁸ Bu anlamda Pat Robertson'ın 1961'de Hristiyan Yayıncılık Ağı (*Christian Broadcasting Network-CBN*) ile yayın hayatına başlaması önemli bir dönüm noktasıydı. Robertson *The 700 Club* isimli sohbet programında siyasi, ekonomik ve dini analizlerini harmanlamasıyla Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler arasında saygınlık kazandı. 100 milyon dolarlık geliriyle kendisi ileride Hristiyan Koalisyonu (*Christian Coalition of America*) adlı lobi örgütünü kuracaktı.¹⁸⁹ 1973'te Teslis Yayın Ağı (*Trinity Broadcasting Network*) ile Paul Crouch ve PTL Uydu Yayın Ağı (*Praise the Lord-PTL- Satellite Network*) ile Jim Bakker onu takip etti. Üç kanal da 24 saat yayın yapmaktaydı.¹⁹⁰ Bu çabalarla birlikte dini televizyon kanallarını izleyen Amerikalıların sayısı 1960'ların sonunda yaklaşık 5 milyon iken 80'lerin ortasında 25 milyona yükseldi. Bu yıllarda video kasetin¹⁹¹ ortaya çıkması, aynı programın yüzlerce yerde aynı anda yayınlamasını mümkün kılmıştı. 1970 yılında 38 sendikal dini program varken 1975'te bu sayı 65 oldu ve kanal sayıları arttı.¹⁹² Yayıncılar ABD'de en az 150 istasyonda göründüler ve bu sayı süreç içerisinde 300'den fazla istasyona ulaşacaktı. 80'lerin ilk yılında sendika sayısı %45 büyüyecekti.¹⁹³

¹⁸⁷ Balbier, "Billy Graham's Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism", 71-80; Hitchcock, "How Dwight Eisenhower Found God in the White House"; Kidd, "What Happened to 'Evangelicals'?"

¹⁸⁸ Hadden, "Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right", 14-16; Balbier, "Billy Graham's Crusades in The 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism", 76-77; Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 120-21.

¹⁸⁹ The Christian Broadcasting Network (CBN), "Pat Robertson, Founder & Chairman", 15 Ocak 2023; Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 21-22.

¹⁹⁰ Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 120

¹⁹¹ 1950'de ortaya çıksa da 70'lerde evlere girecekti

¹⁹² Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 120-21.

¹⁹³ Hadden, 120-21.

Bir yandan okullar, enstitüler gibi kurumlar bir yandan medya ile bir kurumsallaşma süreci içinde olan Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler güçlenmekteydiler. Bu kurumsallaşma ve örgütlenme onların bir sonraki mücadelesinin temelini oluşturdu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte devletin kamusal hayatta etkisinin artmasıyla, 1962 ve 1963 yıllarında Yüksek Mahkeme, devlet okullarında zorunlu ibadeti ve Kutsal Kitap'ın okutulmasını yasakladı. Üstelik okullarda dinsel eğitimin tersine, cinsel eğitim zorunluluğu getirilince köktendinci gruplar öfkelenmişti. Bu durum Amerikan çoğulculuğuna hitap etmesine karşın kendisini gerçek Amerikan kültür ve kimliğinin sahipleri olarak gören grupların kendilerini tehdit altında hissetmelerine neden olmuştu.¹⁹⁴ Bu durum, Amerika'nın güneyinde yaşanan değişim ile daha ciddi bir hal aldı. 1960'larda Güneyde başlayan modernleşme, o zamana kadar kendi halinde bir tarım toplumu olan bölgeyi, hızlı bir sanayileşme ve kentleşme ile tanıştırtarak aktif hale getirmişti. Modernizm aynı zamanda daha fazla göçmen demekti. Bu Beyaz Muhafazakâr Evanjelist kültürün tehdit edilmesi ve bu göçmenlerin siyasi ve ekonomik açıdan güç talep etmesi demekti. Bu durum, kilise etkisinin azalması, ailenin dağılması ve ahlaki kuralların zarar görmesi ile özdeşleştirildi.¹⁹⁵ Bu tarz değişimlere karşı en savunmasız grup da eğitim ve ekonomik durumları ile ülkenin geri kalanından geri, tarihsel bağları ve hayat görüşleri ile geçmişten beslenen ve yeniliklere uyum sağlama kapasitesi en az grup olduğu için Beyaz Evanjelist Muhafazakarlardı. Bu nedenle bazı gözlemciler onların din ve ahlakından ziyade gelenekçiliğine vurgu yapmaktaydı. Kuzeyden göçle birlikte “zararlı fikirler” (siyahi, göçmen, feminist, LGBT hareketleri) de güneye gelince kutsal olan inancın artık savunulması gerektiği fikri yükseldi.¹⁹⁶

Evanjelistler içinde en ciddi sorunlardan biri ırk meselesiydi. 20.yy'ın başlarında köktendinci-modernist tartışmasında dahi beyaz dini liderler davalarına siyahları dahil etmede isteksiz olmuşlardı. Sivil haklar döneminde çoğu Beyaz Evanjelist, bu konuda bir şey söylemediği gibi Falwell ve W.A. Criswell gibi dini liderler 1960'lı yıllarda ayrımcılığı şiddetli şekilde savundular.¹⁹⁷ Graham ise güneyde haçlı seferleri düzenlediyse de Martin Luther King Jr.'in özgürlük gezilerine katılmayacak kadar mesafeliydi.¹⁹⁸ 1960'ların başlarında Neo-

¹⁹⁴ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 418.

¹⁹⁵ Gannon, “The New Christian Right in America as a Social and Political Force”, 72-76; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 417.

¹⁹⁶ Gannon, “The New Christian Right in America as a Social and Political Force”, 72-76; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 417.

¹⁹⁷ Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals’?”

¹⁹⁸ Swartz, “The Evangelical Left and the Politicization of Evangelicalism”, 444.

Evanjelist hareketinden içinden çıkan Sol Evanjelistler ırkçılığı gündemlerine aldılar. Onlara göre, ayrımcılığı durdurmanın en iyi yolu güneyli Beyaz ırkçıları ruhsal olarak dönüştürmektir. Ancak çevrelerine baktıklarında “yeniden doğmuş” Evanjelistlerin çoğunun, özellikle güneydeki Baptistler’in, hatta kendi ailelerin dahi King hareketine karşı ırkçı bir şekilde yaklaştıklarını gördüler.¹⁹⁹ Afro-Amerikan Evanjelist liderler de Beyazların liderlik ettiği Ulusal Evanjelistler Derneği’nin ırk ayrımcılığı ve sivil haklar konusundaki isteksizliği nedeniyle, 1963’te Ulusal Siyah Evanjelist Derneği’ni kurunca hareketin Beyazlığı tescil edilmiş oldu.²⁰⁰

Evanjelistler için bir başka ciddi mesele 70’lerle birlikte ailenin ve aile yaşamının siyasallaşmasıydı. 1972 yılında Kongre, Eşit Haklar Beyannamesini²⁰¹ (*Equal Rights Amendment-ERA*) kabul edince, Evanjelist kadınlar kendilerinin geleneksel rollerine müdahale ettiği, dolayısıyla da aileye müdahale ettiği için bu kararı tepki ile karşıladılar. Çünkü Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler bu yasanın kürtaşı ve eşcinsel haklarını genişleteceğine, okulları karma eğitime zorlayacağına, onların bu alandaki vergi muafiyetini riske atacağına ve böylelikle Evanjelist eğitimin sonunun geleceğine inanmaktaydılar.²⁰² Özellikle Amerika için Endişeli Kadınlar (*Concerned Women for America*), Ahlaki Çoğunluk (*Moral Majority*) ve Aileye Odaklanan (*Focus on the Family*) gibi örgütler bu sorunları siyasi mobilizasyon için kullandılar. Feminizmin cinsiyet rolü ile Kutsal Kitap’ın cinsiyet rolü arasındaki farktan rahatsızlık duyarak, bu farkı azaltmaya çalışan görüşü sertçe eleştirdiler. Hristiyan Aktivist Beverly LaHaye, kadının gerçek amacının çocuk sahibi olup yetiştirmek olduğunu vurgulayacaktı. Hristiyan Siyonist yazar Tim LaHaye ise anneliğin Tanrının dünyadaki en yüksek çağrısı olduğunu, feminizmin bir kadın için ev hanımı ve anne olmaktan memnuniyetsizlik duymasına yol açarak kadınlığı yok ettiğini söylüyordu. Feminizmi ve çalışan kadınları aileye saldıran şeytani güçler olarak nitelendirdi. Falwell ise ERA’yı hem siyasi hem ahlaki sorun olarak görerek Kutsal Kitabın ihlali olarak nitelendirmişti. Anti-Feminist Phyllis Schlafly liderliğindeki Evanjelistler, Tanrısal kaynaklı erkek ve kadın kimliğini ihlal ettiğini düşündükleri ERA’ya karşı “STOP ERA” hareketini başlattılar.²⁰³ Bunu takiben 22 Ocak 1973’te Yüksek Mahkemenin kürtaşı tüm ABD’de yasallaştırması grubun

¹⁹⁹ Swartz, 446-49.

²⁰⁰ Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals?’”

²⁰¹ İlk olarak 1923’te Kongre’ye feministler tarafından sunulan değişiklik cinsiyetlerin yasal eşitliğini sağlamaya çalışırken cinsiyete dayalı ayrımcılığı da yasaklamayı amaçlamıştır.

²⁰² Stasson, “The Politicization of Family Life”, 102; Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43.

²⁰³ Stasson, “The Politicization of Family Life”, 102-110-12.

korktuğunun başına gelmesi demekti.²⁰⁴ Sonraki süreçte karma eğitime (beyaz-siyah, kadın-erkek) ve cinsel eğitime karşı çıkan özel dini okulların, vergiden muaf statülerinin kaldırılması bu grupları daha da zorladı.²⁰⁵ Bu durum Beyaz Evanjelistleri daha aktif olmaya yöneltirken, bu değişim karşısında karizmatik ve köktenci kilise liderlerine ve televanjelistlere sığındılar. Bu da süreç içerisinde dini liderlerin maddi ve manevi açıdan güçlenmelerine ve siyasette dikkate alınması gereken kişiler haline gelmesine neden oldu.²⁰⁶

Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin siyasallaşmasında iç politikadaki gelişmeler kadar dış politika da önemli rol oynadı. Bu noktada Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm'in dış politikasını belirleyen Hristiyan Siyonizm ve İsrail ön plana çıkmaktadır. Hristiyan Siyonistler, tarihin sonunda yaşadıklarını düşündükleri için her zaman ruhsal açıdan hazırlıklıydılar. Sonu hızlandıracak olanın sadece Tanrı olduğuna inanmaktaydılar. Böylece 1948'de İsrail'in kurulması ve 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın ardından toprak genişlemesi, İsa'nın geleceğine dair işaretler olarak okundu ve Beyaz Muhafazakâr Evanjelistleri gözlemci olmaktan olayların şekillendiricisi olmaya dönüştürdü.²⁰⁷ Bu olaylar, Kutsal Kitap kehanetlerinin ortaya çıkmaya başladığını ve tarihin sonunun geldiğini göstermekteydi. Graham'ın kayınpederi olan Christian Today'nin editörü L. Nelson Bell 1967'de Kudüs'ün Yahudilerin eline geçmesinin inançlarını doğruladığını ve kendilerini heyecanlandırarak yenilenmiş bir inanç sağladığını açıklayacaktı. Hristiyan Siyonistler bu açıdan bir sektör de oluşturarak meseleyi daha da popülerleştirdiler. 70'lerde, günlük siyasi gelişmeleri, Kutsal Kitap temelinde yorumlayan kitap, film, televizyon programları yayınladılar. Hal Lindsey'in kitapları²⁰⁸, milyonlarca satarak zirveye oturdu. Bu tarz yayınlarda, Doğu Bloğunu Deccal ilan ederken, Ezekiel:38-39 bölümünün İsrail'e bir Sovyet saldırısına işaret ettiği düşüncesindeydiler.²⁰⁹ Böylece tüm bu süreçler içerisinde, 70'lerle beraber siyasallaşma görünürlük kazanmaya başladı. Bu dönemde Kuzey Amerika Hristiyanlığının en hızlı büyüyen dalı, Muhafazakâr Evanjelizm ve Karizmatik²¹⁰ hareketlerdi.

²⁰⁴ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43.

²⁰⁵ Yılmaz, Hakan, "Evanjelik Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dinî Talepleri Üzerine Bir İnceleme", 37-40.

²⁰⁶ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 417.

²⁰⁷ Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 117.

²⁰⁸ Grace Halsell'e göre Armagedon temalı bu kitaplar alt ve orta gelir gruplarına hitap eden Wal-Mart gibi büyük mağaza zincirlerinde iyi satış rakamları elde etmekteydi.

²⁰⁹ Wagner, "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of the Likud Party with the American Christian 'Right'", 38-41; Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 84.

²¹⁰ Hristiyanlıkta mezhepler arası bir hareket olan Karizmatikler, Kutsal Ruh vasıtasıyla inananlarda meydana gelen değişimleri (bilinmeyen dillerde konuşma, insanları iyileştirme) vurgulayan, böylelikle Kutsal Ruh vasıtası ile vaftiz olduklarını belirten, ateşli vaazları ve ibadet biçimleri ile tanınan gruplardır.

Aynı dönemde ana akım Protestan ve Katolik kilisesinin ise hem bütçesi hem de katılımcı sayısı azaldı.²¹¹

2.2 Hristiyan Sağın Oluşması ve Cumhuriyetçi Parti ile Özdeşleşme

1976 yılında Demokrat Başkan Jimmy Carter'ın, dini olarak kendisini yeniden doğmuş bir Evanjelist olarak tanımlaması, Evanjelist inanca daha da görünürlük kazandırdı ve ona meşruiyet sağladı.²¹² Carter çocukluktan beri kendisinin Kutsal Kitap üzerine çalıştığını ve Kutsal Topraklara hayran olduğunu iddia eden biriydi.²¹³ Doğal olarak bu medyanın ilgisini Evanjelizm'e çekti ve Newsweek 1976'yı Evanjelist yılı ilan etti.²¹⁴ Bu yıllarda Gallup'un Amerika'daki Evanjelistlerin oranını nüfusun üçte biri²¹⁵ olarak açıklaması, seküler kesimi şaşkınlığa uğrattı. Aynı araştırma yaklaşık 130 milyon izleyici kitlesine sahip, en az 500 milyon dolar kar elde eden 1300'e yakın Evanjelist TV ve radyo istasyonu olduğunu vurgulamıştı.²¹⁶ Carter'ın politikaları Cumhuriyetçi Parti ile Beyaz Muhafazakâr Evanjelist kimliğin, yavaş yavaş özdeşleşmesine neden oldu. Carter bir muhafazakâr gibi kişisel olarak kürtaja karşı olmakla beraber bir liberal gibi de kürtaşı tamamen yasaklamanın akla yaktın olmadığı görüşündeydi. Benzer şekilde eşcinsellikle uyumlu olmadığını ancak eşcinsel hareketi aktivistlerini, ayrımcılığa karşı koruyacağını söyleyecekti. Carter'ın ERA'yı savunması, Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler tarafından ihanet olarak algılandı. Bu konulara karşı sert tavır almadığı için, özellikle Carter'ın yemininde dini yaşamı ile siyasi yaşamını kesinlikle ayrı tutacağını vurgulamasını anlayamadılar. İsrail-Filistin konusundaki söylemleri de bu grupları rahatsız etti.²¹⁷ Ancak ironik şekilde Hristiyan Siyonistler ile İsrail ittifakının kurumsallaşması da tam manasıyla Carter döneminde gerçekleşti. Ancak ilk temaslar 1967 savaşı ile birlikteydi. Bu savaş sırasında İsrail, işgal ettiği toprakları bırakmak istemediği için liberal Amerikan Yahudileri arasındaki desteğini kaybedince, İsrail yönetimi Falwell gibi dini liderlere ulaşmak istedi.²¹⁸ Bu tarihten itibaren Hristiyan Siyonistler, İsrail'i destekleyen etkinlikler düzenlediler. 1971'de Kutsal Kitap Kehaneti üzerine Kudüs Konferansı ile Kutsal Topraklar Turları²¹⁹

²¹¹ Wagner, "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of the Likud Party with the American Christian 'Right'", 41.

²¹² Wagner, 41.

²¹³ Carter, *Filistin Barışı*, 17.

²¹⁴ Kidd, "What Happened to 'Evangelicals'?"

²¹⁵ Gallup'ın Evanjelist tanımının kişiye bağlı olması inancın sınırlarını çizmek açısından çok problemlidir.

²¹⁶ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 416; Fowler, Hertzke, ve Olson, "Amerika'da Din ve Siyasal Kültür", 166.

²¹⁷ Stasson, "The Politicization of Family Life", 106-7.

²¹⁸ Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 135.

²¹⁹ Bu turlarda İsa'nın yaşamı ve öğretilerinden ziyade Darby'nin kehanetlerinin gerçekleşeceği yerler gezdirilmekte ve İsrail devletine karşı Filistinlilerin komplolarından bahsedilerek İsrail'in ilahi hakkı vurgulanmaktaydı her yıl bu gezilerden İsrail ekonomisine ciddi paralar akmaktaydı. Bkz. Aldrovandi. 118

denilen, Hristiyan Siyonist davayı Hristiyanlar arasında yaymayı amaçlayan “*tur otobüsü diplomasisi*” ile İsrail’e yönelik Evanjelist turizm dalgası başlatıldı.²²⁰

Carter, İsrail’e destek konusunda “ahlaki değerleri” öne çıkarmasına rağmen, Mart 1977’de Filistinlileri insan hakları konusunda desteklediğini ve uzun yıllardır acı çeken Filistinli mültecilere bir anavatan sağlanması gerektiğini ifade ederek, Filistin devletinin işaretini vermesi, Hristiyan Siyonistleri harekete geçirdi. Carter’ın BM 242 ve 338 sayılı kararlara dayanan, BM aracılığında bir uluslararası barış konferansını vurgulamasından dolayı bu gruplar rahatsızlıklarını dile getireceklerdi.²²¹

Mayıs 1977’de Menachem Begin’in İsrail Başbakanı olarak seçilmesi İsrail sağına iktidara taşırken, sertlik yanlısı bir partinin iktidara gelmesi, yerleşimci hareketin güçlenmesine neden oldu. Likud ve Hristiyan Siyonistler’in dili ortaktı. Likud taraftarları, Batı Şeria için Kutsal Kitap’taki “Judea ve Samaria” isimlerini kullanıyorlardı. Yerleşimleri ve Arap topraklarına el konulmasını, Kutsal Kitaptan alıntılar yaparak savunuyorlardı. Likud, bir yandan Hristiyan Siyonist grupların gücünü dikkate alarak onları hem Carter’ın tabanından ayırmak istiyor bir yandan da İsrail’in BM barış konferansına muhalefeti adına desteklerini bekliyordu.²²² Begin, Falwell ile dostluk kurarken, Amerika’daki Yahudilerin çoğunluğu ise bu grupları antidemokratik ve antisemitik gördükleri için hayal kırıklığı yaşıyorlardı. *Major American Jewish Organizations*’dan Haham Alexander M. Schindler, İsrail’in bu grupları desteklemesi “intihtar” olarak niteleyecekti. Oysa İsrail cephesinde durum farklıydı. Begin’in danışmanlarından Yehuda Avner, Falwell özelinde “*İsrail dostlarının uzattığı eli geri çevirmeyecektir, örgütün ABD’deki konumu ise bizim ilgilendirmez*” sözleri ile bu dostluğun devam edeceğinin ip ucunu vermekteydi. “*Tanrı bir Yahudi’nin duasını duymaz*” diyen Baptist Bailey E. Smith ile Begin’in görüşmeyi kabul etmesi, Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin antisemitik söylemlerine rağmen İsrail tarafındaki zorunluluğu da gösteriyordu.²²³ 1979 ittifakta sembolik bir yıldır. İsrail, Hristiyan Siyonist liderleri o yıl barış girişimi için İsrail’e davet etti. Falwell, Mısır lideri Sedat, Ürdün Kralı Hüseyin ve İsrail Başbakanı Begin ile görüştü.²²⁴ Aynı yıl Falwell, New York’ta Begin tarafından, İsrail devleti tarafından ulusun

²²⁰ Ben Barka, “The New Christian Right’s Relations with Israel and with the American Jews”, 8; Aldrovandi “Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism”, 118.

²²¹ Carter, *Filistin Barışı*, 26; Wagner, “Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian ‘Right’”, 41-42.

²²² Wagner, “Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian ‘Right’”, 41-42.

²²³ Shipler, “Israel is Cultivating Some Unlikely New Friends”.

²²⁴ Fitch, “In Pursuit of Peace: Dr. Falwell Sr. Prayed For And Befriended Israel”.

ömür boyu dostu sayılan kişilere verilen Jabotinsky Madalyası ile ödüllendirildi. Bu törenden sonra, Begin'in Falwell'e İsrail devleti adına bir jet verdiği haberleri ortaya çıktı.²²⁵

Bunlar gerçekleşirken Evanjelistlerin çoğu Carter'ı kendilerinden biri olarak algıladıkları için desteklemelerine rağmen, Carter'ın başkanlığının son yıllarında Evanjelistlerin her kesiminden muhalefet zirveye çıktı. Evanjelist Sol, Carter'ı, sert kapitalizme karşı koyamadığı, nükleer silahların yayılmasına karşı durmadığı ve inancını siyasete uygulamakta başarısız olduğu için suçladı. Carter'ı ilk zamanlar destekleyen Robertson ve Falwell ise Carter'ı ERA, kürtaj, eşcinsel hakları, yüksek vergiler, Beyaz olmayanları kabul etmeyen özel Hristiyan okullarına karşı misilleme tehdidi ve kendilerini onaylamadaki çekingenliği gibi konular yüzünden eleştiriyordu. Sonunda kişisel inancının az olduğu sonucuna vardılar.²²⁶

70'lerin sonunda güçlerini birleştirmek ve kendi gündemlerini uygulatabilmek amacıyla, ABD'de dört ana grubun etrafında şekillenen ve bazı yerel örgütlerin buna katılımıyla Hristiyan Sağ oluşmaya başladı. Bu grupların en önemlisi Falwell tarafından 1979'da kurulan Ahlaki Çoğunluk (*Moral Majority*)'tu. Falwell, kendilerinin "sessiz çoğunluk" olduğunu ve yeterince sustuklarını söyleyerek, Beyaz Muhafazakâr Evanjelistleri siyasete dahil etmeye ve "seküler hümanizmin bayraktarlığını yapan mevcut sisteme" karşı çıkmaya çağırdı. Ülkenin Kutsal Kitap ilkelerine göre yönetilmesi gerektiğini düşünen, onu temel almayan siyasetçileri "şeytanın ajanları" olarak niteleyen ve dindar bir Amerika hayal eden Ahlaki Çoğunluğa göre, meydan Doğu sahillerinde kümelenen "ahlaksız azınlığa" bırakılmamalıydı. Lahaye ve Robertson gibi liderler kendilerinin milyonlarca olduğunu, karşı tarafın ise bir avuç olduğunu ve ülkeyi yönetmek için yeterli oya sahip olduklarını savunuyordu.²²⁷ Televizyondan Falwell ise şunları söylüyordu: *"Son aylarda Tanrı beni yalnızca vaaz vermek yerine daha çok şey yapmaya çağırdı. Beni doğrudan eyleme teşvik etti. Doğrudan Kongre binasının toplantı salonlarına girmek ve ABD'yi kurtaracak yasaları çıkarmak için savaş vermek gibi Tanrısal bir görevim var."*²²⁸ Amacı aile ve Amerika yanlısı Ahlaki Çoğunluk ile Cumhuriyetçi Partiyi

²²⁵ Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 77-78.

²²⁶ Swartz, "The Evangelical Left and the Politicization of Evangelicalism", 459; Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 76.

²²⁷ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43-44; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 433 ve 481-86; Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 71-72; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 2.

²²⁸ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43-44; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 433 ve 481-86; Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 71-72; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 2

uzlaştırmaktı. Örgüt üyelerinin oy kullanabilmesi için kaydolmalarını sağladı, oylarını nasıl kullanmalarını gerektiğini öğretti ve seçmenlerini seçim yerlerine ulaştırmaya çalıştı.²²⁹

Hristiyan sağ bu dönemde aktivizmin ve lobiciliğin gerekli olduğunu vurgulayan mitingler düzenlendiler, medyayı nasıl harekete geçirebilecekleri üzerine kafa yordular. Köktendincilere düşük seviyede ve yerel düzeyde dahi olsun kamu görevlerini üstlenmeleri yönünde teşvik ettiler. Kürtaja, feminizme, eşcinsel haklarına, cinsel eğitim ve evrime karşı çıkan ve koşulsuz İsrail'i ve Yahudi halkını destekleyen Ahlaki Çoğunluk, posta ve telefon ile seçmenlere ulaşmaya çalıştı. 1981'de 50 eyaletin tamamında 400.000 posta listesine (72.000'i papaz) ve 1,2 milyon dolarlık ilk yıl bütçesine sahip olduğunu, 4 milyon seçmenin de kaydedilmesinden sorumlu olduklarını iddia ediyorlardı. Buna karşın Ahlaki Çoğunluk güneyde etkili ve WASP çevresi dışında pek de etkili olamadı.²³⁰

Bir başka örgüt olan *Christian Voice*'un 37.000'i papaz olan, 190.000 üyesi olduğu ve ilk yıl bütçesinin 1,5 milyon dolar olduğu iddia ediliyordu. Örgüt Cumhuriyetçi Başkan adayı Ronald Reagan adına partizan bir kampanya dahi yürüttü.²³¹ Diğer etkili örgüt *The Religious Roundtable* ise Edward MacAteer ve James Robison tarafından kuruldu. 1980'de yaklaşık 750.000 dolar geliri vardı. Son olarak *The National Christian Action Coalition*, Reagan'ın kiliselerle ilişkilerinden sorumlu kampanya kadrosunda da yer alan Ahlaki Çoğunluğun eski yönetici direktörünün oğlu William Billings tarafından yönetilmekteydi. Özel Hristiyan okullarına müdahaleye ve ırk entegrasyonu ve müfredata hükümetin karışmasına karşı çıktı. Bu dönemde 1200 kilise ve özel Hristiyan okullarının posta listesine sahipti.²³²

Ancak Hristiyan Sağ, Falwell, LaHaye gibi köktendinciler olmasına rağmen sadece Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler ile sınırlı değildi. Dindar Yahudiler, dindar Katolikler ve Mormonlar da vardı. Bu karmaşık yapı bazı köktendinciler özellikle Bob Jones tarafından Falwell'in "*Amerika'nın en tehlikeli adamı*" olarak nitelendirilmesine yol açtı.²³³ Teolojik ve kültürel konularda birbirini düşman olarak gören bu gruplar, sekülerizmi daha büyük bir tehdit

²²⁹ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43-44; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 433 ve 481-86; Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 71-72; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 2.

²³⁰ Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 43-44; Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 433 ve 481-86; Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 71-72; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 2.

²³¹ Gannon, "The New Christian Right in America as a Social and Political Force", 71-72.

²³² Gannon, 71-72.

²³³ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 481; Hadden, "Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right", 21; Fowler, Hertzke, ve Olson, "Amerika'da Din ve Siyasal Kültür", 184.

olarak görerek siyasi bir ittifak oluşturdular.²³⁴ İttifak, kürtaj, dini okullar, ötenazi, cinsellik gibi meseleler sayesinde dindar grupları bir araya getirdi. Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin, düşman olanlarla sınırlı hedefler üzerinde birlikte çalışabilmek için ideolojik farklılıklarını geride bırakması, onların esnekliğini gösteriyor gibi gözükse de aslında çaresizliğini göstermekteydi. Bu durum gelecekte de hiçbir zaman değişmeyecekti.²³⁵ Kısaca Hristiyan Sağ 1980’lerde 4 milyon civarında üyesi olduğu iddiası ve milyonlarca dolar medya geliri ile dikkat çekici bir baskı grubu haline geldi.²³⁶ Hristiyan Sağ içindeki Beyaz Muhafazakâr Evanjelist liderler artık takipçilerine, Evanjelist olmanın Cumhuriyetçilere oy vermek olduğunu vurgularken, Demokratlara oy vermenin ise günah olduğunu ileri sürdüler. Böylece Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm ile Cumhuriyetçi Parti’yi özdeşleştirmeye çalıştılar.²³⁷

1970’lerden itibaren İsrail yanlısı olan bir grup daha vardı. Yeni-Muhafazakârlar denilen grup, yozlaştığını düşündükleri Amerikan kültürünü eleştirmekteydi. Bu grup için eğitim, sanat ve felsefede ahlakın azalması, kürtaj, feminizm, LGBT ve alt kimlik hareketlerinin ortaya çıkışı gibi konular önemliydi. Onlara göre vatanseverlik her yerde teşvik edilmeliydi. Ancak Amerikan kimliğine dayanan güçlü bir hareketle dış politikada başarıya ulaşılabilirdi.²³⁸ Aslında onlar tıpkı kurucu babaların olduğunu hayal ettikleri gibi “dindar inançsızlar” dı. Muhafazakâr yazar Wiliam F. Buckley Jr., gerçek muhafazakarın dindar olmasının önemli olmadığını ancak dine, ulusun kurucu babaları gibi kesinlikle düşman olmaması gerektiğini vurguluyordu.²³⁹ Yeni Muhafazakârlar, ABD ve İsrail arasındaki ilişkiyi, Kaçınılmaz Kader temelinde ahlaki ve seküler açıdan stratejik görmekteydiler. Stratejik ve ahlaki ilişkinin kaynağı, 1967 Savaşı’nda İsrail’in askeri başarıları üzerine askeri çevrelerde artan İsrail sempatisi ve Amerika’nın değerlerine, çıkarlarına ve güvenliğine İsrail’in olumlu katkıda bulunacağı inancıydı. Yetkililer İsrail’in savaş deneyimleri ve istihbarat başarıları²⁴⁰ nedeniyle Amerikan ordusuna önemli bilgiler sağlayacağı düşüncesindeydi. Ayrıca İsrail’in demokrasi olması onu ABD ile özdeşleştirmeyi kolaylaştırmaktaydı.²⁴¹

²³⁴ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 481; Hadden, “Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right”, 21; Fowler, Hertzke, ve Olson, “Amerika’da Din ve Siyasal Kültür”, 184.

²³⁵ Armstrong, *Tanrı adına savaş*, 481; Hadden, “Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right”, 21; Fowler, Hertzke, ve Olson, “Amerika’da Din ve Siyasal Kültür”, 184.

²³⁶ Yılmaz, “Evanjelik Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dinî Talepleri Üzerine Bir İnceleme”. 40

²³⁷ Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals’?”

²³⁸ Çoban, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, 2026.

²³⁹ Will, “Religion and the American Republic”.

²⁴⁰ 20. Sovyet Komünist Parti Kongresinde Hruşçev(Hruşçov)’in çarpıcı konuşmasının duyulmasında MOSSAD’ın etkisi olduğu vurgulanmaktaydı.

²⁴¹ Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 7-25; Waxman, “Beyond Realpolitik”, 103-7.

2.2.1 Ronald Reagan Dönemi: Hristiyan Sağında Yeni Muhafazakârlar – Hristiyan Siyonistler Ayrımı

Kaliforniya valisi olduğu sırada boşanma ve kürtaja erişimin serbestleştirilmesini destekleyen Reagan, aslında köktendinci kimliğe uymamaktaydı. Daha genel bir muhafazakarlık üzerinden hareket etmekteydi. Ayrıca İsrail konusundaki yaklaşımı da farklıydı. Ağustos 1979’da Reagan bir makale yayımlayarak, bölgede İsrail’i ABD için tek stratejik varlık olarak tanımlamış ve Sovyetler karşısında ABD’nin güvenliği ve refahı için önemli olan topraklar ve kaynaklar üzerindeki planlarını engellemede hayati rol biçmişti. Stratejik faydalara ek olarak Reagan için Carter’ın vurguladığı gibi, İsrail’in ahlaki değeri ve siyasi kültürü yani demokrasi olması, ilişkinin özü idi. Dolayısıyla Yeni Muhafazakârlar ile Hristiyan Siyonistlerin İsrail algısı farklıydı. İlk grup, İsrail’in güvenliğine, var olma hakkına bağlı olsa da Hristiyan Siyonistler gibi İsrail siyasetine ve eylemlerine koşulsuz ve eleştirisiz yaklaşmamaktaydılar. Önemli olan ABD idi. İsrail, Amerikan değerlerine ve çıkarlarına uymak zorundaydı.²⁴²

Reagan’ın Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler içinde popülerlik kazanmasında Carter’ın dindarlığının beklenen sonucu vermemesi etkili olsa da daha geniş kesimleri etkileyen enerji krizi nedeniyle oluşan uzun gaz kuyrukları, çift haneli faiz oranları, Sovyetlerin ABD’yi askerî açıdan geçtiği iddiaları, Petrol Krizi ve İran rehine krizi etkili oldu.²⁴³ 1980’de Ahlaki Çoğunluk’un yönetici direktörü Robert Billings, Reagan’ın kampanya danışmanlarından biri oldu. Ancak Reagan daha geniş bir muhafazakâr harekete oynamaktaydı. Nitekim, Falwell gibi Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler, daha sonraki süreçte, Hristiyan Sağ’a Neo-Evanjelist görüşleri ve dar bir siyasi gündeme hapsolmak istememesi nedeniyle karşı olan Graham’a yakın, ılımlı George H. W. Bush’un Başkan Yardımcısı olmasını da sindirmek zorunda kaldılar.²⁴⁴ Yine de Reagan Beyaz Muhafazakâr Evanjelistleri yanında tutmaya çalışan retorik konuşmalar yaptı. 1980 Dallas’ta dua kahvaltısında Amerikan siyasetinde dinin olumlu rolünü vurguladı. Devlet ve toplumun sekülerler yüzünden dini inanç ve uygulamalara hoşgörü göstermeyi reddettiğini ifade etti. Ancak kastettiği din değil, muhafazakarlıktı.²⁴⁵ Nitekim Reagan’ın kendisini Evanjelist olarak tanımlamaktan kaçınacaktı. Kendisini yeniden doğmuş

²⁴² Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 7-10; Waxman, “Beyond Realpolitik”, 103-7.

²⁴³ Roof, “American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush”, 288-89; Kidd, “What Happened to ‘Evangelicals’?”

²⁴⁴ Miller, “The Evangelical Presidency: Reagan’s Dangerous Love Affair with the Christian Right”.

²⁴⁵ Miller.

olarak görüp görmediğine ilişkin bir Başkanlık tartışması sorusunda, rakibi Mondale gibi kaçarak, onun yerine duaya olan güvenini ve derin dini inancını vurgulayacaktı.²⁴⁶

Bu nedenle aslında Reagan tüm Evanjelistlerin desteğini almıyordu. Cumhuriyetçi Parti ile Beyaz Muhafazakâr Evanjelist ittifaka bizzat içeriden de eleştiriler vardı. Beyaz Muhafazakâr Evanjelist kimliği özdeşleştirme çabalarını, Tele-vaiz Rex Humbard gibiler ise eleştirmektedir. Cumhuriyetçi Başkan adayını desteklediği takdirde, Demokrat izleyicilerine ne olacağını soruyordu. Graham ise zaten Hristiyan Sağa karşı olduğu için Falwell'in siyasi söylemlerinden uzak durdu. Demokrat Başkan adayı Carter ise Ahlaki Çoğunluk gibilerin Amerikan toplumunu ve Hristiyanlığını temsil etmediği ve Hristiyan tanımını tekelleştirdikleri yönünde eleştirdi.²⁴⁷ Sonuç olarak Donald Wagner'e göre 1980 seçimlerinde Carter 20 milyon Evanjelist oy kaybetti. Bu durum anket sonuçlarına bakarak Evanjelist seçmen ile Ahlaki Çoğunluk 'uğun eş değer olarak görülmesine ve Falwell'in adeta siyasi kral ilan edilmesine neden oldu. Tele-vaizlerin Reagan'ın seçilmesine önemli katkı yaptığı algısını Reagan da besledi. İç içe geçmiş olan Ulusal Evanjelistler Birliği ve Ulusal Dini Yayıncıların 1982-1983²⁴⁸ ve 1984'teki ortak toplantılarında Reagan hazır bulundu. Medya da bu gücü abarttı. Özellikle Falwell'in programı Eski Zaman İncil Saati'nin (*The Old-time Gospel Hour*) haftalık 30 milyon seyircisi olduğu vurgulandı, aslında ilk 10 programın haftalık izleyicisi ortalaması 7 ile 10 milyon arasındaydı. Haziran 1981'de Washington Post-ABC News anketi, Amerikalıların yarısının Ahlaki Çoğunluk'u duymadığını ortaya çıkardı. Kutsal Kitap Kuşağı (*Bible Belt*)²⁴⁹nda daha iyi bilinmekteydi ancak güneyde yer alan bu bölgenin metropol bölgelerinde dahi popüler değildi. Gazeteci Tina Rosenberg ise grubun bir medya inşası olduğunu iddia ediyordu.²⁵⁰ Yine de Cumhuriyetçiler siyasi kazanç adına bu grubun seçmenlerine ihtiyaç duydular. Falwell, bu desteğin karşılığında Reagan'ın Beyaz Saray'daki ilk ziyaretçilerinden olarak açık beklentilere girecekti. Başkan, bu beklentiyi karşılıksız bırakmadı.²⁵¹ Kürtaj karşıtı C. Everett Koop'u, ABD'nin Halk Sağlığı Hizmetlerinin başına atarken, Robert Billing de Eğitim Bakanlığı'na girdi. Ancak Reagan'ın asıl çevresi, büyük iş dünyası ve savunma

²⁴⁶ Miller.

²⁴⁷ Miller.

²⁴⁸ 1983 toplantısında, "Tanrısız tiranlık" olan Sovyetleri "şeytani kötü imparatorluk" olarak ilan ederken, Sovyetlere karşı savaşı, iyi ve kötü, yanlış ve doğru arasındaki mücadele olarak tanımladı, sonunda özgür dünyanın lideri olarak zaferi kazanacaklarını belirtti.

²⁴⁹ Evanjelist Protestanlığın yoğun olduğu Güney'deki eyaletleri işaret eder.

²⁵⁰ Wagner, "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian Right", 43; Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 126-27; Miller, "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right"; Çoban, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", 2027.

²⁵¹ Miller, "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right"; Cobban, "The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era", 8-16.

şahinlerinden oluşmaktaydı. En üst pozisyonlara İsrail politikasını “stratejik ve ahlaki” bir temele oturtan Başkan Yardımcısı Bush, ilk Ulusal Güvenlik Danışmanı Richard V. Allen, Dışişleri Bakanı Alexander M. Haig gibi Yeni Muhafazakâr kişiler geldi. Pentagon’da ise Richard Perle ve Steven Bryen vardı. Reagan BM’de temsil için de kendisini İsrail dostu olarak tanımlayan Jeane J. Kirkpatrick’i seçti.²⁵²

Carter döneminde kurumsallaşan Hristiyan Siyonist-İsrail saği ittifakı, Reagan yönetimine miras kaldı. Yönetimin İsrail’e gösterdiği ilgiye rağmen, İsrail ile arasındaki ilişki pürüzsüz değildi. Haziran 1981’de, ABD tarafından İsrail’e sağlanan F-16’ların, yurtdışına silah transferlerini düzenleyen ABD mevzuatına aykırı olduğu halde Irak’ın Osirak nükleer tesisini vurması ve sonraki ay da ise İsrail’in Beyrut’ta, bu uçakları kullanması ilişkileri gerdi.²⁵³ Osirak konusunda Begin, Reagan’dan önce Falwell’i arayarak bu durumu ABD kamuoyuna açıklamasını istedi.²⁵⁴ Falwell-Begin yakınlaşması, ABD yönetimince hoş karşılanmıyordu. Eylül ayında Begin’in Washington’a yaptığı ziyarette Dışişleri Bakanı Haig, Begin’in Falwell’e AWACS erken uyarı uçaklarının Suudilere satışını destekleyen senatörlerin listesini verdiği suçlamasını Begin’e yöneltti. Begin suçlamayı reddetti.²⁵⁵ Hristiyan Siyonistler ve AIPAC bu satışı engellemek için kampanya yürütmesine rağmen yönetim bu konuda kararlı idi ve Ekim ayındaki Senatodaki oylamada satış onaylandı.²⁵⁶ Sorunlara rağmen İsrail’in ABD açısından taşıdığı stratejik önem bu dönemde artmaya devam etti. Kasım 1981’de ABD ile İsrail arasında savunma alanında bir mutabakat zaptı (Memorandum of Understanding) imzalandı. Dışişleri Bakanlığı, bölgedeki kırılğan dengelerden endişelendiği bir dönemde Mısır Başkanı Enver Sedat suikasta uğradı. Bu İsrail’le iş birliğinin önemini ABD için daha da arttırdı. Ancak 14 Aralık’ta Begin, İsrail yargı yetkisini Golan Tepeleri’ne kadar genişletince iki ülke ilişkileri bir kez daha gerileyecekti. ABD Dışişleri, mutabakatı askıya aldığını ifade etti.²⁵⁷ İlişkileri yatıştıran hamle, Nisan 1982’de Camp David Antlaşmasına uygun olarak, İsrail’in Sina’dan tamamen çekilmesiydi. İsrail bunun karşılığında FKÖ konusunda Lübnan’a operasyon yapmak istemişti.²⁵⁸ İsrail Savunma Bakanı Şaron, Dışişleri Bakanı Haig’le Mayıs 1982’de ABD’de

²⁵² Miller, “The Evangelical Presidency: Reagan’s Dangerous Love Affair with the Christian Right”; Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 8-16.

²⁵³ Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 8-9.

²⁵⁴ Mearsheimer ve Walt, *İsrail Lobisi*. 179

²⁵⁵ Shipler, “Israel is Cultivating Some Unlikely New Friends”.

²⁵⁶ Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 8-9.

²⁵⁷ Cobban, 9-10.

²⁵⁸ Cobban, 9-11.

görüştü ve izin aldıktan sonra İsrail ordusu Lübnan'a girdi. Haig Şaron'un FKÖ'yü yeneceğine, Lübnan'da Batı yanlısı bir hükümet kurabileceği iddialarına inanmıştı.²⁵⁹

Sina'dan çekilmeden rahatsız olan Hristiyan Siyonistler, Lübnan konusunda İsrail'e tam destek vereceklerdi. İsrail için Ulusal Hristiyan Liderlik Konferansından (*The National Christian Leadership Conference for Israel- NCLCI*) Falwell ve bir grup dini lider, 1982'de işgali desteklediklerini bildiren bir mektup imzaladılar. 1982'de New York Times ve diğer büyük gazetelerde işgali destekleyen Hristiyan Siyonist ilanlar tam sayfa halinde çıktı. İsrail'in Lübnan'a savaş açarak Tanrı'nın emrini yerine getirdiğini belirten Hristiyan Siyonist lider Pat Robertson da olanları olayın merkezinden İsraillilere birlikte izlemekteydi.²⁶⁰ Ancak İsrail Lübnan'da çıkmaza girince yönetim içinde, İsrail'i Lübnan konusunda destekleyen Haig ve İsrail'e karşı sert tavır alınmasını isteyen muhalifleri arasında çatlaklar gün yüzüne çıktı. Haig'in muhalifleri, Ulusal Güvenlik Danışmanı William Clark, Başkan Yardımcısı Bush ve Beyaz Saray Personel Şefi James Baker idi. 25 Haziran'da Reagan, Haig'in istifa ettiğini açıkladı yerine George Schultz geldi.²⁶¹ Sürecin ardından Reagan, Carter'ın ifade ettiğine göre, kendisini yardımcılarıyla birlikte çalışıp çalışmayacağını sormak için aradı ve Camp David'e tam destek verdiğini söyledi. Sonraki süreçte Carter, Reagan'ın konuşma metnine yardımcı oldu. Reagan yaptığı açıklamada, Arap- İsrail sorununun görüşmeler yoluyla çözülmesini, Camp David Anlaşmalarının önemini ve ABD politikasındaki değişmez unsur olan 242 sayılı karara atıfta bulunarak İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'den çekilmesi gerektiğini vurguladı. Hristiyan Siyonistlerin baskısına rağmen ABD yönetimi geri adım atmamıştı.²⁶²

Süreç sonunda İsrail, FKÖ'nün Beyrut'tan barışçıl şekilde çıkmasına izin vermek durumunda kaldı. Eylül ayındaki Sabra ve Şatilla mülteci kamplarındaki katliamlar üzerine, ABD İsrail'e şehirden çekilmesini emretti ve şehre çok uluslu bir güç yerleştirildi. Yeni Dışişleri Bakanı Shultz'un ABD çıkarlarına uygun siyaset düşüncesi, 17 Mayıs 1983'te ABD-İsrail-Lübnan Anlaşması'nı ortaya çıkardı ve sorun giderilmeye çalışıldı.²⁶³ Ancak Ekim 1983'te bir grup Şii muhalif, Beyrut'ta Amerikan deniz piyadeleri kışlasına bombalı saldırıda bulununca yönetimin tepkisi, 6 gün sonra İsrail ile iş birliğini eski hale getiren Ulusal Güvenlik

²⁵⁹ Cobban, 9-11.

²⁶⁰ Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 6; Wagner, "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian 'Right'", 43; Halsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, 125.

²⁶¹ Cobban, "The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era", 10.

²⁶² Carter, *Filistin Barışı*, 62.

²⁶³ Cobban, "The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era", 10-11.

Kararı Yönergesi 111'i (NSDD-111) onaylamak oldu. Süreci Hristiyan Siyonistler değil değerler, çıkarlar ve ulusal güvenlik yönlendirmekteydi.²⁶⁴

Dış politikada Hristiyan Siyonistlerle ters düşmesine rağmen Reagan bu grupları yanında tutmayı da önemsiyordu. Burada dengeyi iç politikadaki söylemleri ile sağlamaya çalışacaktı. 1983'ü Kutsal Kitap yılı ilan etti. Kürtaj karşıtı dergi *Human Life Review*'de makale kaleme aldı. 8 Mart 1983'te Ulusal Evanjelistler Derneği'nde, Amerika'nın hastalıklarının kürtaj, gayri meşru doğumlar, aile etkisinin azalması, duanın devlet okullarında yasaklanması ve sekülerlik olduğunu vurgulayan bir konuşma yaptı ve iyi ve kötünün bu mücadelesinde dinleyicileri kendisine katılmaya davet etti. Konuşmasında Püriten John Winthrop'tan "tepede parlayan şehir"²⁶⁵ gibi sembolleri ödünç alarak kullandı. Böylece Reagan, dinin kamusal alanda tehlikede olduğunu ve dini hakimiyetin yeniden sağlanması gerektiğini düşünen Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerle aralarındaki bağı sıkılaştırdı. Beyaz Saray'da düzenli olarak Hristiyan Sağ destekçilerine bir dizi seminer ve brifing verdirdi. Özellikle 19 Mart 1984'teki etkinliğe AIPAC temsilcileri ve Hal Lindsey, Tim ve Beverley Lahey, Jimmy Swaggert, Jim ve Tammy Bakker, Jerry Falwell, Pat Robertson, gibi isimlerin dahil olduğu 150 Hristiyan köktenci lider davet edildi.²⁶⁶ Ancak Reagan'ın bu tarz konuşmaları, daha çok Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlere hitap ettiği yerlerde ve seçim zamanı olmaktadır. Kilit başkanlık konuşmaları olan Birliğin Durumu (*State of the Union*) konuşmalarını analiz eden Moen, Reagan'ın sosyal meseleler üzerine en çok konuştuğu yılların seçim yılları olan 1984 ve 1988 olduğunu ve bunların da amacının sadece seçmenleri mobilize etmek olduğunu vurgulamaktaydı. Görev sırasındaki konuşmaları daha çok Kaçınılmaz Kader anlayışını yansıtmaktaydı. Konuşmalarında Doğanın Ulusu ve Milenyum Ulusu mitlerini kullanarak, ABD'nin doğanın tasarımına dayandığını ve benzersiz olduğunu vurguladı ve diğer uluslardan da farklı olarak iyi ve masum olduğunu belirtti.²⁶⁷ Mitlerden yararlanarak ulusun kimliğini ortaya koymaya çalıştı. "Vaat edilmiş bir ülkenin halkı" olarak daha güzel bir dünya yaratmak adına Tanrı tarafından seçildiklerini söyledi ve özgürlük ile ABD gücünü eşitledi. Amerikalıları, ateist komünizmle mücadele eden, Tanrıdan korkan bir ulus olarak tanımladı, milliyetçilik ve yurtseverlik duygularını körükledi.²⁶⁸

²⁶⁴ Cobban, 10-11.

²⁶⁵ İncil'de İsa'nın vaazlarından birine dayanan bu söz, Amerika'yı dünyadaki insanlığın son umudu olarak kavramsallaştırırken, yeni bir dini siyasi anlam kazanarak Amerikan İstisnacılığının temel söylemi haline gelmiştir

²⁶⁶ Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 289-90; Wagner, "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian 'Right'", 44; Miller, "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right".

²⁶⁷ Moen, "Ronald Reagan and the Social Issues", 201-5.

²⁶⁸ Moen, 201-5.

Reagan'ın ilk döneminde Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler, önem verdikleri politikalar (okul duası, kürtaç, İsrail gibi) konusunda zaten istediklerini alamadı. Bush'un Başkan Yardımcılığı görevini ve kürtaç yasallaştıran davayı iptal için isteksiz olan Sandra Day O'Connor'ın yüksek mahkeme adaylığını kabullenmek zorunda kaldılar. Yine de Falwell, Reagan'ı Amerika'nın başına gelen en güzel şey olarak görmeye devam etmekteydi. Sorunlar çözülme de kendi sorunlarının Başkan tarafından dile getirilmesi hem onlara hem de Başkana kazanç sağladı. Bu durum siyasette köktendinci grupların iddialarının dikkate alınması gerektiği algısını oluşturdu ve Reagan ile onların endişeleri bir ölçüde popülerleştirdi. Yine de Reagan'ın başkanlığı süresince bu ilişki yönetimin üstün olduğu bir ilişkiydi. Hristiyan Sağın önünde, Demokrat çoğunluklu Temsilciler Meclisi ve onlardan farklı düşünen Cumhuriyetçilerin hâkim olduğu Senato engeli vardı. İki partili sistemde gidecek yerleri de yoktu. Böylelikle Reagan yönetimi için Hristiyan Sağ, Katoliklerden daha güvenilir, Yeni Muhafazakarların seküler kanadından daha az eleştirel oldukları için en güvenilir ve kullanışlı gruplardan biri oldu. Destekleri karşılığında ise hem Reagan hem baba Bush döneminde kendi örgütleri konusunda zorluk yaşamadılar.²⁶⁹ Nitekim 1984 yılına gelindiğinde Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler Başkana sınırsız desteklerini sundular. Dallas'taki Cumhuriyetçi Ulusal Kongresi'ni James Robison bir dua ile açtı. Falwell, Reagan ve Bush'u, Tanrının Amerika'yı yeniden inşa etmekte kullandığı araçlar olarak nitelendirdiği kapanış kutsamasını yaptı. Reagan bu yılda Tanrı'ya Güvenirim (*In God I Trust*) adlı seçim yılı kitabını yayınladı. Daha sonra Robertson, Reagan'ı kurucu babalardan beri ABD'nin sahip olduğu "en Evanjelist Başkan" olarak ilan etti. Bu unvan bundan sonra her Cumhuriyetçi Başkan için kullanılacaktı.²⁷⁰

Seçimlerden sonraki süreçte ise Hristiyan Siyonist gruplar aktif olmaya devam ettiler. Ağustos 1975'te Peru'da BM'nin 3379 sayılı kararı ile Siyonizm ırkçılık ve ayrımcılıkla eş değer ilan edildi. Bu tarihten itibaren çeşitli tepkiler gösterdiler.²⁷¹ 1985 yılında ise dini lider Franklin Littell önderliğinde İsrail için Ulusal Hristiyan Liderlik Konferansı (*National Christian Leadership Conference for Israel- NCLCI*), BM'nin kararını yürürlükten kaldırmak adına kampanya yürütmeye başladı ve sorunu popüler hale getirdi. Seçmenlere kararın anti-Siyonist ve anti-Semitik olduğuna dair broşürler dağıtıldı.²⁷² 13 Mart 1985'te Miami'de

²⁶⁹ Moen, "Ronald Reagan and the Social Issues", 201-5; Miller, "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right"; Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", 93.

²⁷⁰ Miller, "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right".

²⁷¹ Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 78-79.

²⁷² Haija, 78-79.

hahamlar meclisine konuşan Falwell de 70 milyon muhafazakâr Hristiyan'ı, İsrail ve Yahudi düşmanlığına karşı seferber edeceğini söyledi. Ancak baskılar bu yıllarda pek etkili olmadı.²⁷³

Hristiyan Siyonistler, İsrail'de dini Siyonist örgüt olan *Gush Emunim* gibi yerleşim hareketlerini, diplomatik uzlaşmayı engellemek adına desteklemeye bu yıllarda başladı. 1984'te örgütün silahlı kanadı Mescid-i Aksa'yı havaya uçurmaya çalıştı. Mescid-i Aksa'nın yok edilmesi, 3. Tapınağın inşa edilmesine zemin hazırlayacağından dolayı, nihai kurtuluşu hızlandıracaktı ve sonunda Yahudi teokrasisi kurulacaktı. Hristiyan Siyonistler ayrıca dönüş yapmak isteyen diaspora Yahudilerine de maddi ve manevi destek sağlayarak, özellikle Batı Şeria'daki Yahudi demografisini Filistinlerin hak iddia edemeyeceği bir sayıya ulaştırmaya çalıştı.²⁷⁴ Tüm çabalarına rağmen Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler, Reagan'ın ikinci döneminde de istediklerini alamadı. Yönetimin “şeytani ateist Sovyetler” söylemine rağmen, Shultz 1985-1986'da Reagan'ı Sovyetlerle yenilenmiş bir silah kontrol anlaşmasına yönlendirince, Nükleer Armageddon'u bekleyen bu gruplar hayal kırıklığına uğradı. 1988'de ise Filistin İntifadasına karşı, İsrail yönetimi ve Hristiyan Siyonist baskıya rağmen Shultz, Arap-İsrail barışını yeniden gündeme aldı. Hedefi 242 sayılı BM kararını taraflara kabul ettirmektir. İsrail Başbakanı Şamir'e baskı yaptı, Şamir bu ilkeleri reddetti. Aralık 1988'e kadar FKÖ de reddetti ancak bu tarihte Shultz, FKÖ'nün ABD ile diyalog için 1975'te belirlenen koşulları yerine getirdiğini açıkladı.²⁷⁵ Nitekim Arafat 1988'de, FKÖ'nün BM kararlarını esas alarak, İsrail'in 1967 sınırları çerçevesinde var olma hakkını kabul edebileceğini ve FKÖ'nün terörü araç olarak kullanmayı reddettiğini ve bağımsız Filistin devletinin kurulması halinde İsrail ile ilişkilerin normalleşeceğini belirtti. İsrailli yetkililer ve Hristiyan Siyonistlerin sert protestolarına rağmen, Reagan yönetim Tunus'taki ABD Büyükelçisine diyalogu hemen başlatma talimatı verdi.²⁷⁶

Reagan'ın son dönemlerinde yapılan anketlere göre Hristiyan Sağ, Cumhuriyetçi Partinin toplam üyelerinin %26'sını oluştuyordu.²⁷⁷ Beyaz Evanjelist nüfus ise 1987'de %19 idi, %34'ü kendisini Cumhuriyetçi, %29'u Demokrat olarak tanımlamaktaydı.²⁷⁸ Hristiyan Sağ Baba Bush'a miras kaldı. Ancak kişisel inançları konusundaki konuşmadaki isteksizliği ve kilise devlet ayırımına verdiği öneme ek, Baba Bush zaten kürtaja karşı ılımlı görüşleri ve

²⁷³ Wagner, “Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian Right”, 43-44.

²⁷⁴ Aldrovandi “Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism”, 118-24.

²⁷⁵ Cobban, “The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era”, 26-28.

²⁷⁶ Carter, *Filistin Barışı*, 75.

²⁷⁷ Wagner, “Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of The Likud Party with The American Christian ‘Right’”, 48-49.

²⁷⁸ “Religion and the Presidential Vote”.

vergiler konusunda bu gruplarla uyumsuz olduğu için onlardan biri değildi. Böylece Hristiyan Sağ kendi Başkan adayını çıkarmaya çalıştı.²⁷⁹ Robertson 1986'da Başkanlık adaylığını dile getirmeye başladı. Üç yıllık süreç sonucunda Robertson izleyicilerinin %52'sini kaybetti. Siyasete karışmak, dini yayıncılar için kendilerini meşrulaştırma ve popülerleştirme potansiyeli taşısa da hem mali ve cinsel skandallar hem de dini liderlerin öznel ve dar siyasi gündemlerini teoloji ile birleştirmeleri, tam tersi bir etki yarattı ve izleyici düşüşlerini arttırarak potansiyel desteklerini azalttı. Robertson'ın ciddi izleyici kaybına ek olarak, mali desteğin azalması ile Ahlaki Çoğunluk da 1989'da çöktü.²⁸⁰ Bundan sonra, Hristiyan Sağ iyice Cumhuriyetçi Parti ile kaynaştı ve seçimlerde kendilerine yakın olduğunu düşündükleri politikacıları desteklemeye çalıştı.²⁸¹ Güçten düşen grup, Bush'un politikalarında da etkisiz kaldı. Bush'un "yeni dünya düzeni" çağrısı üzerine Robertson ve Lahaye gibi isimler, kavramın totaliter tek dünya hükümeti kurmak isteyenlerin planı olduğunu vurguladılar. Ortaya attıkları komplo teorisine göre bunun arkasında hem Fransız hem Rus Devrimlerini yaptığına inandıkları İlluminati vardı. Bush'un farkında olmadan şeytanın aracı haline geldiğini ileri sürdüler. Hatta Robertson 1996 yılında kadar Cumhuriyetçi Parti'nin kontrolünü ele geçirme sözü verdi ancak bu gerçekleşmeyecekti.²⁸² Yönetimle ters düşerken İsrail konusunda da etkisiz kaldılar. Dışişleri Bakanı James Baker, 1990 yılının mayıs ayında AIPAC toplantısında "Şimdi Büyük İsrail için tüm gerçekçi olmayan vizyonları bir kenara koyma zamanıdır ... ilhakı bırakmaya yemin edin, yerleşim etkinliğinizi durdurun. Siyasi hakları hak eden Filistinlilere komşunuz olarak yaklaşın" açıklaması ile Büyük İsrail düşüncesine darbe vuruyordu.²⁸³ Ekim 1991'de Madrid Konferansı sırasında, İsrail yerleşimlerinin artması üzerine Baker, barışı akamete uğrattığı için yerleşimleri sert şekilde eleştirdi. Yerleşimlerin durdurulması çağrısı yapan Bush'un isteği ancak Bush ABD'den İsrail'e giden milyonlarca dolar yardımı geri çekme tehdidinde bulununca karşılık buldu.²⁸⁴

Bütün bu gergin ilişkilere karşın Reagan gibi, Baba Bush'un da söylemlerinin merkezinde Kaçınılmaz Kader vardı. 1990'da Şükran Günü sırasında Suudi Arabistan'da

²⁷⁹ Heywood, *Siyasî ideolojiler*, 298.

²⁸⁰ 1990'a gelindiğinde Falwell'in elinde yarım düzine istasyon kaldı. İstasyon başına ortalama izleyici sayısı %55, toplam izleyici sayısı %70 düştü. 1986'daki skandalların televangelistleri vurmasından bir yıl önce *Arbitron* ortalama bir hafta boyunca 15,1 milyon hanenin dini yayınlara ulaştığını belirtmişti. Şubat 1992'ye kadar ise bu, %37'lik düşüşle 9,5 milyona düşecekti. Bkz. Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 126-29

²⁸¹ Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 126-29; Karlsson, *DİN, TERÖR VE HOŞGÖRÜ*, 49-51.

²⁸² Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 155; Hadden, "The Rise and Fall of American Televangelism", 130; Carter, *Filistin Barışı*, 75-76.

²⁸³ Carter, *Filistin Barışı*, 75-76.

²⁸⁴ Carter, 75-76.

konuşlanmış birliklere ziyarette bulunarak, ABD'yi insanlığın özgürlüğünün tezahürü olarak nitelendirdi. Bunu burada söylemesi ironikti ancak ABD'nin ahlaki değerlerinin stratejik çıkarlarla bir arada gittiğini göstermesi açısından önemliydi. Düalist bir mantıkla, Amerika'nın "istisnai ahlaki karakteri"ni, Saddam'ın kendi tabiriyle "alçaklığının" karşısına koydu. ABD'nin Tanrının emrinde kurulmuş bir ulus olduğunu söylerken savaşı adil savaş olarak tanımladı. 1. Körfez Savaşı sırasında 3 Şubat 1991'i ulusal dua günü ilan ettiğinde, Tanrının emrinde ve ona bağlı olan bir ulus olarak dünyaya yol göstermek zorunda olduklarını, güçlerini zorbalıkla mücadele için kullanmaları gerektiğini söyleyecekti.²⁸⁵

2.2.2 George W. Bush Dönemi: İnançlı Bir Evanjelistin Cehenneme Yolculuğu

George W. Bush, 2000 yılındaki Başkanlık yarışına Beyaz Saray'a Hristiyan ahlakını geri getireceğine dair söz vererek başladı.²⁸⁶ Graham'ın çabalarının sonucu Evanjelist olan Bush, kampanyası boyunca yaşadığı ruhsal yeniden doğuştan bahsetti. İsa'nın en çok hayran olduğu siyasi filozof olduğundan bahsederek, onun kalbini değiştirdiğini vurguladı. Başkan adaylığından önce dahi Tanrının onun Başkan olmasını istediğini yakın çevresine söylemişti. Parti içindeki rakibi John McCain'i yenebilmek için Hristiyan Sağdan Robertson, Falwell ve Lahaye gibi liderlerle görüşerek desteklerini aldı. Ocak 2001 göreve başlama töreninde ise kutsama törenini, Bush'un Teksaslı Metodist papazı İsa Mesih adına bir dua ile bitirdi. Başkanlığı devralma törenine "*Amerikalıların Tanrıya yakınlaşması gerek*" diyen Graham de katılmıştı. Bush ise Beyaz Saray'da olmasını duanın gücüne bağlayıp Tanrıya borçlu olduğunu belirtecekti.²⁸⁷ Pew'in o yılki son seçim anketlerine göre Bush, Beyaz Evanjelistlerin genelinden 2000'de % 68, 2004'te ise %78 oy aldı. İki seçimde de Beyaz Evanjelistler seçmenlerin %23'ü idi. 2004'te Bush seçmenlerinin %36'sını oluşturmaktaydılar. Katolikler ise 2000'de %47 ve 2004'te %52 oranında Bush'a oy verdi. Yahudiler de bu oran 2000'de %19 iken 2004'te %25 oldu. Bush'un seçilmesi ile Beyaz Evanjelist Cumhuriyetçi kimlikte büyüme de yaşandı. Kendilerini Cumhuriyetçi olarak tanımlayanların oranı 1999'da %39 iken bu oran Bush'la beraber %48 oldu, bu kişilerin %23'ü daha önce Demokrattı.²⁸⁸ Yeniden seçilmesinde Beyaz Evanjelistlerden destek önemli olmasına karşılık, Bush daha az dindar seçmenden de

²⁸⁵ Coles, "Manifest Destiny Adapted for 1990s' War Discourse", 411-17.

²⁸⁶ "God in the White House".

²⁸⁷ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 147; Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, 50-53; Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 299.

²⁸⁸ "Religion and the Presidential Vote".

ciddi oy aldı. Ona oy verenlerin sadece %14'ü en önemli nitelik olarak güçlü dini inancını gösteriyordu.²⁸⁹

Bush'un inançlı bir Evanjelist olarak İsrail konusunda atacağı adımlar merak konusuydu. Bush, İsrail'e Filistinliler konusunda serbestlik sağlayacak bir eylemsizlik siyaseti benimsedi. 30 Ocak 2001'deki ilk ulusal güvenlik konseyi toplantısında, Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın itiraz etmesine rağmen, ABD'nin İsrail-Filistin meselesinden çekilmesi gerektiğini, Clinton'un aksine barış yerine İsrail'e eğilmek gerektiğini vurguladı. Mart 2001'de de Şaron'a İsrail'i korumak için güç kullanma sözü verdi.²⁹⁰

11 Eylül saldırıları Bush yönetimi içinde bir dönüm noktasıydı. Bu süreç Bush'un Hristiyan Siyonistlerle inişli çıkışlı bir ilişki geliştirmesine yol açtı. 11 Eylül'den sonra "kötülüğün" ancak Amerikan değerlerinin askeri yolla yayılarak durdurulacağı görüşü kabul gördü. Yeni Muhafazakârlar, hem Kaçınılmaz Kader'in getirdiği ahlaki bir sorumluluk olarak hem de güvenliği sağlamak amacıyla sert kuvvet kullanarak demokratikleşmenin teşvikini savunuyorlardı.²⁹¹ Bush'un 11 Eylül sonrası terörün Amerika'nın savunduğu özgürlük ve demokrasiye karşı, şer odaklarınca gerçekleştirildiğini vurgulaması, İslam'a karşı endişeleri arttırırken, seçilmişlik misyonunu da pekiştirdi. Bush, teröre karşı savaşta Tanrı'nın yanlarında olduğunu söylüyordu. Bu açıdan "biz ve öteki" ayrımı keskinleşti. İsrail bu ayrımda ortak güvenlik algısı taşıması, demokrasi olması, terörle mücadeledeki önemi ve Yahudi kimliği nedeniyle biz kimliğine dahil edilirken, bu kabul İsrail'in Batılı kimliğini de güçlendirdi.²⁹² Bush teröre karşı savaşı Haçlı seferi olarak tanımlayarak Hristiyan Siyonistlerin diliyle de kesişti. Ancak Beyaz Saray, daha sonra bu ifade dünyadaki herhangi birini üzecek bir çağrışıma sahipse, Başkanın pişman olduğunu açıklayacaktı. Nitekim daha sonra Bush bir adım daha geri atarak, bu savaşın İslam'a muhalefet değil, diğer ulusların da katılması gereken geniş bir dava olduğunu, El-Kaide'nin İslam'ın gerçek özünü temsil etmediğini, İslam'ın barışçıl bir din olduğunu konuşmalarında dile getirecekti. Hatta Amerikan Müslüman örgütlerinin temsilcileri Başkanla görüşmeye davet edilirken, 11 Eylül'den birkaç hafta sonra Müslüman temsilciler Ramazan Bayramı tebriği için Beyaz Saray'a davet edilmişlerdi.²⁹³ 11 Eylül sonrası ABD, Arap

²⁸⁹ "Religion and the Presidential Vote".

²⁹⁰ Spector, *Evangelicals and Israel*, 237-38.

²⁹¹ Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' Ya Da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı'", 416.

²⁹² Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 295; Çoban, "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri", 2033-34.

²⁹³ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 148-49; Spector, *Evangelicals and Israel*, 214.

liderlerini terörizme karşı savaşta müttefik olarak görüyordu. Bu tutum İsrail ile olan ilişkileri de etkiledi. Arafat, Bin Ladin'i kınayınca Bush bunu memnuniyetle karşıladı ve Eylül ayı sonlarında Şaron'u, El Aksa İntifadası ile başlayan şiddet olaylarının yaşandığı Batı Şeria'da ölçülü olmaya çağırdı. Eylül ayı sonlarında İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ile Arafat'ın görüşmesi için baskı yaptı. Ekim ayı başlarında Bush, Filistin devletine desteğini açıkladı. Yine Colin Powell, Şaron'u Filistinliler ile görüşmesi ve şiddetli çatışmaları kontrol altına alması için sürekli arayarak baskı yaptı. Şaron ihanete uğramış hissediyordu.²⁹⁴

Bush'un bu söylem ve davranışları Hristiyan Siyonistler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Falwell için, İslam'ın peygamberi Muhammed bir teröristti. Güney Baptistleri'nden Jerry Vines Muhammed'i şeytanın etkisinde olmakla itham etti. Graham'ın oğlu Franklin Graham ise *"Biz İslam'a saldırmadık, İslam bize saldırdı. Onun çok kötü bir din olduğuna inanıyorum"* açıklaması yapacaktı. Franklin Graham hem 1996 hem 2000 Cumhuriyetçi Parti kongrelerinde, Bush'un Başkanlık yemin töreninde ve 11 Eylül adına yapılan kutsamaları sunan kişi ve Pentagon'a davet edilen dini liderlerden biriydi. Graham yönetime yakındı. Ancak Beyaz Saray Graham'ın İslam'a yönelik bu açıklamalarını onaylamadığını dile getirirken, Başkanın İslam'ı barışı öğütleyen bir din olarak gördüğünü ifade etti. Neo-Evanjelist görüşteki Ulusal Evanjelistler Derneğinin bir toplantısında ise, Graham gibi köktendinci liderlerin yorumlarının gerçek Evanjelist görüşü temsil etmediği vurgulandı.²⁹⁵

El Aksa İntifadası ve sonrasında İsrail'in Mart 2002'deki Savunma Kalkanı Operasyonu'na giden süreçte Hristiyan Siyonistler harekete geçtiler.²⁹⁶ İsrail'e destek amacıyla mitingler, e-posta ve telefon kampanyaları düzenleyip Bush yönetimi üzerinde baskı oluşturmaya çalıştılar. Bush'a İsrail'in ABD gibi Müslüman radikalleri yok etmek için terörle mücadele ettiğini söyleyerek saçmalamayı bırakma çağrısında bulundular. Bush'a Şaron üzerindeki baskıyı sona erdirmesi ve kendi ifadeleriyle teröristleri temizlemeye izin vermesi için mektup gönderdiler.²⁹⁷ 15 Nisan'da Hristiyan Siyonistler Washington'da 100.000'den fazla kişinin katıldığı ileri sürülen İsrail yanlısı bir miting düzenledi. Falwell açıklamasında kendilerinin İsrail için tek emniyet kemeri olup, 70 milyon olduklarını ve kendilerini bir araya

²⁹⁴ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 148-49; Spector, *Evangelicals and Israel*, 214.

²⁹⁵ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 148-49.

²⁹⁶ Spector, *Evangelicals and Israel*, 212 ve 226-28; Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 89.

²⁹⁷ Spector, *Evangelicals and Israel*, 212 ve 226-28; Haija, "The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine", 89.

getirenin, hükümetin İsrail karşıtı olmaya başladığı an olduğunu söyledi.²⁹⁸ İsrail ve kürtajın tüm insanlığı aşan bir konu olduğunu vurgulayarak takipçilerinden Beyaz Saray’a İsrail’i desteklemek için e-posta atmalarını ve telefon etmelerini istedi. Hristiyan Siyonist lider Gary Bauer posta adres listesindeki 100.000 kişiye, Beyaz Saray’a sadakat ve tehdit ifade eden “*Sizin için dua ediyoruz, Tanrı sizin Başkan olmanızı istedi ancak İsrail’i terk ederseniz oyumu alamazsınız*” mesajını iletmelerini istedi. Hristiyan Siyonistler, Başkanı İsrail’e Batı Şeria’da çekilmesi çağrısını bırakması konusunda ikna ettiği düşüncesindeydi. Onlara göre zaten Başkan iyi düşüncelere sahipti, Dışişleri ve babası onu yoldan çıkarmaktaydı.²⁹⁹

Nisan 2002’de Bush yönetimi İsrail’in Batı Şeria’ya girmesine ilişkin tutumunu yumuşattı. Bunu Hristiyan Siyonistler kendi etkileri olarak sunacaklardı. Ancak ton değişimi Hristiyan Siyonistlerin kampanyalarından önce başlamıştı. Bunun sebeplerinden biri İsrail’in de terörle mücadele ettiği düşüncesi ile terörle savaş çerçevesinde kendisine artan sempati idi. Beyaz Saray Basın Sekreteri Ari Fleischer, Bush’un Şaron’un “barış adamı” olduğuna inandığını açıklayacak, kendisi de Arafat’ı “intihar bombacısı”³⁰⁰ diye adlandıracaktı.³⁰¹ İsrail’e müdahalesizliğin bir başka nedeni ise Dışişleri ile Savunma Bakanlığı arasındaki görüş ayrılığıydı. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Savunma Müsteşarı Douglas J. Feith ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney gibi isimler, İsrail’in kendini savunma ihtiyacına sempati duymaktaydı. Dışişleri Bakanı Colin Powell ise İsrail ve Filistin’in endişelerini gidermek için diplomasiyi önermekteydi. Bu durum Bush’u da hareketsiz bırakmıştı.³⁰² Bu gerçeklere karşın, Ralph Reed gibi Hristiyan Siyonistler, Beyaz Saray üzerinde nüfuzları olduğunu iddia ederek Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra dış politikayı etkileyen en önemli seçmen grubunun kendileri olduğunu ileri sürecekti. Başkana yakın Güney Evanjelist Semineri Başkanı Richard Land ise bu iddiaları yalanlayarak Bush’un baskıya karşı duyarsız olduğunu hatta baskının onda ters tepki yaptığını açıkladı. Bush’un eski konuşma yazarı David Frum’da da benzer şekilde 2002 Nisanı’nda tutumu değiştirenin Evanjelist baskı olmadığını söyledi.³⁰³ Frum, Başkanın Şaron’un terör ile mücadelesini haklı bulan seçmeni, yani ABD’nin başına bunun gelmesi durumunda aynı şeyleri düşünen genel Cumhuriyetçi seçmeni daha çok önemsedığını açıkladı. Beyaz Saray İnanç Temelli ve Toplum

²⁹⁸ Spector, *Evangelicals and Israel*, 212 ve 226-28; Haija, “The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine”, 89.

²⁹⁹ Spector, *Evangelicals and Israel*, 212 ve 226-28; Haija, “The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine”, 89.

³⁰⁰ Homicide bomber

³⁰¹ Spector, *Evangelicals and Israel*, 238-39.

³⁰² Spector, 230-35.

³⁰³ Spector, 230-35.

Girişimleri Ofisinden Evanjelist David Kuo da Bush yönetimindeki çoğu kişinin Hristiyan Sağ liderlerine zorlukla hoşgörü gösterdiği hatta onları kişisel olarak da “kaba, yorucu, aptal ve kontrolsüz” gördükleri düşüncesindeydi.³⁰⁴ Zaten Araplar ve uluslararası toplum tarafından yapılan baskılara karşılıksız kalamayan Bush, 24 Haziran 2002’de Rose Garden Konuşmasında Filistinlilerin şiddeti teşvik eden liderleri görevden almaları ve hoşgörü temelli demokratik bir sistem benimsemeleri halinde ABD’nin Filistin devletini tanıyacağını açıkladı. Ayrıca İsrail’e yerleşimleri dağıtması ve iki devletli çözüm çağrısında bulundu. Bu bir ABD Başkanının ilk defa gelecekteki özerk Filistin devletini tanıyacağını açıklamasıydı. ABD sorunlardan ziyade Filistin hükümetine odaklanacaktı. Bush’a göre terörle mücadele eden, adil ve demokratik bir Filistin, iç meselelere odaklanıp sınır ve Kudüs meselesine daha az takılacaktı.³⁰⁵

Rose Garden konuşmasında Bush’un dile getirdiği Filistin devleti, sınırlar, yerleşimler ve Kudüs gibi meselelerde müzakereleri öngören Barış İçin Yol Haritası’na Hristiyan Siyonistlerden şiddetli muhalefet geldi. Falwell ve Robertson’ın desteklediği Kudüs Dua Ekibi, Bush’a geri adım atma çağrısında bulundu ve mektup kampanyası başlattı. Robertson, Kudüs’ü bölmeye çalışırsa Bush’un Tanrının gazabına uğrayacağını söyledi.³⁰⁶ Hristiyan Siyonist liderlerden James Dobson ise yönetimi “İsrail’e olanlara karşı sert tavır almaları gerektiğini söyleyerek işe başladılar ancak şimdi onları uzlaştırmaya ve geri çekilmeye zorluyorlar” sözleri ile eleştirdi.³⁰⁷ İsrail Turizm Bakanı Benjamin Elon, o ay Gary Bauer’e Yol Haritasını kabul etmesi adına Bush’un Şaron’a baskı yaptığını söyleyince, Hristiyan Siyonistler Washington’da konferans düzenledi ve girişimi cehenneme giden yol haritası olarak kınadılar.³⁰⁸ Robertson “Başkan Kutsal Kitap’a karşı çıkıyor” derken, Apostolic Congress adlı bir Hristiyan Siyonist örgüt ise 23 şehirde, “Başkan Bush’un Tanrının sözleşmesini onurlandırması için dua edin ve Beyaz Saray’ı arayın” sözleri ile bir reklam kampanyası yürüttü. Liderleri Robert G. Upton, Filistin devletine karşı Beyaz Saray’a 50.000 kartpostal ve mektup gönderdiklerini açıklayacaktı.³⁰⁹ Hristiyan Siyonist lider Ed McAteer, Bush’un ölümcül bir hata yaptığını vurgularken, kendisini “Başkan dünyadaki en güçlü adam olabilir ama Tanrıdan güçlü değil, Tanrı o toprakları Yahudilere verdi” sözleri ile eleştirecekti.³¹⁰ McAteer ardından, Başkan

³⁰⁴ Spector, *Evangelicals and Israel*, 230-35.

³⁰⁵ Carter, *Filistin Barışı*, 94; Spector, *Evangelicals and Israel*, 238-44.

³⁰⁶ Durham, “Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11”, 152.

³⁰⁷ Ben Barka, “The New Christian Right’s Relations with Israel and with the American Jews”, 7.

³⁰⁸ Haija, “The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine”, 91-92; Spector, *Evangelicals and Israel*, 218-19

³⁰⁹ Haija, “The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine”, 91-92; Spector, *Evangelicals and Israel*, 218-19.

³¹⁰ Durham, “Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11”, 152.

Bush'un İsrail ve Tanrı arasındaki anlaşmayı onurlandırması için destekçilerini dua etmeye çağıran bir kampanya başlattı. Diğer Hristiyan Siyonist liderlerin aksine Reed ve Land gibi Hristiyan Siyonist liderler ise endişelense de Başkanın, İsrail'in çıkarlarına aykırı bir şey yapmayacağına inanmaktaydılar.³¹¹ Hristiyan Siyonistlere göre Bush, Arap yanlısı Dışişleri Bakanlığının ve devletin içinde sadece petrol ile ilgilenen yetkililerin etkisi altında kalmaktaydı. Başkanın hala iyi bir adam olduğunu düşünmekteydiler. Yine de Robertson CNN'de "*Evanjelist destek artık sallantıda*" sözleri ile uyarmayı ihmal etmeyecekti. İsrail yetkilileri de Hristiyan Siyonist mitinglere katılıp bu çabaları desteklemekteydiler. 2002'deki Gallup anketine göre ise Cumhuriyetçilerin %67'si İsrail'i desteklemekteydi ancak tabii ki hepsi Hristiyan Siyonist değildi. Cumhuriyetçilerin destek sebebi, İsrail'den nefret edenlerin ABD'den de nefret ettiği düşüncesi idi.³¹² William Kristol ve William J. Bennett gibi Yeni Muhafazakârlar da Başkanın Şaron'a baskı yapmasına karşıydılar. Hatta Bush'un barış çabalarını ahlaki kafa karışıklığı olarak nitelendiriyorlardı. Amerikan halkı ise bu süreçte İsrail'i daha az destekledi, hatta Filistinlilere de sempati bile duyuyorlardı. Anketlere göre halkın %71'i ABD'nin taraf tutmaması gerektiğini belirtirken, Bush'un İsrail'e Filistin topraklarından çekilme çağrısını destekliyordu. Hatta bu gruba bazı Evanjelistler de dahildi. 2002'de kendilerini ilerici olarak tanımlayan 58 Evanjelist lider, Bush'a mektup göndererek İsrail-Filistin meselesinde tarafsız siyaset izlemesini istediler. Filistinlilere sempati ile yaklaşan grup adalet çağrısında bulunuyordu.³¹³

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Yeni Muhafazakarların odağında aslında Irak vardı. Bir yandan da Saddam'ın Irak'tan uzaklaştırılmasının Arafat'a da bir mesaj olacağı düşüncesindeydiler. Bush da Irak'ın terörle ve "kötülükle" mücadeledeki önemi konusunda aynı fikirdeydi.³¹⁴ Bu açıdan 2003'te Birliğin Durumu konuşmasında Amerikalıların, her insanın özgür olmasının gerektiğini, özgürlüğün kaçınılmaz olduğunu bildiğini, özgürlük kavramının Amerika'dan değil Tanrı'dan geldiğini ve onun armağanı olduğunu ifade ederken, Saddam'ı da özgürlük kavramının karşısına yerleştirdi. ABD'nin 11 Eylül sonrası savaşa girmesi ve Tanrının yardımı ile tarihi yeniden rayına oturttuklarını söyledi.³¹⁵ Güvenlik ile

³¹¹ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 152.

³¹² Spector, *Evangelicals and Israel*, 222-24; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 11; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 152-53.

³¹³ Spector, *Evangelicals and Israel*, 222-24; Ben Barka, "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews", 11; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 152-53.

³¹⁴ Spector, *Evangelicals and Israel*, 244.

³¹⁵ Gomez, "Deus Vult", 237; Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 295.

özgürlüğü bağdaştırarak yurtdışında özgürlüğün artmasının, ABD içinde güvenliği sağlamak demek olduğunu savundu. Böylece özgür insanlar olarak ABD ve müttefikleri Irak'ın üzerine giderek dünyanın geleceğini ve tarihin akışını bir kez daha şekillendirecekti.³¹⁶ Kaçınılmaz Kaderi merkez alarak dış politikasını gerekçelendiren Bush'un temasının Reagan'inkinden farkı, Komünizmin, yerini radikal İslamcı teröristlere bırakmasıydı. Saddam düalist bir mantıkla iyinin karşısında kötü ve şeytan olarak konumlandırıldı. Yönetime göre Irak'ın dönüştürülmesi, Ortadoğu'nun dönüşümünün başlangıcı olacaktı. Bölgede demokratik rejimler kurulacak, Filistinli militanlar gibi yapılar da marjinalleşecekti.³¹⁷

Yönetimde bazı isimler, Amerikan değerlerinin yayılması sonucu oluşacak demokratik bir Irak'a gerçekten inanmaktaydılar. Irak halkının artık liberal demokrasi için hazır olduğunu belirten işgalin savunucularından Yeni Muhafazakarlardan William Kristol, 2003 yılında ABD'deki mezhep farklılıklarının önemsizliğini vurgularken Irak'ın da bu açıdan ABD'ye benzediğini belirtiyordu. 2003'te Wolfowitz, Iraklıları Arap dünyasındaki en eğitimli insanlar olarak nitelendirerek seküler olduklarını vurgulayacaktı. Savunma Bakanı Rumsfeld, Irak'ın Amerikan güçlerince işgal edilmesini, Irak halkının memnuniyetle karşılayacağını belirtirken işgal sonrası Afganistan'dan örnek vererek Afgan halkının durumunu tozpembe şekilde resmediyordu.³¹⁸

Irak konusunda Hristiyan Siyonistler yönetimin arkasındaydı ve savaş yanlısı bir bildiri yayınladılar. Aslında burada teolojik nedenler, daha sonra Trump döneminde görüleceği gibi, modern siyasi görüşlerle maskelenmekteydi. Onlara göre Saddam bir tirandı, rejim hem saldırgandı hem de zalimdi. Ayrıca kitle imha silahlarına sahipti.³¹⁹ Zorla dahi olsa özgürlük ve demokrasinin Irak'a yayılmasını ve toplumun dönüştürülmesini istemekteydiler. Oysa Filistin'e dair böyle bir talepleri yoktu. Filistinliler dönüştürülemezdi, demokrasiyi onlar arasında yerleştirmek, İsrail'i yok edecek bir terör devleti yaratmalarına neden olacağı için anlamsızdı. Aslında bu durum dahi onların gerçek anlamda bölgede demokrasiyle ilgilenmediğini göstermekteydi, önemli olan teolojiydi. Nitekim Irak Savaşı'nı desteklemelerinin asıl nedeni de Vahiy Kitabında Irak'a da uzanan Fırat Nehri'ne yapılan göndermeydi.³²⁰ Deccal'in saltanatını

³¹⁶ Gomez, "Deus Vult", 237; Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 295.

³¹⁷ Judis, "The Chosen Nation: The Influence of Religion on U.S. Foreign Policy", 6-7; Roof, "American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush", 295; Ataöv, *Amerika'da Hristiyan Köktendinciliği*, 87.

³¹⁸ Gomez, "Deus Vult", 256-57.

³¹⁹ Spector, *Evangelicals and Israel*, 51; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 154-57.

³²⁰ Spector, *Evangelicals and Israel*, 51; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 154-57.

kuracağına inanılan Antik Babil kentini, Saddam'ın yeniden inşa ettiğine dair raporlar onları hareketlendirdi. Başlı çeken yazar Tim Lahaye, satış rakımları milyonlarca olan kıyamet romanlarında, Irak'ta dünyaya hükmeden bir şehir olacak Yeni Babil'i yaratmaya çalışan, Decal ile mücadele eden bir grup Evanjelist'i tasvir etmekteydi. Ona göre Irak, Yeni Babil tiranlığının temel taşı idi. Hatta savaşı kehanet olarak gören bu gruplar teröre karşı savaşın İslam'a karşı savaş olduğunu vurgulamaktaydılar.³²¹

Ancak bu destekler sürerken bazı Hristiyan Siyonistler de Bush ve ekibine şüphe ile yaklaşıyorlardı. Şeytanın hizmetkarlarının kilit yerlerde olduğunu dile getiren bu kesim Bush'un Evanjelist olmadığını da düşünüyordu.³²² Bunun nedeni Yeni Muhafazakarların Hristiyan Siyonistlerin tüm görüşlerini paylaşmamasıydı. Nitekim Irak Savaşı'nı yönlendiren de Hristiyan Siyonistler değil aslında Yeni Muhafazakarlardı. Bu grup Irak'taki rejim değişikliğini, kendilerince ABD çıkarlarına uygun buldukları için teşvik etti. Eğer Hristiyan Siyonistler ya da İsrail Lobisi etkili olsaydı, ABD'nin Irak'tan ziyade İsrail'e daha büyük tehdit olan İran'a saldırması gerekirdi ki özellikle İsrail lobisi dikkati buraya çekmeye çalışmıştı.³²³

Bu ekibin İsrail-Filistin meselesine bakışı da Hristiyan Siyonistler'den son derece farklıydı. Başkanın ekibinde bazıları Savunma Müsteşarı Douglas Feith gibi şahin ve Likud partisine yakın olsa da bazıları da Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz gibi o sıralar daha ılımlı ve İsrail ile daha az ilgiliydi. Irak'a müdahale gerçekleşirken Filistin'de Hristiyan Siyonistlerin hoşlanmadığı gelişmeler yaşandı. 2003 Mart'ında Arafat yerine Mahmud Abbas, Filistin Yönetiminin Başkanı oldu ve İsrail ve ABD tarafından desteklendi.³²⁴ 2003 Nisan'ın da BM Genel Sekreteri Kofi Annan, ABD, BM, AB ve Rusya'nın dahil olduğu Yol Haritasını duyurdu. Demokratik Filistin'e, BM 242,338,1397 sayılı kararlarına atıf yapılırken, İsrail'in 1967'deki sınırlara çekilmesi çağrısında bulunuldu. Filistin bunu kabul ederken İsrail ön koşullar ileri sürdü. Taraflar Bush, Sharon ve Abbas Haziran 2003'te Ürdün Akabe'de görüştüler. Bush görüşmede Abbas'ı överek, "*Filistin halkı adına özgürlük ve devlet için mücadele ediyor*" açıklaması yapacaktı.³²⁵ Sonraki süreçte Sharon 2003 yılının sonlarında Gazze'den ayrılma politikasını açıklayınca, Hristiyan Siyonistler hem Bush hem Sharon tarafından ihanete uğramış hissettiler. Robertson 2004'te Bush Kudüs'e dokunursa Evanjelist

³²¹ Spector, *Evangelicals and Israel*, 51; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 154-57.

³²² Spector, *Evangelicals and Israel*, 51; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 154-57.

³²³ Waxman, "Beyond Realpolitik", 102-4.

³²⁴ Waxman, "Beyond Realpolitik", 102-4; Carter, *Filistin Barışı*, 95-96.

³²⁵ Waxman, "Beyond Realpolitik", 102-4; Carter, *Filistin Barışı*, 95-96.

desteği kaybedeceğini ve Tanrının gazabının ABD'ye yöneleceğini söyledi. Tüm itirazlarına rağmen 2005'te İsrail Gazze'den çekilince Hristiyan Siyonistler hüsrana uğradılar. Ancak artık çok azı itirazını sürdürebildi. İsrail'in Arap petrolüne tercih edildiğini düşüncesinde olan Hristiyan Siyonistler, İsrail kuvvetleri yerleşimcileri evlerinden uzaklaştırırken sadece izlemek zorunda kaldılar. İsrail'in kendisi için çocukluk hayali olduğunu söyleyen ve toprak bütünlüğünü savunan, daha sonra Trump'ın Başkan Yardımcısı olacak olan Kongre üyesi Mike Pence '*İsrail'in Evanjelist destekçilerinin kabul edebilecekleri bir sınır var, İsrail hükümeti Kudüs'ü bölmeyi düşünürse bu sınıra ulaşabilirler*' demekle yetinebildi.³²⁶

Şubat 2006'da AIPAC'ın daha güçlü Hristiyan versiyonu olmayı amaçlayan *İsrail için Hristiyan Birliği (Christians United for Israel-CUFI)* adlı bir şemsiye lobi örgütü kuruldu. Kurucusu John Hagee örgütün siyasi deprem yaratacağını söylerken şu sözleri dile getiriyordu: "*Amerika'daki her Hristiyan, İsrail ile mutlak dayanışma içinde olmak için Kutsal Kitaptan gelen bir yetkiye sahiptir. Washington'daki liderlerimizin Ortadoğu'da ortaya çıkan her çatışmaya çözüm olarak İsrail'in çekilmesini önermeyi bırakmalarını talep ediyoruz.*" Kongrede lobi yapmayı amaçlayan Hristiyan Siyonist yapının hedefleri, İsrail'e yardımın artması, Hizbullah gibi İsrail düşmanlarının kontrol altına alınması, İran'a yaptırımlar uygulamak amacıyla, e-posta, faks göndermek ve telefon görüşmeleri yapmaktı.³²⁷ CUFI, kısa zamanda Ahlaki Çoğunluk ve Hristiyan Koalisyonu gibi örgütlerin yerini aldı. Hagee, İsa'nın ikinci gelişinden önce İsrail-Filistin anlaşmazlığının barış temelinde çözülmesini, inanç eksikliği ve Tanrının planlarına karşı bir meydan okuma olarak görüyordu.³²⁸ Hagee, 2006'da yayınlanan ve yılın en çok satan kitaplarından olan *Jerusalem Countdown*'da, Ortadoğu'daki olaylar ve dispensasyonalist teoloji arasında bağlantı kurup Ezekeil Savaşı³²⁹'nın yaklaştığını ve sonucunda Mesih'in gelişinin hızlanacağını yazıyordu.³³⁰ Ona göre İran'ın uranyum zenginleştirilmesi, nükleer Armageddon'un eşiğinde olduklarının göstergesiydi. Yereya Kitabına³³¹ atıf yaparak dönemin İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad ile nükleer hesaplaşmanın kaçınılmaz olduğunu, İsrail ve ABD'nin daha fazla beklemeden İran'ı vurması gerektiğini söylüyordu.³³² Bu sırada Temmuz 2006'da Hizbullah ve İsrail arasında Lübnan'da savaş çıkması, Hristiyan Siyonistleri heyecanlandırdı. Ağustos 2006'da İsrail'i ziyaret eden

³²⁶ Spector, *Evangelicals and Israel*, 166-75 ve 207.

³²⁷ Steven Fink, "Fear Under Construction", 36-37; Spector, *Evangelicals and Israel*, 169-70.

³²⁸ Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 118.

³²⁹ Gog ve Magog'un İsrail topraklarına saldırması sonucu çıkan savaş.

³³⁰ Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 118-19.

³³¹ Eski Ahit'in bir bölümü

³³² Aldrovandi "Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", 118-19.

Robertson, İsrail'in Hizbullah'la savaşını dünya çapındaki çatışmanın bir parçası olarak gördüğünü. “İsrail bizler adına İslami faşizm ile mücadele ediyor, ABD ve Batı Avrupa için her yerde özgürlüğü seven insanlar için savaşıyor” sözleri ile ifade edecekti. Mike Evans da “İsrail İslamcı teröristler ile ABD arasındaki son engeldir” sözleri ile Robertson’a destek verecekti. Aynı ay CUFİ de 50 eyaletten 3400 kişiyi Washington’a toplayarak, Bush’un danışmanları ile kayıt dışı görüşmeler yaptı.³³³

Bush yönetimi, savaşta İsrail'in Hizbullah'a darbe indirememesinden hayal kırıklığına uğradı. Hatta bu, bazılarının İsrail'in teröre karşı savaşta müttefik olarak etkisini sorgulamasına neden oldu. Bundan sonra işler Hristiyan Siyonistler için bir kabustu. Bush yeniden iki devletli çözümün bölgeye barış getireceğini düşünmeye başladı. 2007 yazı ile Hamas, Gazze şeridinin kontrolünü ele geçirince, yönetim Batı Şeria'daki Fetih liderliğindeki hükümeti destekleyerek İsrail-Filistin barışını destekledi ve Annapolis'te bir Filistin devletine gidecek barış konferansı çağrısı yaptı. Hristiyan Siyonistler tepkiliydiler ve tüm barış çabalarını kınadılar. Robertson, Başkanın politikalarının İsrail'i ulusal intihara sürüklediğini söyledi. Bush'un karakterini ve inançlarını dahi sorguladı ve hatta ikiyüzlülükle suçladı. Hristiyan Siyonist yazar Hal Lindsey de benzer şekilde Başkanı İsrail'in yıkımını sağlamakla suçladı. Gary Bauer, İsrail konusunun teolojik bir mesele olduğunu vurgulayarak Başkana karşı çıkarken *Olive Tree Ministries*, hayali girişim olarak nitelendirdiği barış çabalarının yürürlüğe girmesi durumunda İsrail'in haritadan silineceğini ifade etti. Konferansı kınayan Mike Evans'ın gözünde ise Araplar “akbaba”ydı.³³⁴ Bush'un Kudüs'ü kurban ettiğini söyleyen Evans, Bush'un Filistin meselesi ile “Amerika'ya karşı İslami nefret” arasında bağ kurmak olarak algıladığı sözlerini kınıyordu. Hristiyan Siyonistler Kudüs konusundaki endişelerini Ulusal Güvenlik Danışmanı Stephen J. Hadley ve Elliott Abrams'a aktardılar. Buna karşın daha liberal olan 80'in üzerinde Evanjelist grup ise konferansın ardından barış için çabalayacaklarını açıkladılar.³³⁵

2007 Kasım Annapolis Zirvesi'nde İsrail ve Filistinliler'in 2008 yılı sonuna kadar anlaşmaya varmaları öngörülmüştü. Bush'un 2008 sonunda bir Filistin devleti kurma planı bu gruplar adına şok ediciydi. Evans Tanrının onunla konuştuğunu aydınlık ve karanlık arasındaki bu savaşta Tanrının ona Kudüs'ü kurtar kampanyasını başlatması için ilham verdiğini söyleyerek takipçilerini bu konuda bir dilekçe imzalamaya çağırdı. Mart 2008'e kadar dilekçeyi 145 bin kişi imzalamıştı.³³⁶ Hristiyan Siyonist örgüt *Bridges for Peace* ise takipçilerine Bush'un

³³³ Spector, *Evangelicals and Israel*, 65 ve 169-70.

³³⁴ Spector, 248-53 ve 207.

³³⁵ Spector, 248-53 ve 207.

³³⁶ Spector, 207 ve 248-53.

değil Tanrının yol haritasının uygulanması için dua etme çağrısında bulunuyordu. Hal Lindsey'in uyarısı ise, İsrail Başbakanı Olmert'e yönelikti. Kutsal Kitaptan alıntılar yaparak, Tanrının planının Bush'un planına galip geleceği sözleri ile Olmert'i uyarıyordu.³³⁷

Bu yıllarda, Bush'un icraatlarına destek Amerikalıların geneli açısından %35'ten %29'a düşmüştü. Cumhuriyetçiler içindeki desteği %77'den %65'e gerilerken, Partinin daha muhafazakâr kanadında destek %12 düşerek %74'e gerilemişti. Daha ılımlı Cumhuriyetçilerde destek oranı ise 11 puan düşerek %52'ydi. Oysa 11 Eylül'den sonra Başkanın icraatları Amerikan halkında %86 onaylanırken bu oran Bush'u sürekli destekleyen Beyaz Evanjelistler arasında %95'e kadar çıkmıştı. 2004'te Beyaz Evanjelistlerin dörtte üçünden fazlası Bush'a desteklerini sürdürdüler ancak 2007'de bu grup arasında Başkanın performansını onaylayanların sayısı %44'e düşmüş, onaylamayanlar ise %46'ya çıkmıştı. Özellikle Bush'un görevine başladığı yıllarda "en Evanjelist, en İsrail yanlısı Başkan" olarak nitelendiren söylemler ve iltifatlar, Bush'ın görevinin sonuna doğru silindi. Hristiyan Siyonistlere göre "cehenneme doğru yol almaktaydı".³³⁸

Bush'un itikadı aslında Hristiyan Siyonistlere kıyasla çok daha geniş bir perspektife sahip nispeten ana akım Protestan bir yaklaşımdı. Nitekim 2003 yılında Korgeneral William G. Boykin'in Allah'ı put ilan ettiği ve Bush'un 2000 yılında seçmenlerin çoğu tarafından seçilmediğine göre, Tanrı tarafından atandığını ve emirlerini Tanrı'dan aldığını, Afganistan ve Irak'ta teröristlerin Mesih adına mağlup edildiğini söylediği konuşması, Bush'ta karşılık bulmadı.³³⁹ Bush, teröre karşı savaşın İslam'a karşı olmadığını ve medeniyetler çatışması olmadığını vurguluyordu. Hatta 2003 sonlarında İngiltere'ye yaptığı bir ziyaret sırasında basının bu tarz açıklamalar hakkında sorduğu soru üzerine Müslümanları işaret ederek "Aynı Tanrıya taptığımıza inanıyorum" diyecekti. Bu köktendinci yaklaşım için bir hakaretti. Land "basitçe yanılıyor Başkan" diyerek yetindiyse de diğer Hristiyan Siyonistler daha sert tepki gösterdiler.³⁴⁰ Bush'un Hristiyan Siyonistlere yaklaştığı söylemleri de vardı. Mayıs 2008, İsrail'in kuruluşunun 60. Yıldönümünde, İsrail Parlamentosu Knesset'te, Yahudi devletinin seçilmiş bir halk için vatanı temsil ettiğini, İbrahim'e Musa'ya Davut'a verilen bir söz olduğunu söyledi. Ancak bu sadece genel Protestan bir düşüncenin yansımasıydı.³⁴¹ Nitekim daha önce Mart 2006'da siyasetinin, Hristiyan Siyonist teolojiye dayandığı yönündeki yorumları açıkça

³³⁷ Spector, 207 ve 248-53.

³³⁸ "Thompson Demonstrates Broad Potential Appeal".

³³⁹ Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 149.

³⁴⁰ Spector, *Evangelicals and Israel*, 78-79; Durham, "Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11", 148-50.

³⁴¹ Spector, *Evangelicals and Israel*, 210-11.

reddetmişti. Bir gazetecinin “Yönetimdekileri, Irak’taki savaş ve terörle mücadeleyi kıyamet işaretleri olarak gören Hristiyanların motive ettiği iddiasına inanıyor musunuz?” sorusuna Bush gülerek bunu ilk kez duyduğunu söyleyip daha pratik bir adam olduğunu, tutumunu şekillendirenin ABD’yi koruma kararlığını arttıran 11 Eylül saldırısı olduğunu söyleyerek cevaplandırmıştı. Yine Beyaz Saray Sözcüsü Tony Snow, Temmuz 2006’daki basın toplantısında bir gazetecinin sorusu üzerine, Başkan’ın, Hristiyan Siyonistleri karşılaştığı zorluklardan biri olarak gördüğünü ifade ederken, Bush’un teolojik olarak değil, ulusal çıkar ve demokrasinin genişlemesi açısından olaylara baktığını vurgulamıştı.³⁴² Dolayısıyla Bush ana akım bir inanca sahipti ve onu tanıyanlar zaten inancını siyasetten ayırdığını söylemekteydi. Eski Başkanlık Danışmanı Dan Bartlett siyaset ile inancı kesinlikle ayırdığını, Ortadoğu’yu Kutsal Kitap terimleri ile tanımlamadığını ifade ediyordu. Bush’un Beyaz Saray Basın Sözcüsü, Yahudi kökenli Ari Fleischer da Başkanın inancı ile İsrail yanlısı duruşu arasında bağın olmadığını söylemişti. Richard Land’e göre, Başkan İsrail’in var olmasına derinden bağlıydı ancak bu Holokost tecrübesi, diktatörlükler arasında demokrasi olması, teröre karşı savaşta önemli müttefik olunmasından kaynaklanıyordu.³⁴³ Bush bu açılardan ABD ile İsrail’i özdeşleştirdiği için ilk başlarda İsrail’in Filistinlilere karşı tavrını eleştirmeden kabul etti. Yerleşim bölgelerinin ilhakını resmen kabul etti. Kudüs’ün ilhakına muhalefetten vazgeçti.³⁴⁴ 2006’da Filistin Ulusal Birlik Hükümetinin kurulmasından sonra onu boykot etti. Ancak yine de yeri gelince Filistin Yönetiminin ABD’ye ve İsrail’e tavrına bağlı olarak ve ulusal güvenlik nedeniyle İsrail’i geri adım atmaya da zorladı.³⁴⁵

Bush’un dış politika yaklaşımı Armageddon temelli değil Kaçınılmaz Kader temelindeydi. Farklı tarihlerdeki konuşmalarında, dış politikasını bu şekilde gerekçelendirdiğini görmek mümkündür. 20 Ocak 2005’teki ikinci göreve başlama töreninde, ABD’ye “Cennetin Yaratıcısı ve Özgürlüğün Sahibi tarafından görev verildiğini” belirtti. Ulusun rolünün, Tanrı tarafından çizilen yolla uyumluluğunu ve özgürlüğü yayma görevine sahip olduklarını vurguladı.³⁴⁶ Ekim 2005’te National Endowment for Democracy’de İslami faşizmi benimseyen militanların radikal bir İslam imparatorluğu kurmaya çalıştıklarını, Batının ise bu düşmana karşı net bir zaferden daha azını kabul etmeyeceğini söyledi.³⁴⁷ Radikal vurgusu

³⁴² Spector, 210-11.

³⁴³ Spector, 205-10.

³⁴⁴ Waxman, “Beyond Realpolitik”, 109; Achcar ve Chomsky, *Tehlikeli Güç - ABD’nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, 280.

³⁴⁵ Waxman, “Beyond Realpolitik”, 109; Achcar ve Chomsky, *Tehlikeli Güç - ABD’nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, 280.

³⁴⁶ Judis, “The Chosen Nation: The Influence of Religion on U.S. Foreign Policy”, 1.

³⁴⁷ Gomez, “Deus Vult”, 257-58; Spector, *Evangelicals and Israel*, 73

önemliydi. Bush terör örgütlerini İslam'dan ayırarak demokratik düzenin karşısına koydu. 2009'daki veda konuşmasında ise teröre karşı savaşı iyi ve kötü güçler arasındaki kozmik bir savaş olarak yorumladı. Bunlar arasında kesinlikle uzlaşma olmayacağını ve ABD'nin her zaman özgürlük davasına öncülük edeceğini belirtti. ABD'ye Tanrının özgürlüğü armağan ettiğini, teröre karşı savaşın bu inancı geliştirmek ve Amerikan halkını korumak olduğunu vurguladı. Böylece o ABD'nin güvenliği ile demokrasi inancı arasındaki bağı vurgularken, bu açıdan İsrail'i de destekledi.³⁴⁸

³⁴⁸ Gomez, "Deus Vult", 257-58; Spector, *Evangelicals and Israel*, 73.

3. TRUMP DÖNEMİ İSRAİL POLİTİKASINDA HRİSTİYAN SİYONİSTLERİN ETKİSİ

3.1. Trump ve Evanjelist düşünce

Trump ABD başkanlık seçimini kazandığı 2016 ABD Seçimlerinde Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin büyük ölçüde desteğini aldı. Ancak bu desteğe hatta Evanjelist Danışma Kurulunun varlığına ve bir Hristiyan Siyonist olan Başkan Yardımcısı Mike Pence'e rağmen gerek seçim vaatleri gerekse iç ve dış politikaya bakışı büyük ölçüde Trump'ın kendi özgün fikirlerinden kaynağını alıyordu. Başka bir ifade ile Trump'ın onlara uyduğunu değil, etkisi ve sayısı gittikçe azalan Evanjelistlerin biraz da zorunluluktan Trumpçı fikirleri benimsediklerini söylemek yerinde olacaktır.

Trump'ın kariyeri, evlilikleri, kürtaj hakkında tercih yanlısı açıklamaları, kumarhaneler işletmesi, önceden Demokrat adayların kampanyalarına mali destek vermesi ve Cumhuriyetçi ilkelere bağlılığının tartışmalı olması, Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler³⁴⁹ için problemli ve onların değerleri ile çelişmekteydi.³⁵⁰ Buna karşın seçim kampanyası boyunca kendisini dindar bir Hristiyan olarak tanımlayan Trump, Tanrının her gün hayatında olduğunu ve mümkün olduğu kadar kiliseye gittiğini ifade etmekteydi. Mevcut ortamda dinsel inançlarının kamuda karşılaştığı muameleyi eleştirerek, Meryem ve İsa maketlerinin artık olmadığı, Noel kelimesinin sakıncalı hale getirildiği siteminde bulunurken, dinsel inançların ABD'yi büyük yaptığını, Kutsal Kitaptaki derslerin başarılarını arttırdığını söylüyordu.³⁵¹

Trump Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin aksine Hristiyanlığın kültürel boyutuna vurgu yapmaktaydı. Zaten Hristiyanlık ve özelde Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm konusunda da pek de bir şey bilmemekteydi ve açıklamaları tutarsızdı. Ağustos 2015'te Bloomberg Politics röportajında Trump, Kutsal Kitap'ta hangi ayet favoriniz ve hangi ayet sizi en çok ifade

³⁴⁹Kavramı bazen geniş açıdan Beyaz Evanjelistler (Muhafazakâr, Neo-Evanjelistler ve Sol) ondan daha spesifik Beyaz Muhafazakar Evanjelistler ve daha spesifik olarak direk lobcilik yapan Hristiyan Siyonistler olarak kullanacağım çünkü geçişleri anket şirketlerine ve raporlara göre belirlemek bazen çok zordur. Nitekim hedef grupları farklıdır.

³⁵⁰ Ülgül, "Faith Abroad", 7-8; "Evangelicals Rally to Trump, Religious 'Nones' Back Clinton"; Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"

³⁵¹ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 143-45.

etmektedir sorusuna “*buna girmek istemiyorum bu benim için çok kişisel*” dedi.³⁵² Aynı röportajda “*Siz Eski Ahit adamı mısınız yoksa Yeni Ahit adamı mısınız?*” sorusuna Trump “*muhtemelen eşit ve tüm Kutsal Kitap inanılmaz*” cevabını verdi. 2016’daki kampanyasında Kutsal Kitap’ı kendisinden fazla kimsenin okumadığını iddia etmesine rağmen, Ocak 2016’da Liberty Üniversitesi’ndeki konuşmasında, İkinci Korintliler diyeceği yerde İki Korintliler diyerek hata yaptı. Hristiyan Siyonist lider Robert Jeffress daha sonraki süreçte “*O, şimdiye kadar gördüğüm en büyük Hristiyan olmayabilir. Kutsal Kitabı hepimiz kadar iyi bilmiyor olabilir. Aslında, bunu hiç de iyi bilmiyor olabilir.*” diyecekti. Trump Nisan 2016’da Eski Ahit’in kısasa kısas ilkesine işaret edip bunu ABD’nin düşmanlarına karşı uygulayacağını söylemesi, köktendinciler için önemli bir vurguydu. Ancak bu onun dış politika yaklaşımında görüleceği üzere ABD hegemonyasını tehdit edenlere karşı bir uyarıydı. Zaten aynı süreç içerisinde Kutsal Kitabın iş hayatında olduğu gibi kamu politikalarında da etkili olmayacağını açıkça söyledi. Bu Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler açısından kabul edilemezdi. Trump daha sonra Alabama’daki kasırgadan sağ kurtulanlara ilginç şekilde imzalı Kutsal Kitap dağıttı. Bu durum Hristiyanların geniş kesimi tarafından onun eleştirilmesine neden oldu. Yine George Floyd olaylarından sonra kilisede Kutsal Kitabı tutuşuyla ve pozlarıyla eleştirildi.³⁵³

Bu açıdan başlangıçta Hristiyanlık ya da özelde Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm ile ilişkisi şüphe ile karşılandığı için 2016 kampanyası için 2014’te yürütülen Cumhuriyetçi Parti ön seçimlerinde, Muhafazakâr Evanjelistler arasında Trump tercihi %24 idi. İdeal başkan adayları Ted Cruz’du. Trump, Cumhuriyetçi Parti yarışları sırasında Evanjelist bir anket şirketi olan Barna Grup’un yaptığı araştırmaya göre, Beyaz Evanjelistlerin çok küçük bir kısmının onu gerçek Hristiyan olarak görmesine (%15) hatta güçlü bir ahlaki karakterden yoksun olarak görmesine (%49) rağmen Cruz’un adaylıktan çekilmesi sonrası sıkı Trump destekçileri haline geleceklerdi.³⁵⁴ İleriki bu süreç içerisinde ve Başkanlıkla beraber yavaş yavaş Trumpçı gündeme uyan Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin, yine de kendisi hakkındaki görüşlerini özellikle de Tanrı tarafından seçilmiş olduğu görüşünü ne kadar ciddiye aldığı şüpheliydi. Trump, Çin ile ticaret savaşı hakkında konuşurken gökyüzüne bakıp alaycı bir şekilde “*ben*

³⁵² Merritt, “Trump’s Bible Fail”; Montague, “Holding It Aloft, He Incited a Backlash. What Does the Bible Mean to Trump?”; Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 145.

³⁵³ Merritt, “Trump’s Bible Fail”; Montague, “Holding It Aloft, He Incited a Backlash. What Does the Bible Mean to Trump?”; Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 145.

³⁵⁴ Ülgül, “Faith Abroad”, 7-8; “Evangelicals Rally to Trump, Religious ‘Nones’ Back Clinton”; Renaud, “Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?”

seçilmiş kişiyim” demesi ve daha sonra sadece şaka yapıp eğlendiğini, takipçilerini mutlu etmek istediğini söylemesi bu durumun göstergesiydi.³⁵⁵

Trump aslında ilgi çekmeyi seven bir şovmen, kimsenin yapamadığını yapmakla övünen, çatışmadan keyif alan medyatik bir kaos adamı, Çırak³⁵⁶ programındaki gibi katı bir patron ama her şeyden önce kendi çıkarlarını ve imajını düşünen bir iş adamı ve tüccar olarak tasvir edilebilir.³⁵⁷ Trump’ın şaka ile karışık, Kutsal Kitap’tan sonra en önemli kitap dediği *Art of Deal*’in (İş Bitirme Sanatı)³⁵⁸ kendisiyle birlikte ortak yazarı olan gazeteci Tony Schwartz dahi onun değerlerinin olmadığını söylemekteydi.³⁵⁹ Bu açıdan başlangıçta Beyaz Muhafazakar Evanjelistlerin de içinde bulunduğu eleştirmenlerine karşı değerler konusunda kendisini Cumhuriyetçi ve Muhafazakâr olarak tanımlayan Trump, özellikle bir zamanlar Demokrat Parti’ye kayıtlı olmasını eleştirenlere, Reagan gibi liberallerin Amerika’ya yaptıklarını görünce saf değiştirdiğini belirtmekteydi.³⁶⁰ Yine de Trump 1989 yılından, kendisine oy verdiği 2016 yılına dek hiçbir Cumhuriyetçi ön seçimde oy dahi kullanmamıştı.³⁶¹ Onun Cumhuriyetçi değerlere sahip olmadığını düşünen kendi partisi içindeki muhalifleri, bu nedenle ona saldıracaklardı. Buna Trump, Paul Ryan, John McCain gibi güçlü Cumhuriyetçilere saldırarak, Bush’u Irak savaşı nedeniyle vatana ihanetle suçlayarak cevap verecekti. Kendi kabinesi içindeki insanlar da başlangıçta Trump’a inanmamışlardı. Evanjelist olan Enerji Bakanı Rick Perry, görevden önce Trump’ı muhafazakarlığa karşı kanser olarak nitelendirmişti. Trump, başkan adayı rakibi Ben Carson ile siyasi sınırları aşan son derece sert tartışmalara girmişti.³⁶²

Amerikan istisnacılığının da altını çizen Trump, Amerika’nın benzeri olmadığını, özgür dünyanın lideri olarak önderlik yapmaları gerektiğini vurgulayarak takipçilerine güçlü ve korkulan Amerika’ya geri dönelim mesajını verdi. Buradaki istisnacılık, Beyaz Muhafazakâr Evanjelist düşünceden farklıydı. Dinsel ve ahlaki bir istisnacılıktan ziyade güç ve ticaret üzerindeki hegemonyaya odaklanıyordu.³⁶³ Trump, kendisinin “*Beyaz Saray’a ticari zekâ lazım*” sözünden de anlaşılacağı gibi, dini önemseyen bir siyasetin aksine, kazanç ve çıkar odaklı bir siyaset anlayışına sahipti.³⁶⁴ Dünya onun için, Beyaz Muhafazakâr Evanjelist inancın Hristiyan-Hristiyan olmayan mantığının aksine Amerikan hegemonyasını kabul edenler ve

³⁵⁵ Cillizza, “Yes, Donald Trump really believes he is ‘the chosen one’”.

³⁵⁶ Trump’ın patronluk üzerine programı. “*Kovuldun*” sözü Trump’ın başkanlıktaki yöntemlerini de belirtmektedir.

³⁵⁷ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 109.

³⁵⁸ Trump’ın iş başarılarını merkezine alan kitap okuyuculara bu konularda tavsiyeler vermektedir.

³⁵⁹ *Trump: An American Dream*.

³⁶⁰ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 112-14.

³⁶¹ Johnston, *Trump’ın Varoluşu*, 29.

³⁶² Sebastian, “A Close Look at Donald Trump’s Cabinet”.

³⁶³ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 150-51.

³⁶⁴ Trump, 149.

etmeyenler olarak ikiye ayrılıyordu. Kazanç varsa dünyadaki diğer Hristiyanlar önemli değildi.³⁶⁵ Kısacası Trump, ülkeyi ve dış politikayı kendi bildiği en iyi şekilde yani iş adamı kimliği ile bir Trump şirketi gibi yönetmeye çalıştı. Dolayısıyla deneyimleri, duyguları, önyargıları, kişisel karar alma stili, entelektüel seviyesi, dar görüşlülüğü, fevri tavırları ve kendini kanıtlama ve tatmin etme güdüsü ön plana çıktı. Dış politika, zaman zaman iç politikada belli amaçlara ulaşmak, gündem değiştirmek ve yasama başarısızlıklarını gidermek için araçsallaştırıldı ve iç siyasetin malzemesi haline geldi. Bu noktada Hristiyan Siyonistler de Trump'ın zaman zaman kendi çıkarları için kullandığı bir araç olacaktı.³⁶⁶

3.2. Seçim sürecinde Evanjelistlerin Etkisi

16 Haziran 2015'te ABD Başkanlığına adaylığını ilan ederek kampanyasını başlatan Trump, Başkan adaylığını ABD'nin cehenneme doğru gittiği iddiası ve bu nedenle aday olmak zorunda kaldığını söyleyerek açıkladı. ABD'nin kazanmaya adanmış ve kazanma deneyimi olan insanlara ihtiyacı olduğunu vurgulayarak kendisini kampanyasında ön plana çıkardı.³⁶⁷ Süreç içerisindeki vaatleri, elitlerin anlatılarını reddetmekten mutlu Noeller denmesini sağlamak gibi kendine özgü popülist temalara uzansa da kampanyası vergi reformu ve terörizmle savaş gibi geleneksel vaatleri de içermektedir. Burada farklı olan, Trump'ın karakteri ve sorunları dile getiriş şekliydi.³⁶⁸

Trump'a oy veren Beyaz Evanjelistler kendilerini çaresiz bir konumda hissetmekteydi. Onlar için ekonomik endişeler ve ırksal kızgınlık çok önemliydi ve bu durumun özellikle Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler için teolojik nedenleri bulunuyordu. 2016 Çalışma İstatistikleri Bürosu verilerine göre, aralarında Beyaz Evanjelistlerin de olduğu Beyaz Trump destekçileri, bazı Amerikalılardan ekonomik açıdan daha iyi durumda olmalarına karşın (ortalama hane geliri 72 bin dolar) birçoğu kendisini ekonomik açıdan geri kalmış hissetmekte ve toparlanma sürecin kendilerini es geçtiklerini düşünmekteydi.³⁶⁹ Aslında 2007-2008 kriz sonrası süreçte, ABD Nüfus Sayımı Bürosu'na göre, Beyaz Evanjelistlerin dahil olduğu orta gelirli kriz öncesine göre %1,6 geride ve 1990'lardaki seviyeden %2,4 gerideydi. Bazı Beyaz

³⁶⁵ Trump, 149.

³⁶⁶ Karagül ve Engin Güder, "Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler", 114-19 ve 120-23; Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 91-96; *Trump: An American Dream*.

³⁶⁷ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 20.

³⁶⁸ Qiu, "Donald Trump's Top 10 Campaign Promises".

³⁶⁹ Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 13-14.

Evanjelistlerin düşük ücretli işlerde sıkışıp³⁷⁰ kaldığı belirtilmekteydi.³⁷¹ Nitekim gruba eğitim açısından bakıldığında da her on Beyaz Evanjelistten üçü (%29) üniversite diplomasına sahipti.³⁷²

Ekonomi ve işsizlik Trump'ın kampanyasında önemli yer tutuyordu. İşsizlik rakamlarının %20'lere vardığını ve sektörlerin dışarı kaçtığını belirten Trump, Amerikan şirketlerinin üretimlerini yeniden ülkeye yönlendireceğine³⁷³ söz verdi. Kendisinin binlerce iş yarattığını belirtirken, en büyük istihdam yaratan “İş Başkanı” olacağını ve üretimi canlandıracağını vaat etti.³⁷⁴ Trump'a göre 46,5 milyon Amerikalı perişan haldeydi ve evlerinin borcunu dahi ödemekte zorlanmaktaydı. Mali programların zenginlere yaradığını vurgulayan Trump'ın bunun için önerdiği vergi reformu ise en tepedeki %1'e dahil olmayan küçük bir azınlığın, en alttaki %60'lık gruptan daha fazla vergi indirimi alması demekti.³⁷⁵ Ulusal borcun 20 trilyon dolara yaklaştığını, bu sınırın aşılması halinde çok büyük zorluklar yaşanacağını belirten Trump, son 20 yıldır ezici sayıda Amerikalının ekonomik büyümeden pay alamadığını vurguluyordu. İnsanların sadece yaşamak için çabaladıklarını ve sistemin artık çöktüğünü ileri sürdü. Bu durum ekonomik anlamda umutsuz olan Beyaz Evanjelistleri, ekonomik problemlere yeterince dikkat çekmeyen Demokrat aday Clinton yerine, bu kötü durumu değiştirebileceğini düşündükleri Trump'ın yanına çekecekti.³⁷⁶

İrksal kızgınlık da bu grubu yönlendiriyordu. Obama karşıtlığının yaratmış olduğu hisler çok önemliydi. Siyahi olup Beyazların endişelerini umursamadığı algısı, İslam hakkındaki olumlu açıklamaları, İsrail karşıtlığı, İran'la yakınlaşma çabaları ve göç sorunu inançlarının ve kültürlerinin saldırı altında olduğunu düşünmelerine neden oldu. Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler'e göre ekonomik ve sosyal sorunların kaynağı Yaratılış 12.3'e dayanan, Obama'nın İsrail'e kötü davranması sonucu oluşan Tanrısal bir lanetti.³⁷⁷ Kutsal Kitabın ihlali,

³⁷⁰New York Times'ın Ekonomi Yazarı Binyamin Applebaum, birçoğunun yaşam standartlarını korumak için çabaladığını vurgulamaktaydı. Trump'ın son 20 yıldır ezici sayıda Amerikalının ekonomik büyümeden pay alamadığını ve insanların sadece yaşamak için çabaladıklarını vurgulaması bu anlamda önemliydi. Bkz. Renaud, “Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?”

³⁷¹ Renaud, “Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?”; Edgell, “An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election”, 3-6; Louwerse ve Dart, “Donald Trump and the Christian Zionist Lobby”, 239; Durbin, “From King Cyrus to Queen Esther”, 13-14.

³⁷² PRRI, “The 2020 Census of American Religion”.

³⁷³ Bu vaadi verirken mallarını Çin'de ve Meksika'da üretmesini, kendisinin gerçekçi ve en iyi anlaşılmayı yapan iş adamı olduğunu vurgulayarak savunmaktaydı. Bkz. Yeniden Büyük Amerika 101.

³⁷⁴ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 100-102; Qiu, “Donald Trump's Top 10 Campaign Promises”.

³⁷⁵ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 97; Qiu, “Donald Trump's Top 10 Campaign Promises”.

³⁷⁶ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 88-99.

³⁷⁷ Sharlet, “‘He's the Chosen One to Run America’”; Durbin, “From King Cyrus to Queen Esther”, 3-16; Trangerud, “The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters”, 2-16-17.

ekonomik çöküş ve Hristiyan ulus kimliğinin çöküşü ile özdeşleştirildi. Hillary Clinton ise bunun devamı olarak görülmekteydi.³⁷⁸

Irksal kızgınlığı, Hristiyan ulus kimliğinin çöküşünü ve Beyaz Evanjelistlerin çaresizliğini daha iyi anlamak açısından verilere daha yakından bakmak yerinde olacaktır. 2021³⁷⁹ 'verilerine göre Amerikalıların %44'ü, kendisini Beyaz Hristiyan olarak tanımlamaktadır. Bu oran içinde %14'ü Beyaz Evanjelist Protestanlar, %16'yı ise Beyaz ana akım Protestanlar oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, Beyaz Evanjelistlerin gitgide azalmakta olduğudur. 2006'da %23 olan payları, 2017'de %15'e, 2020'de %14'e kadar düşmüştür. Bu açıdan ABD'de en hızlı üye kaybeden dini topluluktur. Siyasi olarak incelendiğinde ise Beyaz Evanjelistlerin %51'i Cumhuriyetçi³⁸⁰, %22'si Demokrat, %25'i ise bağımsızlardan oluşmaktadır. Cumhuriyetçi Parti'nin %68 oranında olan, kendisini Beyaz ve Hristiyan olarak tanımlayanların içinde ise %29'luk bir paya sahiptirler. Oran ve parti içinde %22'de ana akım Protestan vardır. Beyaz Evanjelistler, Cumhuriyetçi Parti içinde de büyük düşüş yaşamaktadır. 2006'da %37, 2013'te %34 olan oranları, 2020'de %29'a düşmüştür. Bu Cumhuriyetçi Parti içindeki gruplar arasındaki en büyük düşüştür. Anketin bize söylediği en önemli şey ise ABD'de ortalama yaş konusunda en yaşlı dini grup³⁸¹ olan Beyaz Evanjelistlerin düşüşte olduğu kadar, Beyaz Hristiyan Amerika'nın da aşınmakta olduğudur. 1999'da %65 olan Beyaz Hristiyanların oranı, 2006'da %54, 2017'de %43, 2018'de %42, 2020'de ise %44 idir.³⁸²

Trump bu ekonomik ve kültürel tehdit algılamasını ve tepkiyi, liberal elit siyasi anlayışın temsilcisi olarak görülen Clinton'a ve 'ötekilere' karşı yönlendirerek, zaten var olan öfkeyi arttırdı. Bunu Evanjelist bir vurgu ile değil, Beyaz Amerika temeline dayandırarak yaptı.³⁸³ Seçmenlere liberal elit siyasetin onları unuttuğunu, Beyaz ırkı ihmal edip diğer ırkları

³⁷⁸ Sharlet, "“He's the Chosen One to Run America”"; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 3-16; Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 2-16-17.

³⁷⁹ 7 Ocak 2020 ile 20 Aralık 2020 arasında yapılan PRRI araştırması en kapsamlı ve sınırları belli olan araştırmalardan biridir. 2017'den itibaren oranların değişmemesi ve bize Trump dönemi süreci içerisindeki dalgalanmaları göstermesi açısından önemlidir. Araştırmaya göre kendisini Hispanik olmayan Beyaz Protestan ve yeniden doğmuş veya Evanjelist olarak tanımlayan katılımcılar, Beyaz Evanjelist Protestan olarak kabul edilir. Kendini Beyaz, Hispanik olmayan, Protestan olarak tanımlayan ve yeniden doğmuş veya Evanjelist olarak tanımlamayan katılımcılar, beyaz anaakım Protestanlar olarak kategorize edilmektedir.

³⁸⁰ % 14, 46 milyon, % 51'i Cumhuriyetçi ise 23.5 milyon civarı Cumhuriyetçi Beyaz Evanjelist vardır. Tabiki Cumhuriyetçi grubun kaçının muhafazakâr ve Hristiyan Siyonist olduğu belirsizdir.

³⁸¹ ABD'de 46-47 olan ortalama kıyasla grubun ortalaması 56 idi.

³⁸² PRRI, "The 2020 Census of American Religion".

³⁸³ Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 13-14.

önemsediklerini, açık sınırları savunduklarını, Beyazların hegemonyasının artık düştüğünü, liberallerin Beyazların işlerini korumakla ilgilenmediklerini ve geleneksel aile değerlerinin tehdit altında olduğunu vurgulayarak kimliği harekete geçirmek istedi.³⁸⁴ Ekonomik sorunlarla bağdaştırdığı yasadışı göçü de ABD'nin geleceği açısından tehdit olarak görmekteydi. 11 milyon yasadışı göçmen olduğunu söyleyen Trump, kültürel ve pragmatik bir vurguyla yasadışı göçmenlerin topluma entegre olmadığını ve nitelikli göçü engellediğini vurgulamaktaydı. Bunun için Trump'ın çözümü ise hem Beyaz Evanjelistler hem muhafazakârlar açısından onun itibarını arttıran güney sınırına duvar yapma fikriydi.³⁸⁵ Trump, Hristiyan yaşamdan uzaklığını bu söylemlerle bir ölçüde bertaraf edebildi. ABD'de deki Beyaz nüfusun giderek azalmakta ve işgücünde azınlık konumuna düşme tehdidi altında olması da Beyaz Evanjelistlerin kimliksel gerilimlerini ortaya çıkardı ve var olmak için Trump'ın neredeyse herkese karşı yönelttiği sert mesajları görmezden gelmelerine sebep oldu. Kısacası Trump'ın, Beyaz Hristiyan Amerika'nın aşınmakta olduğu fikri ile ortaya çıkarak kendisini kurtarıcı olarak sunması bu grupla yollarını kesiştirecektir.³⁸⁶

Bütün bunlara karşı Cruz'un yarıştan çekilmesi sonrası süreçte, Trump'tan başka seçeneği kalmayan Beyaz Evanjelistlerin %42'si, Pew'in 2016 anketine göre Trump ile Clinton arasında seçim yapmanın zor olduğunu da belirtmekteydi. Yine anket, Beyaz Evanjelist Cumhuriyetçilerin %44'ünün Trump'ı az dindar ya da dindar değil olarak gördüklerini de göstermekteydi. Ancak Trump'ın kendilerinin ihtiyaçlarını ve endişelerini anladıklarını düşünenlerin oranı %61 iken, Clinton'da bu oran %24 idi. Clinton korkusu ve endişesi onları Trump'a yöneltti. Özellikle Beyaz Evanjelistlerin %46'sı, kendisini tehdit altında hissettiği ve Hristiyan olmanın zorlaştığını düşündükleri için Trump'ı daha sıkı desteklemekteydi. Yine de ankete göre Beyaz Evanjelistler açısından Clinton'a karşı Trump seçeneği, sadece Trump tercihindan %30 ile 45 arasında fazlaydı. Dolayısıyla amaç, grup kimliğini ve değerleri, Clinton'un temsil ettiği görüşe karşı korumaktı.³⁸⁷ Zaten LifeWay Research'in anketine göre de en önemli seçim öncelikleri kimliklerini ve yaşam tarzlarını tehdit eden terörizm, ekonomi ve göçtü.³⁸⁸ Hem kendilerinin hissetmiş olduğu çaresizlik hem de Trump'ın bunlardan korku

³⁸⁴ Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 13-14.

³⁸⁵ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 13, 42-47, 120.

³⁸⁶ Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 13-14.

³⁸⁷ "Evangelicals Rally to Trump, Religious 'Nones' Back Clinton".

³⁸⁸ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 2-3; Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Smietana, "2016 Election Exposes Evangelical Divides".

ve nostalji ile faydalanması, Beyaz Evanjelizmin çöküşüne daha önce denenmeyen bir çözümü gerektirdi. Bu nedenle Trump'ı inanç veya dindarlığının sonucu değil dinsel grup çıkarlarını destekleyen sözlerde bulunduğu ve ileride de eylemleri nedeniyle desteklediler.³⁸⁹

Yine de Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler, Hristiyanlığından ve Hristiyanlığa hizmet edeceğinden şüphe ettikleri bir adaya oy verecekleri için tatmin olamadılar ve bu desteği meşrulaştırma ve dinin içine yerleştirme süreci de başlattılar. Bu durum bu ilişkide Trump'ın üstün olduğunu, Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin çaresizlikten dolayı ilkelerinden ne kadar uzaklaşmak zorunda olduklarını göstermekteydi.³⁹⁰ Dolayısıyla grup 2016 seçimlerinden önce kehanetler ve temsiller vasıtasıyla Trump'ı adeta yeniden yarattı. Bu yeni Trump algısı, onun ahlaki karakterinden şüphe duyan ve oy vermekten çekinen birçok Beyaz Muhafazakâr Evanjelist için Trump'a oy vermeyi, dini bir görev haline getirdi. Bu kişisel görüşler Trump'ı adeta dinin merkezine yerleştirirken, Trump'ı tam da kendisinin yapmak istediği gibi ulusal bir kurtarıcı haline getirdi.³⁹¹ Bu tarz anlatılarda temel iddia, Trump kazanamazsa, Amerika'yı kötü bir geleceğin beklediği idi. Aksi halde özgürlüklerini, refahlarını ve Tanrının lütfunu kaybedeceklerdi. Kehanetlerde, Tanrı Amerika'yı yeniden büyük kılmak adına Trump'ı seçmişti ve bu süreçte İsrail ile ABD en güçlü ve müreffeh ulus olacaktı. Kehanetler, Trump'ı politik doğruculuğun düşmanı olarak gösteriyordu. Bu durum onun sert tweetlerini ve farklı kişiliğini de meşrulaştırdı. Yine kehanetler, onu Pers Kralı Büyük Kiros'un modern bir versiyonu, Kral Davud ya da Kraliçe Esther olarak yani Tanrı'nın görevlendirdiği seküler lider olarak göstermekteydi. Hatta Trump'ın duvar vaadini meşrulaştırmak için Kutsal Kitap'tan alıntı yaparak Büyük Kiros'un, Kudüs'ün etrafında dönemin yabancı tehlikesine karşı bir duvar inşa etme kararından yararlandılar.³⁹²

Bazı Beyaz Muhafazakâr Evanjelist liderler ise bu meşrulaştırmanın yeterli olmayacağını düşünüyorlardı. Trump'ı kilise papazlığı için değil, Başkanlık için seçtiklerini iki seçimde de dile getirdiler.³⁹³ Falwell Jr. 28 Eylül 2018'deki bir tweetinde Hristiyanlar iyi

³⁸⁹ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 2-3; Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"; Smietana, "2016 Election Exposes Evangelical Divides".

³⁹⁰ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 2-3; Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"

³⁹¹ Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 2-14; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 12-13; "Trump 2024: A New Documentary Film Looks at What Happens to America After Donald Trump Leaves Office"; Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239.

³⁹² Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 2-14; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 12-13; "Trump 2024: A New Documentary Film Looks at What Happens to America After Donald Trump Leaves Office"; Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239.

³⁹³ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 3

adamları seçmeyi bırakmalı diyerek, ABD'nin liberal faşistlere karşı Trump gibi sokak dövüşçülerine ihtiyacı olduğunu belirtti ve Cumhuriyetçileri korkaklıkla suçladı.³⁹⁴ Evanjelistler arasındaki bu farklılıkların sonuncunda bir Hristiyan olarak kusurlu ama Tanrının seçtiği ve Tanrı için çalışan bir lider algısı yaratıldı ki inançlarına göre Tanrı daha önce pagan kralları da kullanmıştı. Böylece kehanetler Beyaz Muhafazakâr Evanjelist zihinde kırılma yaratarak Hristiyan bir aday yerine, iyi bir Hristiyan olmayan ama Hristiyanlığa hizmet edecek bir aday seçilmesi fikrini güçlendirdi. Böylece Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler için 2016 seçimleri Tanrı ile Şeytanın ruhsal ve kozmik savaşı haline geldi.³⁹⁵ 5 Eylül 2016 tarihlerinde önde gelen dini liderler, Trump için ve Demokratlara karşı dua etmeye başladı ve bu fikirleri Trump'a da buluşmalarında açıkladı. Bu anlatılar sayesinde, Reagan ve Bush'un görünür inancından yoksun olan ve Hristiyanlığın en temel ilkeleri ile çelişen Trump, anlatılar sayesinde adeta Evanjelist bir tabirle yeniden doğdu.³⁹⁶

Aslında Trump yaratılırken, yukarıda bahsedilen vaatleri ve sözleri ile Trump kendisini de yaratmıştı. Bu çift taraflı bir süreçti. Beyazların sosyal ve ekonomik çıkarlarının savunucusu olarak kendisini konumlandırırken, sürekli Hristiyanlığın kuşatma altında olduğunu vurguladı. Süreç içerisinde yine Trump'ın dini fotoğraflarının basına servis edilmesi önemliydi. Kehanet çevrelerinin düşünceleri ile kendi eylemlerini Evanjelist danışmanlarının tavsiyesi ile hizalamış olması muhtemelmiş gibi gözükse de çok daha gerçek olanı Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin anlatıyı ona göre şekillendirmesiydi. Nitekim, Trump daha genel kültürel bir Hristiyanlık tanımı üzerinden hareket etmekteydi. Mesajı aslında tüm beyazlara yönelikti özel olarak Evanjelist gruplara değildi. Beyaz Amerikalılardan medyadan ziyade sadece kendilerine inanmasını istedi. Trump'ın mesajı netti. Kendisine inandıkları takdirde kendisi gibi güçlü ve zengin olacaklardı. Bu mesaj, Protestan kaynaklı ana akım bir görüş olan Refah Teolojisine³⁹⁷ inanan ve ekonomik açıdan zor durumda olup gücü eline almak isteyen insanlar için büyük bir fırsat sunuyordu.³⁹⁸ Beyaz Muhafazakâr Evanjelizme ek olarak Amerikan Hristiyanlığının güç temeline dayanmasından ötürü İsa algısı, erkek liderliği ve gücün bir birleşimiydi. Trump da bu tanıma uyan güçlü bir lider ve zengindi ve önceki Başkanlardan en büyük artısı da elit ve zengin

³⁹⁴ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 3; JerryFalwellJr, 28 Eylül 2018.

³⁹⁵ Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 2-14; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 12-13; "Trump 2024: A New Documentary Film Looks at What Happens to America After Donald Trump Leaves Office"; Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 3-6; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239.

³⁹⁶ Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 8.

³⁹⁷ Hristiyanlıkta dindarlık ile zenginliği eşitleyen bir görüş.

³⁹⁸ Sharlet, "He's the Chosen One to Run America"; Karagül ve EngiN Güder, "Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler", 111-16; Trangerud, "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters", 7.

olmasıydı.³⁹⁹ 2016'daki Trump mitinglerini izleyen Jeff Sharlet'e göre de Trump, Refah Teolojisinin canlı kanıtıydı, bu anlamda bu görüş için zaten seçilmiş biriydi. Buna inanan insanlar Trump'ın müjdesini kabul etmeye zaten mecburdu ve hazırды.⁴⁰⁰ Evanjelist Danışma Kurulu'ndaki Refah Teolojisi vaizlerinin çokluğu Trump'ı bu açıdan meşrulaştırmaya yarayacaktı. Karşılığında ise Trump onlara çok arzuladıkları siyasi meşruiyeti verecekti.⁴⁰¹

Evanjelistlerin Clinton'a karşı Trump desteğine karşılık, Trump'ın Paul Manafort liderliğindeki danışmanları hem 21 Haziran 2016'da Evanjelist Danışma Kurulunun kurulmasını sağladılar hem de Trump'ın tereddütte kaldığı ve seçmek istemediği, Trump kampanyasının hedefi olan Orta Batı bölgesinden Hristiyan Siyonist Mike Pence'in seçilmesi için Trump'a baskı yaptılar. Trump da 15 Temmuz 2016'da Pence'i Başkan Yardımcısı olarak seçti.⁴⁰² Pence, Beyaz Muhafazakâr Evanjelist olsa da seçilmesi yukarıda bahsedildiği gibi daha geniş bir kitleye, Beyaz Evanjelist ve daha genel açıdan beyaz ve muhafazakâr seçmene bir mesajdı. Trump'ın aksine Pence çok daha fazla onlardan biriydi.⁴⁰³

Kurulun oluşumun nedeni ise Trump'ın ön seçimlerde Evanjelist oyların çoğunu kazanmasından dolayı, Evanjelist ve diğer Hristiyanlar için önemli olan konularda bilgi sahibi olmak istemesi ve bu dini liderlerin tavsiyelerini almak olarak açıklandı. Kurul düzenli toplanacaktı ve belirli üyeler Trump'ın Hristiyan liderlerle yapacağı bazı özel toplantıları yönetecekti. Trump Evanjelistler ile ilişkisini *"Bu gruba çok büyük saygım ve hayranlığım var. Evanjelistler ve tüm Amerikalılar için önemli olan konular ve Başkan olduğumda uygulayacağım sağduyulu çözümler hakkında onlarla konuşmaya devam etmeyi dört gözle bekliyorum."* sözleri ile açıklıyordu.⁴⁰⁴ Gruba dahil olan Evanjelistlerin hepsi aynı motivasyonda değildi. Bazıları Trump'ı desteklemediği halde onu farklı düşünmeye teşvik etmek, bazıları da sıkı destekçisi olduğu için kurula katıldı.⁴⁰⁵ Üyelere daha yakından baktığımızda ise Cumhuriyetçi Parti'den eski Minnesota Kongre Üyesi Michele Bachmann, Afro-Amerikalı olan ve Refah Teolojisine Trump'ı çok dindar biri olarak gösterdiği için karşı çıkan A.R. Bernard, (2017'de istifa etti), Yahudi kökenli Bernie Sanders'ın kurtarılması gerektiğini söyleyen Afro-Amerikalı Refah Teolojisi vaizi Mark Burns, Şubat 2016'da Tanrının

³⁹⁹ Sharlet ve Moss, What The Family Reveals About White Evangelicals, Donald Trump, and the 'Wolf King'; *The Campaign for (White) Christian America: Lauren R. Kerby in Conversation with Jeff Sharlet*.

⁴⁰⁰ Sharlet, "He's the Chosen One to Run America".

⁴⁰¹ McLaren ve Jandrić, "The Fellowship of the Crooked Cross", 305.

⁴⁰² Peters ve Woolley, "Donald J. Trump, Trump Campaign Press Release"; Ülgül, "Faith Abroad", 7-8; "Evangelicals Rally to Trump, Religious 'Nones' Back Clinton"; Renaud, "Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?"

⁴⁰³ Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239.

⁴⁰⁴ Peters ve Woolley, "Donald J. Trump, Trump Campaign Press Release".

⁴⁰⁵ Jenkins, "Meet Donald Trump's New Evangelical Advisory Board".

Ted Cruz’u sonraki Başkan olarak atadıklarını belirten, Refah Teolojisi vaizleri Kenneth ve Gloria Copeland çifti, Tele-vaiz James Dobson, Liberty Üniversitesi Rektörü Jerry Falwell Jr. , Arkansas Haç Kilisesi (Arkansas Cross Church) papazı Ronnie Floyd, Teksas Prestonwood Baptist Kilisesi papazı Jack Graham, Dallas’tan Katolik karşıtı ve sıkı Trump destekçisi papaz Robert Jeffress, öncesinde Trump’ı çok sert eleştiren onun bir aldatmaca olduğunu ve çare olmadığını söyleyen ve daha sonra fikrini değiştirerek Clinton’un daha büyük kötülük olduğunu belirterek Trump’ı destekleyen Güney Evanjelist Semineri Başkanı Richard Land, kurul adına resmi olmayan sözcü olarak da nitelendirilen Johnnie Moore, Trump’ın Kutsal Kitaptan kötü alıntıları üzerine “*sadece kendiniz olun*” diyen İnanç ve Özgürlük Koalisyonu (*Faith and Freedom Coalition*) kurucusu Ralph Reed, Uluslararası Yaşam Desteği’nin (Life Outreach International) kurucusu James Robison, Hispanik Evanjelistlerden onu sertçe eleştiren ve hakkında kehanetler icat edilmesine karşı çıkan Tony Suarez ve grubun yaratıcısı, lideri ve Trump’ın manevi danışmanı Yeni Kader Hristiyan Merkezi (New Destiny Christian Center) Papazı ve Refah Teolojisini savunan Paula White’dı.⁴⁰⁶ Yine de Trump Evanjelistlerin bu desteğine karşılık, Başkan olduğunda kurumu feshedecek, kurul gayrı resmi olarak yoluna devam edecek ve süreç içerisinde de Trump karşıtları görevlerini bırakacaktı.⁴⁰⁷ Kurul seçim atmosferinde ve sonrasında Trump adına önemli bir işlev görecekti. Ancak kendileri açısından Trump’ı Hristiyanlığın temel ilkelerine yöneltmek ve onu “Hristiyan bir Bebek”⁴⁰⁸’ten yetişkin bir Hristiyan’a doğru yol aldirmaktansa, Trump’ın söz ve eylemlerini meşrulaştırmaya çalışan bir propaganda ekibi haline gelecekti. Nitekim grubun lideri Paula White, Hristiyan Siyonist dini lider Jim Bakker’in TV programında Trump’a muhalefetin Tanrı karşıtı olmaya benzediğini ve onun Tanrı tarafından seçildiğini vurgulayacaktı.⁴⁰⁹

Dolayısıyla bu İsa’nın mesajı üzerine kurulu bir kurtarma değil, Trump’ın mesajlarına ve onun liderliğini kabul etmeye dayanan bir kurtarma hareketiydi.⁴¹⁰ Bu çaresizliğin meşrulaştırılması süreci öyle bir aşamaya geldi ki tarihsel açıdan Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler dini nasıl kendi algılarına, çıkarlarına ve endişelerine göre dönüştürdülerse, Trump da bu dönüşümün görülen son aşaması oldu ve onların Trumpizm’e geçişinin ilk aşaması haline geldi. Böylece Trump’ın seçimi kazanması ve seçimlerde Beyaz Evanjelistlerin %81’inin, önceki Başkan adaylarından fazla şekilde ona oy vermesi, bu çaresizlikle başlayan

⁴⁰⁶ Jenkins, “Meet Donald Trump’s New Evangelical Advisory Board”.

⁴⁰⁷ Miller, “All the President’s Clergymen: A Close Look at Trump’s ‘Unprecedented’ Ties with Evangelicals”.

⁴⁰⁸ Beyaz Muhafazakâr Evanjelist çevrelerde Trump’ın Hristiyanlıkla alakalı hiçbir şey bilmediğini ima eden bir benzetme.

⁴⁰⁹ McLaren ve Jandrić, “The Fellowship of the Crooked Cross”, 310.

⁴¹⁰ Perry, “How Trump Stole Christmas—And Why Evangelicals Rally to Their Savior”.

ama değişen seçilmişlik anlayışını vurgulamaktaydı. Onlar açısından Başkan olması, seçilmiş olduğunu bir kez daha kanıtlarken, bu durum çaresizliğin yerini yeni umutlara bırakmaktaydı.⁴¹¹

Seçilmişliğin kökeninde ise İncil'deki Romalılar 13 ayeti vardı. Ayette “*Herkes baştaki yönetime bağlı olsun, çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle yönetime karşı direnen Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanır*” denmekteydi.⁴¹² Dolayısıyla bu anlayışa göre Tanrı istediğini yapmakta özgür olduğu için⁴¹³ ve kendisi adına kullandığı araçlar da buna dahil olduğu için, Trump ABD Başkanı seçildi, aksi takdirde seçilemezdi. Tanrı bir lideri seçmişse onun yaşamını ne kadar kötü olursa olsun ona itaat edilmesi gerekirdi. Gücü ve başarıyı kutsallaştıran bu gruplar, bir noktada yarattıkları güce tapmaya başladılar ve Trump'ın Başkanlığı da bu noktada günahıtan Tanrının isteğine dönüştü.⁴¹⁴ Bu açıdan Falwell Jr.'ın Mayıs 2017'de onlar için hiçbir şey yapmamasına rağmen Trump'ı Evanjelistlerin rüya başkanı olarak adlandırması ve Franklin Graham'ın şu sözleri bu kabullenişin belirtisiydi: “*Siyasi olarak her şeyi yanlış yaptı. Eşcinselleri rahatsız etti. Kadınları incitti. Orduyu rahatsız etti. Siyahları rahatsız etti. İspanyol halkını rahatsız etti. Herkesi rahatsız etti! Ve ABD başkanı oldu. Bunu sadece Tanrı yapabilirdi. Tanrı'nın Trump'ı desteklediğine dair hiç şüphe yok.*”⁴¹⁵ Böylece bu gruplar artık Trumpçı bir gerçeklik içinde yaşayarak, Trump'ın farklı davranışları, kararları ve hakkındaki iddialara dahi aldırış etmediler ve sadakatlerini sürdürdüler.⁴¹⁶ Beyaz Muhafazakâr Evanjelistlerin Trump'ın peşine takıldığıının bir örneği de Trump'ın sürekli bir korku atmosferi yaratması, bunun Kongre baskınına varan sürece kadar sürekli gündemde olmasıydı. Trump Ağustos 2018'de özel bir toplantıda yaklaşan ara seçimlerde Cumhuriyetçilerin Kongre'de çoğunluğu kaybetmesi durumunda, Demokratların yaptıkları her şeyi hızlı ve şiddetli şekilde altüst edecekleri konusunda onları uyardı.⁴¹⁷ Muhalefetin kökenini, kendilerine verdiği desteğe ve Başkanlığına bağladı. Yaptıkları sayesinde kendilerinin artık susmadığını belirtti. Yine Trump'ın 2020 seçimleri için “*kaybedersem ulus düşer*” söylemi bu grupların seçimlerinin hileli olduğuna

⁴¹¹ “Evangelicals Rally to Trump, Religious ‘Nones’ Back Clinton”.

⁴¹² İncil, Romalılar 13.

⁴¹³ Bu gruplar açısından Obama'nın seçilmesi, bir anlamda günahlarının bedeli ve Tanrının inançlıları sınamasıydı.

⁴¹⁴ Sharlet ve Moss, What The Family Reveals About White Evangelicals, Donald Trump, and the ‘Wolf King’.

⁴¹⁵ Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası”, 19; Louwerse ve Dart, “Donald Trump and the Christian Zionist Lobby”, 239-40.

⁴¹⁶ Myers, “Following Trump”, 104-9; “The Varieties of American Evangelicalism”.

⁴¹⁷ Martí, “The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump”, 4; *The Campaign for (White) Christian America: Lauren R. Kerby in Conversation with Jeff Sharlet.*

inanmalarına neden oldu.⁴¹⁸ Sosyolog Samuel L.Perry'nin düzenlediği Ağustos 2021 tarihli ankete göre, Beyaz Evanjelistlerin üçte ikisinden fazlası seçimlerin hileli olduğuna ve yine büyük çoğunluğu liberal medyanın Trump'ın yeniden seçilmesini engellemek için Covid-19'u abarttığını düşünmekteydi. Yine 6 Ocak'taki Kongre olayları konusunda, %70'i Trump'ı haklı görüyordu. Hatta suçlamaları Demokratlara ve medyaya yönelttiler. Trump onlar için hala Hristiyan değerleri adına savaşıyor bir liderdi ve Tanrının seçtiği bir adamın yanlış yapma olasılığı yoktu. Tanrı seçtiğine göre de görevde kalmalıydı.⁴¹⁹

15 Eylül 2021 tarihli Pew anketine göre de Beyaz Amerikalılar arasında Evanjelist etiketinden büyük ölçekli ayrım olmadığı, Trumpizm'in ne kadar etkili olduğunu göstermekteydi. Hatta 2016'da Trump'ı olumlu gören ancak kendilerini Evanjelist olarak tanımlamayan Beyaz Amerikalıların, 2020 yılına kadar kendilerini Evanjelist olarak tanımlaması aynı ankete göre çok daha olasıydı.⁴²⁰ Nitekim Evanjelist kelimesi dini anlamından çıkıp Trump taraftarı olmak ile özdeşleşiyordu. Midwestern Baptist Theological Seminary'den Evanjelizm üzerine çalışan tarihçi Thomas S. Kidd de bunu vurguluyordu.⁴²¹

Yine de Trump'ı sadece Beyaz Evanjelistler iktidara taşımadı onun hedefi başından beri Beyaz Amerikalılardı. Trump, Beyaz Katoliklerden, Beyaz ana akım Protestanlardan, geleneksel Cumhuriyetçilerden ve belki de en önemlisi daha önce Demokratları destekleyen ancak onun kampanyasının ana hedefi olan ve mesajını kabul eden Paslı Kuşak (Rust Belt⁴²²) eyaletlerindeki işçi sınıfından oy olarak iktidara geldi.⁴²³ Nitekim PRRI araştırmasına göre de %44 Beyaz Hristiyan nüfusun (Beyaz anaakım Protestanlar, Beyaz Katolikler, Güneye ek Beyaz Evanjelistler) en çok yoğunlaştığı yer burası, orta batı idi. Zafer buradaki beyaz işçi sınıfına ekonomik ve kültürel bir mesajdan geçmekteydi. Seçim sonrası yayınlanan bir ankette de ülkelerinde yabancı gibi ve tehdit altında olduklarını hisseden beyaz işçi sınıfı seçmenlerinin Trump'ı destekleme olasılığı oranı 3,5 kat fazlaydı.⁴²⁴ Dolayısıyla seçmenlerinin temeli

⁴¹⁸ Martí, "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump", 4; *The Campaign for (White) Christian America: Lauren R. Kerby in Conversation with Jeff Sharlet*.

⁴¹⁹ Perry, "How Trump Stole Christmas—And Why Evangelicals Rally to Their Savior"; Jervis, Ramirez, ve Ruiz-Goiriena, "No regrets": Evangelicals and other faith leaders still support Trump after deadly US Capitol attack".

⁴²⁰ SMITH, "More White Americans adopted than shed evangelical label during Trump presidency, especially his supporters".

⁴²¹ Kidd, "What Happened to 'Evangelicals'?"

⁴²² Ohio, Michigan, Pensilvanya gibi orta batı eyaletleri.

⁴²³ Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 2-7; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 79; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; PRRI, "The 2020 Census of American Religion".

⁴²⁴ Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 2-7; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 79; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; PRRI, "The 2020 Census of American Religion".

beyazdı ancak bazıları dindar dahi değildi. Ortak özellikleri, kültürel bir Hristiyanlık tanımı üzerinden hareket etmeleri idi.⁴²⁵

3.3. Trump Dönemi Politikaları ve Evanjelizm

3.3.1. Trump'ın Kabinesi: Aile Şirketi ve Kabine A.Ş

Trump Beyaz Saray'ı ve kabinesi sert görüşlü ve aktif savaş tecrübesi olan emekli askerlerden, varlıklı iş adamlarından ve en önemlisi Trump'ın ailesinden ve sadık adamlarından oluşmaktaydı. Askerler ve güvenlik açısından Mike Flynn, James Mattis, John Kelly, Steve Bannon, Mike Pompeo gibi isimler vardı. Göreve başladığı günü, insanların ülkelerinin yeniden sahibi olduğu ve gücün Washington'dan halka geçtiği gün olarak nitelendirse de kabinesi ABD tarihindeki en iş odaklı kabinelerden biri ve en zengin kabineydi. Kabinedeki 15 kişiden 5'i kariyerlerinin tamamını iş dünyasında geçirmişti. Son olarak aile ve sadakate her şeyden çok değer veren Trump'ın, yakın çevresi olarak Jared Kushner ve ekibi ve Trump'a sadakatinden şüphe edilmeyecek olan kabine üyeleri ve Beyaz Saray'daki isimler vardı. Politika belirlemede ise yönetim geleneksel Cumhuriyetçiler, onları yıkmaya çalışan Alternatif Sağ⁴²⁶ ve aile arasında gelgitler yaşayacaktı. Ama en baskın çıkacak olanı aileydi.⁴²⁷

Yönetime yakından baktığımızda Beyaz Saray Personel Şefliğine, geleneksel Cumhuriyetçi, Meclis Başkanı Paul Ryan ve Senato çoğunluk lideri Mitch McConnell'in desteklediği, Reince Priebus atandı. Aslında Beyaz Saray'daki en önemli görev olmasına rağmen zayıf kalacaktı ve Kushner'in Trump'ın sağ kolu ve Bannon'ın danışmanlık pozisyonu altında ezilecekti. Zaten 2017'de yerini eski General John F. Kelly'e bıraktı.⁴²⁸ Başkan Yardımcılığına, Indiana valisi Hristiyan Siyonist Mike Pence getirildi. Trump başlangıçta Pence'in doğru kişi olup olmadığından şüphelendiği için seçmek istemedi. Ancak danışmanları ve aile üyeleri Cumhuriyetçi Parti'yi yeniden birleştirmek ve kendisine olan muhalefeti önlemek açısından onu önerdi. Pence'in, muhafazakâr biri olarak hem Washington'daki Cumhuriyetçilerle hem de aşırı muhafazakâr ve İsrail destekçileri ile yakın bir ilişkisi vardı.⁴²⁹

⁴²⁵ Edgell, "An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election", 2-7; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 79; Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 239; PRRI, "The 2020 Census of American Religion".

⁴²⁶ Beyaz üstünlükçü, göçmen ve feminizm karşıtı aşırı muhafazakâr yapı

⁴²⁷ Desilver, "Trump's Cabinet will be one of most business-heavy in U.S. history"; Karagül ve Engin Güder, "Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler", 121.

⁴²⁸ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 51-52; Sebastian, "A Close Look at Donald Trump's Cabinet".

⁴²⁹ Burns ve Haberman, "How Donald Trump Finally Settled on Mike Pence"; Panetta, "Trump Picked Mike Pence as His Running Mate Because 'He Says Nice Things about Me,' According to a New Book", 15 Temmuz 2019;

Pence’i geleneksel Cumhuriyetçiler, Trump’ı dengeleyecek güvenilir biri olarak görmekteydi. Göreve gelmesinden önce Senato Çoğunluk Lideri McConnell ve Meclis Başkanı Ryan gibi isimler, Pence’in çok iyi bir seçim olacağını vurgulamaktaydı.⁴³⁰ Kendisini sırasıyla Hristiyan, muhafazakâr ve Cumhuriyetçi olarak nitelendirdiği için Pence, muhafazakâr seçim bölgelerinde, kararsız seçmenler arasındaki desteği arttırmada da önemli olabilirdi. Trump’ın kampanyasının hedefi Pensilvanya ve Iowa arasındaki Demokratların hâkim olduğu bölge olduğu için, orta batılı ve Evanjelist çekiciliğe sahip birinin göreve gelmesi önemliydi. Pence, hem Trump’a sadık olabilir hem de muhafazakârlar arasındaki kötü imajını ve sert mesajlarından rahatsız olanları Trump’ın yanına çekebilirdi. Trump ve kendisinin inananlar olduğunu söyleyen Pence, Başkanın dini imajını düzeltmeye yardımcı oldu.⁴³¹

Steve Bannon ise Trump’ın Baş Stratejisti ve Kıdemli Danışmanı oldu. Alternatif Sağa mensup ve aşırı sağcı Breitbart News’in eski başkanıydı.⁴³² Priebus ve Pence’in temsil ettiği geleneksel Cumhuriyetçilere düşmandı. Haziran 2015’teki Bloomberg Politics analizinde, “*ABD siyasi hayatının en tehlikeli ismi*” olarak nitelendirildi. Özellikle Yahudi örgütler, antisemitik yorumları nedeniyle bu atamayı kınadı.⁴³³ Trump’ın damadı ve kıdemli danışmanı Kushner ise medya şirketi Observer’in sahibiydi.⁴³⁴ Trump’ın medya stratejisinden sorumlu Kushner özellikle Ortadoğu üzerine yoğunlaşacaktı. Kushner aslında Demokrattı ama seçim kampanyası ile bu fikirlerden liberal elitlere duyduğu kızgınlıktan dolayı uzaklaştı.⁴³⁵

Ulusal Güvenlik Danışmanı ise Trump’ın kampanyası sırasında Baş Askeri Danışmanı, en gözde generali Korgeneral Mike Flynn idi. Alternatif Sağ harekete mensup Flynn’in farklı teorileri, onun ordu içinde düşüncelerinin “Flynn gerçekleri” olarak adlandırılmasına yol açtı.⁴³⁶ Trump’ın IŞID, İran gibi dış politika yaklaşımında ve ordu konusundaki fikirlerinde danışmanlık yaptı. İslamcı ideoloji ile mücadele edilmesi gerektiğini savunan Flynn, İran’ı

Zurcher, “Donald Trump chooses Mike Pence as his running mate”; Hawkings, “Who’s Mike Pence and Why Has Trump Picked Him?”, 14 Temmuz 2016.

⁴³⁰ Burns ve Haberman, “How Donald Trump Finally Settled on Mike Pence”; Panetta, “Trump Picked Mike Pence as His Running Mate Because ‘He Says Nice Things about Me,’ According to a New Book”, 15 Temmuz 2019; Zurcher, “Donald Trump chooses Mike Pence as his running mate”; Hawkings, “Who’s Mike Pence and Why Has Trump Picked Him?”, 14 Temmuz 2016.

⁴³¹ Burns ve Haberman, “How Donald Trump Finally Settled on Mike Pence”; Panetta, “Trump Picked Mike Pence as His Running Mate Because ‘He Says Nice Things about Me,’ According to a New Book”, 15 Temmuz 2019; Zurcher, “Donald Trump chooses Mike Pence as his running mate”; Hawkings, “Who’s Mike Pence and Why Has Trump Picked Him?”, 14 Temmuz 2016.

⁴³² Sebastian, “A Close Look at Donald Trump’s Cabinet”.

⁴³³ Kanat, ve Hannon, “Trump’ın Kabinesi ve Ulusal Güvenlik Ekibi”, 11-12.

⁴³⁴ Sebastian, “A Close Look at Donald Trump’s Cabinet”.

⁴³⁵ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 92-93.

⁴³⁶ Kanat, ve Hannon, “Trump’ın Kabinesi ve Ulusal Güvenlik Ekibi”, 12-15; Sebastian, “A Close Look at Donald Trump’s Cabinet”; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 18-19.

Ortadoğu'daki istikrara en büyük tehdit olarak görmekteydi. Kudüs Gücü gibi milis güçlerine karşı da çok sert olunması gerektiğini savundu. NATO'yu eleştiren ve örgüte güvensizlik duyan Flynn, NATO'nun gözden geçirilmesini de savundu ve bu anlamda Trump'ın bu konu hakkındaki düşüncelerini de şekillendirmeye katkıda bulundu.⁴³⁷ CIA direktörlüğüne ise Çay Partisi⁴³⁸ hareketinden Evanjelist Mike Pompeo getirildi. Obama'yı terörle mücadele konusunda eleştiren Pompeo, aynı zamanda Müslüman ülkelerin terörizmi yeterince kınamadığı için eleştirdi hatta suç ortağı olduklarını ifade etti. İran konusunda ise Trump ile aynı düşüncede idi. Nükleer müzakerelere karşıydı. Hava saldırısı ile İran'ın nükleer imkanlarının yok edilebileceğini açıklayacaktı.⁴³⁹ Dışişleri Bakanlığına ise ExxonMobil'in Başkanı, Rex Tillerson getirildi. Onunla modern zamanlarda bir Dışişleri Bakanı, ilk kez kamu sektörü deneyiminden yoksun olarak göreve başladı.⁴⁴⁰ Savunma Bakanlığına ise Afganistan ve Irak'ta görev alan "Kuduz Köpek" ve "Savaşçı Keşiş" lakaplı General James Mattis getirildi. ABD Merkez Komutanlığı (CENTCOM) Başkanı idi ve en etkili askeri liderlerden biriydi. Muhafazakâr bir Cumhuriyetçi olan Mattis, siyasal İslam'a ve İran'a karşı daha sert tavır alınmasını istemesine rağmen Nükleer Anlaşmadan da tamamen vazgeçilmesini istemedi.⁴⁴¹

Beyaz Saray'da ve kabinede hiç kimsenin siyaset geçmişi yoktu. Trump Tower yapılanmasını Beyaz Saray'a taşıyan Trump, kendi idari tarzına uygun olarak tecrübeleri, aile ve arkadaşları ile işleri halletmeyi düşündü.⁴⁴² Geleneklere ve kanunlara aykırı olarak Beyaz Saray'da aile fertlerine görev verdi ve onlar şirketteki görevlerine benzer görevler üstlendi.⁴⁴³ Onun altında ise asıl güç olmak için yarışan ve birbirlerine rakip olan Priebus, Bannon ve Kushner vardı. Priebus, Trump'ın bireysel kararlarından ziyade işleri Kongreye sevk etmeye çalıştı. Bannon, geleneksel Cumhuriyetçi düşünceleri bertaraf etmeye çalışarak işleri kararnamelerle halletmeye çalıştı. Kushner ise aile statüsü ve milyarder olarak liberal elitlerle ve iş adamları ile etki üretmeye çalıştı.⁴⁴⁴ Priebus'un ve Pence'in atanması geleneksel Cumhuriyetçilere zeytin dalı uzatmak olsa da Bannon gerçeği vardı. Trump bir elinde zeytin dalı tutarken, diğer eli yumruk pozisyonundaydı. Yumruğun hedefi ise geleneksel

⁴³⁷ Kanat, ve Hannon, "Trump'ın Kabinesi ve Ulusal Güvenlik Ekibi", 12-15; Sebastian, "A Close Look at Donald Trump's Cabinet"; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 18-19.

⁴³⁸ Cumhuriyetçilerin muhafazakâr kanadı içindeki bir gruptur. Devlet harcamalarının azaltılmasını ve düşük vergilendirmeyi savunmaktadırlar. Bkz. Wolff, *Ateş ve Öfke*, 19.

⁴³⁹ Kanat, ve Hannon, "Trump'ın Kabinesi ve Ulusal Güvenlik Ekibi", 17-19; Winston ve Miller, "5 Trump Cabinet Members and Their Christian Faith".

⁴⁴⁰ Sebastian, "A Close Look at Donald Trump's Cabinet".

⁴⁴¹ Sebastian.

⁴⁴² Wolff, *Ateş ve Öfke*, 131 ve 141-43.

⁴⁴³ Wolff, 131 ve 141-43.

⁴⁴⁴ Wolff, 131 ve 141-143

Cumhuriyetçiler ve Yeni Muhafazakarlardı. Yeni Muhafazakârlardan William Kristol da Bannon'ı aşırılıkçı ve itibarsız biri olarak itham etmekteydi.⁴⁴⁵ Bannon daha önce Daily Beast'e düzen karşıtı olduğunu vurgulayarak "*Ben bir Leninistim devleti yok etmek istiyorum*" demesi bu anlamda önemliydi.⁴⁴⁶

Dolayısıyla Trump'ın ardından gelen asıl güçler Bannon ve Kushner'di. Ortadoğu bağlamında ise sadece Kushner'di. Bannon'ın görevden ayrılmasından sonra da Trump'tan sonraki asıl güç haline geldi. Kushner daha sonra dış politika bölümünde daha net irdelenecek olsa da Bannon, Wolff'a göre ilk yıl, yönetimin en önemli ismiydi. Çatışmacı biri olarak modernizm, liberalizm ve bürokrasi karşıtıydı. Yahudi milyarder, Trump bağışçısı ve İsrail yanlısı Sheldon Adelson'a yakındı. Alternatif Sağdaki genel eğilimin yansıması ve sağcılığın paradokslarından da biri olan, İsrail'e destek ile antisemitik görüşlere beraber sahipti. Bannon gibi Alternatif Sağ üyeleri, İsrail'in Ortadoğu'da Amerikan değerleri ve çıkarları için savaştığını düşünmekteyken diğer taraftan da tarihsel ve sosyolojik olarak antisemitikti.⁴⁴⁷

Wolff'a göre, Trump'ın savunduğu fikirler, Breitbart makalelerinden alıntıydı. Ya da Wolff'un aksine Trump, kendi düşüncelerine uyan kişileri işbaşına getirdi. Lakin Trump'ın Bannon'la tanışmasından önceki konuşmalarına baktığımızda, Trump'ın dünyayı algılayış şekli ve yorumları Bannon ile benzerdi. Rona Barrett ile 1980'de yaptığı bir mülakatta dünyayı vahşi iş güdülerini olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırıyordu. Dünyayı sıfır toplamı oyun perspektifinden görmekteydi. Ona göre iki kişi aynı anda kazanamazdı.⁴⁴⁸ Özellikle seçim kampanyasındaki söylemleri düşünüldüğünde, çok da bir şeyin değişmediği açıktı. Belki Bannon, o görüşlerin daha da sertleşmesine ve sistemli hale gelmesine neden olabilirdi ve hangi tür seçmene bu fikirlerin ulaştırılması gerektiğini belirleyebilirdi. Lakin onun hedefi de Beyaz işçi sınıfıydı.⁴⁴⁹ Trump'a yeni bir Andrew Jackson⁴⁵⁰ olduğunu vurgulayan ve ona Jackson'dan alıntılar yapan Bannon için, dış politikada ise İsrail'e destek merkezi önemde olsa da ondan çok daha önemli olan Çin'di. Çin yakında milliyetçi bir devlete dönüşeceği için bir gün mutlaka savaşmak zorunda kalacaklarını ve buna bir an önce önlem alınması gerektiğini düşünmekteydi.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Lizza, "Steve Bannon Will Lead Trump's White House".

⁴⁴⁶ Sebastian, "A Close Look at Donald Trump's Cabinet".

⁴⁴⁷ Zeveloff, "How Steve Bannon and Breitbart News Can Be Pro-Israel — and Anti-Semitic at the Same Time"; Sales, "Stephen Bannon: 'I'm proud to be a Christian Zionist'"; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 43-49, 76-80, 131-132 ve 141-144

⁴⁴⁸ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 79; *Trump: An American Dream*.

⁴⁴⁹ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 21 ve 63

⁴⁵⁰ ABD'nin 7. Başkanı Jackson, göre düşmanla anlaşmak yerine sert cevap verilmeliydi.

⁴⁵¹ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 21 ve 63

Bu üçlü dışında Pence, Evanjelistler ve geleneksel Cumhuriyetçiler için önemli olsa da gerçek olan Pence'in, Trump için sadık bir adam olduğuydu. Trump'tan önce Cruz'u destekleyen Pence, Cruz'un saf dışı kalmasıyla bir anlamda yenilgiyi kabullenerek itaat etmekten başka çaresi olmayan bir adam konumuna düştü. Muhafazakarların ve Evanjelistlerin gözünde itibarı vardı. Ancak geniş kesimleri rahatsız eden, nitekim geri adım atmak durumunda kaldığı dini kaynaklı kararları nedeniyle de Indiana Valisi olarak seçilme olasılığı düşüktü. 2016 yazında vali olarak onay oranı %50'nin altına düşmüştü. Trump'a katılmak zorundaydı. Göreve gelmesinden önce, serbest ticareti ve Irak Savaşı'nı destekliyordu. Trump'ın Hispaniklere ve Müslümanlara karşı tavırlarını eleştiriyordu. Müslümanlara ABD'ye giriş yasağını, saldırgan ve anayasaya aykırı olarak nitelendirmişti. Ancak görevden sonraki süreç içerisinde, Trump Pence'in görüşlerine katılmadığını belirtince fikirlerini Trump ile hizalamak durumunda kaldı. Seçimlere bir ay kala Trump'ın 2005 yılına ait kadınlara dair tartışmalı konuşmalarını içeren (*Access Hollywood*) videosunun ortaya çıkması üzerine Pence'in sessiz kalması da onun Trump'a itaat etmek zorunda olduğunun bir işaretiydi.⁴⁵² Wolff'a göre Pence, görev süresi dahi tartışmalı olan etkisiz bir elemandı. Açılışlara katılarak, Trump'ın selamlarını ileten, patronu kızdırmamaya çalışan sıradan bir Başkan Yardımcısı idi. Hatta onu kim olduğunu kavrayamamış biri olarak tanımlamaktaydı. Trump'ın gölgesinde yaşayan biri olarak onu dizginlemekte ve Batı Kanadı⁴⁵³nı dengelemekte başarısız biriydi.⁴⁵⁴ Kısacası, Beyaz Saray'da seçimden sonra röportajlar yapan gazeteci Michael Wolff'un da belirttiği gibi Beyaz Saray, Trump'ın en tepede olduğu, diğer kişilerin onun dikkatini çekmeye çalıştığı bir yerdi.⁴⁵⁵

3.3.2 Trump'ın Dış Politika Anlayışı- Diplomasinin Reddi

Bireyler dış politika yapımında en önemli unsurlardan biridir. Richard C. Synder, H.W. Bruck ve Burton Sapin, devletin davranışlarını, devletin resmi karar alıcılarının davranışları olarak tanımlamaktadır.⁴⁵⁶ Bu açıdan meselede birey olarak Trump ve onun İsrail-Filistin

⁴⁵² Kanat, ve Hannon, "Trump'ın Kabinesi ve Ulusal Güvenlik Ekibi", 8-9; Burns ve Haberman, "How Donald Trump Finally Settled on Mike Pence"; Panetta, "Trump Picked Mike Pence as His Running Mate Because 'He Says Nice Things about Me,' According to a New Book", 15 Temmuz 2019; Hawkings, "Who's Mike Pence and Why Has Trump Picked Him?", 14 Temmuz 2016; Zurcher, "Donald Trump chooses Mike Pence as his running mate".

⁴⁵³ Beyaz Saray'daki yönetim ofislerinin bulunduğu yer.

⁴⁵⁴ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 148-49.

⁴⁵⁵ Wolff, 131.

⁴⁵⁶ Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 79-83.

meselesinde görevlendirdiği sadık adamları Kushner ve ekibi arasındaki ilişki ve süreci anlamak önemlidir. Burada dış politika kararlarında, uluslararası ortam yani yeni bir jeopolitik düzenin doğuşu süreciyle birlikte, karar vericilerin kişilikleri, olayları algılama şekilleri, inançları, istekleri, siyasi ortama duyarlılığı ve dayandığı taban öne çıkmaktadır.⁴⁵⁷

Kendi dış politika anlayışına ve ilkelerine yakından baktığımızda Trump dış politikada, gücün en sağlam temel olduğuna inanmaktaydı. Gücün araçları olarak hem ordu hem de ekonomiye işaret etmekteydi. Bir yandan ABD liderliğine dayanan Jacksoncı bir yaklaşımla, düşmanları korkutmak ancak öte yandan dış müdahaleye de karşı olmak temelinde bir politika izlemek istemekteydi. Dış müdahaleden kaçınmanın en iyi yolu ise gücü yani orduyu görünür kılmaktı.⁴⁵⁸ Yine de saf bir izolasyoncu değildi. Açık ve Amerika'nın varlığını hedef alan bir tehdide sert cevap verilmeliydi. Bu anlamda barış için savaşı savunmaktaydı. Bu, en büyük düşman olarak nitelendirdiği IŞİD'in bombalanması ve Süleymani suikastında görülebilirdi. İran'a karşı sert tavır benimserken amacı değerleri yaymak ya da insan hakları değildi.⁴⁵⁹ Gücün ikinci aracı olarak, ekonomik güçlerini kendileriyle çalışan ülkeleri ödüllendirmek, çalışmayanları ise cezalandırmak için kullanmak gerektiğini savunmaktaydı.⁴⁶⁰ Diplomasi açısından ise iş ve hayattaki tecrübelerine güvenmekte, temel müzakere stratejisi, kendi deyimiyle *"anlaşmaya en çok ihtiyacı olan taraf en azıyla masadan kalkmalıdır"* temeline dayanmaktaydı. Karşı taraf için koşulları iyice ağırlaştırıp, anlaşma için karşı taraf yalvarana dek yaptırımları arttırmayı amaçlamaktaydı.⁴⁶¹ Bu temel yaklaşım İran ve Filistin meselelerinde görülecekti. Trump, öngörülemezliği ve şaşırtmayı diplomaside savunurken, ticarete bunun kendisine çok para kazandırdığını iddia etmekte ve siyasette de işe yarayacağını düşünmekteydi. Trump'a göre bu ilkeler her zaman her savaşı kazandırır.⁴⁶²

Trump dış politikayı yürütme konusunda ise "kariyer diplomatları" dediği dışişleri bürokratlarına asla güvenmiyor ve her fırsatta eleştiriyordu. Ona göre dünya korkunç bir karışıklık içindeydi ve bu durumdan sorumlu olanlar ise bu insanlardı. Amerikalı diplomatları ABD'yi en tehlikeli döneme sokmakla ve dış politikada çıkmaza sürüklemekle suçlayan Trump, "sözde uzmanların" önerilerini önemsemeyeceğini açıkça söylüyordu.⁴⁶³ Trump'ın mevcut kurumlara karşı güvensizliği ve bazen açıkça düşmanlığı, kendisini dış politika

⁴⁵⁷ Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 79-83.

⁴⁵⁸ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 50; Lowry, "Trump Is Neither Neocon Nor Isolationist".

⁴⁵⁹ Lowry, "Trump Is Neither Neocon Nor Isolationist".

⁴⁶⁰ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 50; Lowry, "Trump Is Neither Neocon Nor Isolationist".

⁴⁶¹ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 57-58 ve 63-64

⁴⁶² Trump, 57-58 ve 63-64

⁴⁶³ Trump, 49-50.

konusunda sadece kendisine ve dar bir çevreye güvenmeye mecbur bıraktı. Alışlageldik diplomatik davranış kalıplarını kırarak, devlet geleneklerini ve bürokrasiyi hiçe sayarak diplomatları arka plana itti. ABD'nin yarattığı uluslararası sistemin yapısını, ilkelerini, kurallarını ve kurumlarını önemsemedi. Amerikan müttefiklerini sert şekilde eleştirdi. Devlet liderleriyle ilişkilerini, karar alma sürecini ve yönetimi bireyselleştirdi. Devleti adeta Twitter üzerinden yönetmeye kalkması, en gizli bilgileri zaman zaman halka açıklaması ve karşısına çıkan engelleri halka şikâyet etmesi, kabine üyelerini Twitter'dan değiştirdiğini duyurması, medyadaki kişilerle sürekli polemige girmesi bu bireyselliğin yansımalarıydı.⁴⁶⁴

Dışişleri Bakanı olarak atadığı Rex Tillerson'un bu anlamda "çizgili takım elbiseli adamlar" olarak aşağıladığı Dışişleri personelinden biri olmaması önemliydi. Yine de Tillerson bile Ortadoğu konusunda arka planda bırakılarak, adeta gayri resmi danışman konumuna düştü. Mart 2018'de görevden alındığında Tillerson, karşılaştığı en büyük zorluğun, jeopolitik karmaşıklıktan çok Trump ile olan ilişkisi olduğunu vurgulayacaktı. Ayrıca Trump'ın disiplinsiz olduğunu ve kendisine sunulan raporları okumaktan hoşlanmadığını, Kushner'in diplomatik rolünü ise anlamadığını ve Başkanın damadının Beyaz Saray danışmanı olmasının benzersiz olduğunu söyleyecekti. Tillerson, Kushner'in rolünden de rahatsızdı. Kushner'in ziyaret ettiği ülkelerdeki Dışişleri Bakanlığı ve ABD büyükelçiliği ile koordineli hareket etmediğini, bunu defalarca dile getirmesine rağmen yönetim kademesinde pek bir şey değişmediğini dile getirmişti.⁴⁶⁵

Dışişleri Bakanlığı bu dönemde işlevsiz kılınmıştı. Trump, 2017'de bakanlığın bütçesini 55 milyar dolardan 35 milyara indirdi. American Foreign Service Association'a göre, aynı yıl Trump'ın başkanlığı sırasında kendisinin sevmediği üst düzey kariyer diplomatların birçoğu istifa ederken dış görev başvuruları da yarı yarıya düştü. Mike Pompeo'nun Dışişleri Bakanı olarak Nisan 2018'de göreve gelmesi sonrası bile bakanlıktaki en üst düzey 9 görevden 7'si başta olmak üzere yüzlerce pozisyon boştu.⁴⁶⁶

Dış politikada Trump'ın, aile ve arkadaşlarının siyasi ve finansal çıkarları öncelenmişti. Beyaz Saray çalışanları, ABD için değil kendisi için çalışmaktaydı. Bu yüzden patronun dediğini yapabilirler ya da onun izin verdiği ölçüde serbest davranabilirlerdi ki aksi takdirde

⁴⁶⁴ Burns, Sebenius, ve Mnookin, "Tillerson's Exit Interview"; Fox, "Tillerson says Kushner conducted foreign policy without him"; Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 83; Karagül ve Engin Güder, "Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler", 122.

⁴⁶⁵ Burns, Sebenius, ve Mnookin, "Tillerson's Exit Interview"; Fox, "Tillerson says Kushner conducted foreign policy without him"; Karagül ve Engin Güder, "Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler", 122.

⁴⁶⁶ Burns, Sebenius, ve Mnookin, "Tillerson's Exit Interview"; Lucas, "Rex Tillerson and the shambles of Trump's 'family and friends' foreign policy".

kovulurlardı. Trump'ın sloganı belliydi “işini yaparsan işinde kalırsın, işini yaparsan daha iyisini bulursun aksi takdirde kovulursun”. Sert ve talepkâr bir patron olarak başarıyı ödüllendirdiğini iddia etse de başarıdan daha önce Trump'ın birincil değeri sadakatti. Tillerson'un aslında görevden alınması da Trump ve Kushner ikilisi ile yaşadığı anlaşmazlığın ve sadakatsizliğin birleşimiydi.⁴⁶⁷ Trump'ın kendisine danışmadan dış politika konusunda açıklamalar yapması (Katar konusunda Körfez'e ılımlılık çağrısı, İsrail'e eleştirel ve şüpheyile yaklaşması gibi) ve Trump'a bir toplantı sırasında hakaret etmiş olması kendisinin sonunu getirdi. Yine Kushner grubu da Tillerson'ı engel olarak görmekteydi. Çünkü o varken ikinci planda kalma tehlikeleri vardı. Böylece bu grup da medya aracılığıyla Tillerson'ın yerini “sadık adam” olarak gördükleri Pompeo'nun geçmesi için propaganda yaptılar. Trump'ın gözünde sadakatin üstün olması, diplomaside kendisine güvendiği ve sadık olduğunu düşündüğü insanlara görev vermesine neden oldu. Bu Ortadoğu bağlamında başından beri Kushner ve ekibiydi.⁴⁶⁸

3.3.2.1 İsrail ve Ortadoğu Siyasetinde Gerçek Güç: Kushner Grubu

Trump'ın İsrail'e desteğinin altında, Hristiyan Siyonist inancın aksine kendinden önceki yönetimlerin de benimsediği Kaçınılmaz Kader düşüncesi ve Protestanlık kaynaklı değerler ve siyasi kültür yatmaktaydı. İsrail'e destek konusunda Trump'ı daha önceki başkanlardan farklılaştıran, işleri aşırı derecede kişiselleştirmesi idi. Trump, İsrail'i seçim kampanyası boyunca gerçek müttefik ve en önemli müttefik olarak vurgulayarak Ortadoğu devletlerine mesaj verdi. İsrail'e Ortadoğu'daki istikrarın korunmasında değer verirken, onun bölgedeki tek istikrarlı demokrasi olduğunu belirtti. İsrail'in adil bir ticaret ortağı olduğunu, tıp, iletişim, teknoloji ve enerji konularında iş birliği potansiyeline dikkat çekti. Kişisel hisleri açısından, Yahudi halkını her zaman sevdiğini ve hayranlık duyduğunu ve İsrail'le özel ilişkisi olduğunu belirten Trump, ABD'nin geçmişte olduğu gibi bugün de İsrail'in yanında olacağını vurguladı. Bu açıdan Obama'nın zarar verdiğini düşündüğü tarihsel devamlılığa işaret etti.⁴⁶⁹

Yine de vurguladığı özel ilişkisine karşın Trump Aralık 2015'te Washington'da Cumhuriyetçi Yahudi Koalisyonu⁴⁷⁰ tarafından düzenlenen bir etkinlikte Kudüs konusunda

⁴⁶⁷ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 106 ve 147; Burns, Sebenius, ve Mnookin, “Tillerson's Exit Interview”; Lucas, “Rex Tillerson and the shambles of Trump's 'family and friends' foreign policy”.

⁴⁶⁸ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 106; Burns, Sebenius, ve Mnookin, “Tillerson's Exit Interview”; Lucas, “Rex Tillerson and the shambles of Trump's 'family and friends' foreign policy”.

⁴⁶⁹ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 20, 56-57, 65

⁴⁷⁰ Trump bağışçısı Yahudi kumarhane patronu Sheldon Adelson'ın önemli destekçisi olduğu Yahudi Cumhuriyetçi tabanı genişletmek için çabalayan yapı.

taahhütte bulunmamayı tercih etti. Bölgeye barışı getirebileceğine Filistin ve İsrail'i aynı masaya oturabileceğine bir dönem inandı. Şubat 2016'da İsrail-Filistin meselesinde tarafsız olacağını belirtti. 2016'daki AIPAC toplantısında ise Cruz ile İsrail'e destek konusunda adeta yarıştı. İsrail'e uzun zamandır destek verdiğini belirten Trump'ın bir numaralı önceliği ise Kudüs'ten ziyade nükleer anlaşmayı feshetmek idi. Cruz ise, Trump'tan daha İsrail yanlısı olduğunu vurgularken, Trump'ı meselelerde tarafsız kalmaya çalışmakla suçladı. Trump, ancak Cruz'u saf dışı bıraktıktan ve Kudüs'ün başkent ilan edilmesinin gerekli olduğunu iddia eden Bannon'ın Ağustos'ta kampanya başına geçmesinden sonraki süreçte ve Netanyahu ile yaptığı kişisel bir görüşmeden sonra Kudüs vaadini verdi.⁴⁷¹ Eylül 2016'da Netanyahu ile yaptığı görüşme sonrası yapılan basın açıklamasında, bölgede barışın ancak Filistinlilerin nefretten ve şiddetten vazgeçmesi ve İsrail'i bir Yahudi devleti olarak kabul etmesi ile mümkün olacağı belirtti. Yine Trump Netanyahu'ya Başkan seçilirse, Kudüs'ün İsrail'in bölünmemiş ve ebedi başkenti olarak kabul edeceğini ve büyükelçiliği oraya taşıyacağını açıkladı.⁴⁷² Aralık 2016'da ise Trump bir adım daha ileri giderek İsrail'in Filistin topraklarında yerleşim faaliyetlerinin uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirten ve Obama'nın da onayladığı BM Güvenlik Konseyi kararı öncesi, gizlice Rusya ile iletişime geçerek kararı engellemeye çalıştı. Göreve geldiği ilk bir ay içinde Netanyahu'yu Beyaz Saray'a davet etti ve daha sonra kendisi İsrail'e gitti. Şubat 2017'de bir veya iki devlet fark etmeksizin çözümün iyi olacağı konusunda güvence verdi. İsrail'e savunma yardımı için Obama döneminde yapılan bir anlaşmayı kanun haline getirerek 10 yıl içinde 38 milyar dolar vermeyi vaat etti.⁴⁷³

Trump'ın İsrail yanlısı politikasına yön veren Hristiyan Siyonistler değil, Trump'ın kişisel değerleri, kişisel ilişkileri ve bu kişisellikten kendi amaçları için faydalanmaya çalışan Kushner ve ekibi ve görevinden ayrılana kadar da Bannon'dı. Hristiyan Siyonistler her ne kadar Yahudilere kıyasla daha fazla seçmen gücüne sahip olsalar da niteliği düşük ve marjinal bir gruptu. Amerikalı Yahudiler, kariyerleri, servetleri ve eğitimleri ile bireysel anlamda Hristiyan Siyonistlerden çok üst düzey konumlarda ve ana akım siyasette iki partide de önemli yerlerde bulundukları için Amerikan siyasetini etkileme ve dönüştürme konusunda daha etkiliydiler. Yahudiler, Trump döneminde görüleceği üzere hem kabinede hem İsrail siyasetini yönlendirmede çok önemli bir konumdayken, Hristiyan Siyonistler sadece bir dış faktördür.

⁴⁷¹ Spector, "This Year in Jerusalem", 6-7; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 9-10.

⁴⁷² "Trump'tan İsrail'e 'Kudüs' vaadi", 26 Eylül 2016.

⁴⁷³ Black, "Donald Trump and the Middle East", 24; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 8-9.

Trump'ın İsrail siyasetini yönlendirmek için görevlendirdiği Kushner ekibinin de tamamı Yahudi idi. Ancak Yahudilerin göreve gelmesi, İsrail lobisinin gücünü ifade etmemektedir. Bu insanlar Trump'ın kişisel ve aile çevresinden oluşan, Trump'ın sadakatlerinden şüphe duymadığı insanlar oldukları için Trump tarafından seçildiler. İkincisi bu durum Yahudilerin Amerikan kimliğine güçlü ve uyumlu şekilde entegrasyonunu göstermekteydi ki kimliğin içine Yahudilerden dolayı ilaveten İsrail sempatisi de dahil olmaktadır. ABD'de daha fazla nüfusa sahip gruplar olmasına karşılık hiçbir ülke İsrail kadar ayrıcalıklı ve etkili ⁴⁷⁴ değildir. Trump'ın kişiselleşmesi, işte bu dini ve siyasi kimlikli altyapıdan dolayı, bu gruba bir hareket özgürlüğü sağladı. Başka bir grup başka bir devlete bu kadar iltimas geçemezdi.

Wolff'a göre İsrail meselesini damadına vermesi, Trump'ın onu denemek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Trump Kissinger'ın, Kushner'i yeni bir Kissinger olarak nitelendirmesini önemsemi. Yine onun Yahudi olması ve iyi pazarlık yapabileceğine dair inancı ve Netanyahu ile aile dostu gibi yakınlığı da önemliydi. ⁴⁷⁵ Kushner'in önemi, Trump'ın tutarsız, fevri, öngörülemeyen olmasından, karşısındaki kişiyi çok dinlememesinden ve gerçeklerden ziyade alternatif gerçekler sunmasından da kaynaklanmaktaydı. Trump, yönetimden daha çok medyadaki imajı ile ilgilenmekteydi. ⁴⁷⁶ Politik Psikolog Margeret G. Hermann'ın da vurguladığı gibi, danışmanların hazırladığı konuşmalardan ziyade hazırlıksız ve anlık olan konuşmalar, liderlerin eğilimlerini ve kişisel görüşlerini en çok yansıtan konuşmalardı. Trump'ın konuşmalarına ve tweetlerine yakından bakıldığında, onun planlı ve detaylarla uğraşan bir insandan ziyade fevri ve sonuç odaklı bir insan olduğu görülmekteydi. Trump'ın kafasında bir fikir vardı ancak bu fikrin içeriği çabucak değişebilirdi. ⁴⁷⁷ Dolayısıyla Kushner, bu noktada onu dengeleyebilme potansiyeline sahip ılımlı biriydi. New York Magazine'e göre de Trump'ın en yakın danışmanı ve en önemli kararları vermeden önce danıştığı son kişiydi. ⁴⁷⁸ Yine de Kushner, Trump'a ne kadar yakın olursa olsun, sadece Trump'ı kontrol etmeye çalışan insanlardan biriydi. Belki en önemlisiydi ancak Trump'ın izin verdiği ölçüde gücü vardı. Trump kontrolsüz bir güçtü. Wolff, ⁴⁷⁹ Trump ile Kushner arasındaki ilişkiyi, kayınpederinin etrafında dikkatle gezinen, göze batmayan ve ona boyun eğen genç ile baskıcı yaşlı adam olarak

⁴⁷⁴ Buna sadece İngiltere dahil edilebilir.

⁴⁷⁵ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 164-69.

⁴⁷⁶ Wolff, 91-92; Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 98.

⁴⁷⁷ Wolff, 91-92; Güleç, "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", 98.

⁴⁷⁸ Sebastian, "A Close Look at Donald Trump's Cabinet".

⁴⁷⁹ Wolff'a göre Beyaz Saray'daki gerçek güç bağımsız hareket eden Kushner ve Ivanka Trump idi.

özetlemektedir. ⁴⁸⁰ Kısacası Trump'ın Ortadoğu ve İsrail-Filistin sorununu çözmek için Kushner liderliğindeki grubu seçmesi, onların sorunu algılayış ve tanımlama şekillerini, inançlarını ve çözüm seçeneklerini ön plana çıkardı. ⁴⁸¹

Kushner, küçüklüğünde Yahudi okullarına gitmişti ve orada İsrail'i korumanın, soykırım hatırasını yaşatmanın ve Yahudi halkını yaşatmanın değeri öğretilmişti. Ailesi yerleşim bölgeleri dahil İsrail'deki kurumlara milyonlarca dolar bağışlayan bir aile idi. İsrail'e olan yaklaşımı siyasetinin merkezindeydi. Onun için Yahudiliği ile İsrail'e destek aynı anlama gelmekteydi. Netanyahu ile uzun yıllara dayanan bir ilişkisi vardı. Başkanın İsrail'e yönelik politikasını şekillendirmede gerçek başrol Kushner'di. ⁴⁸² Nitekim bu işi için tayin edilen Kushner, yönetime katıldıktan sonra kendisine Trump tarafından verilen ilk görevlerinden birinin İsrail-Filistin meselesini çözmek için plan geliştirmek olduğunu CNN'e daha sonra açıklayacaktı. ⁴⁸³ Kushner ile Dışişleri Bakanı Tillerson ortak düşünceleri de paylaşıyorlardı. Tillerson göreve geldiğinde İsrail-Filistin barışı adına bir şans olduğunu düşündüğünü, "cesaretlendirme ve Arap dünyasının baskısı" ile İsrail-Filistin meselesindeki çözümü Filistinlilerin kabul edebileceklerini düşünmekteydi. ⁴⁸⁴ Burada dikkat edilmesi gereken, Filistinlilere baskı ve onları cesaretlendirme düşüncesinin, başından beri yönetimde egemen görüş olduğudur. Dış bir etken yani Hristiyan Siyonistler tarafından yönetime dayatılan bir siyaset değildi. Buradaki temel fark Tillerson'un müzakerelerde şeffaflık, öngörülebilirlik ve güvenilirliği vurgulamasıydı. ⁴⁸⁵

Gruptaki ikinci isim Trump şirketinde emlak avukatı olan ve daha sonra Beyaz Saray İsrail Danışmanı ve Trump'ın Ortadoğu Barış Özel Temsilcisi olarak atanan Jason Greenblatt idi. Göreve seçilmesine neden olan en önemli vasfı İsrail yanlısı ve Trump'ın sadık bir çalışanı olması idi. Hiçbir dış politika deneyimi yoktu. Daha sonraki süreçte ise yerini Kushner'in arkadaşı Avi Berkowitz alacaktı. ⁴⁸⁶ Arkadaşlarını ⁴⁸⁷ve çevresini dışişlerine atayarak sistemi sürekli zorlayan Trump, İsrail büyükelçiliği pozisyonuna ise diplomasi ve dış politika deneyimi olmayan, eski iflas avukatı, Ortodoks Yahudi ve Netanyahu'dan daha sağcı olarak görülen

⁴⁸⁰ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 49, 91-92

⁴⁸¹ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 49, 91-92

⁴⁸² Relman, "Jared Kushner's 28-year-old protégé is his right-hand man in the White House".

⁴⁸³ *Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East*.

⁴⁸⁴ Burns, Sebenius, ve Mnookin, "Tillerson's Exit Interview".

⁴⁸⁵ Burns, Sebenius, ve Mnookin, "Tillerson's Exit Interview".

⁴⁸⁶ Ward, "Trump's top Middle East peace envoy is quitting. There's still no Israel-Palestine deal."

⁴⁸⁷ Trump, Birleşik Krallık Büyükelçisi olarak New York Jets'in sahibi ve milyarder arkadaşı Woody Johnson'ı atamış, hatta Johnson, Britanya Açık Turnuvasını İskoçya'da Trump'ın golf sahasına yönlendirmeye çalışmıştır. Bkz. Haberman, *Confidence Man*, 349.

David Friedman'ı atadı. İki devletli çözüme karşı çıkan Friedman, yerleşimleri barışın önünde engel olarak görmeyen biriydi. 2017'de Kudüs'te yaptığı konuşmada, Filistin üzerinde İsrail'in hakkı olduğunu söylerken, Trump yönetiminin asla İsrail'e iki devletli bir çözüm ya da halkın iradesine aykırı bir çözüm dayatmayacağını vurguladı.⁴⁸⁸ Ekipteki bir başka isim Ortodoks Yahudi Avi Berkowitz ise Kushner'in sağ kolu idi. Berkowitz için de İsrail ve Yahudilik eş anlamlıydı. Liseden sonra, Kudüs'te iki yıl dini bir eğitim almıştı. Burada İsrail-Filistin çatışmasını dini terimlerle anlamaya çalıştı ve bu eğitimin onun siyasi görüşü üzerinde muhtemel etkileri oldu. Ailesinin güçlü Yahudi liderlerle bağı vardı. Kuzeni Howard Friedman, AIPAC'in ilk Ortodoks Başkanıydı.⁴⁸⁹

Ekibe bakıldığında hem bilgisiz hem deneyimsiz kişilerin eksiklerini sadakatle ve Yahudi olmalarıyla kapattıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden Fox'tan Tucker Carlson gibi muhafazakâr isimler ve bazı Yahudiler İsrail konusunda Trump'ın damadını yetkin kılmasını eleştirmekte ve onun gerçek niyetini merak etmekteydi. Yahudi liberal elitler büyük ölçüde özellikle Bannon'ın liberal Yahudiler'e karşı sert düşmanlığı ve önemsiz olarak gördükleri Kushner'in bu göreve getirilmesi nedeniyle rahatsızdılar. Bannon ile yakın olan Yahudi milyarder Sheldon Adelson da Kushner'in niyetini ve yeteneklerini sorgulamaktaydı.⁴⁹⁰ Trump bu nedenle damadının bir strateji geliştirirken Adelson ve dolayısıyla Bannon'dan fikir almasını isteyecekti. Hristiyan Siyonistlerde de var olan, sağcılığın paradokslarından biri olarak tanımlayabileceğimiz İsrail yanlılığı ve antisemitizm 'in aynı anda bulunması burada net şekilde görülmektedir. Nitekim Bannon, Kushner'den daha sert şekilde İsrail yanlısı idi. Bu anlamda, Bannon ve Adelson, Kushner grubuna dışarıdan bir destek olarak ön plana çıkmaktaydı. Dolayısıyla burada ilginç olan Hristiyan Siyonist baskıdan ziyade bir Yahudi'nin ve Yahudi düşmanının aynı anda İsrail adına Yahudi gruba baskı yapmasıydı. Netanyahu'nun bu açıdan Trump ile Kushner ile görüşmeye geldiğinde Bannon'la da görüşmesi önemliydi.⁴⁹¹

Hristiyan Siyonistler ile Trump arasındaki ilişki açısından hiç şüphesiz Kushner önemli bir bağlantı noktasıydı ve kilit bir konumdaydı. Dini liderlerle Trump'ın irtibat kurmasından beri her toplantıya eşlik etmekte ve onlara göre topluluğun endişelerini dikkatle dinlemekteydi. Onu Hristiyan Siyonist lider Moore'un da ifade ettiği gibi kendileri gibi "dışarıdan biri" olarak

⁴⁸⁸ Louwerse ve Dart, "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby", 240-41; Haberman, *Confidence Man: The Making of Donald Trump and the Breaking of America*, 349.

⁴⁸⁹ Relman, "Jared Kushner's 28-year-old protégé is his right-hand man in the White House".

⁴⁹⁰ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 164-69; Ward, "Trump's top Middle East peace envoy is quitting. There's still no Israel-Palestine deal."

⁴⁹¹ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 164-69; Ward, "Trump's top Middle East peace envoy is quitting. There's still no Israel-Palestine deal."

görmektedirler. Yani daha önce “kendilerini kandıran politikacılar gibi olmadığını ve samimi” olduğunu düşünmektedirler.⁴⁹² Evanjelist danışmanlardan Ronnie Floyd, Evanjelistlerin onu yakın arkadaşı olarak gördüğünü belirtmekteydi. Jack Graham da Kushner’i Evanjelistler ile Başkan arasında önemli bir bağlantı olarak nitelendirirken, Kushner’in kendilerini ciddiye aldığını ve onu tanımaktan gurur duyduğunu belirtmekteydi. Trump’ın yemin törenine katılan Hispanik Evanjelist lider Samuel Rodriguez de onu Evanjelistler için büyük bir hediye olarak nitelendirmekte ve onun ihtiyaç anında her zaman yardım ettiğini vurgulamaktaydı. Johnnie Moore ise onu kendileri için sırdaş olarak nitelendirirken, Christian Post’a Beyaz Saray ile Evanjelistler arasındaki tek temas noktası olmasa da en sık temasta oldukları kişi olduğunu belirtiyordu. Hristiyan Siyonist liderlerin, 2016 seçimlerindeki Rusya müdahalesinin soruşturulması kapsamında, Kushner’e destek amaçlı Capitol Hill’e gelerek Kongre müfettişleriyle konuşmaları ve bildiri yayınlamaları bu anlamda önemliydi.⁴⁹³ Aslında Evanjelistler, Reagan ve George W. Bush döneminde de Beyaz Saray’a erişime sahiptiler ve aynı iltifatları bu dönemlerde de farklı kişilere yapmışlardır. Dolayısıyla Beyaz Saray’a bu erişimleri abartılmamalıdır. Hristiyan Siyonizm’i sadece İsrail’e odaklamaktan ziyade bir de Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm olarak gördüğümüzde ve iç siyasette ne başardıklarını sorguladığımızda gerçek karşımıza çıkacaktır. Yıllarca iç siyasette dahi birkaç ‘önemsiz başarı’ dışında bir şey elde edememiş bir grubun, uluslararası siyasette etki ürettiğini ifade etmek son derece hatalı olacaktır. Sonuç olarak, Trump’ın görevlendirmesiyle Kushner ve ekibinin liderliğinde yeni Ortadoğu siyasetinin taşları döşenmekteyken, İsrail ve Ortadoğu siyasetinde Hristiyan Siyonist bir etkiden ziyade kişisel düşüncelerin ve ilişkilerin yanı sıra yeni jeopolitiğin önemi çok büyüktü. Bu Kushner’in de dediği gibi “hayal edilemeyecek fırsatlar ve ittifaklar yaratan İran tehdidiydi.”⁴⁹⁴

3.3.2.2 Trump’ın Ortadoğu Politikası: İran Tehdidi ve Körfezle İşbirliği

Trump’ın Ortadoğu siyasetinin merkezinde İsrail’in güvenliği meselesi ve İran tehdidi yer almaktaydı. Yönetim yeni bir jeopolitik düzenin oluştuğunu da görmekteydi. İran tehdidine karşı Körfez ile bölgesel iş birliğine doğal olarak yol açan bu süreç Trump yönetimine yeni bir jeopolitik hedef verdi. Bu durum Hristiyan Siyonistler ile hiç alakası olmayan bir süreçti ancak

⁴⁹² Bailey, “‘It’s just like God to use a young Jewish couple to help Christians:’ Trump’s evangelical advisers defend Kushner”; Smith, “Jared Kushner Is a ‘Great Gift,’ ‘Key Liaison’ to the Evangelical Community, Christian Leaders Say”; Colvin, “Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe”.

⁴⁹³ Smith, “Jared Kushner Is a ‘Great Gift,’ ‘Key Liaison’ to the Evangelical Community, Christian Leaders Say”; Colvin, “Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe”.

⁴⁹⁴ *Opening Ceremony of the US Embassy in Jerusalem.*

buna iyi şekilde uyum sağladılar. Onlar İran siyasetini yaratmaktansa ona uyan ve Trump yönetiminin hareketlerine ve ‘İsrail’in Körfez’deki düşmanlarının artık dost olduğuna’ kendi dini düşünceleri çerçevesinde meşruluk kazandırmaya çalışacaklardı. Yine de Hristiyan Siyonistlerin bir kısmı İran tehdidine karşı İsrail-Körfez yakınlaşmasından memnunken bir kısmı da böyle bir yakınlaşmaya gönülsüzce razı idi.

Bu yeni jeopolitik düzenin yaratılmasına sebep olan Trump’ın çok eleştirdiği Obama döneminde yaşanan gelişmelerdi.⁴⁹⁵ Nitekim Obama’nın İsrail Başbakanı Netanyahu ile açık anlaşmazlığı ve Suudiler konusundaki dışlayıcı tavrına ek olarak İran ile nükleer anlaşmaya giden süreç ve yine Arap Baharı süreciyle İslami hareketlerin yükselişi ve bu hareketlerin İsrail ve Arap monarşilerine tehdidi, yeni bir jeopolitik yarattı.⁴⁹⁶ İran’ın İslami hareketlerin yükseldiği yerlerde etkisini arttırma çabaları da bu duruma eklenince 2012’de İsrail ile Körfez ülkeleri arasında yakınlaşma başladı. Netanyahu da İran tehdidinin tarihi düşmanlıkların üstesinden gelmek adına yeni fırsatlar yarattığını söyleyecekti.⁴⁹⁷ Bu yıllardan itibaren Suudi Arabistan, BAE ve İsrail arasında, İran tehdidine ve teröre karşı istihbarat merkezli düzenli toplantılar yapıldı. Amerikalı bir üst düzey diplomat da İsrail istihbarat personelinin Arap liderlerle görüştüğünü doğruladı. Netanyahu doğrudan 2015’te İran tehdidi üzerine görüşme yapmak amacıyla Kıbrıs’ta BAE lideriyle görüşmüştü.⁴⁹⁸

Trump yönetimi de bu oluşan durumu görerek “Önce Amerika” vizyonu çerçevesinde harekete geçti. Yönetime göre bölgede 4 önemli oyuncu olarak İsrail, Mısır, Suudi Arabistan ve İran vardı. Diğerleri İran’a karşı iş birliği yapacaktı lakin İran, Flynn ve Trump’ın sürekli vurguladığı gibi bölgedeki kötü devletti. Bu açıdan Mısır ve Suudi Arabistan, İran’dan istediklerini alırlarsa Filistinliler’i de anlaşmaya zorlayacaklardı. Burada Trump’ın iş hayatındaki tecrübeleri devreye girmektedir. Kişisel ilişkiler vasıtasıyla Ortadoğu liderleri ile anlaşabileceğini düşünmekteydi.⁴⁹⁹ Bu açıdan Ortadoğu’da değişimin anahtarının Suudiler

⁴⁹⁵ Ülğül, “Faith Abroad”, 10-11.

⁴⁹⁶ Aliyev, “The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump’s Administration”, 33-36; Özcelik ve Okur, “The Evangelical Effect over Donald Trump’s Policies toward Israel and Iran”, 18-20; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 15.

⁴⁹⁷ Aliyev, “The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump’s Administration”, 33-36; Özcelik ve Okur, “The Evangelical Effect over Donald Trump’s Policies toward Israel and Iran”, 18-20; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 15.

⁴⁹⁸ Aliyev, “The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump’s Administration”, 33-36; Özcelik ve Okur, “The Evangelical Effect over Donald Trump’s Policies toward Israel and Iran”, 18-20; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 15.

⁴⁹⁹ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 252-54.

olduğunu anlayan Trump, kişisel ilişkilerini kullanarak çözüm arayacak ve oluşacak iş birliğinin ve anlaşmanın Arapların çıkarına olduğunu vurgulayacaktı. İran tehdidi Arapların yaşamsal çıkarlarını tehdit etmekteydi.

Trump'ın İran politikası, İran'ın karşısında kim varsa onun desteklenmesini temel alan geleneksel güç dengesi sistemine dayanan siyasetti.⁵⁰⁰ Trump, sürekli olarak İran Nükleer Antlaşmasını “nükleer ihanet” ve “tarihin en kötü antlaşması” olarak nitelendirirken, İran'da İslami rejim varken İran'ın düşman olduğunu, İran'ı sıkıştıracağını belirtti. Ayrıca İran'ın İsrail'e tehdit olduğunu, Ayetullah Hamaney gibi İsrail düşmanı birine güvenemeyeceklerini vurguladı. İran'ın nükleer silahlar üretmesine izin verilmeyeceğini açıklayan Trump, nükleer programlarına son verirse masaya oturabileceğini, nükleer sahibi bir İran'ın kendilerine ve dünyaya meydan okuduğunu, bölgedeki İsrail başta olmak üzere müttefiklerini korumak adına aşırı önlemler almak zorunda kalacaklarını vurguladı.⁵⁰¹ İran, ABD'nin ya da Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun tesislerini denetlemesini engellerse, askeri harekattan başka seçenekleri olmadığını dahi belirtti.⁵⁰² Trump'ın deyimi ile “dünyanın en kötü antlaşması” İsrail ve Arap dünyasını yakınlaştırırken, Trump yönetiminin dış politikasını üzerine kurgulamaya çalıştığı jeopolitik temel haline geldi.⁵⁰³

Trump'ın Ortadoğu politikasının mimarı ve uygulayıcısı Kushner ile Muhammed bin Selman seçimlerden sonra irtibata geçti. Suudi merkezli bir hanedan ile aile merkezli bir Beyaz Saray yönetimi, Kushner ile MBS sayesinde yakın bir ilişki geliştirdi. Özellikle Kissinger'in da Kushner'i bu açıdan desteklediği iddia edilmekteydi. İlişkinin temeli karşılıklı çıkar temelindeydi. MBS, Trump'la yakınlaşmayı, ülkesinde gücünü artırmak için kullanmayı ve İran'a karşı destek almayı planlamaktaydı.⁵⁰⁴ 2017'de Veliaht Prens Yardımcısı ve Savunma Bakanı olmasından sonra da İran'la bölgesel mücadele artmaya başladı. New York Times'taki röportajında İran dini lideri Hamaney'in, Yeni Hitler olduğunu dahi dile getirdi.⁵⁰⁵ Trump ise karşılığında kazançlı anlaşmalar yoluyla, iç siyasete başarılar sunmayı planlamaktaydı lakin yönetimin ilk aylarından itibaren başarısızlığı ve vaatlerini henüz gerçekleştirememiş olması nedeniyle bir başarıya ihtiyaç duymaktaydı.⁵⁰⁶ Süreç içerisinde Kushner ile MBS'nin sürekli

⁵⁰⁰ Aliyev, “The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump's Administration”, 31-34.

⁵⁰¹ Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 20-28, 58-59

⁵⁰² Trump, 20-28, 58-59

⁵⁰³ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23.

⁵⁰⁴ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 252-56; Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23.

⁵⁰⁵ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23; Hubbard, “Saudi Crown Prince Likens Iran's Supreme Leader to Hitler”.

⁵⁰⁶ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 252-56; Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23.

toplantılar düzenlemesi ve kişisel mesajlarını Trump’a iletmesi sonucu, Trump’ın İran karşıtlığı ile Suudiler öncülüğündeki Arapların İran karşıtlığı ortak bir zeminde buluştu. Bu kapsamda Trump, Başkan olarak ilk yurtdışı ziyaretini 19-27 Mayıs arası Suudi Arabistan’a yaptı ve Obama dönemindeki yıpranan ilişkileri düzeltmek istedi. Bahreyn Kralı Hamad Bin İsa El Halife’ye önceki yönetimle olan sıkıntıların aşılabacağını söyledi. Ayrıca MBS’nin Suudilerin petrole dayanan ekonomisini çeşitlendirme çabaları da Amerikan yatırımcılar için fırsattı. Trump ve Kushner ayrıca İsrail ve Filistin arasındaki barışın ilerlemesini hedeflemekteydi. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre Suudiler, Amerikalılardan 110 milyar dolar silah alacak ve 10 yıl içinde rakam 350 milyar dolara yükselecekti. Trump için bu istihdam demekti. İki ülke “teröre” karşı duracaktı. Suudiler, Trump’ın şerefine 50 farklı Arap ve Müslüman ülkeyi davet etti.⁵⁰⁷

Ortadoğu barışı için fırsat olarak gördüğü bu anlaşmadan sonra Trump, Kushner’in tüm Arapları yanlarına çektiğini belirtti. Dışişlerini tamamen bertaraf eden ve tavsiyeleri umursamayan Trump, Suudileri yanına almayı başardı ancak bunun bir bedeli vardı.⁵⁰⁸ Sonraki süreçte ABD’nin Körfezdeki en büyük üssüne ev sahipliği yapmasına rağmen Katar’ın Suudilerin teröre finansal destek verdiğini iddia etmesi nedeniyle, Suudilerin liderliğinde sıkıştırılmasına sessiz kalmak zorunda kaldı. Geziden birkaç hafta sonra Muhammed bin Selman, ABD ile iyi ilişkisi olan rakibi Muhammed Bin Nayif’i⁵⁰⁹ tutuklattı ve Veliaht Prens unvanını aldı. 2017 Haziran’ında gerçekleşen bu olay sonrasında Trump, Kushner ile bu işi yaptıklarını belirtircesine “*Adamımızı zirveye koyduk*” dedi.⁵¹⁰ Aslında iki tarafta istediğini aldı. MBS iktidarı ele geçirirken, Trump da karlı bir anlaşma ile kamuoyuna bir başarı sundu ve ABD liderliğinde İran tehdidini etkisizleştirme ve İsrail- Filistin meselesini çözme yolunda ciddi bir adım attı. Kudüs kararından sonra olsa da 2018’de, ABD’ye yaptığı ziyarette Yahudi liderlerle görüşen ve İsrail hakkında olumlu mesajlar veren MBS’nin, Filistinlilerin artık Trump’ın önerilerini ya kabul etmesi gerektiğini ya da şikâyet etmeyi bırakması gerektiğini vurgulaması bunun işaretiydi. Daha da çarpıcı olanı ise MBS, Filistin meselesinin Suudiler için önemli olmadığını, önemli olanın İran olduğunu vurguladı.⁵¹¹ Böylece Kudüs kararından önce zaten, Suudiler öncülüğündeki Araplar ile İsrail arasında ABD’nin öncülük ettiği bir mutabakat yavaş yavaş ortaya çıktı. Zaten Filistin sorununu artık önemseyen Suudi ve Mısırlı üst düzey

⁵⁰⁷ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23-24; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 255-59.

⁵⁰⁸ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23-24; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 255-59.

⁵⁰⁹ Trump’ın Kudüs kararı önüne ilk gelip onaylamadığı 1 Haziran 2017’den günler sonra 21 Haziran 2017’de MBN tutuklanacak ve ondan sonra Kudüs konusunda ittifak daha da gelişecekti.

⁵¹⁰ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 23-24; Wolff, *Ateş ve Öfke*, 255-59.

⁵¹¹ Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 16.

yetkililer İslam İş birliği Teşkilatı toplantılarına katılım göstermedi. Suudiler ve İsrailliler, İran ve onun desteklediği örgütlere karşı kazançlı çıkmaya çalışırken, ABD'nin amacı ise Ortadoğu'yu kendi liderliği altında, İran'a ve Trump'ın İslami terör dediği tehdide karşı birleştirmek ve güçlü bir ittifak yaratarak yönünü Çin'e çevirmektir.⁵¹²

Hristiyan Siyonistler ise bu yeni oluşan jeopolitik düzenin aslında dışındaydılar nitekim yönetimin hedefleri ile onların hedefleri kesişse de amaçları ve yöntemleri çok farklıydı. Yönetim enerjisini bir an önce Çin ile mücadeleye harcamak için Ortadoğu'da İsrail merkezli ve İran'a karşı olan bir iş birliği düzeni bırakmak istemekteyken, Hristiyan Siyonistler'in hedefi Kudüs meselesi halledildikten sonra İsrail ve İran arasında bir an önce meydana gelmesi gereken bir savaş düzeniydi. İki farklı siyasetin İsrail'i güçlendirme isteği noktasında kesişmesi, siyasetlerinin tüm hedeflerinin aynı olduğu algısının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca böyle bir algı İsrail'i İncil kehaneti nedeniyle destekleyenlerle, değerler ve çıkarlar nedeniyle destekleyenler arasındaki farkı bulanıklaştırmaktadır. Bu yüzden bu durum Hristiyan Siyonistleri her şeye gücü yeten bir konumdaymış gibi göstermektedir. Yine de bu hedef kesişmesi, Hristiyan Siyonistler'in Trump yönetiminin peşine takılarak uluslararası siyasette güç edinmek için çabalamalarını sağlamıştır. Bu durum da onları daha da göz önüne getirerek 'İsrail politikasını Evanjelistler belirliyor' algısını güçlendirmiştir. Ancak bu durum Hristiyan Siyonistler'in siyasi güç elde etmek için ilkelerinden ne kadar taviz verdiklerini ileride gösterecektir.

3.4. Trump'ın İsrail Politikasında Hristiyan Siyonistlerin Etkisi

3.4.1. Kudüs Kararı ve Hristiyan Siyonist Lobi

Trump'ın Önce Amerika vizyonu Amerikan çıkarlarını ve değerlerini savunma ilkesine dayandığı için Trump bu önceliğe İsrail'i de almaktaydı. Böylece İsrail- Filistin meselesini çözmek adına, daha önce Amerikan çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüğü, geleneksel siyasi fikirleri de "ilkeli gerçeklik" dediği Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma ve büyükelçiliği oraya taşımayı içeren fikirlerle değiştirdi.⁵¹³ Aslında Kudüs vaadinin, Amerikan siyasi tarihinde bir sürekliliği vardı. İsrail Büyükelçiliğini Kudüs'e taşımaya yönelik ilk çağrılar, 1972'de Kongre'de Cumhuriyetçilerin lideri Gerald Ford ile başladı. Ancak Ford Başkan olduktan sonra barışı işaret ederek bunu bir kenara bıraktı. Bu tanıma ve taşıma vaadi bu yıllardan itibaren

⁵¹² Öztürk, "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi", 2896-97; Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 51-55, 59-62

⁵¹³ Cobanoğlu, "Din Unsurunun Dış Politika Etkileri", 92.

kampanyalarda, Başkan adaylarının dış politikada söz verdiği ancak gerçekleştirmediği vaatlerden oldu.⁵¹⁴

Hristiyan Siyonist bir inançtan ziyade ABD yönetimleri ilk bölümde bahsedilen kimliksel altyapıdan hareketle Kudüs'ün İsrail başkenti olmasını ve büyükelçiliği taşımayı istese de Arapların ve Müslüman dünyanın tepkisinden çekinmekteydi. Kudüs Büyükelçiliği Yasası⁵¹⁵, Ekim 1995'te Kongre'den geçmişti. Senato'da 93'e 5 ve Meclis'te de 374'e 37 kabul edilen yasa, İsrail'e desteğin Kongre'de ne kadar geniş olduğunu zaten göstermekteydi.⁵¹⁶ Ancak aynı yasa Başkana ulusal güvenlik nedeniyle karardan feragat etmesine de izin vermemekteydi.⁵¹⁷ Nitekim yasanın kabulünden sonraki süreçte Clinton, Bush ve Obama ulusal güvenlik ve barış gerekçesi ile yasayı imzalamadı. Kısacası neredeyse her Başkan Trump'a kadar söz vermesine rağmen bu sözünü yerine getirmedi. Trump ise İsrail yanlısı net bir tavır alarak Eylül 2016'da Netanyahu ile görüşmesinde Kudüs'ün Yahudi halkının ebedi başkenti olduğunu, kendisinin 1995 kararını onaylayacağını bildirdi.⁵¹⁸

Trump'ın Başkan olmasıyla, hatta 2016 seçimlerinden birkaç gün önce de Hristiyan Siyonistler, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması çabalarını yoğunlaştırmıştı. Trump'a 660'tan fazla dini liderin imzaladığı mektup göndererek İsrail'i desteklemesini ve büyükelçiliği Kudüs'e taşımalarını da içeren 5 ilkeyi kabul etmesini istediler. Buna karşın Başkanlık süresince, Spector'a göre, Trump'ı etkilemek için teolojiden ziyade, İsrail'in güvenliği ve Batı için stratejik önemine vurgu yaptılar. Trump'ın bu kararlar İran yayılcılığı karşısında İsrail'i destekleyeceğini, Amerikan değerlerini paylaşan demokratik bir ulusu güçlendireceğini ve İslami aşırılıkla mücadele eden İsrail'i onurlandıracağını belirttiler.⁵¹⁹ Bu zaten Trump'ın ilk başlardan itibaren, İsrail konusundaki siyaseti nedeniyle Obama yönetimini eleştirmek için kullandığı argümanlardı. Hristiyan Siyonistler pragmatik bir şekilde Trump yönetiminin dilini taklit etmekteydi. Nitekim Hristiyan Siyonist lider Johnnie Moore da Trump ile Kudüs konusundaki tartışmalarda, teoloji hakkında konuşmadıklarını vurgularken, önemli olan jeopolitik diyerek yaklaşımlarının gerçekçi ve stratejik olduğunu belirtti.⁵²⁰ Mayıs 2017'de ise Hristiyan Siyonistler, Başkanın Evanjelist danışmanlarının da aralarında bulunduğu 59 dini

⁵¹⁴ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 9.

⁵¹⁵ Yasaya göre her egemen ulusun uluslararası hukuk çerçevesinde kendi başkentini belirleyebileceği, İsrail kurumlarının burada bulunduğu, Kudüs'ün 1950'den beri İsrail başkenti olduğu ve 1967'te şehrin birleştiği, 1996 yılının Kral Davud'un Kudüs'e girişinin 3000. Yılı olduğu belirtilmekteyken, taşıma işleminin 1999'dan geç bir tarihe bırakılmaması istenmekteydi. Bkz. Öztürk, "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi", 2886.

⁵¹⁶ Belin, "Trump's Jerusalem decision is a victory for Evangelical politics".

⁵¹⁷ Özçelik ve Okur, "The Evangelical Effect over Donald Trump's Policies toward Israel and Iran", 17.

⁵¹⁸ Özçelik ve Okur, 10; Spector, "This Year in Jerusalem", 3-6.

⁵¹⁹ Spector, "This Year in Jerusalem", 8-9.

⁵²⁰ Spector, 8-9.

liderin imzaladığı ikinci mektubu kaleme alarak, kampanya sözünü uygulamasını istedi. Onlara göre, ABD böylece ikiyüzlülüğüne son vermiş olacak ve Ortadoğu'daki en güçlü ve tek gerçek demokratik müttefiki İsrail'i onurlandıracaktı. Hristiyan Siyonist lider John Hagee, İsrail'i kutsayan tek aday olduğu için seçildiğini, 60 milyon Evanjelistin Trump'ın sözünü yerine getirmesini görmeyi beklediğini ifade etti. Hatta Trump ve Başkan Yardımcısı Pence'e bunları ifade ettiğini söyledi.⁵²¹

Ancak bu baskılara rağmen, yasanın önüne geldiği ilk tarih olan 1 Haziran 2017'de, Trump yasayı imzalamadı. Ulusal güvenlik çıkarlarını savunma ve İsrail-Filistin arasındaki barış müzakereleri şansını en üst düzeye çıkarmak için bu kararı aldığı belirtilmekteydi. İsrail'e verdiği desteğin ise zayıflamadığını ve taşıma sözünün arkasında olduğunu belirtti. Karardan önce Mayıs'ta İsrailli yetkililerin çağırısı yinelemesine rağmen, aynı ay İsrail'e yaptığı ziyaret sırasında, elçilik konusunda kamuoyuna bilgi vermedi ve 22-23 Mayıs'ta barış anlaşmasına arabuluculuk yapmak istediğini yineledi.⁵²² Hatta Dışişleri Bakanı Tillerson, Trump'ın ziyareti sırasında Başkanın iki tarafa da müzakereye dönmesi için baskı yaptığını belirtti. Trump Filistinlilerin barışa ulaşmaya hazır olduklarını düşünmekteydi. Arap liderlerle yaptığı görüşmenin de bu konuda etkili olduğu bildirilmekteydi. Kudüs kararının, bölgeyi huzursuzluğa sürükleyeceği tehdidi ve ülkelerin barış sürecindeki yardımlarını riske atacağı endişesi hakimdi. Dolayısıyla ABD ile Araplar arasındaki ortamın, yukarıda görüleceği üzere olgunlaşmasına ihtiyaç vardı.⁵²³ Karardan bir ay sonra da Pence, adeta gönülleri almak için en büyük Hristiyan Siyonist örgüt CUFI'de yaptığı konuşmada, Trump'ı inanan ve İsrail'in yorulmaz dostu olarak tanıttı. Trump'ın Hristiyan Siyonistlerin duası ve desteği ile seçimi kazandığını belirtti. CUFI aracılığıyla 3.3 milyondan fazla inananın İsrail için sessiz kalmadığını, Trump'ın bu sesi duyduğunu söyledi. Trump'ın büyükelçiliği Tel Aviv'den Kudüs'e taşıyacağı günlerin geleceğini belirtti. Başkanın, İsrail-Filistin sorununu çözmek için üst düzey danışmanlarını gönderdiğini bildiren Pence, gerçek barışın, terörün ve nefretin sona ermesi, Filistinlilerin İsrail'i Yahudi devleti olarak kabul etmesi ve tanınması ile gerçekleşeceğini ifade ederken, tavizler vermek zorunda olacaklarını da söyledi. Aslında ne Pence ne CUFI'dekiler, tavizlerin ne olacağından habersizdi lakin ileride belirtileceği üzere Kushner ve ekibinden başka kimse çok da bir şey bilmeyecekti. Pence, sadece CUFI'dekilere Trump'ın İsrail'in güvenliğinden taviz vermeyeceğini belirtti.⁵²⁴

⁵²¹ Spector, 8-9.

⁵²² Spector, 9; Cortellessa ve Staff, "Trump signs waiver, won't move US embassy to Jerusalem".

⁵²³ Spector, 9; Cortellessa ve Staff, "Trump signs waiver, won't move US embassy to Jerusalem".

⁵²⁴ "Remarks by the Vice President at the Christians United for Israel Washington Summit".

Burada Hristiyan Siyonistler'in, Hristiyan ve Evanjelist tanımını tekelleştirmeleri, düşünceler arasındaki farklılıkların görmezden gelinmesine sebep olurken, Evanjelizm'in İsrail konusunda tek bir blok gibi algılanmasına neden olmaktadır. Bu durum Hristiyan Siyonizm inancının çok fazla takipçisi olduğu ve İsrail konusundaki ABD siyasetini belirliyormuş gibi bir algıya da sebep olmaktadır. Nitekim Hristiyan Siyonistler bu yolla güçlerini olduğundan daha fazla göstermeyi amaçlamaktadırlar. Hristiyan Siyonist lider John Hagee'nin 60 milyon Evanjelist⁵²⁵ oldukları iddiasına karşı Başkan Yardımcısı Mike Pence'in en büyük örgüt CUFI için dahi 3.3 milyon inanan vurgusu, Hristiyan Siyonistlerin marjinalliğini göstermesi açısından önemlidir.

Calvin Theological Seminary'den Evanjelist Profesör Gary Burge de Hristiyan Siyonistler'in Amerikan Evanjelizmin çok dar bir parçasını temsil ettiğini ve Evanjelizmin zaten İsrail'e verdiği desteğin azaldığını savunmaktadır.⁵²⁶ Nitekim yukarıda PRRI araştırmasının Beyaz Evanjelizmin düşüşünü gösterdiği gibi⁵²⁷ genç Evanjelistler arasındaki araştırmalar, İsrail'e desteğin gitgide azaldığını göstermektedir. Lifeway Research tarafından 2017 yılında yapılan ankette, 65 yaş üzeri Evanjelistlerin İsrail'in varlığına ve güvenliğine destek oranı % 77 iken, 18-34 yaş arası Evanjelistler'de bu oran % 58'e düşmektedir. %41'inin İsrail konusunda net bir görüşü dahi yoktur.⁵²⁸ North Carolina Üniversitesi de 2018'de çoğunluğu Beyaz olan (%65) ve çoğunluğu Güneydoğu (%38,3) ve Orta batı (%22,5) bölgelerinde yaşamakta olan Evanjelistler üzerine bir araştırma yapmıştır. Aynı şekilde 18-29 yaş arasındaki Evanjelistlerin daha yaşlı Evanjelistlere kıyasla İsrail'e destek oranının daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Çalışmaya göre bu yaştaki katılımcıların Filistinlileri mağdur görme olasılıkları ve İsrail'in politikalarını adaletsiz görme olasılığı daha yüksektir. Bu yaşlardaki genç Evanjelistlerin daha yaşlı katılımcılara kıyasla Müslümanlara daha olumlu baktıkları görülmektedir. 18-29 yaş arasındaki katılımcıların %46,33'ü Müslümanları olumlu görmektedir.⁵²⁹ Hristiyan Siyonist lider Joel C. Rosenberg de gençler arasındaki İsrail'e desteğin gittikçe düştüğünü, bu duruma önlem alınmadığı takdirde İsrail yönelik desteğin büyük ölçüde zarara uğrayabileceğini ifade etmiştir.⁵³⁰ Dolayısıyla tüm bu Hristiyan Siyonizm'in aleyhine olan düşüşler, İsrail'e olan desteği azaltan adalet kavramının, Beyaz Evanjelistler arasında gittikçe kehanetin önüne geçtiğini göstermektedir. Bu durum kendisini

⁵²⁵ Evanjelistler konusundaki 60 milyon rakamı da araştırmalara göre gerçeği yansıtmamaktadır.

⁵²⁶ Kirk, "American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant".

⁵²⁷ Bkz. Aynı metin içerisinde s. 70

⁵²⁸ Smietana, "Support of Israel Wanes Among Younger Evangelicals".

⁵²⁹ Inbari, Bumin, ve Byrd, "Why Do Evangelicals Support Israel?", 1-2, 10-18

⁵³⁰ Smietana, "Support of Israel Wanes Among Younger Evangelicals".

büyük kitlelere dayandıran ama marjinal olan Hristiyan Siyonistlerin etkisizliğini de katbekat arttırmakta ve göstermektedir.

Bu gerçeklere karşın tıpkı Reagan ve Bush gibi Trump da onları yanında tutmak istiyordu. Temmuz 2017’de Trump ve Kushner, bu kez çoğunluğu Beyaz ve Muhafazakâr olan Evanjelistleri Beyaz Saray’da ağırladı. Trump grubu “*Şimdi gerçek güce sahip grup bu*” ve “*Onların Tanrı üzerinde etkileri var*” sözleri ile karşıladı. Hristiyan Siyonistler, o gün Trump’ın üzerine ellerini koyup dua ederek kendisine övgülerde bulundular. Kendi ifadeleri ile “duanın gücüne inanan bir Başkan hediye ettiği için Tanrıya şükrettiler”. Hristiyan Siyonist liderler Jeffress ve Falwell Jr., Trump’ı bu anlamda hiçbir şey yapmamış olmasına rağmen, en inanç dostu Başkan olarak tanımladılar.⁵³¹ Aslında yönetim her değiştiğinde, onların da en inançlı Başkan adayları değişmekteydi. Bu durum, bu tip grupların kendilerini etkin kılma yöntemini olarak nitelendirilebilir. Başkanı dini açıdan meşrulaştırma karşılığında, kendilerine siyasi meşruiyet sağlanıyor ve kısıtlı ama nispeten önemli bir alan açılıyordu. Nitekim bu toplantıdan 2 hafta sonra, ordudaki askerlere transseksüellik yasağı geldi. Bunun karşılığında 11 Ağustos 2017’de Beyazların üstünlüğünü savunan Trump taraftarları ile sol gruplar arasında Charlottesville’de patlak veren olaylarının ardından Trump’ın “iki tarafta da iyi insanlar var” söylemi nedeniyle bazı dini liderler Trump’tan desteğini çekse de Jeffress gibi Hristiyan Siyonist liderler onu savunmaya devam edecekti.⁵³²

Hristiyan Siyonistler, seçimden bir yıl sonra ise üçüncü kez mektup yazarak Kudüs konusunda zamanın tükenmekte olduğunu ve harekete geçmesi gerektiği konusunda Trump’ı uyardı. Filistinlilerin şiddeti terk etmeden barışın imkansızlığından bahsettiler. Demokratik ve ortak değerleri paylaşan İsrail söylemini sürdürdüler. Hristiyan Siyonist örgüt, Kudüs Uluslararası Hristiyan Büyükelçiliği (International Christian Embassy Jerusalem) ise İslami aşırılıkçıların Ortadoğu’da Hristiyanları hedef aldığını iddia ederek, kutsal mekanlarda sağlıklı ibadeti sağlayabilecek tek gücün İsrail olduğunu savunuyordu. Aralık 2017 öncesinde CUFİ’nin önderliğinde 135.000 kişi, Beyaz Saray’a e-postalar gönderip büyükelçiliği taşınmasını istedi. En sonunda Trump, kararın ikinci kez önüne geldiği tarih olan 6 Aralık 2017’de Kudüs’ü İsrail başkenti olarak tanıyan ve büyükelçiliği taşınmasını isteyen yasayı onayladı.⁵³³

⁵³¹ Miller, “All the President’s Clergymen: A Close Look at Trump’s ‘Unprecedented’ Ties with Evangelicals”.

⁵³² Miller, “All the President’s Clergymen: A Close Look at Trump’s ‘Unprecedented’ Ties with Evangelicals”.

⁵³³ Spector, “This Year in Jerusalem”, 7-9.

Baskıların olduğunu, Beyaz Saray’a her gün Evanjelistlerin geldiğini söyleyen Hristiyan Siyonist lider Johnnie Moore’a göre bu baskı işe yaramıştı. Hristiyan Siyonist lider Micheal Evans da benzer şekilde Trump’ın kararının nedeninin %100 Evanjelistlerden kaynakladığını iddia ediyordu.⁵³⁴ Aslında kararda genel anlamda Hristiyan Siyonistler bir yana Evanjelistlerin etkisi bile tartışmalıydı. Böyle bir etkileri olduğu kanaatini uyandıran daha çok Amerikan siyasi tarihinde örnekleri görüleceği üzere etkilerini abartmalarıydı. Ayrıca müttefik İsrail’i güçlendirme konusunda geleneksel ABD siyaseti ile olan hedef kesişmesiydi. Trump’ın kararının arkasında yatan nedenleri iç etkenler, dış etkenler ve Trump’ın ve Kushner’in kişisel görüşleri olmak üzere üç başlık altında açıklamak mümkündür. Kararın zamanlaması iç siyaset açısından manidardı. 2016 Başkanlık Seçimlerine Rusya’nın müdahalesi ve Trump yönetiminin Aralık 2016’da BM Güvenlik Konseyi’nde, İsrail konusunda Obama yönetiminin almak istediği kararı engellemek için Rusya ile iletişime geçtiği iddialarına karşı Obama yönetimi Rusya’ya yaptırım uygulamış, bu açıdan Trump seçim kampanyası sırasında ve sonrasında kendisi hakkındaki bu haberlerin kaynağı olarak gördüğü istihbarat camiasını yalancılıkla suçlamış ve sertçe eleştirmişti.⁵³⁵ Bu durumdan Cumhuriyetçilerin içinden bile eleştiriler vardı. Başkandan özür dilemesi beklenmekteydi. Kissinger dahi bu konuda kendi tecrübelerinden dolayı hemfikirdi. Böylece Trump arayı düzeltmek için 21 Ocak’ta CIA karargahına gitti. Orada iltifatlar bulundu ancak sonra sert eleştirilerine devam etti.⁵³⁶ Mahkeme belgelerine göre bu olaydan sonra, 24 Ocak’ta Trump’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Flynn, Rusya’nın 2016 seçimlerine müdahalesini ve Trump yönetimi ile temaslarını araştıran FBI tarafından sorgulandı.⁵³⁷ Trump’ın tüm çabalarına rağmen 1 Aralık 2017’de Flynn Rusya ile olan bağlantıları hakkında FBI’a yalan söylemekten dolayı suçlu bulundu.⁵³⁸ İstihbaratın Flynn’dan sonraki hedefi ise Kushner ve ekibi ve sonra Trump’ın kendisiydi.⁵³⁹ İşte böyle bir ortamda 6 Aralık 2017’de Trump Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıdı.

Karardan sonra Hristiyan Siyonist çevrelerde Trump’ın Büyük Kiros olduğu inancı keskinleşti. Hristiyan Siyonist lider Paula White Trump’ın Kudüs kararı üzerine “*Evanjelistler kendinden geçmiş durumda*” diyerek durumu tasvir ediyordu.⁵⁴⁰ Pek çok Evanjelist, kararın

⁵³⁴ Spector, 7-9.

⁵³⁵ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 59-61; DAY, “Key events in Michael Flynn’s interactions with Russia”.

⁵³⁶ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 59-61; DAY, “Key events in Michael Flynn’s interactions with Russia”.

⁵³⁷ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 59-61; DAY, “Key events in Michael Flynn’s interactions with Russia”.

⁵³⁸ Day, “Key events in Michael Flynn’s interactions with Russia”; Hartmann ve Tabor, “Everything We’ve Learned From Robert Mueller’s Investigation (So Far)”.

⁵³⁹ Öztürk, “Trump’ın Kudüs Kararının Bir Analizi”, 2893-94.

⁵⁴⁰ Black, “Donald Trump and the Middle East”, 24-25; Spector, “This Year in Jerusalem”, 1 ve 14-16; Durbin, “From King Cyrus to Queen Esther”, 14-15; COLVIN, “Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe”.

Kutsal Kitap kehanetlerini gerçekleştirmek olduğunu düşünmelerine rağmen daha çok Yaratılış 12:3 temelinde yorumlarda bulundu. Bu durum kehanet görüşlerini gizlemek için Hristiyanlığın daha genel ilkelerine başvuruyordu. Hristiyan Siyonist liderler Hagee, bu kararın Kutsal Kitap'taki vaatlerin yerine getirilmesi olduğunu, Jefress, Tanrının Kudüs'ü Yahudilere verdiğini, Moore ise kararın İsrail'i ve ABD'yi güçlendirmek olduğunu belirtecekti. Hagee ayrıca bu kararlar ekonominin geliştiğini, demokrasinin arttığını, yolsuzluğun azaldığını, sınırların güvenli hale geldiğini dolayısıyla Tanrının nimetlerini kazanmaya başladıklarını söyledi.⁵⁴¹

Bu kararın temel nedenlerinden biri kendi destekçilerinin isteklerinden ve baskılarından çok, Trump'ın kendini kurtarma hareketini onların üzerinden maskeleymeye çalışmasıydı. Soruşturmanın Trump ve ailesine kadar uzanma ihtimali, Trump'ın bu kararı almasını kaçınılmaz kıldı. Bir taraftan bu kararlar gündem değiştirmek isterken, diğer yandan seçmenleri üzerinde Hristiyan davasını savunduğu için kendisini mahkûm etmek istiyorlarmış gibi bir algı yaratmak ve takipçilerini mobilize etmek de istedi. Kendileri için çabaladığına inandırmak istediği taraftarlarından bu davada destek beklemekteydi. Nitekim daha sonraki süreçte Hristiyan Siyonistler de hem kendisini hem Kushner'i bu konuda destekledi. Kushner, Rusya soruşturması kapsamında Kongre'de ifade verdiğinde Mark Burns ve Falwell Jr. gibi Hristiyan Siyonist liderler Kongre müfettişleriyle konuştu ve Kushner'e ve yönetime desteklerini dile getirdi. Johnnie Moore liderliğinde ortak bildiri yayınladılar. Hatta Falwell Jr. durumu *"sadece Başkanın gündemini engellemek için, medyanın sahte Rusya gizli anlaşma hikayesini canlı tutmaya yönelik bitmek bilmeyen girişimleri"* olarak nitelendirdi.⁵⁴²

Bir anlamda bu, vatan hainliği suçlamalarından, Trump'ın "en kararlı Başkan" oluşuna uzanan bir hikayeydi. Motivasyonu Hristiyan Siyonist lider Hagee'nin Trump'a söylediğini iddia ettiği sözlerde yatmaktaydı. *"Büyükelçiliği taşıdığınız an, siyasi ölümsüzlüğe adım atacağınıza inanıyorum"*. Kendisinden başka hiçbir Başkanın alamayacağını iddia ettiği bu karar ile krizi fırsata çevirmek isteyen Trump hem adını Amerikan tarihine yazdırmak hem de sadece Hristiyan Siyonistler'i veya daha genel açıdan Evanjelistler'i değil, tüm Hristiyanlar ve Yahudileri yanına çekmek istiyordu.⁵⁴³ Nitekim karardan sonraki süreçte Yahudilerin kendisine

⁵⁴¹ Black, "Donald Trump and the Middle East", 24-25; Spector, "This Year in Jerusalem", 1 ve 14-16; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 14-15; COLVIN, "Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe".

⁵⁴² Black, "Donald Trump and the Middle East", 24-25; Spector, "This Year in Jerusalem", 1 ve 14-16; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 14-15; COLVIN, "Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe".

⁵⁴³ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 334; Kirk, "Countering Christian Zionism in the Age of Trump".

destek vermemesi üzerine Yahudilere karşı giriştiği eleştirel söylemler önemliydi. Dönemin Beyaz Saray Personel Şefi Yardımcısı Katie Walsh'ın dediği gibi Başkan herkes tarafından sevilme istemekteydi.⁵⁴⁴

Bu açıdan elçiliğin taşınma tarihinin 6 Kasım 2018'deki ara seçimler öncesinde olması da seçimler öncesi kendisine destek beklemesi nedeniyleydi. Trump'ın sunacak pek fazla başarısı yoktu ve bu eylemle “Amerikan tarihindeki en iyi Başkan” söyleminin altını doldurmaya çalıştı.⁵⁴⁵ Oysa yanılmaktaydı. Maryland Üniversitesinin karardan önce 1-6 Kasım arasında yaptığı ankete göre, Amerikalıların %63'ü Cumhuriyetçilerin ise %44'ü karara karşıydı. Genel Evanjelist nüfusta destek bile sadece %53 iken muhalefette %40'tı.⁵⁴⁶

Rusya soruşturmasının yaratmış olduğu krizi fırsata çevirme isteğine ek, Sheldon Adelson'ın, Trump'ın seçim kampanyasına milyonlarca dolar desteği karşısında, Kudüs'ü başkent olarak tanıyacağına dair söz aldığı iddiaları da önemliydi. Lobi açısından Hristiyan Siyonistlerin aksine potansiyel olarak etkili kişi Sheldon Adelson'dı.⁵⁴⁷ Dünyanın en zengin insanlarından olan Adelson, hem Cumhuriyetçi Parti hem de Likud ve Netanyahu destekçisiydi.⁵⁴⁸ Seçim zaferi ardından, baskı yapmaya başlayarak yönetimin ilk yılındaki toplantılarda, Kudüs kararının sonucundaki felaket senaryolarının abartıldığını vurguladı.⁵⁴⁹ Adelson, büyükelçiliğin toplam maliyeti ile yönetimin karşılayabildiği miktar arasındaki farkı karşılamayı da teklif etti. Taşınma işleminden sonra, 2018 Kasım seçimlerinden önce, ABD Büyükelçisinin Tel Aviv'deki resmi konutunu da satın aldı.⁵⁵⁰ Ocak 2021'de Adelson öldüğünde ise, Trump yaptığı açıklamada onu överek, büyük müttefikleri İsrail'in sadık destekçisi olduğunu ve ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması, İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki egemenliğinin tanınmasını ve İsrail ile komşuları arasında barışı yorulmadan savunduğunu belirtmesi, onun sürekli baskılarının bir işaretiydi.⁵⁵¹

Bir de Trump'ın görevlendirmesiyle Bannon'ın ve herkesin gördüğü, Kushner ekibinin uluslararası ortamdan faydalandıkları yönetsel nedenler vardı. Burada öne çıkan Kushner'di

⁵⁴⁴ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 334; Kirk, “Countering Christian Zionism in the Age of Trump”.

⁵⁴⁵ Jones, “Trump Says He Moved US Embassy to Jerusalem ‘For the Evangelicals’”, 18 Ağustos 2020; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası”, 11.

⁵⁴⁶ Telhami, “Why is Trump undoing decades of U.S. policy on Jerusalem?”

⁵⁴⁷ Öztürk, “Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi”, 2889-2990.

⁵⁴⁸ McFadden, “Sheldon Adelson, Billionaire Donor to G.O.P. and Israel, Is Dead at 87”; Gray, “What Does the Billionaire Family Backing Donald Trump Really Want?”; Aderet, “Sheldon Adelson Laid to Rest on Jerusalem's Mount of Olives”.

⁵⁴⁹ Haberman, *Confidence Man: The Making of Donald Trump and the Breaking of America*, 348.

⁵⁵⁰ “AP: Adelson Offers to Help Pay for Jerusalem Embassy”; MASCARO ve FEDERMAN, “Congress questions sale of US residence in Israel to Adelson”.

⁵⁵¹ The Times of Israel, “Trump: Adelson ‘tirelessly advocated’ for embassy move to Jerusalem”, 12 Ocak 2021.

ve onun adına önemli olan Suudi Arabistan ve Mısır'dı. Onların muhalefeti engelleyeceğini ve tepkinin de sınırlı olacağını düşünmekteydi. Zaten karardan sonra Riyad, Amman ve Kahire suskundu. Pek çok Arap devletinin öncelikli sorunu militanlık ve İran'dı.⁵⁵² Kushner'in kişisel ziyaretleri sonucunda, Araplar artık Filistinlilere dışarıdan içeriye bir çözüm dayatmaktaydı. Bu açıdan Muhammed Bin Selman, Filistin Devlet Başkanı Abbas'ı Kasım 2017'de Riyad'a çağırdı. ABD'nin sızan planlarına göre, Suudiler, Abbas'a Doğu Kudüs banliyösü olan Ebu Dis'in gelecekteki Filistin devletinin başkenti olması adına baskı yapmaktaydı.⁵⁵³ Böyle bir ortamda, Kushner liderliğinde dışta yavaş yavaş sağlamlaşan ittifakla birlikte Kudüs kararı için bir temel oluştu. Trump'ın ilkte reddetmesi, bu ortamın daha sağlıklı şekilde oluştuğunu düşünmemiş olmasından kaynaklanmaktaydı. MSB'nin güçlenmesi ve iktidarı ele geçirmesiyle daha aktif olunacaktı.⁵⁵⁴ Bu anlamda Rusya soruşturmasının hızlandırıcı olduğu anlaşılmaktayken, karardan sonra kimseden ses çıkmaması, kararın daha önce taraflarca müzakere edildiğini göstermekteydi ki zaten Ebu Dis baskısı bunun net işaretiydi. Wolff'un aktardığına göre de geçiş döneminde Bannon, Fox'un ortağı Roger Ailes ile yaptığı bir sohbette, öncelikli dış politika eylemlerinin büyükelçiliği Kudüs'e taşımak olduğunu, Ortadoğu'da dengelerin artık değişmekte olduğunu ve Arapların İran tehdidini çok önemsediklerini söyledi. Bannon'a göre asıl düşman Çin olduğu için bir an önce oraya yoğunlaşmak gerekti. Kısacası bu hamle, başından beri yönetimin gördüğü yeni bir jeopolitiğin başlangıç noktasıydı.⁵⁵⁵ Zaten törende Kushner, İran'ın bölgedeki birçok ülkeyi tehdit ettiğini, bu tehdit algısının önceden hayal edilemeyecek fırsatlar ve ittifaklar yarattığını belirtmekteydi.⁵⁵⁶

Mayıs 2018'deki Büyükelçilik açılış töreninin gösterdiği önemli şeylerden biri, ilk bölümlerde vurgulanan, yönetiminin beslendiği, dini ve siyasi kimlikler ve o değerler içinde Yahudilere hareket özgürlüğü sağlayan, Yahudilerin Amerikan kimliği ile özdeşleşmesi gerçeği idi. Nitekim töreni sunan İsrail Büyükelçisi Friedman, Kudüs'ün Amerikan kurucu babalarından John Winthrop'tan beri ABD'ye ilham kaynağı olduğunu ve onun sözlerinin Reagan'a kadar geldiğini belirtti. O, Amerikan kimliğinin derinlerine işlemiş İsrail vurgusunu hatırlattı. Kushner ise, İsrail ve ABD'nin ortak çıkarlar ve ilkeler tarafından sürdürülen ve ölümsüzleştirilen 'ortak tarihe' sahip olduğunu belirtti.⁵⁵⁷ İsrail'in yanında olmalarının

⁵⁵² Telhami, "Why is Trump undoing decades of U.S. policy on Jerusalem?"

⁵⁵³ Black, "Donald Trump and the Middle East", 24.

⁵⁵⁴ Rogers, "Trump, Pence, Jerusalem: The Christian Zionism Connection"; Öztürk, "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi", 2889-94; McLaren ve Jandrić, "The Fellowship of the Crooked Cross", 319.

⁵⁵⁵ Wolff, *Ateş ve Öfke*, 20-21.

⁵⁵⁶ *Opening Ceremony of the US Embassy in Jerusalem.*

⁵⁵⁷ *Opening Ceremony of the US Embassy in Jerusalem.*

nedeninin her iki ülkenin özgürlüğe, demokrasiye, insan hakları, ifade özgürlüğüne inanmış olması olduğunu vurguladı. Törene çağrılan iki Hristiyan Siyonist lider, Jefress ve Hagee, aslında Trump'ın tabanına mesajının devamı olarak durmaktaydı.⁵⁵⁸ Kararda, bu noktada Hristiyan Siyonistlerin etkisi olduğu iddiasına gelince, kendileri dini nedenlerden ziyade jeopolitik ve ahlaki nedenler öne sürdüklerini iddia etmekteydiler.⁵⁵⁹ Tanrının planı olan, dünyayı İsrail ve İran'dan ibaret gören ve kehaneti maskeleyen amaçlı jeopolitik ile yönetimin jeopolitik anlayışı ve çıkarları farklıydı. Bu hedef kesişmesi yani 'İsrail'i güçlendirme isteği' amaçların aynı olduğu algısını yarattı.

3.4.2 İran Nükleer Anlaşması'nda Çekilme

8 Mayıs 2018'de Trump, İran'ın terörü desteklediğini, nükleer silah üretebilme potansiyeline sahip olduğunu, balistik füze testleri yaptığını ve başta İsrail olmak üzere bölgedeki müttefikleri tehdit ettiğini gerekçe göstererek ABD'nin İran ile olan imzalanmış olan nükleer anlaşmadan çekildiğini duyurdu.⁵⁶⁰ Savunma Bakanı Mattis ve Ulusal Güvenlik Danışmanı McMaster da karardan önce yaptıkları açıklamalarla bu karara karşı olduklarını belirtmişlerdi. Anlaşmadan çekilme İsrail-Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da ilerletileceğinin bir mesajıydı.⁵⁶¹ Trump'ın amacı, aslında kendi müzakere stratejisine uygun olarak İran'ın izolasyonunu sağlamak ve böylece müzakere masasına oturtana kadar yaptırımlar ve baskılar yoluyla İran'a zarar vermektir. İran böylelikle yola gelecekti. Trumpçı düşüncede bu, Filistin meselesinde olduğu gibi, dostları ödüllendirme ve ABD hegemonyasına karşı gelen düşmanları cezalandırmaktı. Böylece Kasım 2018'den itibaren İran'a yaptırımlar da iyice sertleşti.⁵⁶²

İran, Hristiyan Siyonistlerin İsrail siyaseti açısından merkezi önemdeydi ve yönetimin bu konuda arkasındaydılar. Zaten bu karar ve İsrail'e tehdit olarak gördükleri İran komutanlarından Süleymani'nin öldürülmesi ile Trump, Hristiyan Siyonist çevrelerde, Kutsal

⁵⁵⁸ *Opening Ceremony of the US Embassy in Jerusalem.*

⁵⁵⁹ Spector, "This Year in Jerusalem", 6-12; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 3-5.

⁵⁶⁰ Aliyev, "The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump's Administration", 36-37; Gürel, "Neo-Con Yaklaşımın George W. Bush Dönemindeki Etkisi ve Donald J. Trump Dönemi Olası Beklentiler", 159; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 12-13.

⁵⁶¹ Aliyev, "The Evaluation of the Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama And Trump's Administration ", 36-37; Gürel, "Neo-Con Yaklaşımın George W. Bush Dönemindeki Etkisi Ve Donald J. Trump Dönemi Olası Beklentiler", 159; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 12-13.

⁵⁶² Trump, *Yeniden Büyük Amerika*, 57.

Kitap'ta Yahudileri İran'dan kurtardığı belirtilen Kraliçe Esther ile özdeşleştirildi.⁵⁶³ Hristiyan Siyonist örgüt CUFI "*Bugün Başkan Trump, umutsuzca kusurlu olan İran Anlaşmasını rafa kaldırarak Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve tüm dünyayı daha güvenli hale getirmek için ilk adımı attı.*" açıklamasını yaptı. Lideri Hagee ise Trump'ın İran'la yüzleşmesini sabırsızlıkla beklediğini söylüyordu. Onun kastettiği Trump'ın müzakere stratejisinden farklı olarak İran'a müdahale hatta İran ile doğrudan bir savaşı.⁵⁶⁴ Trump'ın İran ile anlaşmayı feshetmesinde, Hristiyan Siyonistlerin etkisi son derece marjinaldi. Bununla birlikte bu kararı özellikle Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Evanjelistlere hitap ettiği yerlerde doğal olarak bu çevreleri memnun edecek bir söylem benimseyerek gerekçelendiriyordu. Masasında Kutsal Kitap bulundurduğunu iddia eden Pompeo, İran'ın Batı Medeniyetinin altını oymak ve demokratik ve Kutsal Kitap ülkesi İsrail'i yok etmek istediğini söylerken ve İran'ı Ortadoğu'daki kanser olarak nitelendiriyordu. Mart 2019'da CBN'e Kudüs'te verdiği röportajda, bu benzetmeyi tekrar ediyordu.⁵⁶⁵ Hristiyan Siyonistlere göre, İran İsrail'e saldıracağı için bu yakıştırma önemliydi. Pompeo CUFI'de 11 Ekim 2019'daki konuşmasında, gerçekleri Kutsal Kitap ışığında dile getirdiklerini, bu açıdan da İran'a karşı ABD'nin iyilik savaşçısı olarak mücadele ettiğini belirtecekti.⁵⁶⁶

Körfez ülkeleri de Trump'ın kararından memnundu. Bu açıdan İran'a karşı İsrail'e sağlanacak Arap desteği Hristiyan Siyonistler açısından önemliydi. Yönetimin değişen dengelerden yararlanıp oluşturduğu siyasetin peşine takılarak ve oluşan güç boşluklarından ve fırsatlarından faydalanarak, uluslararası siyasette ciddi oyuncu olmaya çalıştılar. Nitekim önceleri Hristiyan Siyonist siyasetin tarihine bakıldığında onlar adına tüm Müslümanlar düşmandı. Müslümanlarla müzakere etmek dahi düşünülemezdi. Bu siyasi ortam ise Hristiyan Siyonistlere, İsrail'e en büyük düşman olarak gördükleri İran karşısında Arapları desteklemeleri karşılığında uluslararası siyasette nüfuzlarını arttırabileceklerini düşündürdü. Bu açıdan İran siyasetinde İsrail'e Arap desteği için Joel Rosenberg liderliğinde Hristiyan Siyonistler 2018'de, BAE'ye bir ziyaret gerçekleştirerek çeşitli görüşmeler yaptılar. Bu görüşmelerde, İsrail-Filistin konusu, İran tehdidi, din özgürlüğü konularını tartıştılar.⁵⁶⁷ BAE'ye yaptıkları ziyaret sonrası,

⁵⁶³ Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 15.

⁵⁶⁴ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 13; Kirk, "American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant".

⁵⁶⁵ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 13; Ülgül, "Faith Abroad", 10-12; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 15.

⁵⁶⁶ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 13; Ülgül, "Faith Abroad", 10-12; Durbin, "From King Cyrus to Queen Esther", 15.

⁵⁶⁷ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 17.

Veliaht Prens Muhammed bin Zayed Ekim 2018’de, kendilerine İsrail ile barışa hazır olduklarını söyleyince, Hristiyan Siyonistler tarafından özel bir ilgiye maruz kaldı. Ayrıca BAE Hristiyan Siyonist örgütlerce medyaya özgürlükler ülkesi olarak sunulup buradaki “etkileyici hoşgörü” vurgulanıyordu.⁵⁶⁸ Aslında bu Trump’a yaptıkları gibi imaj düzeltme çalışmasıydı. Ciddiye alındıkları taktirde, karşı tarafın dini imajını düzeltmekteydiler ve böylece Trump’ın iç siyasette onlara sağladığı meşruiyeti uluslararası alanda kazanmaya çabalamaktaydılar.⁵⁶⁹ 11 Eylül 2019’da ise, benzer bir heyet bu sefer Cidde’de Muhammed Bin Selman ile görüştü. MBS, 2020 seçimleri öncesinde, hakkındaki eleştirileri gidermek, ilişkide bulunmak istediği grup sayısını arttırmak ve Trump yönetim ile de bağları güçlendirmek istemekteydi. Hristiyan Siyonistler ise, BAE örneğinde görüldüğü gibi, dinler arası diyalog üzerinden uluslararası siyasette etki oluşturmak ve İran’a karşı İsrail’e Arap desteğini arttırmayı amaçlamaktaydılar.⁵⁷⁰ Özellikle görüşmelerin, Kaşıkçı Cinayeti nedeniyle gerek Cumhuriyetçi gerekse Demokrat Partiden eleştirilerin çok sertleştiği bir dönemde gerçekleşmesi, Hristiyan Siyonistlerin güç ve meşruiyet avcılığının önemli bir örneğiydi. Onlar Suudilerin haklarındaki eleştirileri gidermek istediklerini biliyordu. Nitekim görüşmelerden önce Hristiyan Siyonistler Suudileri dini hoşgörüsüzlük ve insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirse de görüşmelerden sonra bu eleştiriler adeta kaybolacak ve ABD’de Suudilerin ne kadar yanlış algılandığının propagandasını yapacaklardı.⁵⁷¹ Dokuz kişilik heyette Hristiyan Siyonist liderler Joel Rosenberg, Johnnie Moore ve Billy Graham’ın sözcülüğünü yapmış Larry Ross gibi isimler vardı. Hristiyan Siyonist heyetin açıklamasına göre, birlikte yaşamın teşviki ve aşırılıkla mücadele tartışıldı. Suudilerle ilişkilerinin derinleşmesinden dolayı minnettar olduklarını, krallığın birçok alanda ilerlediğini belirttiler. Ayrıca değişmesi gereken şeyler hakkında da özel olarak konuştuklarını ifade ettiler. Heyetin lideri Rosenberg, Suudi Arabistan’ın artık El-Kaide’nin ve cihatçı örgütlerin çıktığı yer olmadığını ve köklü değişiklikler geçirdiğini belirtti. Suudileri, radikal İslami terörizm ve İran tehdidi karşısında, ABD’nin en önemli ve stratejik müttefiklerinden biri olarak gördüklerini belirtti.⁵⁷² Yine Moore da Muhammed bin Selman’ın reformlarını ve ılımlı İslam’a yöneldiklerini vurgulayarak desteklerini ifade etti. Hatta heyet,

⁵⁶⁸ Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 17.

⁵⁶⁹ Özçelik ve Okur, 17.

⁵⁷⁰ Batrawy, “US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince”; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 17-18; Rosenberg ve Moore, “We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good”.

⁵⁷¹ Batrawy, “US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince”; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 17-18; Rosenberg ve Moore, “We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good”.

⁵⁷² Batrawy, “US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince”; Özçelik ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 17-18; Rosenberg ve Moore, “We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good”.

ABD'nin en önemli stratejik müttefiklerinden biri olarak niteledikleri Suudileri eleştiren Kongre üyelerini ve basını, Washington'dan yargılamaları yerine krallığa gelerek "samimi sorular" sormaya davet etti. 2019'da daha sonraki bir ziyarette de Moore, Arabistan'daki gelişmelerden memnun olduklarından ve kapsamlı reformlardan bahsetti.⁵⁷³ Ancak uluslararası raporlara göre, dini özgürlük konusunda büyük sorunların olduğu bu ülkede, Hristiyan Siyonistlerin pembe bir tablo çizmesi, İsrail'e desteğin ve güç elde etme çabası açısından bu ilişkilerin ne kadar önemli olduğunu göstermekteydi. Önemsiz reformları abartmaları ve Suudilere karşı sessiz kalmaları, ABD'de çokça eleştirilen bir ülkenin ve adamın imajını, siyasi meşruiyet elde etmek için düzeltmekten başka bir şey değildi. Klasikleşen bu çabalar, grubun aslında güç peşinde koşarken ne kadar araçsallaştığını ve kullanıldığını da göstermekteydi.⁵⁷⁴

19 Aralık 2019'da ve daha sonraki süreçte ise ABD, İsrail ve BAE arasında İran tehdidine karşı koordinasyonu amaçlayan gizli üçlü toplantılar yapıldı. İran tehdidi ortak çıkarları gittikçe belirginleştirirken, bu görüşmeler diğer Körfez ülkeleriyle de iş birliğini önünü açtı. İşbirliğini bir sonraki evreye taşıyacak ise Filistin'den ziyade artık bölgesel entegrasyonu sağlamayı ve İran'ın bölgesel etkisini azaltmayı amaçlayan Yüzyılın Planı idi.⁵⁷⁵

3.4.3 Yüzyılın Anlaşması

Trump yönetiminin, İsrail-Filistin meselesini çözmek adına oluşturduğu ve yönetimin en büyük başarısı olarak gördüğü ve övündüğü Yüzyılın Anlaşması, Trump döneminin ABD'nin bölgeye yönelik yaklaşımının merkezindeydi. Kushner ve Trump'ın Ortadoğu Barış Özel Temsilcisi Jason Greenblatt liderliğindeki ekip, Trump'ın Ortadoğu ve İsrail politikasını şekillendirmede ve uygulamada belirleyiciydi.⁵⁷⁶

Greenblatt, Mart 2019'da Beyaz Saray'da barış planı konusunda aralarında Hagee, White ve Rosenberg'in bulunduğu Hristiyan Siyonistlere brifing vererek, güvence vermeye çalıştı. Aslında Barış planı öncesinde ve Kudüs kararı sonrasında endişeleri hala çoktu. Zaten daha 2018'de dini liderlerden Robert Stearns, Kudüs'ün kırmızı çizgileri olduğunu ve barış

⁵⁷³ Batrawy, "US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince"; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 17-18; Rosenberg ve Moore, "We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good".

⁵⁷⁴ Batrawy, "US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince"; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 17-18; Rosenberg ve Moore, "We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good".

⁵⁷⁵ Özçelik ve Okur, "The Evangelical Effect over Donald Trump's Policies toward Israel and Iran", 18.

⁵⁷⁶ Lynch, "What's Next for Christian Zionists?"

planında bunu desteklemeyeceklerini vurgulamıştı.⁵⁷⁷ Hristiyan Siyonist liderlerde huzursuzlukların temeli çoğunlukla Luka 21-24'te geçen Kudüs'ün herhangi bir bölümünün Yahudi olmayanlara verilmesinin kehaneti tersine çevireceğine dair yargıya dayanıyordu.⁵⁷⁸ Bu toplantıda da Doğu Kudüs'ün bir bölgesinde Filistinlilere başkent verilmesi ihtimali onları korkuttuğu için bu konuyu dile getirdiler. Toplantıda onlara plan hakkında çok ayrıntı verilmedi. Yönetim sadece Hristiyan Siyonistlerin endişelerini ve kırmızı çizgilerini duymak istedi ancak ne kadar dikkate aldığı şüpheliydi. Nitekim kehaneti tersine çevirecek ihtimal onlara rağmen gerçekleşecekti. Greenblatt, barış planının adil ve iki tarafa da faydalı olacağını ancak iki tarafın da taviz vermesi gerektiğini söyledi. Bu tavizin ne olduğu ve nereye varacağının belirsiz olduğu açıktı. Hristiyan Siyonist lider Rosenberg de diğer dini liderlere, yönetimin çabalarına rağmen Filistinlilerin anlaşma yapmaya yanaşmayacağını bundan dolayı anlaşmada Kudüs'ün feda edileceğinden çok da endişe edilmemesi gerektiğini söyledi. Kendilerinin Başkan Trump'a bir barış planını iletmesi adına hareket özgürlüğü sağlamaları gerektiğini lakin Arapların barış için hiç olmadığı kadar istekli olduğunu belirtti.⁵⁷⁹ Ona göre Suudiler ve Mısırlılar planı kabul ederse, Filistinliler hayır dese dahi İsrail ile ilerlemek adına fırsat doğacaktı. Dolayısıyla bu sözlerden de anlaşılacağı üzere bu gruplar planı şekillendirmektense var olan plana uymak ve onun kendi düşüncelerine uymasını beklemekten başka bir seçeneğe sahip değildi. İşin ilginç, Yahudilerden oluşan ve İsrail yanlısı olan grubun planına karşı dahi endişe ile yaklaşımları, grubun ne kadar radikal olduğunu bir kez daha kanıtlamaktaydı.⁵⁸⁰

Trump müzakere stratejisi gereği plan öncesinde, 1950'den beri devam eden, ABD'nin BM nezdindeki sağladığı yardımları 2017'de kesti.⁵⁸¹ Amacı, Filistin'e yardımları keserek zor durumda bırakmak ve yalnızlaştırmaktı. Bu açıdan önceki girişimlerden en önemli farkı Filistin'in marjinalleştirilmesi idi. Trump, süreç içinde barış sürecinde kayda değer adım atmaması nedeniyle ve Filistinlilerin İsrail karşıtı diplomatik faaliyetleri nedeniyle FKÖ'nün Washington'daki ofisini kapattı. Terörle ilişkili insanlara yardım edilmesini yasaklayan Taylor Force yasası ile FKÖ'yü terörle ilişkilendirdi ve maddi yardımları kesti.⁵⁸² Kasım 2019'da ise

⁵⁷⁷ Ravid, "White House working to reassure Evangelicals on Middle East peace plan"; Spector, "This Year in Jerusalem", 11.

⁵⁷⁸ Ravid, "White House working to reassure Evangelicals on Middle East peace plan"; Spector, "This Year in Jerusalem", 11.

⁵⁷⁹ Ravid, "White House working to reassure Evangelicals on Middle East peace plan"; Spector, "This Year in Jerusalem", 11.

⁵⁸⁰ Ravid, "White House working to reassure Evangelicals on Middle East peace plan"; Spector, "This Year in Jerusalem", 11.

⁵⁸¹ "Peace to Prosperity", 31.

⁵⁸² Gürseler, "Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: 'Yüzyılın Planı'", 381-83.

yerleşimlerin uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtti. Yine tek devlet ya da iki devletli çözümden bahsedecekti.⁵⁸³ Böylece tarafsızlığı bir kenara bırakan Trump, Filistinlilere yönelik tek taraflı baskı uyguladı, ödün vermedikleri için suçladı ve liderleri zorla masaya oturtmak adına Arap devletlerinin desteğini istedi. Ayrıca Trump mevcut durumun aleyhlerine olduğunu ve bir an önce masaya oturmaları gerektiğini söyleyerek üstü kapalı bir tehditte de bulundu.⁵⁸⁴ Trumpçı dünya görüşü burada yine devredeydi. Trump'ın masaya zorla baskılarla oturtma taktiği bir işe yaramadığı için bu sefer de Filistinlilerin maddi bir fırsat karşılığında masaya oturmaları beklenmekteydi. Trump yönetiminin ya zor yoluyla ya da ekonomik bir vaat ile dış politikada bir amaca ulaşmak istemesi, Trumpçı dış politikanın temeliydi.⁵⁸⁵ Bu açıdan Haziran 2019'da Kushner, Bahreyn'deki konferansta barış planının ekonomik bölümünü açıkladı. “Refah için Barış” adlı plan Filistin halkına müreffeh ve canlı bir Filistin vaat etmekteydi. Plan 10 yıl içinde 50 milyardan fazla yatırım potansiyeli vaat ederken, yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları, özel sektörün büyütülmesi ve siyasi reformlara vurgu yaptı.⁵⁸⁶ Filistin pazarlarının bölgesel ticarete bağlanması ile milyarlarca doların ekonomiye akacağını, büyümeyi sağlayacağını, işsizliği bitireceğini ve sonucunda da Filistin'in fırsat merkezine döndüreceğini iddia etmekteydi. Barış gerçekleşirse Filistin GSYİH'sının 10 yılda ikiye katlanabileceğini, 1 milyon üzerinde yeni iş yaratabileceğini, işsizlik oranını %10'un altına indirebileceğini ve yoksulluğu da %50 azaltabileceğini vurgulamaktaydı. Plan bazıları tarafından Trumpvari bir emlak broşürüne benzetildi. Konferansta İsraili ve Filistinli bir yetkili bulunmaması da ilginçti. Bu dahi amacın, planı Araplara kabul ettirmek olduğunu göstermekteydi. Siyasi çözüm hakkında ise Kushner bir şey söylemedi. Önce ekonomik planı açıklayarak daha az tartışmalı alanı çözmek istedi. Siyasi plan ise ilerleyen zamanlarda Ocak'ta açıklanacaktı.⁵⁸⁷

28 Ocak 2020'de ise Trump, “Yüzyılın Anlaşması” dediği “*Refaha Giden Barış: Filistin ve İsrail Halklarının Yaşamlarını Geliştirmeye Yönelik Bir Vizyon'u*” duyurdu.⁵⁸⁸ Plan gelecekteki müzakereler adına, temel esasları belirledi. Camp David, Oslo ve Annapolis gibi farklı barış çabalarında ortak ilkelerden tamamen ayrılan Trump, en karmaşık meseleleri hemen çözmeye çalışarak, BM'nin en temel barış ilkeleri olan, İsrail'i 1967 sınırlarına dönmeye

⁵⁸³ Gürseler, “Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, 381-83.

⁵⁸⁴ Valansi, “İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği”, 1-3.

⁵⁸⁵ “Peace to Prosperity”, 4, 19-20.

⁵⁸⁶ Ward, “Trump's top Middle East peace envoy is quitting. There's still no Israel-Palestine deal.”

⁵⁸⁷ Ward.

⁵⁸⁸ “Peace to Prosperity”.

çağırın 242 ve 338 sayılı kararlardan uzaklaştı.⁵⁸⁹ Geçmiş girişimlerin fayda vermediğini ve çözüm için yeniliği vurgulayan plan, kendisini gerçekçi ve gereksiz ayrıntılı olmamakla öne çıkarırken, BM kararlarını da tutarsız ve belirsiz olmakla suçladı.⁵⁹⁰ Böylece plan ‘Barış için Toprak’ prensibini bir kenara bırakarak, ‘Refah için Barış’ ilkesini benimsedi. Plan, Netanyahu ile açıklanırken Filistin’den ise katılım olmadı. Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas planı reddettiklerini açıkladı. Törene aynı zamanda BAE, Bahreyn ve Umman Büyükelçileri katılmıştı.⁵⁹¹

Plan iki devletli çözümü esas aldığını vurgulamasına rağmen, İsrail’in güvenliği temelinde, İsrail’den tavizler vermesini istemeyerek bir Filistin devleti oluşturmayı amaçlamaktaydı ve İsrail’i tehdit etmemesi için egemenliğini kısıtlamaktaydı. Filistin devletini de şartlara bağlayan plana göre, Filistinliler öncelikle İsrail’i Yahudi devleti olarak tanımalı, terörü reddetmeli, İsrail ve bölgenin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan özel düzenlemelere izin vermeli, etkili kurumlar inşa etmeli ve barışı kucaklamalıydı.⁵⁹² Ancak bu kriterler karşılandıktan sonra ABD Filistin devletini destekleyecekti. Filistin’in başarısız bir devlet olmaması için de insan haklarına, hukukun üstünlüğüne bağlı olması, basın özgürlüğü, adil seçimler, din özgürlüğü, bağımsız yargı, şeffaf finansal kurumlar, komşularına nefret ve düşmanlığı aşılayan her türlü programın sona erdirilmesi, tamamen askerden arındırılması, İsrail’e karşı sorumluluklarını askıya alacak uluslararası örgütlere üye olmaması gerektiği vurgulanmaktaydı.⁵⁹³

Sınırlar konusunda, Filistinlilere 1967 öncesi sınırları sağlamakla yükümlü olduğuna inanılmayan planda, İsrail’in güvenlik ihtiyaçları ve tarihi iddiaları ön planda tutulmaktaydı. Karşılığında ise Filistin topraklarının genişlediği ve Filistin’in küresel entegrasyonunun sağlanacağı vurgulanmaktaydı. Plana göre, İsrail yerleşimleri kaldırmayacak ve yerleşimleri İsrail topraklarına dahil edecekti. Plan, bölünmüş Filistin içindeki ve yerleşimler arasındaki ulaşımı da kolaylaştırmayı vaat etmekteydi. Toprak takası ile Filistin devletine 1967 öncesi Batı Şeria ve Gazze ile makul ölçüde aynı oranda bir arazi sağlayacaktı.⁵⁹⁴ Trump’a göre Filistin toprakları iki katına çıkacak, İsrail Batı Şeria’dan %20 toprak alacak karşılığında ise Negev’de aynı miktarda toprak verecekti.⁵⁹⁵ İsrail’in kutsal mekanları daha önceki birçok gücün aksine

⁵⁸⁹ Valansi, “İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği”, 1-3; Gürseler, “Filistin-İsrail Sorununda Trump’ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, 394-96.

⁵⁹⁰ Gürseler, “Filistin-İsrail Sorununda Trump’ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, 378-88.

⁵⁹¹ Gürseler, 378-88.

⁵⁹² “Peace to Prosperity”, 4-10 ve 33-35.

⁵⁹³ “Peace to Prosperity”, 4-10 ve 33-35.

⁵⁹⁴ “Peace to Prosperity”, 11-13.

⁵⁹⁵ Valansi, “İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği”, 3-4.

koruduğunu belirten plan, Kudüs'ün bölünmemesi gerektiğini ifade etmekteydi. Zaten Trump 6 Aralık 2017'de İsrail'in bölünmemiş başkenti olarak ilan etmesiyle bu durumu tasdik etti. Yine de Kudüs'teki sınırların nihai statüsü taraflar arasında çözülmesi gerekliydi.⁵⁹⁶ Filistin'e güvenlik bariyerinin dışında kalan Kudüs'ün Ebu Dis mahallesi, Doğu Kudüs olarak verilmekteydi.⁵⁹⁷

Anlaşmanın açıklanmasından sonra Kushner, Trump'ın kendisine verdiği ilk görevlerden biri olan İsrail-Filistin çatışmasını çözme girişimini CNN'e yorumladı. 3 yıldır çalıştıklarını vurgulayarak, anlaşmanın iki halkın ihtiyaçlarını karşılayan gerçekçi bir plan olduğunu ve nihai barışta önemli bir adım attıklarını belirtti. İki devletli çözüm ve karşılıklı tanınmaya vurgu yaptı, ancak İsrail ulusal kimliğinin kalıcı çözülmesinin önemine de işaret etti.⁵⁹⁸ Kudüs konusunda "Eski Yahudi Başkenti" vurgusu yaparak İsrail altında birleşeceğini belirtti. Güvenlik bariyerinin doğusundaki Doğu Kudüs'ün ise Filistin'in gelecekteki başkenti olacağını vurguladı. Ona göre önemli olan İsrail'in güvenliğiydi ve bu çözüme kavuşturulmadan barışa gidilemezdi. Ona göre, sorumluluk İsrail'de değil Filistin'deydi yani anlaşmaya uyması gereken taraf onlardı. Bu durum başarısızlığı da Filistinlilere yüklemekteydi. Kushner ayrıca Netanyahu'nun ve General Benjamin Gantz'ın vizyonu desteklediklerini ve barışı arzuladıklarını vurguladı.⁵⁹⁹ Dolayısıyla plan zaten Filistinlilerin görüşüne başvurmadığı ve İsrail ile koordineli bir biçimde hazırlandığı için tek taraflıydı. Ayrıca planı hazırlayan grubun tamamen Yahudi olması, İsrail sempatisi beslemeleri ve İsrail'in argümanlarını savunmaları, planın dış etkenden bağımsız olarak dar bir çevrede yaratıldığını da göstermekteydi. Burada Filistinliler, Trump'a karşı gelmek yani onun stratejilerine uymamanın cezasını anlaşmada ödemekteydi. Trump'ın her fırsatta Filistinlileri zamanlarının tükenmekte olduğu konusunda uyarması bu açıdan önemliydi.

Beyaz Saraydan üst düzey bir yetkiliye göre, açıklanana kadar gizli kalan planın başından sonuna kadar tasarlanma sürecinde dört kişinin, yani ikiliye ek ABD'nin İsrail Büyükelçisi David Friedman ve Kushner'in yardımcısı Avi Berkowitz'in erişimi vardı. Trump dahi detayları bilmemekteydi. Başlangıçta Pompeo, Pence ve Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton da bilgilendirilse de plana müdahil olmayarak işi Kushner ve ekibine bıraktılar.⁶⁰⁰ Dolayısıyla Filistinlilerin olduğu gibi Hristiyan Siyonistler de her ne kadar zaman zaman

⁵⁹⁶ "Peace to Prosperity", 14-17.

⁵⁹⁷ "Peace to Prosperity", 14-17.

⁵⁹⁸ *Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East.*

⁵⁹⁹ *Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East.*

⁶⁰⁰ Holland, "In leaky White House, Trump team keeps Middle East peace plan secret".

görüşlerini bildirme ve bilgi alma fırsatı bulsalar da bu sürecin dışında kaldılar. Plandan önce, grubun Trump’a sırt çevirme üzere olduğu iddialarına karşın, Rosenberg’in Trump’a İsrail konusunda güvendiklerini ve Obama gibi düşmanca tavırları olmadığını söylemesi bütün ipleri Kushner ekibine bıraktıklarını gösteriyordu.⁶⁰¹ Hiçbir topraktan taviz verilmemesi gerektiğine inanan grup, sonunda ortaya çıkan plan toprak takası içermesi ve kehaneti geri alabilecek olan Doğu Kudüs’ün bir bölgesini Filistin başkenti yapmasına rağmen barış planını, Trump’a güvendikleri için memnuniyetle karşıladıklarını söyleyerek plan için kendisini tebrik ettiler. Hristiyan Siyonist lider Robert Jeffress, teklifi cesur ve merhametli, Moore, nüanslı, gerçekçi ve kapsamlı olarak nitelendirirdi. İsa’nın ikinci gelişinden önce İsrail-Filistin anlaşmazlığının barış temelinde çözümlenmesini, Tanrının planlarına karşı bir meydan okuma olarak gören Hagee ise herhangi bir ABD yönetiminin ortaya koyduğu en iyi barış teklifi olarak yorumladı.⁶⁰² Planı, Kutsal Kitap’taki İsrail haritasına ulaşabilecek kadar yakın olarak görmekteydiler. Anlaşmayı hazırlayan grup ile görüştüğünü belirten Evans ise, İsrail yasalarının Batı Şeria’nın bazı bölgelerinde uygulanacak olmasını kastederek, Trump’ın yaptığının Kutsal Kitabı yasal olarak tanımak olduğunu söyledi. Evans, planın zaten İsrail’e güvenlik sorumluluklarını verdiği için planın iki devletli olmadığını vurguladı. Hristiyan Siyonistler, Kutsal Kitap’tan İbrahim’in bile malını Lut ile tartışmadan sonra bölüştüğü örneği üzerinden durumu hem kendi destekleri açısından hem de yönetimin siyaseti açısından meşrulaştırdılar. Hristiyan Siyonistlerin İsrail siyasetini etkiledikleri algısını oluşturan en güçlü özelliklerinden biri, herhangi bir kararı kendilerinden bağımsız olsa da istedikleri şekilde dinsel açıdan meşrulaştırabilmeleri idi. Oysa plan karşısında Amerikalı Yahudiler bile bölünmüştü. Union for Reform Judaism Başkanı Haham Rick Jacobs planı İsrail için tehlikeli bulurken, liberal Yahudi bir organizasyon olan J Street de Başkanın barış sahtekarlığı açıklamasını yapacaktı. J Street Başkanı Jeremy Ben Ami ise iki devletli çözümü engellediğini ve İsrail sağının gündemini geçerli kıldığını belirtecekti. Bu eleştirilere karşın AIPAC çabayı takdir ederek Filistinlileri müzakereye davet edecekti.⁶⁰³

Trump, Filistin sorununu Ortadoğu’nun ana meselesi olmaktan çıkardığını iddiasındaydı. Önceki anlaşmalar sorunun çözülmesi durumunda Arap hükümetleri ile İsrail arasında sağlıklı ilişkileri öngörürken, Trump yönetimi sorun çözülmeden, İsrail’i hemen

⁶⁰¹ Shimron, “Evangelicals embrace Trump’s peace plan, saying it recognizes the Bible ‘as legal’”.

⁶⁰² Shimron, “Evangelicals embrace Trump’s peace plan, saying it recognizes the Bible ‘as legal’”.Aldrovandi “Theo-Politics in the Holy Land Christian Zionism and Jewish Religious Zionism”, 118.

⁶⁰³ Shimron, “Evangelicals embrace Trump’s peace plan, saying it recognizes the Bible ‘as legal’”.

bölgeye entegre ederek İran'a karşı ittifak oluşturmak istedi.⁶⁰⁴ Trump planı açıklarken nükleer anlaşmadan çekilmesini, Süleymani suikastını ve Arap-İsrail iş birliğini vurgulaması bu anlamda önemliydi. Filistin meselesi önemsizleştirilmekteydi.⁶⁰⁵ Planın bu açıdan önemi Filistin-İsrail meselesini çözmesi değil, “dramatik değişiklikler” olarak vurguladığı üzere, İran'a karşı ABD liderliğinde, bölgesel iş birliğini ve ittifakı vurgulaması ve bunu teşvik etmesiydi.⁶⁰⁶ Nitekim Trump'ın “Filistin meselesi, kutsal yerlerden bağımsız bir meseledir ve İsrail ile Arapların arasının bunun için bozulmasına gerek yoktur” mesajı üzerine kurulu plan, İsrail-Filistin meselesini, İsrail-Arap ve İsrail-Müslüman ülkeler arasındaki ilişkilerden ayırmaya ve soyutlamaya çalışarak, iki kutup arasındaki entegrasyonu kolaylaştırmak istemekteydi. Ayrıca çatışmanın İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve Ortadoğu'da güvenli ve müreffeh bir alanın yaratılmasına engel olduğu iddiası hakimdi ki İran'ın bu ortamdan faydalandığı da vurgulanıyordu. Normalleşmenin, çatışmayı çözmeyi kolaylaştıracağı, radikalizmi engelleyeceği, güvenliğe ve refaha yol açacak bir barış fırsatı olduğu vurgulanmaktaydı. Ayrıca yönetim, Filistin tarafını masaya oturtamadığı için de İsrail'in barışı arzuladığı ancak Filistinlilerin barışı istemediği algısını oluşturmayı amaçlamaktaydı. Bu durum en azından yönetim açısından çözümden ziyade bir yol önermesini sağlamaktayken, başarısızlığı da kendisine değil Filistinlilere yüklemekteydi. Araplar açısından da Filistinlilerin hiçbir anlaşmayı kabul etmediği algısını yaratmayı amaçlayarak normalleşmeyi ve İsrail'le ilişkileri zorunlu kılmaktaydı. Sonuç olarak, plana göre İsrail ve Arap ülkeleri arasında güçlü ekonomik ve ticari ortaklıklar kurulmalıydı. Arap ülkeleri diplomatik alanda, özellikle BM'deki İsrail karşıtı girişimleri terk etmeli, İsrail'i meşru bir devlet olarak kabul etmeli ve boykotları bırakmalıydı. Gerçek tehdit ve mücadele edilmesi gereken, taraflar değil, Hizbullah, IŞİD ve Hamas gibi örgütler ve İran rejimiydi. Dolayısıyla bir an önce İsrail ile Körfez ülkeleri arasında yakın ilişkiler kurulmalı ve bölgede güvenlik ve iş birliği sağlanmalıydı. Bu da çok geçmeden gerçekleşecekti.⁶⁰⁷ Hristiyan Siyonistler kehaneti geri alabilecek olan Doğu Kudüs'ün bir bölümünde Filistinlilere başkent verilmesinden her ne kadar çok mutlu olmasalar da genel açıdan memnundular ve bu durumu hemen kendileri açısından dini olarak meşrulaştırdılar. Bu siyasi girişim onlar adına çok büyük bir adımdı ve daha sıkı desteklenmesi gerekti.

⁶⁰⁴ Valansi, “İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği”, 1-2; Gürseler, “Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, 379-82 ve 402.

⁶⁰⁵ Valansi, “İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği”, 1-2; Gürseler, “Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, 379-82 ve 402.

⁶⁰⁶ “Peace to Prosperity”, 2-4 ve 36-37.

⁶⁰⁷ “Peace to Prosperity”, 2-4 ve 36-37.

3.4.4. İbrahim Anlaşmaları

İran'a karşı iş birliği amaçlı gizliden yürütülen diplomasi çabaları, Şubat ve Aralık 2019'da ABD, İsrail ve BAE arasında toplantılarla devam etti. Barış planının açıklanmasından sonra, artık bir aşama daha kaydedilmiş ve Filistin meselesi aradan çıkarılarak, Arap ülkeleri ve İsraililer arasında ittifak oluşturmak adına bir engel kalmamıştı.⁶⁰⁸ 13 Ağustos 2020'de Trump, İsrail ve Körfez ülkeleri arasında yıllardır yürütülen diplomasi çabalarının sonucu olarak, BAE ve İsrail arasındaki resmi ilişkileri başlatan anlaşmayı kamuoyuna duyurdu.⁶⁰⁹ BAE'den sonra anlaşmayı, İsrail'le normalleşmeyi bölgedeki barış için tarihi olarak nitelendiren Bahreyn takip etti. 15 Eylül 2020'de, Beyaz Saray'da Bahreyn, BAE ve İsrail arasında ilişkileri normalleştiren İbrahim Antlaşmaları (Abraham Accords Peace Agreement) imzalandı.⁶¹⁰ Bahreyn'in katılması, Suudilerin onayını göstermekteydi. Yine de Muhammed bin Selman, o günün koşullarında, muhalefetten çekindiği için imzalamadı. Normalleşmenin nereye varacağını görmek istedi ancak olumlu sinyaller vermekten de çekinmedi. Bu durum, artık Arap ülkelerinin Filistin meselesini çok da fazla umursamadığının resmi işaretiydi.⁶¹¹

Anlaşmada dinler arası diyalogun teşviki, ekonomi, ticaret, eğitim, kültür ve akademi gibi farklı alanlarda iş birliği ve diplomatik ilişkilerin ilerletilmesi vurgulandı. Anlaşmada doğrudan İran zikredilmese de anlaşmaya giden süreçte İran tehdidinin rolü çok büyüktü. Nitekim taraflara göre İran ve onun desteklediği milis grupların, bu ülkelerin ulusal güvenlik ve bütünlüklerine tehdidi, birliği gerektirmekteydi. Anlaşmada tarafların "İbrahim'in mirasçıları" olduğu ve bu yüzden de bir olmaları gerektiği mesajı hakimdi. Anlaşmadaki bu gerekçelendirme ile iş birliğini ilerleten taraflar bu çabalarını ABD ile geliştirme hedefi ile de birleştireceklerdi. Anlaşmanın amacı, taraflar tarafından İsrail ile BAE ve Bahreyn arasında başlayacak ama tüm bölgeye yayılması amaçlanan "istikrarlı, barışçıl ve müreffeh bir Ortadoğu" olarak nitelendirilmekteydi.⁶¹² Bu vurgudan kasıt Araplar nezdinde Filistin ve İran'ı

⁶⁰⁸ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 14-16; Gürseler, "Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: 'Yüzyılın Planı'", 403-5; Bayrak, "Abraham Accords", 107-9.

⁶⁰⁹ "The Abraham Accords Declaration".

⁶¹⁰ "Abraham Accords Peace Agreement"; Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 14-16; Gürseler, "Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: 'Yüzyılın Planı'", 403-5; Bayrak, "Abraham Accords", 107-9.

⁶¹¹ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 14-16; Gürseler, "Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: 'Yüzyılın Planı'", 403-5; Bayrak, "Abraham Accords", 107-9.

⁶¹² "The Abraham Accords Declaration"; "Abraham Accords Peace Agreement", 1-3; Kirk, "American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant".

daha da marjinalleştirmek ve yalnızlaştırmaktı. İsrail'in ise bölgeye entegrasyonunun sağlanması amaçlanmaktaydı. Dolayısıyla İsrail ile normalleşmeye muhalefet edenleri de cezalandırma amacı taşıyordu.⁶¹³

Trump İbrahim Antlaşmaları ile dünyadaki tüm Müslümanların İsrail'deki kutsal yerleri ziyaret edebilme ve barış içinde ibadet edebilme hakkını kazandığını açıklayacaktı. Bölgedeki şiddet ve terörün kaynağı olan düşmanlığın, bu anlaşmalarla ortadan kalktığını söyleyerek radikalleşmeyi azaltacağını iddia ediyordu.⁶¹⁴ Filistin liderliğini histerik olarak nitelendiren Kushner ise bölgedeki liderlerin Filistin'i beklemeden artık yorulduğunu, İsrail gerçekliğini tanımak istediklerini belirtti. İbrahim Anlaşmalarının, Ortadoğu'nun potansiyelini açığa çıkarmak, bölgeyi dönüştürmek ve ABD'yi güvende tutmak olduğu için hazırlandığını söyledi.⁶¹⁵ Bölgedeki dönüşüm ve güvenlik vurgusu önemliydi, bu ABD liderliğinde liberal bir düzlemde gerçekleşecekti. Bu siyasette en etkili isim Kushner'di. Zaten Kushner kendi fikirlerine o kadar inanmaktaydı ki çabalarını daha geniş bir coğrafyaya yaymak, İsrail ve Arap ülkeleri arasındaki normalleşmeyi artırmak adına en yakını ve sağ kolu Berkowitz ile bugün de çalışmalarına devam eden Barış için İbrahim Anlaşmaları Enstitüsü (Abraham Accords Institute for Peace) adlı bir düşünce kuruluşu kurdu. Kuruluşun amacı İsrail, Bahreyn, BAE, Fas ve Sudan arasındaki ticaret, turizm gibi konularda iş birliğini arttırmak, normalleşmenin faydalarını diğer Arap ülkelere de anlatarak genişletmekti.⁶¹⁶

ABD'nin asıl amacı, İsrail'in bölgeye entegrasyonu ve ABD çıkarlarına uygun bir güç dengesi yaratmaktı. Pompeo, yönetimin, İran'a yaklaşımının önceki yönetimden farklı olduğu için bu anlaşmaların imzalandığını vurgulaması önemliydi. İran, normalleşmenin birincil ve görünür faktörü olsa da bu sadece İran'a karşı değil Ortadoğu'da artan gücüyle Çin'e de karşıydı. Çünkü bölgeye artan dijital İpek yolu kapsamındaki Çin yatırımları ve 5G teknolojisine karşı, ülkeler arasında ticareti ve ekonomiyi geliştirmek önemliydi. Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O'Brien da anlaşmaların, Çin'i İsrail teknoloji sektöründen uzaklaştırdığını belirtti. İkincisi Amerika'da artık Çin'e doğru yönelmek istemekteydi. Dolayısıyla bölgeden güç çekerken kendi çıkarlarını savunacak bir ittifak bırakmak istemekteydi.⁶¹⁷

⁶¹³ "The Abraham Accords Declaration"; "Abraham Accords Peace Agreement", 1-3; Kirk, "American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant".

⁶¹⁴ Özçelik ve Okur, "Trump Yönetimi Döneminde ABD'nin İsrail ve İran Politikası", 14; Gürseler, "Filistin-İsrail Sorununda Trump'ın Fait Accompli Girişimi: 'Yüzyılın Planı'", 403-5.

⁶¹⁵ Levin, "Jared Kushner, Foreign Policy Genius in His Own Mind, Is Founding an 'Institute for Peace'".

⁶¹⁶ Levin, "Jared Kushner, Foreign Policy Genius in His Own Mind, Is Founding an 'Institute for Peace'".

⁶¹⁷ Bayrak, "Abraham Accords", 105-10.

Hristiyan Siyonist örgüt CUFI ise İbrahim Anlaşmalarını memnuniyetle karşıladı. İran'ın İsrail'e ve Körfez ülkelerine tehdit olduğunu dile getirdi.⁶¹⁸ Ancak Hristiyan Siyonistlerin bu anlaşmalarda hemen hiçbir rolü yoktu. Hristiyan Siyonist liderlerden Rosenberg, İbrahim anlaşmalarının ilhaktan çok daha önemli ve stratejik bir hamle olduğunu ileri sürerken bu rotada devam etmesi için yönetime baskı yaptıklarını açıklayacaktı. Ancak bu onlar açısından klasik bir davranıştı. Başarıyı kendilerine mal etme ve etkilerini var olduğundan çok daha güçlü gösterme konusunda uzmandılar.⁶¹⁹

⁶¹⁸ Kirk, “American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant”.

⁶¹⁹ Bayrak, “Abraham Accords”, 107-9; LEVIN, “Jared Kushner, Foreign Policy Genius in His Own Mind, Is Founding an ‘Institute for Peace’”; ÖzçeliK ve Okur, “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası”, 16.

SONUÇ: ETKİSİZLİK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ABD-İsrail ilişkileri söz konusu olduğunda sıklıkla Evanjelist inancın ve grupların bu ilişkilerdeki etkisi dile getirilmekte ve ABD'nin İsrail'e olan güçlü desteğinin arkasında Evanjelizm olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle bu vurgu Trump dönemi İsrail siyaseti üzerine damgasını vurmuştur. Öncelikle bu algının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan biri Hristiyan Siyonistlerin Evanjelizmi hatta daha geniş olarak Hristiyanlığı tanımlama tekeline ele geçirmeye çalışması ve bazen de buna araştırmacılar tarafından izin verilmesidir. Hristiyan Siyonistlerin Evanjelist inancı, kendi görüşleri perspektifinde homojen ve tek blok gibi aksettirmeleri ve araştırmaların bu dini düşünce içerisindeki ince ve bazen daha belirgin ayrımları görmezden gelerek bu tanımlamaları kabul etmesi, Hristiyan Siyonizm'e inananların ABD nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturduğu algısını oluşturmaktadır. Ayrıca bu durum İsrail'e desteği tüm Evanjelistlere de mal etmektedir. Zaten Hristiyan Siyonistlerin amacı "çoğunluk" olduklarını vurgulamaktır.

Hristiyan Siyonistlerin İsrail konusunda kendileri dışında alınan her kararı, kendilerinin baskısı sonucu alındığını iddia etmeleri ve bu açıdan gerçekleştirilen her eylemi de dini açıdan meşrulaştırma becerileri İsrail siyasetinde etkileri varmış gibi bir algı yaratmaktadır. Din ve siyaset ilişkilerinin ABD'de deki kendine has yapısı ve Amerikan Sivil Dini ve Protestanlık arasındaki bulanık ilişkiler de onlara bu açıdan kapı aralamaktadır. Nitekim bazen resmi yetkililerin bazı kararları meşrulaştırmak ve kitleleri mobilize etmek için böyle bir retorik kullanması buna neden olmaktadır. Ancak bu retorikteki vurgular, Hristiyan Siyonist bir vurgudan çok ilk bölümde vurgulanan kimliksel değerlerden kaynaklanmaktadır. Ancak yönetimin verdiği bu retorik mesajlar Hristiyan Siyonistler tarafından pragmatik şekilde kullanılmakta ve onlar Hristiyanlığın genel ilkelerine dayanan argümanlara da başvurarak kararların dinsel kaynaklı olduğunu savunmaktadırlar. Kararlara dini meşruiyet üretmeleri bu kararın onlar istediği için ve onların yararına olduğu için alındığı algısını da yaratmaktadır.

İsrail konusunda ise bu algıyı güçlendiren bir başka etken Amerikan yönetimleri ile Hristiyan Siyonistler arasında İsrail'e destek verilmesi ve güçlendirilmesi konusundaki fikir birliğidir. Ancak bu fikir birliği motivasyon ve hedeflerde ortaklık anlamına gelmektedir. İsrail'i değerler ve çıkarlar nedeniyle destekleyen Amerikan yönetimleri ile İncil kehaneti nedeniyle destekleyen Hristiyan Siyonistler arasındaki hedef ve motivasyon farkının da üstünü örtmektedir. Bu da gerçek dışı bir şekilde Hristiyan Siyonistleri "her şeye gücü yeten" bir grup konuma yükseltmektedir. Oysa ilk bölümde dikkat çekilen Sivil Din ve Protestanlık'tan

kaynaklanan değerler ve çıkarlar ABD yönetimlerinin İsrail'e yaklaşımında çok daha belirleyicidir. Dolayısıyla ABD'nin İsrail siyasetini yönlendiren farklı dinamikler vardır ve İsrail siyasetinde Hristiyan Siyonist bir etki neredeyse hiç yoktur.

Hristiyan Siyonistlerin etkisizliğinin nedenlerini içsel ve dışsal olarak ayırmak mümkündür. İçsel nedenlerin ilki Evanjelizm yapı olarak homojen bir inanç değil, parçalı inanç biçimleri arasındaki ortak özelliklere atıf yapmak için kullanılan çatı bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Bu geniş çatının altında çok geniş bir kitlenin olması, aralarındaki itikadi farklar ve siyasi bir grup olmaktan çok bir inanç grubu olmaları ortak politik hedefler paylaşmalarını ve bunları uygulamaya koymak için bir baskı grubu gibi hareket etmelerini imkansız hale getirmektedir. Bu parçalı olan yapının nispeten homojen olan sağ grubu içerisinde dahi, yani Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm'de, farklı karizmatik liderler etrafında toplanmış gruplar vardır ve bu liderlerin farklı fikirleri nedeniyle çekişme ve hizipçilik mevcuttur. Burada bir iç iktidar mücadelesinin varlığı ve liderlerin birbirlerine karşı hoşnutsuzluğu yapının gücünü azaltmaktadır.

İkinci içsel neden ise her ne kadar İsrail Lobisi içinde adı geçse de geniş anlamda Evanjelistlerin dar olarak Hristiyan Siyonistlerin, Yahudilere kıyasla daha fazla nüfusa sahip olmakla birlikte eğitim seviyesi ve gelir açısından yine aynı gruba kıyasla çok geride olmasıdır. Bu anlamda Yahudilerden, Amerikan sistemini etkileme ve dönüştürme potansiyeli anlamında çok daha geridedirler ve İsrail Lobisi içinde dahi marjinaldirler. Nitekim Trump döneminde görüleceği üzere hem kabinede hem İsrail siyasetini yönlendirmede İsrail Lobisine yakın Yahudiler yönetimde çok önemli bir konumdayken, Hristiyan Siyonistler sadece bir dış faktördür.

Üçüncü bir iç etken olarak bu grubun her ne kadar Yahudilere göre kalabalık olsalar da her geçen azalması ve güç kaybetmesidir. Beyaz Amerika'nın aşınması olarak nitelendirilen, Beyaz Evanjelistlerin hem ABD'de de hem Cumhuriyetçi Parti içerisindeki oranları gittikçe aşağı doğru indiği bir ortamda daha marjinal Hristiyan Siyonistlerin sayısı her geçen gün daha da azalmaktadır. Bu sayı ve güç kaybı savunulan idealleri de etkilemekte, genç yaştaki Beyaz Evanjelistlerin İsrail'e olan desteği de azalmaktadır. Kendilerini grup olarak koruma ihtiyacı devletle çatışmama adına ideallerden gerektiğinde feragat etmeyi de gerekli kılmıştır. Beyaz Muhafazakâr Evanjelistler ve daha geniş açıdan Beyaz Evanjelistler, Sosyolog Gerardo Marti'nin vurguladığı gibi, kendilerini devletin korunmasına ihtiyacı olan tehdit altında ve küçülen bir grup olarak gördükleri için kilisenin otoritesinden devletin rasyonel-yasal

otoritesine sığınmak zorunda kalmışlardır.⁶²⁰ Bu açıdan Evanjelistlerin siyaseti etkilediğine dair abartılı bir ifadeden ziyade, siyasileşmenin ve otorite ile gösterdikleri uyumun onların “hayatta kalma çabası” olarak yorumlamak yerinde olacaktır. Bu hayatta kalma çabasının bir uzantısı olarak diğer gruplarla iş birliği içine girerek kendilerini güçlendirmeleri de mümkün gözükmemektedir. ABD siyasetinde daha etkin olmalarına imkân verecek iş birliği yapabilecekleri grup sayısı, söylemlerinin diğer grupları tehdit etmesi, ciddi boyutta ırkçılık ve aşırı sağ görüş içermesi nedeniyle zaten oldukça azdır. İş birliği yapma potansiyeli olan gruplar ise marjinal kalmaktadır. Dolayısıyla yapı çok dar bir alanda sıkışıp kalmış durumdadır.

Hristiyan Siyonistlerin etkinsizliğine neden olan dış nedenlere baktığımızda bunlardan ilki grubun Demokrat Parti karşıtlığı nedeniyle tek etki üretebileceği yerin Cumhuriyetçi Parti olmasıdır. Genelde Cumhuriyetçi Parti içerisinde, özelde ise Başkanlar nezdinde bu grupların endişeleri anlaşılabilir ve hatta bazı Başkanlar onlarla aynı endişeleri kişisel olarak paylaşırsa da Başkanlar “kendilerinden biri” değildir. Yönetimler bu gruplara retorik destek vermesine karşın bunu yaparken amaçları aslında daha geniş bir muhafazakâr seçmene hitap etmektir.

Bir diğer faktör, ABD’de dış politikada karar alma sürecinin bu grupların hiç dahil olmadığı bir düzlemde gerçekleşmesi ve çoğulcu sistemin, tek bir grubun iktidar aygıtını ele geçirmesini önlemesidir. Anayasal düzlemde sistem, gücü ve iktidarı böldüğü ve paylaştığı için iktidarı ele geçirmek isteyen yapılar birden çok cephede başarıya ulaşmak zorundadırlar. Amerikan siyasal kültüründe dini gruplar kendilerini siyaset arenasında gösterme fırsatı bulmakla birlikte, tek başına mutlak üstünlük kuramamaktadırlar. Hristiyan Siyonistler buna meydan okusa da hem yukarıdaki nedenden ötürü hem de dar bir etnik ve dini bir azınlığa saplanıp kaldıkları ve bunu aşmaya çabalamadıkları için son derece başarısızdırlar.⁶²¹ Nitekim, Hristiyan Siyonizm’i sadece İsrail’e odaklamaktan ziyade bir de Beyaz Muhafazakâr Evanjelizm olarak gördüğümüzde ve iç siyasette ne başardıklarını sorguladığımızda bu durum görülmekte ve güçlerinin sınırları daha iyi anlaşılmaktadır. İç siyasette somut başarısı ve etkinliği olmayan bir grubun uluslararası siyasette etki ürettiğini ifade etmek son derece hatalı olacaktır.

⁶²⁰ Martí, “The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump”, 5.

⁶²¹ Fowler, Hertzke, ve Olson, “Amerika’da Din ve Siyasal Kültür”, 185-86.

KAYNAKÇA

- “Abraham Accords Peace Agreement: Treaty Of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between The United Arab Emirates and The State of Israel”. United States Department of State, 15 Eylül 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/09/UAE-Israel-treaty-signed-FINAL-15-Sept-2020-508.pdf>.
- Achcar, Gilbert, ve Noam Chomsky. *Tehlikeli Güç - ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*. 1. bs. İstanbul: İthaki Yayınları, 2007.
- Aderet, Ofer. “Sheldon Adelson Laid to Rest on Jerusalem's Mount of Olives”. *Haaretz*, 15 Ocak 2021. <https://www.haaretz.com/israel-news/2021-01-15/ty-article/.premium/sheldon-adelson-laid-to-rest-on-jerusalems-mount-of-olives/0000017f-e4d7-d804-ad7f-f5ff61a10000>.
- Aked, Hilary. “The Undeniable Overlap: Right-Wing Zionism and Islamophobia”, t.y., 7.
- . “The Undeniable Overlap: Right-Wing Zionism and Islamophobia”, t.y.
- Albayrak, H Şule. “ABD’de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi”, t.y., 30.
- Albayrak, H. Şule. “Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi”. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 42 (2012): 121-40. <https://doi.org/10.15370/muifd.57332>.
- Aliyev, Tural. “The Evaluation of The Nuclear Weapon Agreement with Iran in the Perspective of the Difference Between Obama and Trump’s Administration” 4, sy 1 (2021).
- Armstrong, Karen. *Tanrı adına savaş: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamda köktendincilik*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2017.
- Ataöv, Türkkaya. *Amerika’da Hristiyan Köktendinciliği*. 1. baskı. İstanbul: İleri Yayınları, 2010.
- Bailey, Sarah Pulliam. “‘It’s just like God to use a young Jewish couple to help Christians:’ Trump’s evangelical advisers defend Kushner”. *The Washington Post*, 25 Temmuz 2017. <https://www.washingtonpost.com/news/acts-of-faith/wp/2017/07/25/jared-kushner-has-an-unusual-group-singing-his-praises-evangelical-leaders/>.

- Balbier, Uta Andrea. "Billy Graham's Crusades in the 1950s: Neo-Evangelicalism Between Civil Religion, Media, and Consumerism". *Bulletin Of The Ghı*, 2009. <https://silo.tips/download/today-the-evangelist-billy-graham-is-known-as-the-nation-s-pastor>.
- Batrawy, Aya. "US Christian evangelical delegation meets Saudi crown prince". *AP News*, 11 Eylül 2019. <https://apnews.com/article/united-arab-emirates-religion-jiddah-jamal-khashoggi-dubai-e7f10269e60b46dabe31c455fa04017e>.
- Bayrak, Polen. "Abraham Accords: Palestine Issue Should Be Addressed for a Peaceful Middle East". *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, *Cappadocia University* 3, sy 1 (30 Haziran 2021): 104-15. <https://doi.org/10.38154/cjas.4>.
- Bedir, Şener Faruk. "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy 2 (18 Haziran 2014): 73-98.
- Belin, Célia. "Trump's Jerusalem decision is a victory for Evangelical politics". *Brookings*, 15 Aralık 2017. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/15/trumps-jerusalem-decision-is-a-victory-for-evangelical-politics/>.
- Bellah, Robert N. "Civil Religion in America", 2005.
- Ben Barka, Mokhtar. "The New Christian Right's Relations with Israel and with the American Jews: The Mid-1970s Onward". *E-Rea*, sy 10.1 (20 Aralık 2012). <https://doi.org/10.4000/erea.2753>.
- Black, Ian. "Donald Trump and the Middle East". *POLITICAL INSIGHT*, 2018.
- Buhari, Ömer Kemal. "(Dost) Düşmanlar: Hristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23, sy 3 (15 Aralık 2019): 1315-30. <https://doi.org/10.18505/cuid.591223>.
- Buhari, Ömer Kemal. "(Dost) Düşmanlar: Hristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 16 Aralık 2019, 1303-18. <https://doi.org/10.18505/cuid.591223>.
- Burns, Alexander, ve Maggie Haberman. "How Donald Trump Finally Settled on Mike Pence". <https://www.nytimes.com/>, 15 Temmuz 2016, 2016 baskı. <https://www.nytimes.com/2016/07/16/us/politics/mike-pence-donald-trump-vice-president.html>.

- Burns, Nicholas, James K. Sebenius, ve Robert H. Mnookin. "Tillerson's Exit Interview". ANALYSIS & OPINIONS. Harvard Gazette, 18 Eylül 2019. <https://www.belfercenter.org/publication/tillersons-exit-interview>.
- Carter, Jimmy. *Filistin Barışı*. 1. bs. Ankara: Elips Kitap, 2008.
- Ceaser, James W. "The Origins and Character of American Exceptionalism". *American Political Thought* 1, sy 1 (Mayıs 2012): 3-28. <https://doi.org/10.1086/664595>.
- Chapp, Christopher B., ve Kevin Coe. "Religion in American Presidential Campaigns, 1952–2016: Applying a New Framework for Understanding Candidate Communication". *Journal for the Scientific Study of Religion* 58, sy 2 (Haziran 2019): 398-414. <https://doi.org/10.1111/jssr.12590>.
- Cillizza, Chris. "Yes, Donald Trump really believes he is 'the chosen one'". <https://edition.cnn.com/>, 24 Ağustos 2019. <https://edition.cnn.com/2019/08/21/politics/donald-trump-chosen-one/index.html>.
- Clifton, Eli. "Trump tell-all cites Adelson's bankrolled Israel embassy move". *Quincy Institute for Responsible Statecraft*, 07 Ekim 2022. <https://responsiblestatecraft.org/2022/10/07/new-book-highlights-how-campaign-money-influences-us-foreign-policy/>.
- Cobanoglu, Ali. "Din Unsurunun Dış Politika Etkileri: Trump Dönemi ABD-İsrail İlişkilerinde Evanjelizmin Rolü Örneği". *Filistin Araştırmaları Dergisi*, sy 11 (30 Haziran 2022): 70-103. <https://doi.org/10.34230/fiad.1120496>.
- Cobban, Helena. "The U.S.-Israeli Relationship in the Reagan Era", t.y.
- Coles, Roberta L. "Manifest Destiny Adapted for 1990s' War Discourse: Mission and Destiny Intertwined". *Sociology of Religion* 63, sy 4 (2002): 403. <https://doi.org/10.2307/3712300>.
- Colvin, Jill. "Evangelical leaders rally around Kushner amid Russia probe". *AP News*, 25 Temmuz 2017. <https://apnews.com/article/us-news-ap-top-news-jared-kushner-south-carolina-politics-b9b57fb0a2bc43a8bc85538532e28bb0>.
- Cortelllessa, Eric, ve Toi Staff. "Trump signs waiver, won't move US embassy to Jerusalem". *Times of Israel*, 01 Haziran 2017. <https://www.timesofisrael.com/trump-signs-waiver-to-keep-us-embassy-in-tel-aviv/>.

- Çoban, Filiz. “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, sy 3 (2017).
- David Masci and Gregory A. Smith. “5 facts about U.S. evangelical Protestants”. <https://www.pewresearch.org/>, 01 Mart 2018. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/03/01/5-facts-about-u-s-evangelical-protestants/>.
- Day, Chad. “Key events in Michael Flynn’s interactions with Russia”. *AP News*, 02 Aralık 2017. <https://apnews.com/article/11c4883b8de346eca8d0536b2acd5114>.
- Desilver, Drew. “Trump’s Cabinet will be one of most business-heavy in U.S. history”. Washington, D.C: Pew Research Center, 19 Ocak 2017. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/01/19/trumps-cabinet-will-be-one-of-most-business-heavy-in-u-s-history/>.
- Durbin, Sean. “From King Cyrus to Queen Esther: Christian Zionists’ Discursive Construction of Donald Trump as God’s Instrument”. *Critical Research on Religion* 8, sy 2 (Ağustos 2020): 115-37. <https://doi.org/10.1177/2050303220924078>.
- Durham, Martin. “Evangelical Protestantism and Foreign Policy in the United States after September 11”. *Patterns of Prejudice* 38, sy 2 (Haziran 2004): 145-58. <https://doi.org/10.1080/00313220410001692349>.
- Edgell, Penny. “An Agenda for Research on American Religion in Light of the 2016 Election”. *Sociology of Religion* 78, sy 1 (2017): 1-8. <https://doi.org/10.1093/socrel/srw057>.
- “Evangelicals Rally to Trump, Religious ‘Nones’ Back Clinton”. <https://www.pewresearch.org/>: Pew Research Center, 13 Temmuz 2016. <https://www.pewresearch.org/religion/2016/07/13/religion-and-the-2016-campaign/>.
- Firinci, Yusuf. “The Expansion of Post-Secular Influence by Christian Denominations such as Christian Zionists”. *Journal of Analytic Divinity* 2, sy 3 (15 Aralık 2018): 23-47. <https://doi.org/10.46595/jad.494721>.
- Fitch, Charity. “In Pursuit of Peace: Dr. Falwell Sr. Prayed for and Befriended Israel”. <https://www.liberty.edu/champion/>, 28 Şubat 2022. <https://www.liberty.edu/champion/2022/02/in-pursuit-of-peace-dr-falwell-sr-prayed-for-and-befriended-israel/>.

Fowler, Robert B, Alan D Hertzke, ve Laura L Olson. “Amerika’da Din ve Siyasal Kültür”, t.y., 33.

Fox, Ben. “Tillerson says Kushner conducted foreign policy without him”. *Associated Press*, 27 Haziran 2019. <https://www.pbs.org/newshour/nation/tillerson-says-kushner-conducted-foreign-policy-without-him>.

Frank Newport. “5 Things to Know About Evangelicals in America”. Gallup, 31 Mayıs 2018. <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/235208/things-know-evangelicals-america.aspx>.

Gannon, Thomas N. “The New Christian Right in America as a Social and Political Force / La Nouvelle Droite Chrétienne En Amérique, Force Sociale et Politique.” *Archives de Sciences Sociales Des Religions* 52, sy 1 (1981): 69-83. <https://doi.org/10.3406/assr.1981.2226>.

Gomez, Adam. “Deus Vult: John L. O’Sullivan, Manifest Destiny, and American Democratic Messianism”. *American Political Thought* 1, sy 2 (Eylül 2012): 236-62. <https://doi.org/10.1086/667616>.

Gotquestions.org. “What Is Neo-Evangelicalism? What Is a Neo-Evangelical?”, t.y. <https://www.gotquestions.org/neo-evangelicalism.html>.

Gray, Rosie. “What Does the Billionaire Family Backing Donald Trump Really Want?” *The Atlantic*, 27 Ocak 2017. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2017/01/no-one-knows-what-the-powerful-merciers-really-want/514529/>.

Gutmann, Amy. “Introduction. The Good, the Bad, and the Ugly of Identity Politics”. İçinde *Identity in Democracy*, 1-7. Princeton: Princeton University Press, 2003. <https://doi.org/10.1515/9781400825523.1>.

Güleç, Cansu. “Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri”. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy 1 (30 Nisan 2018): 79-102. <https://doi.org/10.31454/usb.419840>.

Gündüz, Şinasi. “Evanjelizm: Hristiyan Fanatizmi”. <http://hikav.org>, 20 Eylül 2018. <http://hikav.org/makaleler/evanjelizm-hristiyan-fanatizmi/>.

Güngör, Ali İsrâ. *Evanjellikler*. 1. Baskı. İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2016.

Güngör, Ali İsrâ. “Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri”. *Dini Araştırmalar* 7, sy 21 (Haziran 2005): 7-26.

Gürel, Onur. “Neo-Con Yaklaşımın George W. Bush Dönemindeki Etkisi ve Donald J. Trump Dönemi Olası Beklentiler”. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2018.

Gürseler, Ceren. “Filistin-İsrail Sorununda Trump’ın Fait Accompli Girişimi: ‘Yüzyılın Planı’”, sy 2 (2021).

Haberman, Maggie. *Confidence Man: The Making of Donald Trump and the Breaking of America*. 1. bs. Penguin Press, 2022.

Hadden, Jeffrey K. “Religious Broadcasting and the Mobilization of the New Christian Right”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 26, sy 1 (Mart 1987): 1. <https://doi.org/10.2307/1385838>.

“The Rise and Fall of American Televangelism”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 527, sy 1 (Mayıs 1993): 113-30. <https://doi.org/10.1177/0002716293527001009>.

Haija, Rammy M. “The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US Policy Towards Israel-Palestine”. *Holy Land Studies*, t.y.

Halsell, Grace. *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*. 3.baskı. Ankara: Serbest Kitaplar, 2021.

Haltiwanger, John. “Trump Said Jared Kushner Was ‘more Loyal to Israel than the US,’ Employing the Dual Loyalty Trope against His Jewish Son-in-Law: Book”. <https://www.businessinsider.com/>, 16 Eylül 2021. <https://www.businessinsider.com/trump-said-jared-kushner-more-loyal-to-israel-than-us-2021-9>.

Hartmann, Margaret, ve Nick Tabor. “Everything We’ve Learned From Robert Mueller’s Investigation (So Far)”. <https://nymag.com/>, 17 Nisan 2019. <https://nymag.com/intelligencer/article/robert-mueller-investigation-what-we-know.html>.

Hawkings, David. “Who’s Mike Pence and Why Has Trump Picked Him?”, 14 Temmuz 2016. <https://rollcall.com/2016/07/14/whos-mike-pence-and-why-has-trump-picked-him/>.

Heywood, Andrew. *Siyasi ideolojiler: bir giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 2010.

Hitchcock, William I. “How Dwight Eisenhower Found God in the White House”. *HISTORY*, 20 Mart 2018. <https://www.history.com/news/eisenhower-billy-graham-religion-in-god-we-trust>.

Holland, Steve. “In leaky White House, Trump team keeps Middle East peace plan secret”. *Reuters*, 10 Nisan 2019. <https://www.reuters.com/article/us-israel-palestinian-trump-idUSKCN1RM2GQ>.

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/>. “God in the White House”. t.y. <https://www.pbs.org/godinamerica/god-in-the-white-house/>.

Hubbard, Ben. “Saudi Crown Prince Likens Iran’s Supreme Leader to Hitler”. *The New York Times*, 15 Mart 2018. <https://www.nytimes.com/2018/03/15/world/middleeast/mohammed-bin-salman-iran-hitler.html>.

Huntington, Samuel. *Biz Kimiz?* 1. İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı, 2004.

Inbari, Motti, Kirill M. Bumin, ve M. Gordon Byrd. “Why Do Evangelicals Support Israel?” *Politics and Religion* 14, sy 1 (Mart 2021): 1-36. <https://doi.org/10.1017/S175504831900052X>.

İncil. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2020.

Jackson, Sherman A. “Müslümanlar, İslam(lar), Irk ve Amerikan İslamofobisi”. İçinde *İslamofobi*, 3. bs, 141-58. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.

Jared Kushner: A Pivotal Moment in the Middle East. CNN, 2020. <https://edition.cnn.com/2020/01/29/opinions/jared-kushner-pivotal-moment-middle-east-peace-plan/index.html>.

Jenkins, Jack. “Meet Donald Trump’s New Evangelical Advisory Board”. <https://archive.thinkprogress.org/>, 22 Haziran 2016. <https://archive.thinkprogress.org/meet-donald-trumps-new-evangelical-advisory-board-6a5bfc5460d7/>.

JerryFalwellJr, 28 Eylül 2018. https://twitter.com/JerryFalwellJr/status/1045853333007798272?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1045853333007798272%7Ctwgr%5Ef3378da918196455ed328a23c1a6e9920a76203c%7Ctwcon%5Es1&ref_url=https%3

[A%2F%2Fwww.nbcnews.com%2Fthink%2Fopinion%2Fwill-america-s-evangelicals-choose-god-or-trump-2018-midterm-ncna931666.](https://www.nbcnews.com/think/opinion/will-america-s-evangelicals-choose-god-or-trump-2018-midterm-ncna931666)

Jervis, Rick, Marc Ramirez, ve Romina Ruiz-Goiriena. “‘No regrets’: Evangelicals and other faith leaders still support Trump after deadly US Capitol attack”. <https://www.usatoday.com/>, 12 Ocak 2021. <https://www.usatoday.com/story/news/nation/2021/01/12/evangelicals-donald-trump-capitol-riot-voter-fraud/6644005002/>.

Johnston, David Cay. *Trump’ın Varoluşu*. Bal Yayınları, 2017.

Jones, Emily. “Trump Says He Moved US Embassy to Jerusalem ‘For the Evangelicals’”, 18 Ağustos 2020. <https://www2.cbn.com/news/news/trump-says-he-moved-us-embassy-jerusalem-evangelicals>.

Judis, John B. “The Chosen Nation: The Influence of Religion on U.S. Foreign Policy”. *Carneige Endowment*, sy 37 (Mart 2005).

Kanat, Kılıç Buğra, ve Jackson Hannon. “Trump’ın Kabinesi Ve Ulusal Güvenlik Ekibi”. SETA, Ocak 2017.

Karagül, Soner, ve Belma Engin Güder. “Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler: Trump Siyaseti ve Brexit Süreci”. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5, sy 1 (04 Mayıs 2020): 109-33. <https://doi.org/10.31454/usb.722072>.

Karlsson, Ingmar. *Din, Terör ve Hoşgörü*. 1.Baskı. İstanbul: Homer Kitabevi, 2005.

Kidd, Thomas S. “What Happened to ‘Evangelicals’?” <https://www.desiringgod.org>, 27 Ocak 2020. <https://www.desiringgod.org/articles/what-happened-to-evangelicals>.

Kirk, Mimi. “American Evangelicals, the Gulf States, and Israel: A Cynical Covenant”. Arab Center Washington DC, 24 Ağustos 2022. <https://arabcenterdc.org/resource/american-evangelicals-the-gulf-states-and-israel-a-cynical-covenant/>.

“Countering Christian Zionism in the Age of Trump”. *Middle East Report Online*, 08 Ağustos 2019. <https://merip.org/2019/08/countering-christian-zionism-in-the-age-of-trump/>.

Koehler, Walter J. “A Look at the Positive Side of Neo-Evangelicalism”, t.y.

- Levin, Bess. "Jared Kushner, Foreign Policy Genius in His Own Mind, Is Founding an 'Institute for Peace'". *Vanity Fair*, 05 Mayıs 2021. <https://www.vanityfair.com/news/2021/05/jared-kushner-peace-institute>.
- Lincoln, Abraham. "The Gettysburg Address", 19 Kasım 1863. <https://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/gettysburg.htm>.
- Lizza, Ryan. "Steve Bannon Will Lead Trump's White House". <https://www.newyorker.com/>, 14 Kasım 2016. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/steve-bannon-will-lead-trumps-white-house>.
- Louwerse, Colter, ve Ron Dart. "Donald Trump and the Christian Zionist Lobby: Letter from Canada". *Journal of Holy Land and Palestine Studies* 16, sy 2 (Kasım 2017): 237-43. <https://doi.org/10.3366/hjps.2017.0167>.
- Lowry, Rich. "Trump Is Neither Neocon Nor Isolationist". *Politico Magazine*, 01 Ağustos 2020. <https://www.politico.com/news/magazine/2020/01/08/trump-neocon-isolationist-lowry-096445>.
- Lucas, Scott. "Rex Tillerson and the shambles of Trump's 'family and friends' foreign policy". <https://theconversation.com/>, 14 Mart 2018.
- Lynch, Colum. "What's Next for Christian Zionists?" *Foreign Policy*, 19 Temmuz 2021. <https://foreignpolicy.com/2021/07/19/christian-zionists-israel-trump-netanyahu-evangelicals/>.
- Martí, Gerardo. "The Unexpected Orthodoxy of Donald J. Trump: White Evangelical Support for the 45th President of the United States". *Sociology of Religion* 80, sy 1 (09 Ocak 2019): 1-8. <https://doi.org/10.1093/socrel/sry056>.
- Mascaro, Lisa, ve Josef Federman. "Congress questions sale of US residence in Israel to Adelson". *AP News*, 10 Eylül 2020. <https://apnews.com/article/israel-politics-elections-sheldon-adelson-tel-aviv-034676dc6636bad46271fdc98e91e43f>.
- McFadden, Robert D. "Sheldon Adelson, Billionaire Donor to G.O.P. and Israel, Is Dead at 87". <https://www.nytimes.com/>, 12 Ocak 2021. <https://www.nytimes.com/2021/01/12/business/sheldon-adelson-dead.html#:~:text=12%2C%202021-,Sheldon%20G.,He%20was%2087>.
- Mcknight, Scot. "Is WARP the New WASP?" [Www.Patheos.Com](http://www.Patheos.Com), 24 Mayıs 2017. <https://www.patheos.com/blogs/jesuscreed/2017/05/24/warp-new-wasp/>.

- McLaren, Peter, ve Petar Jandrić. "The Fellowship of the Crooked Cross: Trump's Evangelical Hounds of Hell". *Postdigital Science and Education* 2, sy 2 (Nisan 2020): 302-29. <https://doi.org/10.1007/s42438-019-00074-7>.
- Mearsheimer, J.J, ve S.M Walt. *İsrail Lobisi*. 2. Küre Yayınları, 2017.
- Merritt, Jonathan. "Trump's Bible Fail". *The Atlantic*, 15 Nisan 2016. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/04/trumps-bible-fail/478425/>.
- Miller, Steven P. "The Evangelical Presidency: Reagan's Dangerous Love Affair with the Christian Right". <https://www.salon.com/>, 18 Mayıs 2014. https://www.salon.com/2014/05/18/the_evangelical_presidency_reagans_dangerous_love_affair_with_the_christian_right/.
- Middle East Eye. "US sold Tel Aviv ambassador's home to billionaire Trump-backer for \$67m". 29 Aralık 2020. <https://www.middleeasteye.net/news/us-sold-tel-aviv-ambassadors-home-sheldon-adelson-billionaire-67m>.
- Miller, Emily McFarlan. "All the President's Clergymen: A Close Look at Trump's 'Unprecedented' Ties with Evangelicals". <https://religionnews.com/>, 05 Eylül 2017. <https://religionnews.com/2017/09/05/all-the-presidents-clergymen-a-close-look-at-trumps-unprecedented-ties-with-evangelicals/>.
- Moen, Matthew C. "Ronald Reagan and the Social Issues: Rhetorical Support for the Christian Right". *The Social Science Journal* 27, sy 2 (01 Haziran 1990): 199-207. [https://doi.org/10.1016/0362-3319\(90\)90036-J](https://doi.org/10.1016/0362-3319(90)90036-J).
- Montague, Zach. "Holding It Aloft, He Incited a Backlash. What Does the Bible Mean to Trump?" <https://www.nytimes.com/>, 02 Haziran 2020. <https://www.nytimes.com/2020/06/02/us/politics/trump-bible-st-johns.html>.
- Muravchik, Joshua. "Never Trump and the Neoconservative Persuasion". <https://www.americanpurpose.com/>, 19 Ekim 2020. <https://www.americanpurpose.com/articles/never-trump-and-the-neoconservative-persuasion/>.
- Murray, David. "Nine Christians in the Trump Cabinet?" <http://headhearhand.org/>, 12 Aralık 2016. <http://headhearhand.org/blog/2016/12/12/nine-christians-in-the-trump-cabinet/>.

- Myers, William R. “Following Trump: Are Evangelicals Willing Participants in a ‘New’ Religion?” *Theology Today* 76, sy 2 (Temmuz 2019): 103-13. <https://doi.org/10.1177/0040573619843893>.
- Newport, Frank. “Americans’ Religion and Their Sympathies in the Middle East”. <https://news.gallup.com/>, 28 Mayıs 2021. <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/350435/americans-religion-sympathies-middle-east.aspx>.
- Nimer, Mohamed. “İslamofobi ve Amerikan Karşıtlığı Önlemler, Dinamikler ve Sonuçlar”. *İçinde İslamofobi*, 3. bs, 121-40. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Opening Ceremony of the US Embassy in Jerusalem*. Jerusalem: Guardian News, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=p9jXnQBObxw>.
- Ozcelik, Onur Mert, ve Mehmet Akif Okur. “The Evangelical Effect over Donald Trump’s Policies toward Israel and Iran” 5, sy 1 (2021).
- Özcelik, Onur Mert, ve Mehmet Akif Okur. “Trump Yönetimi Döneminde ABD’nin İsrail ve İran Politikası: Köktenci Evanjeliklerin Etkisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 16, sy 2 (15 Ekim 2021): 1-25. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.871002>.
- Özkan, Ali Rafet. “Amerikan Fundamentalizminin Dünyü Bugünü”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0, sy 18 (2002).
- Öztürk, Mehmet. “Trump’ın Kudüs Kararının Bir Analizi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8, sy 4 (31 Aralık 2019): 2876-2905. <https://doi.org/10.15869/itobiad.597096>.
- Panetta, Grace. “Trump Picked Mike Pence as His Running Mate Because ‘He Says Nice Things about Me,’ According to a New Book”, 15 Temmuz 2019. <https://www.businessinsider.com/trump-picked-pence-running-mate-he-said-nice-things-book-2019-7>.
- “Peace to Prosperity”. White House, 28 Ocak 2020. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/peacetoprosperity/>.
- Perry, Samuel L. “How Trump Stole Christmas—And Why Evangelicals Rally to Their Savior”. <https://Time.Com/>, 20 Aralık 2021. <https://time.com/6130228/donald-trump-christmas-evangelicals/>.

- Peters, Gerhard, ve John T. Woolley. "Trump Campaign Press Release - Trump Campaign Announces Evangelical Executive Advisory Board". <https://www.presidency.ucsb.edu/>, 21 Haziran 2016. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/trump-campaign-press-release-trump-campaign-announces-evangelical-executive-advisory-board>.
- Petras, James. "Why Condemning Israel and the Zionist Lobby Is so Important". *Journal of Contemporary Asia* 37, sy 3 (Ağustos 2007): 380-85. <https://doi.org/10.1080/00472330701408700>.
- Politico Magazine*. "AP: Adelson Offers to Help Pay for Jerusalem Embassy". 23 Şubat 2018. <https://www.politico.com/story/2018/02/23/sheldon-adelson-pay-jerusalem-embassy-422732>.
- Polletta, Francesca, ve James M. Jasper. "Collective Identity and Social Movements". *Annual Review of Sociology* 27, sy 1 (Ağustos 2001): 283-305. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.283>.
- Pratt, Julius W. "The Origin of 'Manifest Destiny'". *The American Historical Review* 32, sy 4 (Temmuz 1927): 795. <https://doi.org/10.2307/1837859>.
- "President Donald J. Trump Keeps His Promise To Open U.S. Embassy In Jerusalem, Israel", 14 Mayıs 2018. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-keeps-promise-open-u-s-embassy-jerusalem-israel/>.
- PRRI. "The 2020 Census of American Religion". Washington, DC: PRRI, 07 Ağustos 2021. <https://www.prii.org/research/2020-census-of-american-religion/>.
- Qiu, Linda. "Donald Trump's Top 10 Campaign Promises". <https://www.politifact.com/>, 15 Temmuz 2016. <https://www.politifact.com/article/2016/jul/15/donald-trumps-top-10-campaign-promises/>.
- Ravid, Barak. "White House working to reassure Evangelicals on Middle East peace plan". <https://www.axios.com/>, 09 Mart 2019. <https://www.axios.com/2019/03/09/trump-kushner-middle-east-peace-plan-evangelicals>.
- "Religion and the Presidential Vote". Washington, DC: <https://www.pewresearch.org/>, 06 Aralık 2004. <https://www.pewresearch.org/politics/2004/12/06/religion-and-the-presidential-vote/>.

- Religion Media Centre. “Factsheet: Christian Zionism”. 21 Şubat 2022.
<https://religionmediacentre.org.uk/factsheets/factsheet-christian-zionism/>.
- Relman, Eliza. “Jared Kushner’s 28-year-old protégé is his right-hand man in the White House”.
<https://www.businessinsider.com/>, 05 Nisan 2017.
<https://www.businessinsider.com/jared-kushner-avi-berkowitz-trump-2017-3>.
- “Remarks by the Vice President at the Christians United for Israel Washington Summit”.
<https://www.presidency.ucsb.edu/>, 17 Temmuz 2017.
<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-vice-president-the-christians-united-for-israel-washington-summit>.
- Renaud, Myriam. “Myths Debunked: Why Did White Evangelical Christians Vote for Trump?”
The University of Chicago Divinity School, 19 Ocak 2017.
<https://divinity.uchicago.edu/sightings/articles/myths-debunked-why-did-white-evangelical-christians-vote-trump>.
- Richardson, Davis. “GOP Megadonor Sheldon Adelson Severs Ties With Steve Bannon”.
Observer, 14 Kasım 2017. <https://observer.com/2017/11/gop-megadonor-sheldon-adelson-severs-ties-with-steve-bannon/>.
- Robertson, Pat. “The Roots of Terrorism and a Strategy for Victory”.
[Http://www.patrobertson.com](http://www.patrobertson.com), t.y.
<http://www.patrobertson.com/speeches/TerrorismEconomicClub.asp>.
- “Why Evangelical Christians Support Israel”. [Http://www.patrobertson.com](http://www.patrobertson.com), 2004.
<http://www.patrobertson.com/Speeches/IsraellLauder.asp>.
- Rogers, Paul. “Trump, Pence, Jerusalem: The Christian Zionism Connection”.
<https://www.opendemocracy.net/>, 14 Aralık 2017.
<https://www.opendemocracy.net/en/trump-pence-jerusalem-christian-zionism-connection/>.
- Roof, Wade Clark. “American Presidential Rhetoric from Ronald Reagan to George W. Bush: Another Look at Civil Religion”. *Social Compass* 56, sy 2 (Haziran 2009): 286-301.
<https://doi.org/10.1177/0037768609103363>.
- Rosenberg, Joel C., ve Johnnie Moore. “We visited Saudi Arabia on the eve of 9/11. The Kingdom is changing for good”. <https://english.alarabiya.net/>, 19 Eylül 2019.

<https://english.alarabiya.net/views/news/middle-east/2019/09/19/We-visited-Saudi-Arabia-on-the-eve-of-9-11-the-Kingdom-is-changing-for-good>.

Rousseau, Jean Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2020.

S. Heidler, David, ve Jeanne T. Heidler. “Manifest Destiny”. İçinde *Manifest Destiny United States History*. Encyclopedia Britannica, 16 Mayıs 2023. <https://www.britannica.com/event/Manifest-Destiny>.

Sales, Ben. “Stephen Bannon: ‘I’m proud to be a Christian Zionist’”. *Jewish Telegraphic Agency*, 13 Kasım 2017. <https://www.jta.org/2017/11/13/united-states/stephen-bannon-says-im-proud-to-be-a-christian-zionist>.

Scott, Donald M. “The Religious Origins of Manifest Destiny”. *National Humanities Center*, 1986. <http://nationalhumanitiescenter.org/tserve/nineteen/nkeyinfo/mandestiny.htm>.

Sebastian, Michael. “A Close Look at Donald Trump’s Cabinet”, 28 Temmuz 2017. <https://www.marieclaire.com/politics/a23922/donald-trump-cabinet-appointments/>.

Sharlet, Jeff. “‘He’s the Chosen One to Run America’: Inside the Cult of Trump, His Rallies Are Church and He Is the Gospel”. <https://www.vanityfair.com/>, 18 Haziran 2020. <https://www.vanityfair.com/news/2020/06/inside-the-cult-of-trump-his-rallies-are-church-and-he-is-the-gospel>.

Sharlet, Jeff, ve Jesse Moss. What The Family Reveals About White Evangelicals, Donald Trump, and the ‘Wolf King’. Röportaj yapan Sarah Jones, 29 Ağustos 2019. <https://www.vulture.com/2019/08/the-family-netflix-trump-white-evangelicals.html>.

Shellnutt, Kate. “‘Political Evangelicals’? More Trump Supporters Adopt the Label”. <https://www.christianitytoday.com/>, 16 Eylül 2021. <https://www.christianitytoday.com/news/2021/september/trump-evangelical-identity-pew-research-survey-presidency.html>.

Sherfinski, David. “Indiana Gov. Mike Pence: ‘I will be voting for Ted Cruz’”, 29 Nisan 2016. <https://www.washingtontimes.com/news/2016/apr/29/ted-cruz-praises-indiana-gov-mike-pence/>.

Shimron, Yonat. “Evangelicals embrace Trump’s peace plan, saying it recognizes the Bible ‘as legal’”. <https://religionnews.com/>, 29 Ocak 2020. <https://religionnews.com/2020/01/29/evangelicals-embrace-trumps-peace-plan-saying-it-recognizes-the-bible-as-legal/>.

Shipler, David K. "Israel is Cultivating Some Unlikely New Friends". *The New York Times*, 01 Aralık 1981.

Smith, Gregory A. "More White Americans adopted than shed evangelical label during Trump presidency, especially his supporters". Washington, DC: <https://www.pewresearch.org/>, 15 Eylül 2021. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/09/15/more-white-americans-adopted-than-shed-evangelical-label-during-trump-presidency-especially-his-supporters/>.

Smietana, Bob. "2016 Election Exposes Evangelical Divides". LifeWay Research, 14 Ekim 2016. <https://news.lifeway.com/2016/10/14/2016-election-exposes-evangelical-divides/>.

"Support of Israel Wanes Among Younger Evangelicals". LifeWay Research, 04 Aralık 2017. <https://research.lifeway.com/2017/12/04/support-of-israel-among-younger-evangelicals/>.

Smith, Samuel. "Jared Kushner Is a 'Great Gift,' 'Key Liaison' to the Evangelical Community, Christian Leaders Say". <https://www.christianpost.com/>, 25 Temmuz 2017. <https://www.christianpost.com/news/jared-kushner-great-gift-key-liaison-evangelical-community-christian-leaders.html>.

Spector, Stephen. *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism*. New York: Oxford University Press, 2009.

"This Year in Jerusalem: Prophecy, Politics, and the U.S. Embassy in Israel". *Journal of Church and State* 61, sy 4 (01 Kasım 2019): 551-71. <https://doi.org/10.1093/jcs/csz001>.

Stasson, Anneke. "The Politicization of Family Life: How Headship Became Essential to Evangelical Identity in the Late Twentieth Century". *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation* 24, sy 1 (2014): 100-138. <https://doi.org/10.1525/rac.2014.24.1.100>.

Stephens, Elizabeth. "United States Policy Toward Israel: The Politics, Sociology, Economics & Strategy of Commitment", t.y.

Steven Fink. "Fear Under Construction: Islamophobia Within American Christian Zionism". *Islamophobia Studies Journal* 2, sy 1 (2014): 26. <https://doi.org/10.13169/islastudj.2.1.0026>.

- “Fear Under Construction: Islamophobia Within American Christian Zionism”. *Islamophobia Studies Journal* 2, sy 1 (01 Nisan 2014). <https://doi.org/10.13169/islastudj.2.1.0026>.
- Swartz, David. “The Evangelical Left and the Politicization of Evangelicalism”. İçinde *American Evangelicalism: George Marsden and the State of American Religious History*, editör Darren Dochuk, Thomas S. Kidd, ve Kurt W. Peterson. University of Notre Dame Press, 2014. <https://doi.org/10.2307/j.ctvpg85v2>.
- Şener, Bülent. “Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: ‘Amerikan İstisnacılığı’ ya da ‘Açık/Kaçınılmaz Yazgı’”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 8, sy Number: 26 (01 Ocak 2014): 405-405. <https://doi.org/10.9761/JASSS2401>.
- Telhami, Shibley. “Why is Trump undoing decades of U.S. policy on Jerusalem?” Brookings, 05 Aralık 2017. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/05/why-is-trump-about-to-declare-jerusalem-the-capital-of-israel/>.
- “The Abraham Accords Declaration”. United States Department of State, 13 Ağustos 2020. <https://www.state.gov/the-abraham-accords/>.
- The Campaign for (White) Christian America: Lauren R. Kerby in Conversation with Jeff Sharlet*. Harvard Divinity School (HDS), 2020. <https://rpl.hds.harvard.edu/news/2020/10/09/campaign-for-white-christian-america>.
- The Christian Broadcasting Network (CBN). “Pat Robertson, Founder & Chairman”, 15 Ocak 2023. <https://www2.cbn.com/article/not-selected/pat-robertson-founder-chairman>.
- “The Varieties of American Evangelicalism”. USC Center for Religion and Civic Culture, 01 Kasım 2018. <https://crcc.usc.edu/report/the-varieties-of-american-evangelicalism/>.
- “Thompson Demonstrates Broad Potential Appeal”. Washington, D.C: <https://www.pewresearch.org/>, 04 Haziran 2007. <https://www.pewresearch.org/politics/2007/06/04/thompson-demonstrates-broad-potential-appeal/>.
- Tocqueville, Alexis. *Amerika’da Demokrasi I*. 2.Baskı. C. 1. Cilt. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.

- Trangerud, Hanne Amanda. "The Trump Prophecies and the Mobilization of Evangelical Voters". *Studies in Religion/Sciences Religieuses* 51, sy 2 (Haziran 2022): 202-22. <https://doi.org/10.1177/00084298211012698>.
- "'Trump 2024': A New Documentary Film Looks at What Happens to America After Donald Trump Leaves Office". *The 700 Club*: CBN, 24 Temmuz 2020. <https://www2.cbn.com/video/trump-2024-new-documentary-film-looks-what-happens-america-after-donald-trump-leaves-office>.
- The Times of Israel. "Trump: Adelson 'tirelessly advocated' for embassy move to Jerusalem", 12 Ocak 2021. https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/trump-adelson-tirelessly-advocated-for-embassy-move-to-jerusalem/.
- Trump: An American Dream*. Netflix, 2018. <https://www.netflix.com/tr/title/80206395>.
- Trump, Donald J. *Yeniden Büyük Amerika*. 1. bs. İstanbul: PEGASUS YAYINLARI, 2017.
- "Trump'tan İsrail'e 'Kudüs' vaadi", 26 Eylül 2016. <https://www.aljazeera.com.tr/haber/trumptan-israile-kudus-vaadi>.
- Ülgül, Murat. "Faith Abroad: How Religion Shapes Trump Administration's Foreign Policy". *International Relations* 35, sy 4 (Aralık 2021): 551-73. <https://doi.org/10.1177/0047117821999434>.
- Valansi, Karel. "İsrail – Filistin Çatışmasına Bir Bakış: Barış Planlarının Rolü ve Geleceği". *İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü*, 16 Kasım 2020, 7.
- Waardenburg, Jacques. "Reform". İçinde *Reform*, 34:533-34. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2007. <https://islamansiklopedisi.org.tr/reform#1>.
- Wagner, Donald. "Reagan and Begin, Bibi and Jerry: The Theopolitical Alliance of the Likud Party with the American Christian 'Right'". *Arab Studies Quarterly* 20, sy 4 (1998): 33-51.
- Ward, Alex. "Trump's top Middle East peace envoy is quitting. There's still no Israel-Palestine deal." <https://www.vox.com/>, 05 Eylül 2019. <https://www.vox.com/2019/9/5/20851230/jason-greenblatt-israel-palestine-middle-east-trump>.
- Waxman, Dov. "Beyond Realpolitik: The Israel Lobby and US Support for Israel". *Israel Studies Review* 22, sy 2 (01 Ocak 2007). <https://doi.org/10.3167/isf.2007.220205>.

- Wendt, Alexander. *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. 3. bs. İstanbul: Küre Yayınları, 2021.
- Will, George F. “Religion and the American Republic”. *National Affairs*, 2023. <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/religion-and-the-american-republic>.
- Wilsey, John. ““Our Country Is Destined to Be the Great Nation of Futurity”: John L. O’Sullivan’s Manifest Destiny and Christian Nationalism, 1837–1846”. *Religions* 8, sy 4 (17 Nisan 2017): 68. <https://doi.org/10.3390/rel8040068>.
- Winston, Kimberly, ve Emily McFarlan Miller. “5 Trump Cabinet Members and Their Christian Faith”. <https://www.christianheadlines.com/>, 02 Şubat 2018. <https://www.christianheadlines.com/slideshows/5-trump-cabinet-members-and-their-christian-faith.html>.
- Wolff, Michael. *Ateş ve Öfke Trump Beyaz Sarayı’nın İçyüzü*. 1. bs. İstanbul: DOĞAN KİTAP, 2018.
- Yılmaz, Hakan. “Evanjelik Hareket ve Radyo Televizyon Yayıncılığı”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2, sy 2 (Aralık 2019): 317-32.
- Yılmaz, Hakan. “Evanjelik Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dinî Talepleri Üzerine Bir İnceleme”, 30 Haziran 2020. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.3908651>.
- Yılmaz, Vedat. “Mesih İnancı ve Armageddon Savaşı”. *Kitap ve Hikmet Dergisi*, sy 9 (2015).
- Yildirim, Onur. “Amerika’da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi”, 2015, 18.
- Yılmaz, Öğr Gör Hakan. “Amerikan Siyasi Hayatında Evanjelik Sol Evangelical Left In American Political Life”, 2018.
- Zeveloff, Naomi. “How Steve Bannon and Breitbart News Can Be Pro-Israel — and Anti-Semitic at the Same Time”. <https://forward.com/>, 15 Kasım 2016. <https://forward.com/israel/354402/how-steve-bannon-and-breitbart-news-can-be-pro-israel-and-anti-semitic-at-t/>.
- Zurcher, Anthony. “Donald Trump chooses Mike Pence as his running mate”. *BBC News*, 15 Temmuz 2016. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-36800811>.